

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Мр Гордана М. Видојковић

**ОРГАНИЗАЦИЈА И ФУНКЦИОНИСАЊЕ
СРПСКОГ ПРАВОСУЂА
У ВРЕМЕ УСТАВОБРАНИТЕЉА**
-докторска дисертација-

Ментор:
Проф. др Небојша Ранђеловић

Ниш, 2016.

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF LAW

Mr. Gordana M. Vidojković

**THE ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF THE SERBIAN
JUSTICE SYSTEM UNDER THE REIGN OF CONSTITUTIONALISTS**

DOCTORAL DISSERTATION

Niš, 2016.

Ментор:

Проф. Др Небојша Ранђеловић, редовни професор
Универзитет у Нишу, Правни факултет
Катедра за правноисторијске науке

Чланови комисије:

Проф. др Драган Николић, редовни професор
Универзитет у Нишу, Правни факултет
Проф. др Зоран Мирковић, редовни професор
Универзитет у Београду, Правни факултет
Проф. др Дејан Јанићијевић ванредни професор
Универзитет у Нишу, Правни факултет
Доц. др Александар Ђорђевић, доцент
Универзитет у Нишу, Правни факултет

Датум одбране докторске дисертације:

.....2016. године

НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

ОРГАНИЗАЦИЈА И ФУНКЦИОНИСАЊЕ СРПСКОГ ПРАВОСУЂА У ВРЕМЕ УСТАВОБРАНИТЕЉА

Резиме: Изграђивањем разгранате државне организације (управе, судства као и њихове уставне и законске основе) Уставобранитељски режим (1838 – 1858 године) је заштитио интересе старешинске олигархије и њој одане бирократије, гушећи делатност напредне младе градске буржоазије. Сељак, који је постао конзервативни сопственик земље, такође је тражио јаку власт и законитост да би своју приватну својину над земљом заштитио од захватања и отимачине старешинске олигархије и бирократије.

Судство је првенствено имало задатак да штити интересе старешинске олигархије те је у условима младе и крхке државности испољило озбиљне недостатке и мане тек уставом уведеног и правно регулисаног правосуђа као битног елемента државног организма.

Слабости правосудног система испољиле су се у виду: Преоптерећености судова, спорости у суђењу, непрофесионалности судског такође лаичког кадра, сувишног формализма, недостатка прописа о поступку, нагомилавању ситних парница, адвокатисања судских чиновника итд.

Зато ће тежиште рада, осим у приказивању тростепене организације судства бити и у условима његовог функционисања али и објашњењу узрока недостатака који су се у том функционисању испољили са посебним акцентом на судску независност која се због запажених недостатака није могла остварити.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Правосуђе, законитост, судови, уставобранитељи, старешинска олигархија, бирократија.

НАУЧНА ОБЛАСТ: Право

УЖА НАУЧНА ОБЛАСТ: Правно-историјска

УДК:

By building a branched state organization (administration, judiciary as well as their constitutional and legal basis) the Constitutionalist Regime (1838-1858) protected interests of commending oligarchy and bureaucracy loyal to it, through stifling the activity of progressing young urban bourgeoisie. A peasant, who became a conservative owner of the land, also wanted strong government and legitimacy in order to protect his private land ownership of requiring and robbery of the commanding oligarchy and bureaucracy. Judiciary primarily had the role of a protector of their interests but in the conditions of young and fragile statehood it manifested serious defects. Defects of the newly constitutionally introduced judiciary regulated by the law as an important element of the state organism manifested themselves in: overloaded courts, slow trials, nonprofessional, so to speak, layman staff, formalism, lack of regulations in the proceedings, accumulation of small cases, court clerks acting like lawyers, etc.

That's why the focus of the research, besides presenting three-level organization of judiciary, will be on its functioning and also explaining causes of shortages it manifested in this functioning with the special accent on court independency which could not be realized due to the observed defects.

САДРЖАЈ

УВОД	8
------------	---

ПРВИ ДЕО

1. Економско-политички услови формирања уставобранитељског поретка (1838-1858).....	22
--	-----------

ДРУГИ ДЕО

2. Уставни оквир уставобранитељског режима.....	43
2.1. <i>Устав</i> од 1838. године.....	43
2.2. Државна организација и политичке околности у време уставобранитеља..	53
2.3. Правни систем у време уставобранитеља.....	94

ТРЕЋИ ДЕО

3. Судство под уставобранитељима.....	97
3.1. Судска власт у устаничкој Србији као претеча правосудног система под уставобранитељима.....	97
3.2. Организација судства у периоду уставобранитеља.....	104
3.3. Функционисање судства у периоду уставобранитеља.....	133
3.4. Организационо-функционални недостаци српског правосуђа у време уставобранитеља исказани кроз жалбе, молбе и представке упућене одбору Светоандрејске скупштине.....	146

ЧЕТВРТИ ДЕО

4. Судство под уставобранитељима као основ даље изградње српског правосуђа.....	163
--	------------

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА.....	187
ЗАКЉУЧЦИ.....	191
ПРИЛОГ-АНАЛИЗА РАДА СУДОВА.....	195
ПРЕГЛЕД КОРИШЋЕНИХ ИЗВОРА И ЛИТЕРАТУРЕ.....	258
<i>Лична и радна биографија аутора.....</i>	<i>265</i>
ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ.....	266
ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ.....	267
ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ.....	268

УВОД

У свакој држави, било новоуспостављеној или у држави са дужом традицијом, судска функција је толико значајна да би се могло рећи да без ње државе и нема. Сложеност друштвених односа која се испољава кроз појединачне или (касније) групне сукобе изазване све јачим друштвеним и имовинским диференцирањем, захтева њихово решавање, било ради опстанка, било ради просперитета тог друштва. Зато је неопходно формирање судства, односно - формирање судства представља и прве појавне облике државне организације која почива на тој имовинској и друштвеној неједнакости.

Поставља се, наравно, питање разлога који су судску функцију одредили да хронолошки буде прва у поступку распадања првобитне заједнице једнаких и њеног претварања у нови вид заштите интереса богатијих категорија припадника заједница, које су све мање (или уопште више нису) препознатљиве по једнакости и солидарности, са осиромашеним припадницима родовско-племенске организације.

Фридрих Енгелс констатује: „...укратко богатство се слави и поштива као највеће добро, а старе гентилне установе се злоупотребљавају да би се оправдала насилна отимачина богадства. Недостајало је само још једно: установа која би осигурала новостечена богадства појединца не само против комунистичких традиција гентилног уређења, која би не само посветила прије толико презирано приватно власништво и то посвећење прогласила највишом сврхом свеколике људске заједнице, него која би снабдела жигом опће друштвенога признања и нове облике стицања власништва што се развијају један за другим, дакле, и све брже повећање богадства; установа која би овековечила не само нарастајуће цепање друштва у класе него и право посједујуће класе на изабљивање непосједујуће класе и њене владавине над овом.“¹

Дакле, и код првих држава, и код стварања нових у каснијој државно-правној историји, као и данас, судска функција се наметнула не само у систему

---

¹ Ф. Енгелс, *Поријекло породице, приватног власништва и државе*, стр . 97.

рудиментарне организације неједнаких, већ и данас - и то пре свега што је некада била – а и данас ствара привид најнеутралније, односно, њен карактер власти и притисака је најмање уочљив. Пре свега из разлога што је она и настала са наводним циљем заштите свих припадника заједнице, под наглашеним изговором да штити интересе свих, човековог телесног интегритета и живота, и као таква и била опште прихваћена и поштована.

Тада су и казне за повреду човековог живота и телесног интегритета биле једнаке и праведне, сходно учињеном делу: оне су почивале у том домену на принципу талиона - *око за око, зуб за зуб* (казна је адекватна повреди коју је учинилац нанео).

Међутим, већ *Хамурабијев законик*,² који је донет још у далеком XVIII веку п.н.е., иако је прописивао казне према обичајима свога времена (око за око, зуб за зуб),³ почиње исте да условљава друштвеним положајем чинећи да исте више нису биле исте и једнаке за све. *Законик* је дакле превасходно штитио имовинске и владајуће позиције владара, двора, храмова, земљопоседника, трговаца у односу на сеоску и градску сиротињу⁴ под мантром да је донет у интересу свих припадника заједнице и да их све штити, те и да као такав треба да буде опште прихваћен.

Из тих разлога Хамураби му даје божанско порекло, означавајући управо себе као изасланика бога сунца Шамашу- одабраног да унапреди благостање људи, да спречи моћног да угњетава слабог (и ако супротно чини јер има изразито класни карактер).⁵

Зато се није дуго примећивала разлика између заштите свих припадника заједнице и заштите имовинских неједнакости и диференцирања, односно да су ти први органи, сада већ власти, почели да штите и имовинска права и положај најбогатијих припадника племена и родова.

² Стари вавилонски законик, кога је донео вавилонски владар Хамурабије. Пронађен је у Сузи (Иран), писан клинастим писмом на великим каменим стубовима . Садржи уводни део, 282 члана(од којих нису сви сачувани) и закључни део. Регулише разноврсну правну материју својинске, породичне, облигационе, кривично-правне односе али садржи и одредбе о судству.

³ Члан 196: „ Ако неко другоме уништи око, да се уништи његово око.“ Члан 197: „ Ако неко другоме сломи кост, да му се сломи кост“. Члан 200: „Ако неко избије зубе себи равном човеку, да се избију његови зуби“. Превод Чедомира Марковића, Београд 1925. година.

⁴ За иста кривична дела предвиђене су различите казне за припаднике владајуће и подчињене класе.

⁵ Кад су вишњи бог, краљ Анунаки-а и Бел, господар неба и земље који одређују судбину света, Мардуку, првенцу Еа, дали највишу власт над људима и прославили његово име међу Игигима; Када су Вавилон назвали његовим славним именом и на земљи учинили га великим; Еа и Бел су учинили да унапредим благостање људи да прибавим важност праву у овој земљи, али и истребим поквареног и неваљаног, да спречим мочног да не угњетава слабога.

Они су се позивали и примењивали обичајно право-опште прихваћене једнаке правне заштите, али само у оквирима припадника исте класе, те су тако и штитили имовинску диференцијацију предвиђајући различите казне али и различита права у зависности од имовинског положаја. Конституисану и кроз судску функцију и законе заштићену класну неједнакост оправдавали су божанском вољом.⁶

Судство и судска функција су првим државним организацијама давали карактер неутралне, једнаке власти за све; све док се управо преко судске власти није изградила државна власт као заштитник интереса најбогатијих слојева и класно већ оформљених група које стоје иза ње.

За заштиту имовинског положаја и имовинских неједнакости, у друштву неједнаких, више није могао да се примењује принцип талиона, него систем накнаде штете и начин експлоатације и поробљавања сиромашних слојева друштва. На томе се диференцира и судство и судска функција на кривично-правну и грађанско-правну грану.

Значај судске функције се у својој потпуности манифестовао и у стварању српске државне организације. Већ у Устаничкој Србији, иако је реч о ратном времену, баш због тога долази до стварања судске организације, са намером да се одвоји од војне устаничке власти. Кнез Милош, после кратког ратовања у Другом српском устанку, ради на формирању фактичке судске власти не стварајући ширу правну основу за њено функционисање. Ситуација се сасвим изменила доласком на власт уставобранитеља (1838 – 1858) који ће из сопствених интереса и потреба, на широј правној основи, створити нову судску власт.⁷

Тај процес у разматрањима на ову тему биће приказан уз стално позивање на значај судске функције власти и судске организације, у систему поделе власти на судску, управну и законодавну.

Зато и некада, а и сада, и те како су актуелни латински цитати: IUSTITIA REGNORUM FUNDAMENTUM. Правда је темељ државе. IUS EST ARS ET AEQUI. Право је вештина(уметност) доброг и правичног.

---

⁶ „Хамураби, краљ права коме је Шамаши поклонило право, ја лично.“ Пролог Хамурабијевог законика (превод Чедомира Марковића) Београд 1925

⁷ М. Ђорђевић, С. Стојчић, *Национална историја државе и права*, стр. 114.

Како створити добро и правично?!

Поготово данас када се, пред налетом финансијског и шпекулативног концепта неолиберализма, разграђује држава социјалне правде и то не само у Србији већ и на глобалном нивоу. Економско диференцирање постаје све израженије (превасходно на глобалном нивоу) тако да богате земље постају све богатије и то на рачун сиромашних као и процеса њиховог даљег све већег сиромашења. Тако претходно постојећа имовинска диференцијација и неједнакост у националним оквирима, у оквирима постојећих класа, прераста на глобалном нивоу у успостављање много опаснијег типа привилегија на нивоу пребогатог и пресиромашног дела људске популације. Међународна финансијска олигархија, преко својих полуа ММФ-а, Светске банке за обнову и развој, Европске комисије и Европске централне банке, држи под својим патронатом владајуће структуре већине држава света, које зарад сопствених привилегија разграђују сопствене националне државе, стварајући од њих економске колоније. То поред осталог чине управо и преко правосудног система. У таквој међународној констелацији, где је грађанству сиромашних као и мање сиромашних земаља угрожено право на рад, а самим тим и основно људско достојанство, одговорност правосуђа - у првом реду судија и тужилаца - од посебне је важности, јер они морају да се одупру дехуманизацији циљева права као и његовом потчињавању циљевима олигархијског капитала. Они морају испољити интересовање за проналажење узрока и тока кризе. Зато, поготово данас, организационо и функционално конституисање „доброг правосуђа“, као носиоца независне судске власти, треба да обезбеди владавину права и омогући остваривање **основног права грађанина** на поштено суђење и независног судију, а што је **темељ и идеал сваке државе социјалне правде**. Насупрот томе, "неолиберални концепт друштвено-економских односа који се спроводи већ скоро четврт века...разграђује државу социјалне правде и владавину права на глобалном нивоу, и то не само у Србији..."⁸

Како „само ако мислимо да познајемо пут који нас је довео до ове тачке, можемо да припремимо „хумани контраудар“, који се води да би се поново успоставиле цивилизацијске тековине које су већ достигнуте и за које верујемо да

---

⁸ Д.Бољевећ, *Зборник радова са научног скупа Прилози пројекту 2013 – развој правног система Србије и хармонизација са правом Европске уније, правна сигурност у условима транзиције*, стр. 122.

су корисне да наставе да се развијају⁹ логично је, ако трагамо за узроцима таквог стања, да ћемо анализу започети историјским истраживањем стања у српском правосуђу, и то од његових зачетака па до данас. Зато циљ овог историјског истраживања неће бити само сагледавање узрока тадањег стања у правосуђу у време уставобранитеља, већ разумевање прошлости треба да нам омогући самокритично сагледавање садашњости са циљем адекватне припреме за будућност, а што би уједно представљало не само научни, већ и практични циљ истраживања.

Из управо тих разлога, теоријско-методолошки оквир овог истраживања биће сасвим другачији од досадашњих истраживања на тему српског судства у време уставобранитеља. Наиме, досадашња истраживања се углавном ограничавају на детаљно описивање напора и успеха у организовању и функционисању најважнијег дела новоформиране уставобранитељске државе – правосуђа. При томе иако је неоспорно да су уставобранитељи, разрађујући одредбе уставних оквира одиграли пионирску улогу у превазилажењу свих мањкавости Милошевог фактичког правосуђа, готово сви историчари (било политички, економски, друштвени, државно-правни) задржавају се искључиво на приказу државне организације и политичких односа олигархијског типа и, у том оквиру, места и значаја нарастајућег уставобранитељског правосудног апарата. Такав методолошки приступ омогућава сагледавање значаја уставобранитељског судства за старешинску олигархију и њену бирократију, али и сагледавање значаја тог апарата у даљем развоју и каснијој модернизацији државне власти Кнежевине и Краљевине Србије. Међутим, такав теоријско-методолошки приступ у себи има више формалну него суштинску димензију, јер једино уз компаративну анализу друштвено економских и политичких односа некада и сада могу се открити научне истине које ће имати актуелни, практични значај. Њихово дефинисање, узрочно-последично сагледавање и разумевање омогућава смислену, креативну припрему за будућност.¹⁰

---

⁹

А.Клуни, *Друштвена одговорност правосуђа*, Држава социјалне правде у маказама финансијског капитала, стр.10

¹⁰ У свом истраживању на ову тему, а полазећи од ставова на које сам наишла у кратким али темељним описима датим у пројектима у којима су учествовала и двојица професора Правног факултета у Нишу, формирала сам другачији теоријско-методолошки оквир истраживања управо ради реализације наведеног практичног циља. То су пројекти *Историја српског правосуђа* у коме

Зато ће овај рад као **проблем истраживања** дефинисати да досадашњи формални приступ није довољан, јер омогућава само сагледавање друштвених услова у којима се оваква улога правосуђа оформила и како је она у тим условима диктирана, тј. да ли је правосудни систем утицао и у којој мери на те друштвене услове и односе. Из тих разлога ово истраживање, поред наведеног, бавиће се и суштинском димензијом која наводи на закључак да слични друштвени услови и односи доводе до изграђивања сличне, предвидиве организације и улоге, као и карактеристика судске функције и њеног апарата. Зато се суштинска анализа српског правосуђа у време уставобранитеља намеће као корисна и нужна и при томе итекако актуелна, јер је сличност са садашњим правосудним системом збуњујућа.

Зато је основна хипотеза, од које се пошло у раду, да су се запажени функционални и организациони недостаци у систему српског правосуђа могли и да се могу отклонити, али да се то није чинило и не чини из разлога што правосуђе ни у време уставобранитеља, а ни данас, не остварује циљ једнаке заштите свих припадника заједнице.¹¹

Основна хипотеза од које се пошло у раду јесте да је изградња судске власти у време уставобранитеља за основу имала уставне одредбе, на којима је требало градити независно судство, са циљем једнаке заштите свих грађана, али да је имала аномалије које су се тичале превасходне заштите владајуће олигархије и бирократског апарата.

Прва посебна хипотеза: Конституисање правосуђа, било је условљено развитком друштвено – економских односа, робно-новчане привреде, развојем трговине и чвршћим везама између градова и села, као и развојем зеленаштва.

Друга посебна хипотеза: Опште друштвено расположење за конституисањем правосуђа, као гаранта обезбеђења економских права своју

је учествовао проф. др. Драган Николић, и Српско државно тужилаштво у коме је учествовао проф. др. Небојша Ранђеловић.

Делови ових пројеката који се односе на читав XIX век, су сасвим разумљиво, добили мали простор (пројект о судству укупно 30 страна, пројект о тужилашству укупно 18 страна), али садрже закључке који су ми били пресудна оријентација и у приступу и у откривању садржине из теме мога рада.

¹¹ Узрок , свакако треба потражити и некада а и сада у свери друштвено-економских односа, у имовинској диференцијацији.

потпору превасходно налази у промењеном статусу сељака и јачању његовог материјалног положаја.

Трећа посебна хипотеза: Друштвени поредак у време уставобранитеља штићен привидом да се изградњом правосудног система штити једнако право приватне својине свима.

Четврта посебна хипотеза: Ограничавање кнежеве власти преко Савета, старешинске олигархије и њој одане бирократије, створило бирократски, нелиберални режим који је обезбеђивао приватна али не и политичка права грађана те као такав стварао противречности и незадовољство, које је и представљало основ за његово рушење.

Пета хипотеза: Без обзира на исказане слабости, историјски значај уставобранитељског режима огледа се у изградњи једне разгранате државне организације, судства и управе као и конституисања просветних установа које ће бити основ даље изградње српског правосуђа.

Управо из ових разлога **предмет** овог историјског истраживања биће организација и функционисање српског правосуђа у време уставобранитеља (1838-1858). Предмет истраживања, уз компаративну анализу садашњег стања и узрока таквог стања, биће приказан кроз пет узрочно-последично приказаних целина, и то тако што ће најпре бити дат приказ друштвено-економских односа и политичких прилика уставобранитељског режима. Применом социолошког метода, такав концепт истраживања омогућиће сагледавање узрока па и самих повода датим појавама, али и дефинисање последица. Посебан акценат биће стављен на узрочно-последично сагледавање односа између стања у правосуђу и друштвено-економских односа, као и политичких прилика и расположења политичке елите. Компаративни метод омогућиће нам паралелну анализу друштвено-економских односа у Србији крајем XX и почетком XXI века, али и сагледавање узрока лошег стања у правосуђу, као и тренутних и далекосежних последица таквог стања у случају неотклањања узрока. Бесмислено је „лечити“ последицу а не отклањати узрок, јер ће „болест“ у том случају и даље напредовати.

Како право у себи увек садржи и нормативни део, организација и функционисање српског правосуђа биће праћена и кроз сам уставни оквир - *Устав Кнежевине Србије* из 1838. године, уз посебан осврт на одредбе о судству - главној

тачки политичког програма овог режима, који је за задатак поставио циљ да обезбеди свачију приватну сопственост, тј. оно што је претходно заузето и то превасходно од старешинске олигархије. За постизање тог циља било је потребно пре свега донети писане законе, али и створити основе ако не независне оно бар одвојене судске власти. При томе биће дат посебан осврт на декларативност одредби о судству и мењање као и ближе дефинисање преко аката нижег правног ранга, некада и данас, а самим тим и стварања једне квази-правне реалности којом се противуствано мења правни систем, те опасности које са собом то носи.

Имајући у виду да право представља темељ сваке државе, али и да егзистира у њеним националним границама, незаобилазно је организацију и функционисање српског правосуђа посматрати и кроз анализу организације државне власти, али и међусобних борби за исту њених експонената у одређеној међународној констелацији, некада и данас.

Централну целину чиниће приказ судске власти и то кроз две подцелине: кроз начин организације судства, и функционисање судства (при чему ће бити сагледане све слабости у виду неажурног судства које је пренатрпано великим бројем предмета, необразованости и неписмености судијског кадра и особља, развијене бирократије, корупције итд).

Предмет истраживања биће дат и кроз сегмент коришћења достигнутих основа под уставобранитељима у даљем систему изградње српског правосуђа.

Последњу целину представљаће завршна разматрања и закључци који су уједно и **циљ** овог истраживања - долажење до научних истина у погледу **узрока лошег стања у правосуђу**, а ради хуманизације државе и права који ће се **бавити човеком и тежити успостављању социјалне правде**.

„Све су Дрине овог света криве. И ми их никада не можемо исправити. Али, ми никада не смемо престати да их исправљамо.“¹²

„Против зла и неправде треба се борити, не зато да би се они победили (увек ће их бити, у већој или мањој мери) него, пре свега, због тога да они не би победили човека у нама“.¹³

Зато и поред постојања теоријске полемике да ли постоји формула “доброг правосуђа”¹⁴ или је довољно тежити „формулисаном европском стандарду

¹² И. Андрић, *На Дрини ћуприја*, стр. 9.

¹³ Ј. Душанић, *У загрљају неолибералне хоботнице*, стр. 14.

правосуђа“ сасвим је извесно да само “савез између хуманих снага права и креативне снаге социјалних покрета може, у миру, надјачати дивљи и опасни пут којим се крећу садашњи финансијски капитализам и политичари свих националности који му се слепо покорavaju“.¹⁵

Овакав теоријско-методолошки приступ иницирали су пре свега постављени циљеви истраживања који у себи имплицирају не само научни већ и практични сегмент.

Научни циљ истраживања је стицање научних сазнања о организацији и функционисању српског правосуђа у време уставобранитеља, али и значаја које је такво правосуђе имало у систему заштите интереса старешинске олигархије и њој одане бирократије. Таква научна сазнања неопходно, сем формалне компоненте, посебан акценат стављају на садржинска научна сазнања у погледу сагледавања стварних узрока таквог стања и слабости у правосуђу уставобранитељског периода односно компаративно – данас; значе детерминисање друштвених околности које стварају функционално неефикасно правосуђе путем кога владајућа класа штити постојећи друштвени систем и сопствене привилегије, а тиме и неједнакост.

Практични циљ истраживања је сагледавање у којим друштвеним условима је могуће остварити независност судске власти, тј. конституисати правосуђе које ће, као искључиви циљ, имати не заштиту постојећег државног поретка, већ једнаку заштиту свих припадника заједнице. Сутство које неће под привидом једнаке заштите интереса свих грађана заправо штитити класну неједнакост и наставак експлатације и то не само у националним већ и глобалним размерама.

„Како неједнакост, без обзира на систем заштите, рађа противречности које се морају историјски решавати, било револуцијом или реформама, то државна власт своју владавину обезбеђује ослонцем на стране партнере и узан круг повлашћених структура у земљи а не ширим ослонцем на народне масе“.¹⁶ Чињеница је да друштво утиче на право, али и да право и правни систем сваке државе утиче и на њено друштво, те да излаз није у напуштању права и тековина које су успостављене дуготрајним и мукотрпним историјским и цивилизацијским тековинама. Људска заједница свој просперитет може наставити само ако почива на

---

¹⁴ Опширније: В. Водинелић Ракић, А. Бојовић Кнежевић, М. Рељановић, *Реформа правосуђа у Србији 2008-2011*, стр. 15.

¹⁵ А. Клуни, *Друштвена одговорност правосуђа*, Држава социјалне правде у маказама финансијског капитала, стр. 12.

¹⁶ С. Марковић, *Манифест против империје-прилог историји америчког нео-империјализма*, стр. 5.

слободи и равноправности свих припадника заједнице који ће бити подједнако заштићени у својим правима и достојанству.

Овакав начин истраживања, наравно, наметнуће коришћење различитих метода и техника. У првом реду, као превасходно незаобилазни, биће коришћен историјски и социолошки метод. Међутим, циљ истраживања подразумева обавезну примену компаративног метода с обзиром на то да ћу паралелно пратити правосуђе у време уставобранитеља, али и данас. С обзиром на правно-историјски карактер дисертације биће коришћен и метод регресивног извођења. Интердисциплинарни карактер теме узроковао је коришћење (помоћних) метода које се користе у свим друштвеним наукама уопште укључујући ту и статистички метод, као незаобилазни.

У истраживању је коришћена доступна литература, за коју се уопштено може рећи да је разнолика, али претежно фрагментарна, јер се углавном базира на обради појединих проблема и догађаја. При томе савременици који су писали о овој проблематици као непосредни очевици догађаја често су испољавали субјективност а неки од њих и пристрасност,¹⁷ док је временска дистанца писцима који су стварали средином и крајем XX и почетком XXI века омогућавала да дају свеобухватнију анализу суочавајући се и сами са последицама претходних историјских догађања.

Такође је чињеница да стваралаштво савременика, без обзира на присутну субјективност, пружа прецизне фактографске податке како о правним документима тако и у виду дипломатске или личне преписке каква је рецимо преписка између Јована Мариновића и Илије Гарашанина или *Записи* Јеврема Грујића, односно *Мемоари* Николе Христића или Стефана Михајловића, Филипа Христића...

Тако се у мемоарској литератури сусрећемо и са публикацијом бројних аката, па и читавим пројектима закона. Рецимо, Јеврем Грујић у књизи *Живот Андрије Стаменковића*¹⁸ објавио је пројект *Закона о народној скупштини*. У првој и другој књизи *Записа* објављује сијасет докумената везаних за рад Светоандрејске скупштине. Он у живописном стилу излаже многе детаље не пропуштајући да их уоквири и аутентичним документима. Тако поред бележака са седница Савета у данима заседања Скупштине, изборног огласа и имена посланика, наилазимо и на

---

¹⁷ Као рецимо Јеврем Грујић (види *Спољашњи одношаји Србије новијега времена*)

¹⁸ Београд 1869. године

изворне текстове штампане у целини, и то како сва три нацрта *Закона о скупштини*, тако и измена и допуна које је дала привремена влада. Ту су објављени и многобројни говори, изјаве, прогласи, предлози, захтеви, одлуке, па и жалбе, молбе и представке на рад правосуђа упућене одбору Светоандрејске скупштине а што је све према скупштинском протоколу штампано и у *Званичним новинама*.¹⁹

Део мемоарске литературе, међутим, садржи углавном лична сећања и забелешке водећих личности. Тако, рецимо, у *Мемоарима Стевче Михајловића*, од скупштинских аката налазимо само једно писмо које је Скупштина упутила Стевчи Михајловићу 5. 1. 1859. године о правима Скупштине да изабере кнежевог заступника.²⁰

Међу мемоарским списима, као најважнији изворни и литерарни материјал, поред наведених дела свакако да треба поменути и *Живот и рад Ранка Алимпића* Милеве Алимпић, *Светоандрејску скупштину* од Алимпија Васиљевића.

За мемоарску литературу, међутим, карактеристична је њена једностраност која делом проистиче и из саме ангажованости аутора у борби, и то како за време, тако и после описиваних догађаја. Они углавном пажњу концентришу на поједине догађаје и актере.

Међутим, и у историографској литератури аутори се углавном ограничавају на праћење политичких догађаја везаних за истакнуте појединце и групације, кроз призму одређених државничких и идеолошких позиција, пренебрегавајући анализу утицаја друштвено-економских, социјалних и психолошких фактора. Такав приступ, колико год био значајан и интересантан, међутим, секундарног је значаја, јер не омогућава откривање узрока датих појава.

Зато књигу Нила Попова *Србија после париског мира* можемо оценити као тенденциозну.

Андрија Раденић дозу субјективности налази и код Живана Живановића везујући је за његову партијску припадност²¹

Посебно је карактеристична доза свеобухватности и детаљности аутора који су у својим научним истраживањима посебну пажњу посвећивали политичким идејама, тј. нарочито политичким странкама и групама, политичким установама (пре свега Слободан Јовановић), али и савремени аутори попут Драгана Николића,

¹⁹ Званичне новине, бр 9,24 I 1859, Протоколи скупштине No 339

²⁰ С. Михајловић *Мемоари Стевче Михајловића*, стр 213-214

²¹ Опширније А. Раденковић, *Светоандрејска скупштина*, стр.4

Небојше Ранђеловића, М. Павловића. Целовити приступ, испољен кроз приказ комплексности односа, који су дошли као последица великих социјално-економских промена, условљавајући формирање либералне буржоазије даје и професор Мирослав Ђорђевић, док професор Слободанка Стојчић посебно успешно приказује однос између формалног и фактичког.

Зато дата расположива литература несумњиво даје солидну потпору за анализу извора и то пре свега анализу аката Савета и Кнежеве канцеларије. Преписка тадашњих законодавних чинилаца кнеза и Савета открива разлоге издавања управо таквих закона, али и практичне резултате и последице таквих решења уз сагледавање утицаја и међусобног односа законодавне, извршне и правосудне власти.

Мотиви за управо овакав избор теме били су са једне стране професионалне, са друге стране моралне, али и личне природе. Суочавамо се свакодневно са слабљењем грађанских права непоштовањем *Устава*, али и међународних правних аката те стварања једне „квазиправне стварности“, и то не само у Србији већ у опште у свету. Рад се претвара у средство подчињавања и уцењивања, моћни светски олигархијски капитал контролише и усмерава све светске токове, не задржавајући се у националним границама и оквирима већ, бесумучно експлатише и богати се на рачун већине, која без обзира на техничко-технолошки развој живи све теже и недостојније. Како би преусмерила пажњу експлатисаних са стварних друштвених, економских и политичких проблема, подстиче екстремно десничарске партије и поново покреће национално питање. „Нацисти не морају да се скривају на тамној страни Месеца – могу мирно и неометано да живе на Земљи“.²² Нарастајуће противречности као историјску нужност намећу њихово решавање, а како нарастајућа акумулација капитала финансијских елита, као и 1929. иде руку под руку са јачањем национализма над Европом а и светом се надвија велика опасност.

Државна власт , у таквој међународној констелацији у многим земљама у свету , своју владавину у националним оквирима управо обезбеђује подршком

---

²² С. Хорват , С Жижек, *Шта Европа жели?*, стр.81

„станих партнера“ - светског олигархијског капитала, ослонцем на узан круг повлашћених структура у земљи, уз помоћ неслободних медија.²³

Такви притисци су, несумњиво, били најпрепознатљивији крајем 2009. године у реизбору судија и државних тужилаца.²⁴

Управо из тих разлога неопходно је разоткрити стварне узроке таквог стања у правосуђу, јер без добро организованог и функционалног правосуђа нема јаке државе, али што је још важније без независног, правичног једнаког за све правосуђа, нема социјалне правде. Професионална етика управо обавезује судије и тужиоце, као носиоце правосудне функције, да се боре за правну државу која ће бити гарант остваривања права свих њених грађана. Борба за *ius est ars boni et aequi*, за право доброг и правичног, за **хуманизацију права у чијем средишту се налази - човек**, морални је императив, основна обавеза и дужност сваког хуманисте. Поготово данас када се, једностраним економским мерама предузетим искључиво у интересу олигархијског капитала, урушава владавина права и остваривање основних људских права.

Сем наведених мотива ову тему сам изабрала и из личних разлога, јер ћу кроз овај рад покушати да дођем до научних истина везаних за узроке лошег стања у правосуђу и доминацију извршне власти над судским системом некада и сада.

Дакле, научни циљ овог истраживања је сублимирање научних сазнања о узроцима добрих и лоших страна правосуђа уставобранитељског периода, али и данас, што би све допринело и реализацији практичног циља који је усмерен ка

---

²³ У таквој ситуацији све израженији су притисци извршне власти на правосуђе, и то како кроз директне притиске тако и кроз инсталирање у правни систем таквих механизма кроз законска решења а све уз помоћ правосудних тела која функционишу на принципима партиократије.

²⁴ Сагласно Уставу из 1990. године, судије су изабране на сталну судијску дужност, до навршења радног века. И поред тога што ни Устав из 2006, а ни уставни закон нису изричито прописали општи избор, прописаће га (у хијерархији правних аката – нижи правни акт !) Закон о судијама из 2008. године. Реизбор или неизбор судија и тужилаца спровели су ВСС и ДВТ – тела која су конституисана на споран начин и која су одлучивала у непотпуном саставу на нетранспарентан начин „без објективних критеријума“ (цитиран извештај Европске уније за 2010. годину о напретку Србије SEC, 1330, стр 9. и 10.), под огромним политичким притиском. Тако није изабрано око 840 судија и око 220 јавних тужилаца. Последица је несагледива и по грађане и по правосуђе, јер, иако су неизабрани враћени у правосудни систем, порука извршне власти, „порука страха“, јасно је послата - да сваки судија и тужилац у сваком тренутку може бити разрешен те дужности ако је то по вољи, „ђефу“ власти. Наручито су забрињавајући разлози због којих извршна власт жели и користи послушно правосуђе.

отклањању узрока лошег постојећег стања а све са циљем одбране слободе, равноправности, достојанства и права свих припадника људске заједнице.

ПРВИ ДЕО

1. ЕКОНОМСКО-ПОЛИТИЧКИ УСЛОВИ ФОРМИРАЊА УСТАВОБРАНИТЕЉСКОГ ПОРЕТКА (1838 - 1858)

Друштвено–економски развитак Србије, као и измењени политички услови, иницирали су потребу за конституисањем судске власти. При томе та унутрашња еволуција Србије (правна, судска, просветна, војничка...) имала је свој веома дуг развојни процес. „...то је био веома дуг и мучан процес и требало је да прођу деценије, да прве тежње и први трудови покажу, на свом том пољу, своје прве резултате“.²⁵ Међутим, уставобранитељски режим је радом на „изграђивању управе, судства и њихове уставне и законске основе брутално испољавао и штитио интересе старешинске олигархије и њој послушне бирократије“.²⁶

Тачност ових тврдњи доказује и бројна архивска грађа. У свим окрузима, па и у пожаревачком, дуги су спискови непокретних добара чиновника и званичника. Њихова имовина обухвата огромно богатство, које их је сврставало у ред имућних људи. Тако, увидом у списак предат министарству финансија 1858. ПНО 1715 и ПНО 132. може се видети да је, рецимо, извесни Коста С. Николајевић, секретар Суда округа пожаревачког, поред осталог имао један чаир од 25 дана орања, Ђорђе Мицковић, бивши начелник среза хомољског 6 добара, Стеван Илијић, члан суда окружја краинског пет непокретних добара, Станислав Стевановић пензионисани члан Касационог суда пет добара ...“²⁷. Готово да није било истакнутог чиновника и званичника без дуже листе веома вредних непокретних добара.

Међу њима свакако да је предњачио сам књаз Милош. Списак његових непокретних добара свакако да је био најдужи и најимпозантнији. Ливаде у Забели, Бурјану као и поред Мораве од којих ће касније постати Државна ергела Љубичево приграбио је за себе за своју економију сам кнез Милош. Међутим ни анализом историјске грађе не може се са сигурношћу утврдити шта је све то и када поседовао књаз и то са једне стране што је и сама држава српска у више наврата од књаза

²⁵ Ж. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, књига прва, стр 6.

²⁶ М. Ђорђевић и С. Стојчић, *Национална историја државе и права*, стр.114.

²⁷ К.КНо 880 2. мај у Пожаревцу

откупљивала добра, за огромне новчане износе. Када се има у виду да су и сам књаз као и старешинска олигархија већину тих добара стекли заузимањем а у мањој мери куповином јасно је да је захтев за обезбеђивањем приватне сопствености био превасходно у њиховом интересу. О томе нам податке пружа следећа историјска грађа:

Рецимо, кнез Михајло Обреновић 22. Маја 1841.године обраћа се Савету следећим поднеском:“Савету књажевства србског Представленије Совета од 13. Марта Но 116 у призренију добара, које је књаз Милош године 1837. Правитељству за 10.000 дук.цес. уступио, ја сам одобрио и Попечитељству финансије на извршеније препоручио. О чему не изостављам ни Совет известити“.²⁸

Анализа историјске грађе међутим указује да је оваквом обраћењу предходио је документ од 13. Марта 1841.године:“ Књазу, бивши књаз Милош уступио је био јошт 1837.године Правитељству за 10.000 дук.ц. нека своја добра, сверху који је и тапије издао, но која добра нису ни до данас од Правитељства примљена била, зато је Совет у држаном данас заседанијусвом огласио се, сва по прикљученом овде./списку, од бившег књаза Правитељству за 10.000 дук.ц.уступљена добра, за Правитељство задржати, с тим да се од ови добара, она која су од потребе, за Правитељство у натури задрже, и с овима да Попечитељство финансија својим начином рукује, а остала да се средством лицитације продаду. Које мненије своје има Совет част башој светлости нуждног согласија ради поднети. Да се експедира Исаилов.“²⁹

Министар финансија Павле Станишић у вези наведеног пак обраћао се Савету.“Високославном Савету књажевства србског Његова светлост, милостивејши господар и књаз наш Михаил М. Обреновић с проведенијем попечитељству финансије под 22.о.м. ВНо 296. Списка они добара, који је бивши књаз Милош Обреновићправитељству србскому за 10.000 дук.цесарских уступио, наложити благоволила то да Попећитељство финансије у кога руководство добра правитељствена спадају, из добара, у реченом списку назначени она, која Правитељству нужднима указују се, за рачун овога задржи, а она, који би одржавање више на терет или штету Правитељствену него ползу клонила се,

---

²⁸ ВНо 296, 22 мај1841

²⁹ Но 116 13. Марта 1841, у Крагујевцу

лицитадно прода. Височајшему овоме смислу Попечитељство финансија следовавши за умесно је нашло:

1. Да се добра у списку овди приложеноме./ под числом 1,2,33. И 36. стављена једном за свагда лицитандо продаду.
2. Под числом 3,4,би38. назначена да се за правитељство задрже.
3. Ливаде све, како у Крагујевцу лежеће и под числом 7. до 17. наведене, тако и у Ћуприји под 19. у Бањи под 20, у Кривом Виру и код Брегова под 21, и 22 у Крушевцу под 23, у окружијама: шабачком под 24, пожаревацком под 28,30,31 и 34, београдском под 37,39 и 41 и смедеревском под 40 назначене да се за Правитељство задрже и да ови осим оне, које би за постојеће мезулане какогод и за кавалерију од потребе биле, остале све да се Правитељством, за ово најпробитачнијим начином или у наполице на кошење, требајућим људма сваке године дају или да се с њи трава лицитадно продаје, било ово под аренду на испашу или на кошење.
4. Под числом 18. наведено да се равно за Правитељство задржи, као и под 32. с том само примедбом, да се од последњег толико плаца задржи, колико је постројеног шпитаља изгледу потребно, а остало да се обштини у утрину остави.
5. Под 38. наведене ливаде да се оставе владајућем књазу на собствено његово с травом расположеније.
6. Комад ливаде, више Текија код воденице постојеће, да се једном за свагда прода, почем је већа част ови, као што у примеченију числа 25. увидити можно, обштини уступљена.

Преднаведено расположеније о добрима, у поменутом списку назначенима, која никоме уступљена нису Попечитељство финансија високославному Совету на благоразмотреније и одобреније учтиво подносећи, неизоставља предпохваљеному Совету и то примећеније објаснити, да у списак, о ком је реч, стављена нису, а ставити се имају и добра: воденица у Параћину више Богданове воденице зданија Типографија са славолуцима у Београду и меана на ушћу Топчидера, постојеће и на исти рачин, којим и преднаведена сва, Правитељству бившим књазем уступљена. И о овима, као и о онима више под 2. изчисљенима Попечитељство финансија мненија је.

Што се пак остали добара у преднаведеном списку уписани а овде неопоменути тиче, о њима Попечитељство финансија никаква расположенија чинити не зна и не може, почем су она бившим књазем јошт обштинама или сајбијама уступљена, као што се из премеченија списка речена и увидити може.³⁰

У прилогу се налази и списак добара уступљени Правитељству од бившег књаза Милоша за 10.000 дук. цесарских

Тапија ВНо 4806 од 1837.

1. Воденица Дрмна од 6 витлова
2. Воденица Прекаја под Брадарцима од 4 витла
3. Воденица у Црнићу са 4 витла, све 3 гореречене јесу на рки Млави у окружију пожаревачком
4. Воденица у Гургусовцу са 6 витлова
5. Воденица у параћину бивша Богданова

Тапија ВНо 4802.од године 1837.

6. Воденица код двора на Лепеници с леве сране грунтом под њу припадајућим, који почиње од воденице, па онда уз лепеницу све путем до бране.
7. Ливада с десне стране Лепенице на којој ливади стоје касарне и пр.зданија.
8. Покрај ове ливаде преко сокака друга ливада, на којој стоји магацин и барутана и проча зданија до порте црковне.
9. Ћаир назван Ћукин, до јабучара и до Вла
10. Ада с баштом
11. Чаир који се назива Парезанов
12. Ћеримова ливада, између Топаловића и Косте
13. Ливада Кара-Мустафина, која сама за себе стоји
14. Велика ливада, коју сам од Ћерима узео у Јовановцима која сама за себе стоји.
15. Друга ливада Кара-Мустафина испод Ћеримове, на Јовановачкој земљи
16. Бозман
17. Ливада на Петровцу
18. Плац на којим је нова бина у чаршији начињена узет је од Мула –сајбије.

---

³⁰ П.Но 802 29. Маја 1941 у Београду

Тапија ВНо 4806. Од 1837.

19. Ливаде у Туприји
20. Ливаде у Бањи
21. Ливаде у Кривом Виру
22. Воденица с ливадом у Неготинској код Брегова на Тимоку
23. Ливаде у Крушевцу
24. Што год има ливада у окружју шабачком на моје име
25. Ливаде око Текије
26. Ливаде на Ђервину
27. Ливаде у Дубравици
28. Ливада у Клепачки
29. Ливада у Голубцу
30. Ливада испод Голубиња
31. Ливада у огради у Пожаревцу на којој је касарна
32. Ливада код Шпитаља у Пожаревцу у огради
33. Виногради у Пожаревцу више цркве
34. Ливада са забраном у Забели
35. Друга ливада у Забели с бунарима
36. Велика башта ниже Табане у Пожаревцу

Тапија ВНо 4805 од год. 1837.

37. Велика ливада у Топчидеру, између Саве и Топчидера од Камена
38. Воденица на Топчидеру спрема кошутњака, заједно са ливадама од воденице па на више од сокака с једне и друге стране Топчидера до Јаића
39. Земља Рудманова
40. Половина паланачки ливада
41. Болечка ливада
42. Ливада у Смедереву до Језаве³¹

О непокретним добрима која је поседовао кнез Милош Обреновић сазнајемо и увидом у пуномоћје које је кнез Милош дао извесном господину Раши Здравковићу у Бечу у мају 1845. године и које гласи овако:“ Пуномоћје Којим г. Рашу Здравковића опуномоћавам да он у име моје по усменом нашем међусобном разговору повраћајући се натраг у Србију по гласу приложеног овде списка./..нмоја

---

³¹ АС-Совет91-1841 К. Но 281/1841

у Србији заоставштина и налазећа се недвижима добра, која сам у намери продати му, обићи и прегледати може.

Пред недвижими добара опуномоћен је г. Раша да приходе моји добара не сакупљене по гласу тефтера Антонијем из Ћуприје и почившим Богићевичем вођене, а сад Гајом Вукомановићем водимо сакупити, рачуне прегледати, као и маловажне движиме ствари изискати и распродати може.

Да би пак г. Раша, како прихода добара моји скупити и примити, пак и све моје тамо заоставше ствари изнаћи могао и, у пуномоћен је овим да он – г. Раша – у име моје по међу надлежбене србске власти акта поч. Богићевића, у којима се тефтери и рачуни моји добара налазе, изискати, пред надлежним судом интересе моје бранити, а тако и бивше у делу вођења рачуна Антонију и Гају, као и друге у интересима мојима помешане, на предавање и издавање рачуна и ствари судејским путем претегнути може.

К томе да миже сваког у недвижимим мојим добрима, налазећег се због и најмање неуредности или кривице из добара моји кренути и друге на њина места понамештати.

На основу упуномоћја овог најучтиввије умољавају се србске власти, да би безрепјатствено дозволиле г. Раши добра моја недвижима по гласу њему даног списка обићи, прегледати, у погодбу одкупљеније ступити, а тако и движима од мање важности распродати и веће важности ствари, као сребрене и т. д. Мени овамопо определенију моји послати могао.

К истиному подкрепљенију упуномоћја жеље и намере моје служи печат и потпис имена мог. Књаз Милош Обреновић³²

Дато пуномоћје пратио је списак следећих добара.

Назначеније добара књаза Милоша Обреновића у Србији постојећи, као:

1. Зданије са дућанима до ђумрука
2. Кућа са магазиама (Дикичина)
3. Магазе две на Сави од 4 дућана
4. Меана, где је типографија (названа Петрова)
5. Пивара велика у Сава-Мали са принадлежним зданијама
6. Три конака недалеко од цркве
7. Кућа до конака лево Јовића бивша

---

³² 2/14. Маија 1845 АС _ Совет 460 - 1847

8. Кућа нанаиже владикиног конака (ђирђибашина)
9. Дућанска места (где је Парезламина кућа) тапије су код г. Павла Станишића попечитеља финансија
10. Кула са виноградом код Мокрог луга
11. Велика ливада ниже куле покрај Саве
12. Виноград у Ритопеку
13. Виноград у Смедереву
14. Воденица у Великом селу (окр. пожаревачког)
15. Виноград у Винорачи (окр. јагодинског)
16. Две воденице на Тимоку (на једном јазу у Црној Реци)
17. Воденица у Зајечару
18. Ливада Ореовица, на Морави у Пожаревачкој од Спасе купљена
19. Воћњаци, стаје, бурад, казани т.ј. у Пожаревцу
20. Палилула, као што моја тапија код г. Павла Станишића гласи
21. Зданије ћумручко, где седи аустријски конзул купљено за Базрђанбашлук, од Фочића, као земља, тако старо зданије, као што је познато, Фетисламске гарде башча у Пожаревцу ниже табане с кућом, башћа ниже касарне где су салаши, башча поред пута с кућом, где је чесма к тому и разна моја друга зданија.

Примечаније: Ако Правитељство србско ћумрук са земљом, које сам ја од Фоче за време Марашлино одкупио, за потребу своју задржати жели, то нека ми вредност истог исплати. Књаз Милош Обреновић³³

Такође, излишно је обзиром на напред наведено и помињати покретну имовину кнеза Милоша и чињеницу да само списак кнежевих ствари које су се налазиле при Начелству пожаревачком броји 169 ставки међу којима има и текако вредних ствари.³⁴

Напред наведена историјска грађа упућује нас на закључак да је кнез Милош као најјачи међу старешинама био и најјачи међу захватачима те се доста имовине нашло на списку кнеза као и старешина. Правно обезбеђивање заузетог стога је превасходно у интересу владајуће класе, али чак и његова деспотска политика у почетку, додуше привремено, нашла је ослонац у расположењу појединих

³³ АС-Совет 460-1847

³⁴ АС-Мин.фин. II – III- 18-1848(Списак сачињен под бр. К.КНо 1470, 13. Фебруара 1848.год у Пожаревцу

друштвених слојева и то из следећих разлога. Патријархална владавина Милоша Обреновића представљала је у свему прави деспотски режим који су старији нараштаји у почетку подносили сматрајући га мањим злом од турског зулума. За њих је била довољна чињеница да се сада власт налази у рукама људи њихове народности и вере, а сећања на турска злостављања била су још увек жива и тако свежа у њиховом сећању да су их чинила задовољним постојећим стањем.

Међутим, 30-тих година XIX века формира се један нови нараштај који тражи реформе и под чијим притиском се, као неминовност, формира уставобранитељски режим. Тај нараштај не жели више да трпи Милошев апсолутизам, већ тражи ограничење његове власти. За такво расположење економску потпору налази у самој промени статуса сељака, јачању његовог материјалног положаја и жељи да тај положај заштити.

Пре устанка Србин је био само „раја“ на несигурном имању које је често напуштао како би сачувао „живу главу“. У време прве владавине Милоша Обреновића сељак постаје слободни сопственик - господар земље коју обрађује, те сасвим природно, инстинктивно тежи ка материјалном благостању, али и његовом обезбеђењу.³⁵

Почетком XIX века у Србији има доста слободне, незаузете, нераскрчене земље, али и оне коју турско становништво нуди на продају напуштајући Србију. Са друге стране, још више има оних који су заинтересовани да дођу до земље која ће их хранити. Становништво, које је пред турским зулумом побегло у планине, почиње потрагу за слободном обрадивом земљом као и досељеници који пристижу у Србију из околних крајева. Они постају сопственици земље, како куповином тако и заузимањем, јер Милош прокламује правило „...да је земља оног ко је ради“³⁶. На тај начин својина у Србији се конституише више фактичким него правним начином. „Више се захвата но што се купује, и при захватању, узима шта ко стигне, не пазећи много да не присвоји себи нешто што је већ неко други обележио као своје. Од општинских и манастирских земља прелази тада доста у приватну сопственост; општинска и манастирска имања још нису тачно ограничена, и то је добро дошло захватачима без скрупула.“³⁷

---

³⁵ Опширније, С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 115.

³⁶ Исто, стр. 33.

³⁷ Исто, стр. 31.

У том општем захватању, влада закон јачег. Како старешине имају највише новца, и моћ власти, своја имања шире много брже него други. Међу њима свакако предњачи кнез Милош. „Он има око за добру парчад; кад му се допадне њива или ливада, он је присваја, не питајући много да она већ нема свог сопственика.“³⁸

После Милошевог пада 1839, године нешто више од двеста Пожаревљана жалило се Државном савету и кнезу Александру Карађорђевићу, тражећи да им се врати земља коју им је кнез Милош својевремено одузео.

Тачност овог тврђења, очитује се и кроз историјске изворе. Тако увидом у извод из протокола АС-ПО-74/192 од 12. августа 1841. може се утврдити да се извесни Гаврило Поповић жали шта му је све књаз Милош одузео.³⁹

Обачун дуга Милоша Обреновића према извеном Гаврилу Поповићу а који се наводи у напред поменутој тужби изгледа овако:

„Извод начисто што ми је г. Милош Обреновић остао дужан

За дућане што ми узе и даде иј своме зету Стевану- 872 талира и 4 цванцике, за циглу креч и камен-1939 талира и три цванцике, за моје добро што ми је узео по шацуну његовом-9400 талира, за моје покућство што га продаде-1280 талира , Алекса Симић што му је дао моје вересије 1901 талир и 4 цванцике, за сено то јест 120 кола сена по 3 талира-360 талира, за моју службу за две ипо године 2867 талира и две цванцике тј. Укупно 18.621 талир и две цванцике.

Такође, увидом у жалбу од 12. октобра 1845. Као и комплетан предмет где извесни Пожаревљани Милован Милатовић, Благоје Миладиновић, Стојанка удовица, Аница удовица, Танасије Шкодрић, Милић Криви, Петар Торлак и Никола Криви упућују молбу књазу Александру „да им власт врати земље које им је књаз Милош отео“, можемо извући интересантне закључке и о новоформираној државној власти. Њихово обраћање гласи овако: „Все светлешему государју и књазу Александру

Долу именованијем колена приклањајући к вашој височасној светлости за наше земље вашу височајшу светлост молити, ми бедни страдајући код наши добара од толико времена, ми двеста и једанест глава који смо били који од толиког времена просили смо и плакали смо, докле је нам височашја светлост и високославно Правитељство одобри те су сви добили а ми осам глава нисмо, но

³⁸ Исто, стр. 34.

³⁹ Према тужби ради се о дугу од укупно 18621 талир и 2 цванцике, насталог на име заузимања винограда, 5 ланаца земље, куће са покућством, дућана, цигле, креча и др.

нам дадоше за једну годину те смо покосили, пак после нам кажу Суд окружја пожаревачког да су те наше ливаде од потребе високославному Правитељству а из те прошевине које смо ми од високославног Правитељства сви испросили једни су људи добили душло и двојином колико је њина земља била, а пред којима никакве крчевине нема бившег књаза Милоша. Ми нисмо ни нашу собствену земљу добили а камо ли више као што нам је ваша височашја светлост и високо славно Правитељство одобрили, но нам одговара Суд окружја пожаревачког да је бивши књаз Милош сас толико људи под кулук сас сикирама требио, но у наши ливада није ништа требљено, но који су добили ливаде, они су узели и требљевину сву а нам дају за наша сва добра свакому по један дан орање луга то јест у транпу и то од другог отимају а нама дају. Даклем ми никако не можемо престат но о тим као што нам они кажу, ако ли су исте земље за држање високославноме Правитељству од веће нужде, а ми умољавамо вашу височашју светлост и плачући колена приклањамо да се нам барем спроћу нашег мала права накнада даде. У надежди да ће ваша височашја светлост, препокорну прошњу нашу услишити и да нас бедне и без сваке надежде оставити неће, јесмо препокорни.

Иста лица у вези исте земље само сада заједно са извесним Благојем Краинцем, Милошем Јовановићем, Стојаном Циганином, Пером Стојковићем и Ђорђем Терзићем обратили су си и Совјету 29. Јула 1846.године овако: „ Совету – Предали смо били у години 1844. Високославном Совету писмену жалбу, како су неке земље, што је бивши књаз Милош од њи и од више њи Пожаревљана по њиховом казивању одузео био, Привитељством њима досуђене, но како су после тако неправедно дељене да су многи, који пређе земља имали нису, при тој деоби земље подобијали гди који пак више добили, него је од њи к Милош одузео, а напротив тога тужитељи или ништа нису или много су мање добили, него су пређе имали.“⁴⁰

Ову је жалбу Совјет на надлежност проследио Попечитељству финансија које не предузимајући ништа исту пошаље на испитивање Начелству окружја пожаревачког. Исти људи поднесу и другу писмену жалбу књазу који је опет Попечитељству финансија упути.

Увидом у предмет ПН 2239 Попечитељства финансијаа можемо утврдити:

---

⁴⁰ АС- Мин.фин. П-III-90-1846.

„ Истина да су све покрај Мораве лежеће земље, које су књажеви Обреновићи притежавали, по паденију књаза Михаила у притежаније Правитељства приспеле и да су неке од тиј земаља у години 1843. Као што се у известију Начелства под.//. Наводи членом Совета, полковником г. Милутином Петровићем, између тужитеља дељене, но будући су вопросне земље и заузете у притежаније Правитељства и опет позније између гдикоји људи дељене, без без да је у том делу Попечитељство финансије под кога ведомством све правитељствене земље стојати морају и најмање влијанија имало, будући даље Попечитељству финансије досад не само никакав списак достављен није, из кога би се видети могло, које је земље и којим лицима поименице г. Петровић поделио, него исто Попечитељство финансије о целој тој деоби ни у сведеније постављено није, будући најпосле Попечитељству финансија и то познато није, да ли је по овом предмету какво височашје књажеско решеније изишло и којим су правом исте у речи стојеће земље најпре за рачун правитељства заузете, а потом неким људима издељене, то Попечитељство финансија принуђено се налази учтиво молити да би високославни Совет са високочашјим одобренијем решити и Попечитељству овом управленије ради надлежним путем соопштити изволило, на основу кога су права бивше к. Милоша земље за рачун Правитељства заузете? Које ли су пак, на основу кога права и којим лицима поименице повраћане? Пак будући Попечитељство финансије мислити мора да је г. Милутин Петровић по свршеној комисији известије своје са списком лица, којима је земљу поделио, високославном Совету поднети морао, то се умољава више хваљени Совет, да би г. Милутина Петровића известије са списком заједно у копији овом Попечитељству доставити изволило, како би и ово Попечитељство сва нужна средства при руци имајући проситељима основно решеније своје дати, а у случају какве потребе и пред самим Судом правитељствена права на основу званични акта бранити могло.⁴¹

Оваквих захтева наравно било је и у другим крајевима Србије. Понегде су ти спорови прерасли у државне парнице између кнежевине Србије и представника Милоша Обреновића тако да многе нису завршене све до његовог поновног доласка на власт 1859. године.

Сем наведених у пожаревачком архиву можемо наићи и на бројне примере интервенције извршне власти поводом судских одлука којима су регулисани

---

⁴¹ АС-Мин.фин. П-III-90-1846

својинско правни односи. Једна од таквих одлука је и одлука Државног савета поводом жалбе житеља Бурјанске махале у Пожаревцу, а везано за одузету земљу од стране књаза Милоша у Ореовици.⁴²

Наиме поводом жалбе житеља Бурјанске махале у Пожаревцу попечитељ правосудја и просвештенија Паун Јанковић 15. Фебруара 1843.године одговара Совету кљажевства србског.

„У следству жалбе бурјанске мале и други житеља пожаревачки у призренију одузети им бивши књазем Милошем Обреновићем земља у алији Ореовици и Забели, Попечитељство правосудија изискавши од Суда окружја пожаревачког сва акта на парницу због тих земаља вођену односећа се, увидело је да је поводом тужби љиови под 3. Јулија 1840.год.комисија за извиђање истог предмета на лице места по предписанију бившег књаза Мијаила Обреновића изишавша, на следујући начин, као што се и овде под./.. приложеног акта увидети даје, предмет парнични ислеђен.

По казивању Јована Дугалића, надзиритеља добара књажески у Пожаревцу, дознала је комисија да су тужитељи само за времена владања блажене памјати господара Карађорђа на чисту бившу онда земљу у алији, лежећој при Морави,-зовомој Ореовици, без сајбије стојавшу наишли и такову држали, да је алија Ореовица по Карађорђевоу времену спаији села Лучице, а не Пожаревцу или Бурјану, свагда принадлежалаи овај спаијада је исту књазу Милошу, који ју је у оно време под арендом имао, пре 15 год.продао и Милош да ју је из Луга, будући да ни пети тал чисте земље у њуој није било,искрчио и до 1839. Године држао, да је иста комисија старе и најодабраније кметове села Лучице, на које се Дугалић позивао био, призвала и ови да су казивање Дугалићево осведочили и да тужитељи на изнасније Дугалића и кметова лучински ништа нису противи показати могли, но напротив признали да су спаоје после пропасти србске држали исту алију и коме су хтели под аренду давали.

Иста комисија у иследованију своме и то је навела да је Забела од пре 25 и више година и под Турцима беглучка билаи да ју је књаз милош, кад је је држао, из луга по већој части искрчити дао, к томе да је и могла као алија бивша, од пре 25 година беглучка звала се и такву да је Марко Абдула, па после г. Јован Обреновић под беглук држао, а потом књлз Милош од луга истребити дао;да је напослетку

---

⁴² АС-Совет-124-1843.

књаз Милош, видећи речене тужитеље оскудне с ливадама, свима који су се позвали, да су и најмање парче чисте земље у предреченој алији Ореовици или Забели имали, своју Могилу разделити да, тако да је свако онолико у Могили ливада колико је показао, да је у Ореовици или Забели притјажавао кадгод, добио и на то тапију у год 1835. Потписом и печатом судејским снабдевену получио; да су тужитељи до 1839. Исте могилске ливаде држали и тада својевољно напустивши иј, самовласно, позивајући се на то што су они за владања Карађорђевог чистину земље у истој алији држали, сами у алију Ореовицу прешли, између себе поделили, сено покосили и однели и да су на послетку неки житељи – добровољно брдњомалски ползовавши се овом приликом и наводећи да они на земље могилске право имају по томе што су иј пре 25 година у притежанију имали, отишли у Могилу и тамошње напуштено бивше ливаде присвојили.

На пред изложеном изследованију основане су пресуде Суда окружног и Апелационог, које су под 24. Априлија 1841.год. НО 129 и 3. Маја 1841 НО 476 изречене, као што акта под Д. И Ј. Означена посведочавају.Кад би се узело да је изледованије ово комисијонално на истинитим казивањима основано, онда се морају пресуде судејске, као на темељу законитости основане, за снажне и извршителне сматрати. Но будући да се притежатељи непрестано на неправду жале,иштући да им се правда и правда досуди, то сматрајући на то да је комисија дело ово извиђала у време оно, кад се није давало до истине дочи, да није тапијама доказано колико је парче земље књаз Милош у Ореовици и забели купио, но се само усменим изнасенијима Дугалића и кметова лучички поверило, да није ислеђено колико је земље који од тужитеља и када управ онде притјежавао. К томе да су алије ове некада беглучке биле и по томе да и Правитељство наше може какво право своје на исте произвести и показати и напослетку имајући и то у виду, што књаз Милош неће никако да опуномоћи једно лице које би га у тужбама предавејним противу њега судовима, на Суду заступило и право његово бранило, а тим поступком његовим да и ови тужитељи, никад до правце доћи не могу, Попечитељство правосудија мненија је тога да се једна комисија из важни неколико лица определи, која ће на место опарничено изићи и dostatочно изследити: у које су време и докле тужитељи и којим правом и колико земље у ореовици и и којим правом и колико земље у ореовици и Забели држали и уживали; кад је књаз Милош, у колико и којим начином себи присвојио речене алије; дал су исте алије кад и до

ког времена за беглучке сматрале и као такве од разни лица притежаване биле и која ће комисија по окончаном овако изследованију право имати, сваком своје, било тужитељима, књазу Милошу или Правитељству додати с тим изјавленијем, да онеме, који би се тим незадовољио, остаје пут правиче отворен, и да се може Суду обратити, па после шта му Суд и правича донесе. И будући да би овај поступак у смотренију судореда ванредни био и тога ради да потребије надлежног одобренија, Попечитељство правосудијас учтивостију достављајући предизложени предмет високославном Совету до сведенија и прилажући овде.//. Акта, тичући се истог предмета, званично умољава предхваљени Совет, да би спорни овај предмет и мненије Попечитељства у размотреније узети и решеније своје у томе издати изволило.⁴³

Државни савет овакву је одлуку донео:”Размотривши Совет поднешено му Попечитељством под 15.тм. А.Н.330. предсавленије, заједно с принадлежећим к истому актама (која се овим Попечитељству повраћају) касателно жалбе Бурјанске мале и други житеља пожаревачки, због одузети им бившим књазем Милошем земља у алији ореовици, Забели и Могили и увидевши да је у предмету ислеђенија погрешно по томе што је како Суд првог степена тако и Апелациони изгубио из вида да вопросни предмет није миљак но алија, као што је то опште познат, а и сама изслана онда бивша комисија признаје и будући да су све алије, у реме оно кад је свеза спаиска у Србији укинута, сиреч 1833.године заједно са осталим спаилуцима и мукадама, подпале у трибут, то воспросне алије, баш ако иј је књаз Милош од спаије за себе откупио, није иј он могао с већим правом купити, но с оним, у колико су спаије таково имале, а приликом оном кад су све спаије, на алијама своја права изгубили, морао је и књаз Милош своја права на речне алије изгубити и все су алије подпале на расположеније Правитељства следователно је ово и са овим вопросу стојечим имало и има пуно право располагати, препоручује Совет Попечитељству да оно изволи због преднаведене у спорном овом предмету вешествене погрешке, учињено судејско ислеђенијеуничтожити и надлежном Суду наложити да он предстојећи предмет, из основа тога, што је исти алија, а не миљак, наново у судејско ислеђеније и решеније предузме, после којега ће Правитељство са онима који су јошт за време свезе спаијске у истим алијама своја притежанија

---

⁴³ А. НО 339 (15. Фебруара 1843.) Попечитељ правосудија Паун Јанковић

имали, ступити у споразуменије и онолико им, колико су притежавали одцепити и уступити, а остало као неоспоримо имаоство Правитељства себи задржати“.⁴⁴

Дакле, како би обезбедио своју тек недавно стечену сопственост, сељак више није задовољан само гарантовањем личне безбедности. Њему је преко потребан развијени правни поредак који ће му дати сигурна формална јемства и то чак и од саме власти: „...сада када се огаздио, њему је неподносно то осећање да једног дана, по ћефу власти, може изгубити све што има.“⁴⁵ Зато он тражи да се издају закони који ће тачно дефинисати и одредити право својине, али и конституисати судове пред којима ће се санкционисати ако буде нападнута. Захтеви да се приватна својина обезбеди иду са свих страна од најширих друштвених слојева, јер уколико се не обезбеди оно што се заузело и само заузимање постаје бесмислено. Фазу заузимања прати као следећа етапа процес њеног обезбеђења. Одатле се захтев за стварањем правосудног система јавља као политичка потреба и основни задатак који ће се ставити пред владу уставобранитеља. То је свакако подразумевало да се и сам кнез морао ограничити у самовољи.

Зато и др Драгослав Јанковић сматра да „у борби против кнеза Милоша и његовог самодржавља, и народне масе и уставобранитељски вођи истицали су као један од својих главних захтева уређење судова и правосуђа. Ти захтеви били су изазвани и условљени, с једне стране, економским и друштвеним развитком земље а нарочито јачањем и проширењем робно-новчане привреде и на селима чешћим привредним везама између села и града, проширењем трговине и знатним размахом зеленаштва, а, с друге стране, недостацима политичких и правних установа и односа Милошевог режима: кнежевом самовољом и његовим злоупотребама кнежевског положаја, непостојањем закона, недовољно развијеном, скоро рудаментном, судском организацијом.“⁴⁶ Сви напред наведени разлози омогућиће да Милошеви противници -уставобранитељи већ у Уставу из 1838.године готово једну трећину чланова посвете судству предвиђајући организацију и надлежност судова па донекле и судски поступак, да би касније донетим уредбама, законима и „устројенијима“ детаљно регулисали судски поступак и организацију.

---

⁴⁴ НО 175 23. Фебруар 1843. АС-Совет-124-1843

⁴⁵ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 26.

⁴⁶ Д. Јанковић, *Државноправна историја Југославије*, стр.174.

Дакле, сам уставобранитељски режим настао је и развијао се као резултат низа друштвено-економских фактора и то не само економским јачањем сељака који је постао сопственик земље, већ и развојем робно-новчане привреде, јачањем трговине и чвршћим привредним везама између села и града, али превасходно водећи рачуна о заштити интереса старешинске олигархије тј. штитећи класну неједнакост.

Широке народне масе, међутим, нису имале јасне представе на који начин то треба учинити; такође, ни вође уставобранитељског режима које су обориле кнеза Милоша 1839, односно кнеза Михаила 1842, а ни сам кнез Александар Карађорђевић који је доведен на престо, нису имали реформаторских идеја. У таквом друштвеном миљеу пресудну улогу за даљи политички развитак имаће интелигенција школована у иностранству тзв. „немачкари“. Они ће „по својој памети правити ново државно уређење које када буде готово неће им се свидети.“⁴⁷

Основне замисли њиховог концепта биле су, пре свега, правно обезбедити приватна права грађана и то тако да се све што се тиче њиховог живота и имања утврди и обезбеди писменим законима тако да се не може изгубити другачије него услед судске пресуде. За разлику од тога под „Милошем, писаних закона није био, а може се рећи да није било ни правог суда. Јер, иако је суд постојао, кнез је сматрао да у судским стварима последња реч припада њему, шта више, да он може и мимо суда судити.“⁴⁸

Основа њиховог концепта била је и замисао да се ограничи кнез. Нажалост ривалска власт кнезу тражена је у Совјету, а не у Скупштини. У народу је постојала жеља да Совјет буде скуп великодостојника, народних првака из свих нахија. Срби школовани у Аустрији, међутим, своју шансу за афирмацијом и учешћем у државној власти тражили су у конституисању Совјета као једног бирократског тела састављеног од највиших представника администрације. Зато је „уставобранитељско доба у историји државе и права, између осталог, препознатљиво и као доба бирократије и доба законодавства“.⁴⁹

Управо та „извитопереност“ интелигенције огледа се у чињеници да је већина њих себе, због стечених знања али и контакта са префињеним животом,

---

⁴⁷ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 27.

⁴⁸ Исто, стр. 27.

⁴⁹ В. Ђурђић, Н. Ранђеловић, Г. Илић, *Српско државно тужилаштво 1804-2004*, стр.40.

сматрала „вишим“ од људи са села који су у себи носили интелигенцију као природни дар негујући национално-традиционални дух села. Мало је било оних који су школовањем стекли не само књишко знање већ и очували национални дух, те били спремни да своје знање употребе за добробит свога народа. Тако ће интелигенција постати горда, и себе сматрати вишом и заслужнијом од самог народа из кога је поникла, те вођена том препотемпном идејом приликом изградње државног уређења и правног система више ће водити рачуна о томе да у том систему заузме што престижније и боље плаћено место, но да створи државу по мери и интересу као и специфичностима свога народа.

„Успон бирократије у периоду уставобранитељске владавине представља друштвену појаву, која превазилази потребе практичног обезбеђења службеника у разгранатом државном апарату.

Процес изградње законитости у новом режиму више је створио нов друштвени слој који се бавио разграњавањем администрације и судова, него што је обезбеђивао правну сигурност и стварну заштиту законитости. Више старешине помириле су се са неефикасношћу бирократије у погледу опште заштите законитости, али су и сами били ефикасни у коришћењу свих законских празнина, уз помоћ те исте бирократије. Развитак бирократије показао се више условљен законитостима самог друштвеног развитака, него државним потребама. Слој бирократије не штити само одређене друштвене интересе већ и себе; стога се Србија организује све више као полицијска држава.⁵⁰

Из тих разлога (поред осталог) и Совјет ће временом у потпуности постати бирократско тело одвојено од народа што ће надаље узрочно-последично створити велико незадовољство у народу и бити основа за рушење и самог уставобранитељског режима - режима који је грађанима обезбедио само приватна али не и политичка права, покушавајући кнежеву самовољу да ограничи чиновништвом, а не народом. Као такав прокламујући и преко судова штитећи приватну својину он је превасходно штитио класну неједнакост и богату старешинску олигархију . На тај начин створен је један у основи бирократски и нелиберални поредак који је само у почетку био добро прихваћен, јер се постављао као пандан једном до тада постојећем - деспотском режиму Милоша Обреновића. Међутим, поред свих недостатака, уставобранитељски режим има и свој

---

⁵⁰ М. Ђорђевић, С. Стојчић, *Национална историја државе и права*, стр.115.

несумњиви историјски значај који се огледа у изграђивању једне разгранате државне организације, судства и управе као и конституисање просветних установа.

Свакако да наведене друштвено-економске односе треба посматрати и кроз призму међународних односа, и то не само кроз сферу заинтересованости тадашњих великих сила за подручје Балканског полуострва, већ и спремности свих експонената наше политичке елите да, супротно интересу државе, урушавају њену самоуправу и у решавање унутрашњих ствари земље уводе стране силе и то само из разлога како би себи обезбедиле опстанак на власти.

Тако је и Милош Обреновић настојећи да очува своју деспотску власт у друштвено-економским условима који су захтевали промену, одбијао да ту промену спроведе и државу уреди сходно приликама и интересу народа, покушавајући да своју власт осигура различитим ослоњцима у међународној политици. Тако су се одиграле и парадоксне ситуације у којима су и велике силе показале да су сасвим спремне да због својих интереса одступе од прихваћених опредељења на националном нивоу. Тако је парламентарна Енглеска постала помагач одржавања апсолутистичког режима у Србији а све са циљем сузбијања руског утицаја на Балкану. Први енглески конзул Џорџ Хоџес с том мисијом активно је деловао у Србији.⁵¹

Русија, као апсолутистичка монархија, постала је противник личног режима у Србији подржавајући опозицију и увођење, у државну организацију власти, Совјета са ограниченим бројем доживотних чланова. Совјет би имао законодавну и извршну власт коју би вршио заједно са кнезом.

Пре свега супротстављеност експонената државне власти, кнеза и опозиције, и њихова жеља да осигурају своје место у власти, довела је до тога да (недопустиво интересу народа) у решавање уставног питања не само уведу стране силе већ да дозволе да се преговори по овом питању воде у Цариграду и да готово све одредбе *Устава* буду израђене од стране турских и руских представника. “Узајамна борба довела је дотле, да су некадашњи борци за ослобођење тражили турску подршку и сарадњу против свог кнеза.”⁵²

Милош Обреновић овакво ограничење свога апсолутизма није могао да прихвати, те је покушао да силом измени ново стање, али како његов апсолутизам

---

⁵¹ Опширније, В. Ђоровић, *Илустрована историја Срба*, књига пета, стр 108.

⁵² В. Ђоровић, *Илустрована историја Срба*, књига 5, стр. 109.

није више имао реалне потпоре у измењеним друштвено-економским околностима он се одрекао кнежевог достојанства,⁵³ непосредно по доношењу *Устава*. „Сам Милош више није имао ни снаге ни куражи да се носи са противницима. Након одласка у Земун и повратка на притисак Русије, Порте и Савета, а потом неуспешне буне под вођством његовог брата Јована, коју је Тома Вучић угушио, Милошев положај у Србији постао је неодржив. У јуну 1839.године Милош се одрекао престола у корист свог старијег сина Милана и са млађим сином Михаилом отишао на имање у Влашкој.“⁵⁴

„Милан, старији Милошев син, а ако је – у болесничкој постели – по одласку Милошеву 1839 одмах проглашен за Кнеза, није ту власт ни отпочео да врши. Он је мало дана по проглашењу умро (26. Јуна 1839.године) а кнежеву власт наставили су вршити „Намјестници Књажевског достојанства“.⁵⁵ Наслеђивање кнежевог достојанства од стране Милана (само четири недеље), односно Михаила, утрло је великим силама претходно пробијени пут за мешање у унутрашња питања. Наиме, Милошевим одласком кнежевску власт вршило је намесништво, у саставу Јеврем Обреновић, Тома Вучић-Перишић и Аврам Петронијевић. „Пет дана након Милошеве абдикације намесништво је издало прокламацију, а након тога је Јеврем Обреновић пред народном скупштином прочитао слово намесништва којим је величао Турски устав.“⁵⁶

„...док од блистателне Порте Књазу нашем Милану (Обреновићу II) на наслеђено њиме достојанство Књажевско потврђеније не дође“.⁵⁷

Кнез Милан, тешко болестан, преминуо је непун месец после доласка на власт,⁵⁸ то намесништво⁵⁹ у прокламацији прогласило је да нови кнез Михаило не

---

⁵³ „...Будући да ми слабост изнуренога многогодишњим трудовима мојима, поднешеним у управљању народа србскога, здравља мога, не допушта више продужити управленије над њиме, ја сам се решио одрећи се добровољно достојанства књаза србског и заклетве на ово положене и отричем се торжествено сада за свагда како достојанства тога, тако и заклетве, на ползу саријег сина мога Милана, који је по султански хатишерифима, дарованим народу србском уопште и берату всемилоствивејше мени воособ даному, закони мој и књажескога у Србији достојанства наследник. ...“ АС-ПО-69/75

⁵⁴ Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр. 57.

⁵⁵ Ж. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, књига III стр. 5.

⁵⁶ Ј. Продановић, *Историја политичких странака и струја у Србији*, стр.96.

⁵⁷ Ж. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, књига III стр. 5

⁵⁸ „По смрти кнеза Милана исто је Намесништво остало и трајало је даљих девет месеци (до 5. Марта 1840) док није за Кнеза, после дужих преговора и с Милошем и Портом, проглашен и утврђен млађи Милошев син Михаило“. Ж. Живановић. *Политичка историја Србије у другој половини деветнаестог века*, књига III стр.5.

⁵⁹ Које је као и намесништво из 1868 носило званичну титулу „Намесништво књажевског достојанства“.

може владати док не добије берат од султана. Тиме је очигледно намесништво а зарад својих ситносопственичких интереса „протумачило Устав на штету аутономних права Србије“⁶⁰

Нескривено туркофилство вођа уставобранитеља Порти је очигледно одговарало па је Турска ферманом потврдила намесништво кнежевог достојанства.⁶¹ „Очигледно је било да су догађаји претекли право и да су статус Србије и акти који су га утврдили тумачени сходно стварном односу снага и интереса.“⁶²

Михаилову краткотрајну владавину обележили су сукоби уставобранитељске и обреновићевске струје, али и сами расколи у оквиру обреновићевске струје који су је додатно слабили и дестабилизовали чинећи је слабијом од уставобранитеља тим пре што је она окупљала највиђеније људе као што су: Аврам Петронијевић, браћа Симић, Милутин Гарашанин са синовима, Тома Вучић-Перишић. Њихови сукоби при томе не само да су се одразили на све сфере живота и били штетни за Србију, већ су њихово држање и спремност да све учине зарад подршке страних сила дали простора за директно мешање истих у унутрашња питања Србије.

Са друге стране, такође, „сукоби ових струја довели су чак до тога да српска кнежевина сама себи смањује аутономна права, како би се задовољио интерес једне струје, или пак да на себе узима надлежности које нема, а које су представљале кораке ка фактичкој суверености, чиме су и сизерен и протектор, а и остале силе, често били затечени“.⁶³ Намесништво и његово држање нарочито је пружало простора за то, али и сама садржина *Устава*, као и декларативност његових правних норми. Вучић и Петронијевић тражиће помоћ турских власти представљајући се као противници руског утицаја у Србији. Како је овакво стање ишло на руку и аустријским властима, то су добили помоћ и дигли буну против Михајлове власти. Тако нашу унутрашњу политику нисмо креирали ми сами, иако смо се за своју самосталност и државу сами изборили, већ смо то препуштали великим силама и то само зато да би се управо појединци дограбили што веће власти у земљи. Народ је остао изигран за своје основно право - право креирања

---

⁶⁰ Ј. Продановић, *Историја политичких странака и струја у Србији*, стр. 99.

⁶¹ *Новине Србске*, 1839, бр. 33.

⁶² Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр.58.

⁶³ Исто, стр. 59.

државе по својој мери и стварним потребама измењених друштвено-економских односа.

И како то обично бива, када се душа једном „ђаволу прода“, тешко се из његових канџи ишчупати може. Држање Александра Карађорђевића овај курс спољне политике неће изменити. Уставобранитељи су се у спољној политици удаљавали од Русије. Док је Русија држала њихову страну против кнеза Милоша, они су сами дозвољавали, шта више и тражили, мешање. Када је Русија ставила примедбе на њихове поступке, успоставили су тесне везе са пољском емиграцијом а преко њих и са француском владом која је тада била отворени противник руске политике.⁶⁴

Тако доведена у ситуацију да велике силе, оно што нису могле постићи мачем, постижу на много лакши и јефтинији начин. Наравно да при томе треба имати у виду да ни једна велика светска сила није у односу према нама (као ни ми према њима) до краја била коректна. Свако је гледао свој интерес уз ограничење да се интерес Србије огледао у интересима појединаца на власти да опстану на истој без постизања користи за остварење бољитка државе, тј. народа.

Велике силе изгледа да су добро проучиле менталитет наше политичке елите тако да и данас итекако добро користе њихову жељу да што дуже остану на власти и исту користе за остваривање ситносопственичких интереса. Прешло се додуше на нешто суптилније начине, а у смислу речи Џона Адамса, председника САД-а (1797-1801): „Постоје само два начина да се покори нека нација. Један је помоћу мача, а други је помоћу дуга“.⁶⁵ У сваком случају историја као наука о прошлости, с пуним правом се сматра, учитељица живота, те искуства прошлости треба користити при моделирању садашњости али и креирању будућности.

---

⁶⁴ Опширније, В. Ћоровић, *Илустрована историја Срба*, књига V стр. 112

⁶⁵ Џ. Адамс, говор председника САД-а 1799. године

ДРУГИ ДЕО

2. УСТАВНИ ОКВИР УСТАВОБРАНИТЕЉСКОГ РЕЖИМА

2.1. УСТАВ ОД 1838. ГОДИНЕ

Оквир уставобранитељском режиму свакако да даје *Устав* из 1838. године чије доношење је извојевала управо ова политичка странка потпомогнута Русијом и Турском уз наглашавање вазалног односа Србије. „*Устав* од 1838. године понео је назив *Турски устав* јер је октроисан у Цариграду и Србији дат у облику султановог хатишерифа“.⁶⁶

Решавање уставног питања Србије међутим, имало је своју предисторију те иако је представљало историјску нужност, постало је терен решавања сукоба интереса великих сила тј. Велике Британије са једне стране и Русије и Аустрије са друге стране. Мешање у уставно питање Србије широм је отварало врата мешању страних сила и то преко „ограничавања Милоша Руски лојалним Саветом“.⁶⁷

Заправо став Велике Британије био је да се уставно питање Србије мора решавати али тако да се спрече Русија и Аустрија да га реше по своме нахођењу те је и издејствовала решавање овог питања у Цариграду.

Да је Милош Обреновић веровао британском успеху очитује се и из његовог обраћања некадашњем секретару Лази Тодоровићу: „Неће се овде правити устав, но у Цариграду, а и боље је, тамо је гувно и ветар, па нек се тамо и веје“.⁶⁸ Међутим, Милошева очекивања су изневерена - Русија се позвала на одредбе својих уговора са Турском те неки аутори овај устав и сматрају „допуном Трактата, закључених између високе Порте и Руског двора“⁶⁹. Свакако да је жалосно што је Србија допустила да буде доведена у такву ситуацију јер „свак зна, да је узрок томе био унутрашњи раздор и несагласије; јер народ Србски почем по смислу изнешени

⁶⁶ В. Ђурђић, Н. Ранђеловић, Г. Илић, *Српско државно тужилаштво 1804-2004*, стр. 35.

⁶⁷ Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр.53

⁶⁸ Г. Јакшић, Д. Страњаковић, *Србија од 1813 до 1858 године* стр.74

⁶⁹ М. Павловић, *Преображенски устав Први српски устав* стр.68

трактата и хатишерифа независимо правленије има, могао је сам себи устав прописати...⁷⁰

Овај најдуговечнији српски *Устав*, који ће у примени бити више од тридесет година,⁷¹ донет је од стране султана у форми хатишерифа и садржавао је само 66 чланова. „Сам текст устава сходно источњачкој традицији, обиловао је китњикастим фразама, које често више одражавају жељу творца устава него стварно стање. Устав није имао строго утврђену систематику. Поједини чланови који су се тицали исте материје нису били груписани, већ растурени по целом тексту устава. Неке области нису регулисане јер су их садржали предходни султанови акти, док је у неким областима дошло до извесних одступања од предходних султанових аката“.⁷² Њиме је конституисана уставна монархија са знатно ограниченом и смањеном улогом кнеза.

„Иако је уставом било загарантовано право наследног кнежевог достојанства Милошу и његовој породици као и то да је врховна власт била дата Кнези Савету на заједничко уживање, начин на који је устав штитио увођење олигархије за Милоша је био понижавајући. Уз то држећи се Устава, Милош је за саветнике морао да постави своје противнике, јер баш они су били најпознатији и највиђенији људи тога времена у Србији“,⁷³ а што је изричито захтевао члан 8. Устава.⁷⁴

„Устав од 1838. године представљао је компромис сплета интереса и нужности сагледавања фактичког стања у Србији“.⁷⁵ Додуше овај *Устав* ће и у најмањој мери бити поштован, те како су се уставобранитељи у својој борби против аутократског режима углавном ослањали на овај устав, то су и добили име уставобранитељи.

На нивоу унутрашње политике, то је дакле било време сукоба и нетрпељивих односа између српских владара и опозиције која је повела борбу

---

⁷⁰ Д. Матић, *Јавно право Књажевства Србије*, стр 140-141.

⁷¹ Додуше у различитим периодима са различитим интензитетом у ком смислу и разликујемо период доследне стриктне примене за време владавине Милоша и Михајла Обреновића као и Уставобранитеља али и период формалне примене када су законима уставног карактера из 1861, 1862 и 1866. године најзначајније одредбе устава стављене ван снаге. У том смислу Марко Павловић три закона која је кнез Михајло донео са Преображенском скупштином 1861. Третира као први српски устав.

⁷² Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр.55

⁷³ Исто стр.56

⁷⁴ Опширније, Ј. Продановић, *Историја политичких странака и струја у Србији*, стр.86

⁷⁵ В. Ђурђић, Н. Ранђеловић, Г. Илић, *Српско државно тужилаштво 1804-2004.*, стр 35.

против апсолутизма владара, што је дало простора Турској, али и другим европским државама, да се директно мешају у унутрашње послове Србије.

Простор за мешање у унутрашња питања Србије дат је и кроз саму недореченост, неодређеност, непрецизност и нејасност уставног текста који ће омогућити, сукобе ривалских власти - кнеза и Совјета. Поред тога, органски закони донети после овог *Устава* биће у противречности са њиме што ће, наравно, одговарати великим силама.

Према *Уставу* из 1838. године органи државне власти били су кнез, савет и попечитељи.

Кнезу Милошу Обеновићу и то чланом 1. наведеног *Устава* признато је наследно кнежево достојанство. „Сходно дакле ограниченом Уставу, који ја дајем Народу Србском, достојанство Књаза дано је Твојему лицу и Твојој фамилији за награжденије Твоје вјерности и твоје привржености, и по содржанију царског берата, који си Ти раније примио.⁷⁶

Кнез се налази на челу управне власти, именује чиновнике, извршава законе, врховни је војни заповедник. Има право да именује три министра и то - унутрашњих послова, финансија и правде, као и да устроји кнежеву канцеларију која је под његовом управом и чији је председник истовремено министар иностраних дела. Дакле ингеренције кнеза као органа државне власти регулисане су члановима од 1 до 5. Међутим, законодавна власт кнеза знатно је ограничена за разлику од Совјета а што је предвиђено чланом 11. *Устава*: „Никаква уредба неће моћи бити примљена, и никакав налог неће моћи бити сабран, без да би он најпре и предходително од Совјета одобрен и примљен био.“⁷⁷ „Устав је, међутим, донео и новине које су коренито промениле државно устројство Србије“⁷⁸

Тако је Турски устав, *Устав* из 1838.године, као орган централне власти предвидео, поред кнеза, и Савет, то је - дајући чланом 12. Совјету мноштво неодређених надлежности - створио и простор за сукоб две ривалске власти. При томе очигледно да се није водило рачуна да ли ће се таквим уставним текстом уопште моћи створити један уравнотежени политички систем са равноправним

---

⁷⁶ *Устав кнежевства Србије – Султански хатишериф*, Зборник устава кнежевине и краљевине Србије, 1835-1903, Српска академија наука и уметности, Београд, 1988.г.

⁷⁷ Исто

⁷⁸ В. Ђурђић, Н. Ранђеловић, Г. Илић, *Српско државно тужилаштво 1804-2004*, стр.36.

властима, већ је преовладало само голо настојање да се уништи владарев апсолутизам. Наравно, док је било добре воље за сарадњу између кнеза и Совјета, *Устав* није представљао сметњу, али чим је дошло до њиховог сукоба, сукоб није имао свог решења у неодређеном правном систему, већ је пружао простора Турској за директно мешање у унутрашње ствари Србије.

Дакле, *Устав* је предвиђао Совјет као колективни државни орган власти од седамнаест чланова. Услови предвиђени чланом 7, били су услови који се разумеју сами по себи и које је већина људи у Србији испуњавала. Да би неко био члан Совјета било је потребно само да је српски држављанин, да има тридесет и пет година и поседује непокретност. При томе трећи услов није представљао никакав имовински цензус, јер је у то време била сасвим нормална, уобичајена ствар да сваки домаћин има кућу а није се постављало питање каква је она и колика.

По члану 8. *Устава*, саветнике именује кнез, уз ограничење да приликом избора треба да се руководи критеријумом да су то људи који су заслужни и популарни, који уживају народно поверење. Како их има тачно седамнаест колико и нахија, то је исти и предвиђен као једна врста народног представништва од најугледнијих и најпопуларнијих људи у народу.

Државна организација, међутим, искочиће из *Уставом* одређених оквира, кроз устројство Совјета од 1839. године о чему ће бити више речи у следећој целини, као и о борбама између кнеза и Совјета.

Враћајући се на саму анализу уставног текста видимо да кнез међутим није имао право да саветнике смени, тако да су они „непокретни“ и независни од кнеза. Наиме, *Устав* предвиђа општу чиновничку непокретност која је код саветника још и појачана чланом 17: „Они 17 Членова Совјета неће моћи бити збачени без узрока, докле не би било доказано код моје високе порте, да су они учинили повину због каквог преступленија, или због нарушенија закона и уредба земаљски.“⁷⁹ Дакле да би саветник био лишен звања, сем судске пресуде, био је потребан и Портин пристанак. Како саветници нису у пуној мери ни потпадали под судску власт, то постављање додатног услова у виду тражења Портиног пристанка, представљало је за саветнике увођење принципа „ванобласности“. Неодређеност члана 17. *Устава*, у самој Србији даће двојако тумачење (о чему ће такође бити више речи у следећој

---

⁷⁹ *Устав кнежевства Србије – Султански хатишериф*, Зборник устава кнежевине и краљевине Србије, 1835-1903, Српска академија наука и уметности, Београд, 1988.г.

целини), тј. да саветник може бити збачен не само за повреде наших закона већ и за кривице учињене према Порти. Наравно, све то је само повећавало нејасности и противречности тадашњег уставног система.

При томе као што је то већ напред констатовано надлежности Савета у *Уставу* су дате неодређено. Он је делио законодавну власт са кнезом, имао буџетско право, административне функције у смислу да је одређивао каква ће административна звања и са коликом платом постојати, али и водио надзор над министрима, при чему је био претежнији чинилац од кнеза.

Тако је у законодавној власти Савет имао искључиво право законодавне иницијативе, јер је искључиво он преко комисије коју је сам именовао, давао законодавне предлоге. Кнез није могао поднети Савету формални законодавни предлог, већ је једино могао Савету представити потребу да именује комисију која ће сачинити предлог тог закона. Међутим, право представке није имао само кнез већ и сваки министар и саветник, а Савет није био у обавези да води рачуна о представкама. Тако кнез није могао издати ни један закон без Савета.⁸⁰ Међутим, и кнежево *veto* било је апсолутно, јер Савет није имао правних механизма да натера кнеза да пристане на закон који не одобрава.

Савет је имао и широко постављено буџетско право. Наиме, све до доношења *Закона о буџету* 1858⁸¹, буџет је, у ствари, састављао Савет а не Влада. Влада није могла сама отворати ни накнадне ванредне кредите већ је и за то морала тражити сагласност Савета као и код буџетских кредита. Тако је Савет водио и непосредну контролу над извршењем буџета.

Устав је Совјету давао и административне функције. По члану 12, он је одређивао која ће, и са коликом платом, звања постојати. Такође, он је водио и надзор над министрима и то кроз конституисано право да од њих тражи извештаје о раду али и контролише њихове рачуне. Устројством Савета из 1839. положај министара према Савету постаће још зависнији тако да исти неће представљати само законодавно тело, већ тело које влада и управља заједно са кнезом.

Овакав уставни-правни оквир биће измењен у корист Савета, органским законом, *Устројством Совјета* из 1839, и то као резултат односа између њихових

---

⁸⁰ Члан 11. *Устава* „Никаква уредба неће моћи бити примљена, и никакав налог неће моћи бити сабран, без да би он најпре и предходително од Сојета одобрен и примљен био“.

⁸¹ Зборник закона и уредби Кнежевине Србије I-XLVIII

политичких снага а и уз подршку међународног фактора, коме је очито одговарао нестабилни уставни систем у Србији.

„Са таквим статусом саветника и овлашћењима Савета у вршењу законодавне власти, стављена је тачка на лични режим и отворен пут самовоље олигархије“.⁸²

У погледу државне власти резултат постојећег уставног поретка биће стварање „једног Савета без ослонца у народу и интелигенцији, али опасног због политичке вештине и куражи неких својих чланова; један кнез без политичких способности и популарности, али подупрт војском и аустријском дипломатијом.“⁸³

Устав из 1838. поред одредби о органима државне власти садржао је и одредбе о судској власти али и из области људских права, а такође и детаљно регулисао положај чиновништва, као и организацију локалне управе.

Наиме, чланом 61. *Устава* било је предвиђено да је Србија подељена на 17 округа, окрузи на срезове, а они на села.

„Будући је Србија састављена из 17 Округа, и свако Округ садржава на неколико Срезова, који су опет састављени из више Села и Обшчаштва: то ће сваки Начелник Округа имати по једног Помоћника, једног Писара, једног Казначеја и проча лица, која би била нужна.“⁸⁴

Такође сам текст *Устава* предвиђао је надлежности како Начелника Округа тако и начелника Среза као и њихов однос према „централном Правленију Књажевства“.

Како је основна идеја уставобранитељског режима била обезбедити свачију приватну сопственост, то је, несумњиво своје место морала наћи у *Уставу*, у оквиру одредби које су регулисале људска права. Чланом 46. предвиђено је да „сваки Србин саображавајући се законима Државе, јест совршени Господар, подати своја сопствена добра и собственности; располагаг с њима по вољи, и остављати ји завешчанијем (тестаментом).“⁸⁵ Док је члан 47 предвиђао да нико не

---

⁸² Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр.55

⁸³ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд, 1912, стр. 135.

⁸⁴ *Устав кнежевства Србије – Султански хатишериф*, Зборник устава кнежевине и краљевине Србије 1835-1903, Српска академија наука и уметности, Београд, 1988.г

⁸⁵ Исто

може бити лишен грађанског права без судске пресуде: „Он не може бити лишен овог права, развјее законом пресудом једног од устројени Судова Земаљски“.⁸⁶

Забрањена је и конфискација имовине, укинута колективна одговорност уз прокламовање слободе трговине и укидања кулука те и раскида са феудалним начином производње.

„Укинут је кулук, а за кулучење по државном послу предвиђена је била исплата наднице“.⁸⁷

У сагледавању уставног оквира уставобранитељског режима веома је интересантно посматрати *Уставом* дефинисани положај чиновника из кога израста један бирократски слој који представља главни ослонац старешинске олигархије уз чију помоћ ће се гушити делатност младе напредне градске буржоазије. Зато чиновничко питање и постаје једно од основних питања.

Наиме, *Устав* из 1838. доноси велику промену у положају чиновника према кнезу. Док су за Милошеве владе имали статус кнежевих слугу сада им сам *Устав* обезбеђује нарочита чиновничка права. Тако *Устав* гарантује, са једне стране, сељаку неприкосновену приватну својину над земљом коју држи, са друге стране старешинској олигархији висок положај у држави, а са треће - чиновништву сталност у служби. Чин и звање постају „стечена права“ чиновника, неприкосновена и за самог кнеза. Чиновник не може изгубити службу административним путем, јер њега не може да отпусти орган који га је именовао па ни кнез, већ може бити разрешен само на основу одлуке суда.⁸⁸

Тумачећи уставне одредбе из 1838. уочавамо да је чиновницима сигурност да уживају у својим положајима дата и кроз принцип непреместивости, тј. да исти без своје сагласности нису могли бити премештени у друго место.

Повлашћени положај чиновништва, као одане бирократске структуре уз чију помоћ ће егзистирати уставобранитељски режим, оствариваће се и кроз ослобођење од плаћања одређених видова пореза: „Чиновник, ако нема

---

⁸⁶ Исто

⁸⁷ М. Матић, *Јавно право Књажевства Србије*, стр. 113

⁸⁸ Готово је немогуће избечи дигресију да овако конституисана сталност у служби обичног чиновника у потпуности превазилази „сталност“ судијског позива данас. Право сталности судијске функције (које је иначе прокламовано Уставом 2006, као и Законом о судијама) грубо је нарушено општим реизбором у реформи правосуђа 2008-2012 године. Такође и друго начело непреместивости (које је иначе предвиђено за обичне чиновнике Уставом из 1838) биће повређено доношењем Закона о судијама 2013. по коме ће судија и без своје сагласности моћи бити премештен и то чак и у суд различитог степена надлежности.

непокретности, не плаћа ништа на име пореза: главнице је ослобођен - а што се тиче плате, она се не порезује, јер му је одређена на задовољавање животних потреба.⁸⁹

Другим речима, пошто су готово сви чиновници имали своја имања (а они на највишим положајима по правилу били и знатно имућни) њихову повлашћеност, тј. чињеницу да су пореско ослобођење имали на главници можда најбоље приказује податак да су Вучић на своје имање од 4384 дуката, односно Гарашанин за имање од 5000 дуката, плаћали порез од по само 10 талира или 5 дуката.⁹⁰

До таквог пореског задужења, долазило се на тај начин што се износ „данака плаћајућих глава“ добијао отписивањем главнице тако да се чиновницима од пет талира опраштало два, а преостали износ плаћали су сразмерно имућности. Укупан број чиновника множен је са три на који начин је добијан укупни износ пореза који су чиновници морали да плате. Они су пак разврставани у седам класа тако да су они у најнижој класи плаћали по један талир, а најбогатији, попут Гарашанина, пет златника.⁹¹

Данас међутим, мере пореске политике су другачије.⁹²

Пратећи положај чиновништва за време уставобранитељског режима уочићемо да је ауторитет чиновништва грађен и оствариван не само кроз униформу, изглед и напред коментарисане привилегије, већ и кроз, за њих, *Уставом* укинуту телесну казну. Тако је чланом 43 предвиђено: „Кад Чиновници, имају чин војени или грађдански, или Свјашченици, по торжественом доказанију њине кривице у сљедствију једне законске пресуде, буду осуђени, да се казне, како се овим лицима не могу дати казне тјелесне, они ће се казнити или строгим укором, или ставленијем под затвор, или сверженијем, или на конач заточенијем.“⁹³

---

⁸⁹ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд, 1912, стр. 52.

⁹⁰ Исто стр.52

⁹¹ Исто стр.52

⁹² Данас мере пореске политике највише погађају судије, професоре, лекаре, дакле високошколски кадар-људе који обављају тешка и одговорна занимања која су значајна за функционисање сваке државе. Логично је да држава, уколико је заинтересована да ови њени стубови чврсто стоје, то и финансијски награди и подупре, пре свега како би обезбедила независност овог кадра. Насупрот томе сведоци смо да они који су најбогатији не плаћају порез, односно они који га понекада и плате, не чине то сразмерно капиталу који поседују. Очигледно је да Влада како пореском, тако и фискалном и монетарном политиком урушава и уништава националну економију стварајући простора страном капиталу и довођењем земље у економски колонијални положај претераним задуживањем под неповољним условима.

⁹³ *Устав Књажевства Србије- султански хатишериф*, Зборник устава кнежевине и краљевине Србије, 1835-1903

Однос између чиновништва и народа пак дефинисан је у уставобранитељском периоду тако да чиновништво треба да управља народом а да је народ проста сељачка маса која треба да слуша. „Наиме, држало се да чиновништво треба да управља, а народ да слуша. Чиновништво, то је интелигенција; народ, то је проста сељачка маса. Паметније од народа, чиновништво не може ићи за народом; народ треб да иде за њим.“⁹⁴ Очигледно да је она структура на коју се ослањала старешинска олигархија како би потиснула напредну трговачку буржоазију у градовима, имала за то и привилегија.⁹⁵

Уз све своје напред поменуте и коментарисане како одлике тако и мане, овај устав је отворио нови пут развоја српске државности и то тако што је пре свега уништио Милошев апсолутистички начин владавине али и поставио темеље правном поретку бројним члановима о судству. „Њиме је Србија и добила и изгубила, али су свакако његовим доношењем отворене нове странице развоја српске државности“.⁹⁶ Проучавање сопствених историјских искустава, као и искустава других народа значајно је не само за разумевање прошлости и садашњости већ и за креирање будућности.⁹⁷

Интересантно је да је дестабилизација правног система и некада и данас остваривана на сличне начине. Приликом анализе уставног оквира уставобранитељског режима видели смо да је то у пракси чињено, са једне стране, непоштовањем самих уставних одредби, а са друге стране, да закони прелазе свој формални оквир и дубоко задиру у уставну материју. Тако се путем закона (који се доносе у сасвим другој процедури) мења *Устав* и изиграва стварна воља грађана.

---

⁹⁴ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр.52-53.

⁹⁵ Компаративно, историјски-правно посматрано, можемо извести закључак да без обзира на разлике у погледу организације система власти некада и данас испољавају се сличне слабости. Никада великим силама није одговарао стабилан уставни систем у Србији те су настојале да утичу на дестабилизацију малих држава, како кроз локалне борбе за власт, тако и кроз локалне ратове са суседним народима. Данас, посредством огромне финансијске моћи капитала, светска олигархија је утицала и на политички и на медијски простор у Србији обликујући не само власт већ и опозицију али и елиту.

⁹⁶ Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр. 56

⁹⁷ Дакле независно од начина организације државне власти, као и својинских облика, увек постоји могућност изградње успешне националне државе, ако се дугорочно стратегијски ради на јачању институција и стварању компетентне, одговорне и ефикасне власти која ће „бећарску економију уаменили домаћинском (произведи, акумулирај и инвестирај), а тиме и рефирмисати државу у јаку и успешну, која ће остварити дугорочни економски раст и социјални развој. Таква држава није у интересу светске олигархије и крупног капитала који своју снагу и моћ управо извлачи кроз економску експлатацију других, и то не само малих и неразвијених земаља, већ свих држава које то прихватају. Зато не треба разграђивати државу, већ лошу заменити добром која неће бити непријатељ свог народа већ радити за њега и у његовом интересу.

Начелни карактер *Устава*, правне празнине, у виду нерегулисаности материје која по природи ствари има уставни карактер пружа простор за разне манипулације чији смер зависи не од воље грађана, већ од тренутног односа снага политичких партија на власти.⁹⁸

Дакле, уколико желимо изградити хумано друштво по мери човека, у коме ће човек бити централна вредност, на нивоу друштвених односа мораћемо се ослонити на већину а не маљину друштва, и државу градити као гарант остваривања њихових социјалних и економских права а не као апарат принуде који ће штитити интерес мањине, држећи већину у покорном положају. Држава социјалне правде није противник својих грађана већ гарант остваривања њених права. Из тог разлога и нема основа за егзистенцију контрадикторности; у тако схваћеној држави сваки грађанин се за њу бори и развија је, јер тако и себе као појединца штити кроз јачање државе.

На нивоу економских односа држава социјалне правде заснивала би се на домаћинској економској политици што веће производње, акумулације и инвестиција у интересу развоја националних економија, које би омогућавале својим грађанима да од свог рада могу и да живе а што би све било и нормативно регулисано кроз правни систем по мери њених грађана а не кроз једну квазиправну реалност која производи само правну несигурност и ствара простор за манипулације.

Зато је веома значајно утврдити стварне узроке лошег функционисања судског система у прошлости, јер само елиминисањем узрока (а који су углавном у другим друштвеним сверама а не само у правосудном систему), може се постићи помак.

---

⁹⁸ И данас се закони мењају континуирано и често али најчешће неусклађено при чему нарочито неповољан утицај на правну сигурност имају драстичне промене процесних закона а што је констатовано и Европски суд за људска права у Стразбуру(случајеви Рамади и остали против Албаније 13.11.2007), (Вјасу против Румунија 9.12.2009.)наводећи да измене и допуне закона могу бити одраз развоја правног окружења, али да честе промене имају за последицу недоследну правну праксу и доводе до помањкања правне сигурности, при чему прекомерни број нових закона неће пружити делотворну правну заштиту јер се таква заштита може обезбедити само путем делотворног спровођења закона.

2.2. ДРЖАВНА ОРГАНИЗАЦИЈА И ПОЛИТИЧКЕ ОКОЛНОСТИ У ВРЕМЕ УСТАВОБРАНИТЕЉА

Нови *Устав* из 1838.године резултирао је и нове видове државне организације које су са собом донеле и нове политичке околности. Милош дефинитивно није хтео нити могао да прихвати да влада по новом уставу. Он није био спреман да се одрекне свог владарског апсолутизма. Свесна ове околности Порта је одмах након доношења устава послала Риза-беја да обавести британског посланика да је била приморана на овакав чин а и да уједно замоли Милоша да „извесно време прикрије своје незадовољство, а заузврат ће Порта одобрити све будуће Милошеве радње“.⁹⁹

Али, политичке околности су у Србији узеле други ток. „Донесени су законски акти о Државном савету, Централној управи и Кнежевој канцеларији. Тиме је извршено још веће развлашћивање кнеза.“¹⁰⁰

„Кнез Милош није желео да влада по Уставу који му је Порта наметнула и који је и објективно садржао бројне недвосмислене одредбе о ограничавању кнежеве власти. Кнежева је опозиција са притајеном радошћу прихватила његову абдикацију и здушно бранила нови Устав. Тако почиње период уставобранитељске владавине који ће потрајати све до Светоандрејске народне скупштине крајем 1858. и почетком 1859. године.“¹⁰¹

Гледало се да се кнез ограничи што више и где се то год може, јер су многи сматрали да путем органских закона могу поправити текст устава што је за последицу имало да се у „те законе уносило шта се год хтело, без обзира на то да ли се то слаже са Уставом“.¹⁰²

---

⁹⁹ Г. Јакшућ, Д. Стрњаковић, *Србија од 1813 до 1858 године*, стр. 78

¹⁰⁰ Н. Ранђеловућ, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр. 57

¹⁰¹ С. Шаркић, Д. Поповић, Д. Николић, *Историја српског правосуђа*, стр. 54.

¹⁰² С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 122

„Већ на пролеће 1839. године, дакле, непосредно по доношењу устава, донети су законски акти који ће сасвим ограничити власт кнеза, али и утемељити основе функционисања државног апарата. Устројство кнежеве канцеларије и успостављање звања представника и попечитеља иностраних дела и Централне државне управе устројство и дужности и определења поједини министара, донето маја 1839. године, казивало је да Србија има владу и министарства по угледу на европска. Одмах затим су ишли акти који су се тicali устројства судова и полицајских власти. Следило је Устројство окружних начелништва и главне дужности среских начелника и надлежност њина према појединим министарствима. Даља законска регулатива тicala се устројства војске (Закон војени из 1839. године), судова (Устројство окружних судова и поступак и Устројство Великог или Апелационог суда из 1840. године), главне државне контроле (1844. година) и свих осталих сегмената функционисања државе“.¹⁰³

Међутим, са дужним поштовањем прихватајући наведене ставове свакако да не треба губити из вида да сем наведених позитивних помака, овакав централистички приступ организовању државног апарата означио је потпуно гушење традиције народне самоуправе те државна власт не обезбеђујући ослонац својој владавини у широким народним масама морала је своје потпоре тражити ослоном на стране силе којима је одговарао непрецизни и нејасни уставни систем у коме ће користећи се сукобима ривалски конституисаних власти заправо контролисати и креирати друштвену стварност у Србији зарад реализације својих интереса.

„ На тај начин дошло се до једног уставног система који је не само био непрецизан и нејасан, него чак у појединим деловима и противуречан“

Нејасни и неодређени уставни текст дао је простора сукобу ривалски конституисаној власти.“¹⁰⁴

Таква ситуација евидентно је одговарала великим страним силама које су управо ту налазиле простора за реализацију своје доминације и интересних сфера у Србији.

---

¹⁰³ Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр.70

¹⁰⁴ „По том Уставу владалац је имао поред себе један Савет који га је исто онако ограничавао као што га данас ограничава Скупштина. Требало је да је Устав од 1838 тачно обележио међусобне односе те две ривалне власти које је једну према другој поставио.“С. Јовановић, *Уставобранитељи* стр. 121.

Ниједној великој сили као ни државама које су имале интересних сфера на Балкану, није одговарало (нити данас одговара), државна власт која би упориште своје владавине налазила у народу. Поготову не одговарају јој револуционарне идеје да народ преко скупштине непосредно креира свој развојни пут.

Зато ће заједничко за све њих бити да ће се опредељивати (додуше различито) да дају политичку подршку различитим органима државне власти. То су чиниле руковођене сопственим интересима у зависности од процене преко ког органа државне власти ће моћи да реализују свој утицај.

Дипломатија како тада гарантних сила тако и данас великих сила а и држава које су под њеним економским па самим тим и политичким патронатом, прихватају само онај ниво фактичке суверености земље који народ под налетом друштвено-економских неминовности наметне и избори као нужност, те им је лакше исти толерисати и преко својих полуга моћи контролисати него спречавати и то из једноставног разлога што спречавање може довести до крајње неизвесног исхода.

Дакле, и тада решавање уставног питања углавном путем конзула резултирало је директним утицајем страних сила. Уставно питање тадање Србије прераста у дуел великих сила.

Премештање решавања овог питања у Цариград, узроковано је сукобом интереса и жељом да Србију узме под контролу са једне стране Велика Британија, односно на другој страни Русија и Аустрија.

Геостратешки значај овог подручја био је евидентан те је и једна и друга страна имала и текаквих мотива за такву заинтересованост, што је све узроковало да се решавање уставног питања у Србији подигне на такав ниво, да су разлози и потребе унутрашњег уређења Србије остали у сенци интереса великих сила.

Дакле анализирајући одредбе, Устава из 1838.године видели смо да је овим *Уставом* срушен Милошев владарски апсолутизам и изграђена ограничена уставна монархија. „После одласка Обреновића, настала је у Србији владавина, чији су носиоци познати под именом „Уставобранитеља“; а који су владавини у познијим историјским списима, дали и име „Олигархије“, то јест: владавина неколицине“.¹⁰⁵ Као ривалски органи државне власти постављени су, са једне стране, кнез и његови министри, а са друге Совјет као колегијални орган власти. Међутим, за сагледавање односа ових државних органа није довољно посматрати само уставни оквир који је напред приказан, већ је неопходно анализирати и одредбе устројства Совјета из 1839. којим је на основу политичког односа ових снага међан сам текст *Устава*, а што ће касније дати повода њиховим сукобима који ће и обележити овај период.

Да се подсетимо - сходно *Уставу*, саветнике је постављао кнез уз ограничење да су они познати и популарни. Устројство у члану 8 додаје: „Тога ради при случају избора таковог нужно је предварително предложеније и мњеније Совета“. На тај начин Совјет остварује превагу над кнезом, јер он Совјет не може попунити својим љубимцима већ искључиво кандидатима које би му предложио Совјет. Једном постављени саветници нису зависни од кнеза, јер сходно *Уставу* он не може да их смени. Начело њихове непокретности појачано је тражењем и Портиног пристанка мимо судске пресуде.¹⁰⁶

Претходно смо анализирали надлежности Совјета сходно *Уставу* и извели неспорни закључак да се оне састоје у вршењу законодавне власти са кнезом при чему Совјет има искључиво право законодавне иницијативе, буџетском праву али и вршењу административне функције. У том сегменту надлежности, за однос снага између ова два ривалска органа власти, веома је значајно да је Совјет водио надзор над министрима који су заправо требали представљати ослонац кнежевој власти.

Наиме по *Уставу* Совјет је имао право од министара захтевати годишње извештаје, прегледати њихове рачуне. У устројству Совјета додато је да министри

---

¹⁰⁵ Ж. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, прва књига стр.8.

¹⁰⁶ Члан 17. Устав кнежевине Србије – Султански хатишериф, Зборник устава кнежевине и краљевине Србије 1835-1903

Саветницима подносе и такозване „кондиту-листе“ свих својих чиновника и да су за свој рад одговорни Совјету а што је произилазило и из текста *Закона о устројству централне управе* од 1839.¹⁰⁷ Дакле ево још једног примера где су одредбе закона биле неуставне и тиме директно законским текстом мењале смисао *Устава*.

Наиме, члан 4 и 5 Устава јасно је одређивао да право постављања министара припада кнезу. Такође тачно је и да је члан 16. истог устава предвиђао да министри заседају у Савету. Свакако да се из тога није могло закључити да је постојала обавеза кнеза да министре узима искључиво из реда саветника, већ да министри могу присуствовати седницама Савета и када они нису саветници. Међутим, члан 8 Устројства Савета да се министри морају узимати из Савета. „Ако би се по каквој потреби службе, а без кривице, Попечитељ кој морао од званија свога удалити, то он по тому што је, као Попечитељ, већ член Савета био, долази у Совет, као член, а на упразњено место Попечитеља поставља се један од најспособнији Членова Савета, и то из узрока, што су у Совет намештенији људи најспособнији, најзаслужнији и најповеренији, и што се Попечитељи, док су у дужности и сами сматрају, као членови Савета“.¹⁰⁸

Са друге стране, на тај начин је Совјет обезбедио политички примат јер су министри постајали зависни од Совјета. Устројством Совјета ограничена су права кнеза дата *Уставом*. *Устав* није предвиђао да се министри морају узети из реда саветника. Устројство је пак предвидело да се за министре увек морају узети саветници и да се, када одлазе са тог места, могу вратити у Совет. То је уједно и значило (а обзиром на непроменљивост броја саветника) да би нови министар морао да се узме из Савета.

Отуда је и очигледна противречност између *Устава* и саветског устројства, коју најбоље осликавају речи Слободана Јовановића: „По *Уставу*, кнез је управљао преко министара које је по својој вољи бирао, Совет је имао само да мотри да се кнез и његова влада крећу у границама закона и буџета. По устројству Савета, земљом је управљао у ствари Совет, а не кнез, јер министри, узети искључиво из Савета, нису били ништа друго него један саветски одбор.“¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ С им што природа те одговорности није била прецизирана.

¹⁰⁸ *Устројство савета*, Зборник закона и уредби у књажевству Србији бр,6,10

¹⁰⁹ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд, 1912, стр. 125.

„Савет је састављен од највиших чиновника и кнез је стајао према том Савету у подређеном положају. Тако у време важења Устава од 1838.г. као и владе Александра Карађорђевића Србија добија писане законе са судовима и чиновништвом по западно-европском обрасцу“.¹¹⁰

На тај начин, неуставне одредбе устројства Совјета дале су простора претензијама да овај колективни орган власти не представља само законодавно тело, већ и тело које влада и управља. У тој околности су и стране силе налазиле простора за мешање у унутрашње ствари Србије.

Зато се с правом може констатовати да „генеза уставности у Србији...подразумевала је не само борбу за адекватно уставно уређење већ и борбу за национално ослобођење од турске власти као и борбу против мешања великих држава у унутрашње уређење српске државе“.¹¹¹

По том питању - да ли ће Влада и администрација бити независне од Совјета - доћи ће и до сукоба ова два ривалска органа власти што ће створити озбиљну уставну кризу и неповољно утицати на међународни положај Србије.

Ово начелно питање утицаја на Владу и администрацију испољаваће се кроз више сегмената. Један од њих је и настали спор око војних чинова, тј. да ли ће се исти моћи давати и грађанским чиновницима. У борби за подршку и стварање шире популарност, владари су посезали за давањем привилегија. Тако је Милош Обреновић увео обичај да и полицијским чиновницима даје војни чин. Александар Карађорђевић је ту праксу желео да прошири и на чиновнике грађанског реда. Совјет је био на супротном становишту, јер није желео да кнезу пружи могућност да награђује чиновнике већ је тражио да чин буде везан за звање, те да се до веће плате долази искључиво редовним и постепеним унапређењем. Овако конфронтирани ставови, иако су на први поглед имали формални карактер, заправо су представљали борбу око независности извршне власти од Савета.

Иста је ситуација и са другим спорним питањем – премештање (селидбе) чиновника. Наиме, до 1849. о премештају чиновника одлучивали су кнез и Совјет, јер никакав трошак па ни овај није могао бити учињен без предходног одобрења Совјета. Међутим, уредбом од 1849. прописано је да селидбени трошкови чиновника падају на терет државне касе, што је значило да није била потребна

---

¹¹⁰ С. Јовановић, *Из историје књижевности*, I књига стр. 468

¹¹¹ Љ. Кандић, *Уставни развој Кнежевине и Краљевине Србије* стр.16

сагласност Савета. Савет је само у почетку ћутао. Убрзо почиње да се буну тврдњама да Влада злоупотребљава своје право премештања. Кнез се супротставља оваквим тенденцијама Савета свестан да ускраћивањем самосталног одлучивања губи ауторитет и да би се, у случају ове једине преостале дисциплинске мере, чиновник више бојао Савета но њега.

Тежња Савета да се меша у администрацију, са друге стране, била је сасвим разумљива, када се има у виду да Савет није имао ширег ослонаца у народу а ни у интелигенцији те да је на овај начин настојао обезбедити себи потребну подршку.

На овај начин администрација се нашла у процепу између два господара, од којих је сваки желео претежни утицај над њом, што је са друге стране за последицу имало цепање јединства администрације, па је иста изгледала збуњена и лабава.

Оно што је још значајније је да су овако нејасно одређени односи између кнеза и Савета, као и несагласност *Устава* и устројства, доводили до уставних сукоба који су пак слабили цео режим и који нису морали бити решени ако Порта то није желела. Надлежност за решавање ових спорова била је у рукама Порте и није било механизма да је било ко натера да овај спор реши ако она то није хтела.

За даље сагледавање односа у оквиру државне власти значајно је посматрати не само напред описани правни однос између ова два ривалска органа власти; решење уставног сукоба и створене уставне кризе пре свега је зависило од њихових политичких снага.

Дефакто, Савет је на почетку уставобранитељског режима био много популарнији него педесетих година када сукоби између њега и кнеза постају најинтензивнији. Разлоге за то свакако треба тражити у бирократизацији Савета „који се почео одвајати од народа“.¹¹²

Разлоге за то, између осталог, треба тражити и у чињеници да су многи у Савету били чувени као војводе из устанка које су своје име у народу изградили личном храброшћу, те тиме и на Савет пренели сопствени историјски капитал. Сем њих ту су били и чланови који су уживали бар локалну популарност тзв. локалне старешине. Међутим, временом, Савет ће од једног малог народног одбора прерасти у највише државно надлештво у чији састав улазе најсрећнији чиновници који су успели да пређу све државне степене.

---

¹¹² С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 129.

„Срби пречани су, пак, сходно свом бирократском приступу вршењу власти, у Савету видели бирократско тело састављено од највиших представника администрације“.¹¹³

„Такво гледиште је одговарало њиховим аустријским погледима на организацију државе. У почетку је Савет представљао и једно и друго, али се временом изродио искључиво у врх бирократског апарата државе.“¹¹⁴

Тако Савет од једног народног одбора прераста у слабо бирократско тело које губи сваку везу са народом.

Ово тело није имало подршке ни у интелигенцији. Бирократе у Савету нису се могле похвалити образовањем па су оклевалe и одуговлачиле са законима који су били неопходно потребни као закон о адвокатури, трговачки законик, казнени законик, реформа грађанског-судског система.

Једина снага Савета лежала је у личној вредности појединих чланова који су са једне стране били искусни политичари а са друге стране и богати људи као што су рецимо Гарашанин, Тенка и др.

Са друге стране уставни положај кнеза био је изузетно слаб. Србија је била конституисана као изборна монархија те ни Александар Карађорђевић није био наследни кнез, већ је његов положај био несигуран и привремен. Из ових разлога исти није смео повлачити одлучне потезе и истицати своју вољу, као што би то чинио наследни владалац. Ако се ту дода и лични карактер Александра Карађорђевића који је био под великим утицајем жене, слаб, поводљив, склон утицајима, без политичког духа, јасно је да је круг његових присталица био веома узак. Он није имао ширег ослонаца у народу, али га народ није ни мрзео: „...снебивљив мали официр, с великим породичним именом које сваки Србин зна, али лично слабо коме познат.“¹¹⁵

Карађорђевић је, међутим, ослонац налазио у војсци тим пре што су кључна места била у рукама његових рођака по жени. Оно што му је давало још већу политичку снагу је јак ослонац код Аустрије којој се нарочито приближио после Кримског рата.¹¹⁶

---

¹¹³ М. Павловић, *Преображенски устав Први српски устав*, стр.69.

¹¹⁴ Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр. 69

¹¹⁵ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 135.

¹¹⁶ Исто стр. 135.

„Извесно је да се, од Кримског рата, Карађорђевић јало приближио Аустрији, био у најтешњим везама с њеним конзулом, рачунао на његову потпору и у најтежим приликама, био због својих односа с њоме сумњив Русији, Француској, чак и Порту. Сигуран с војском и имајући потпору Аустрије, Карађорђевић се није могао тако лако оборити“.¹¹⁷

Политички однос снага кнеза и Савета најбоље је приказао Слободан Јовановић: „Један Савет без ослонца у народу и у интелигенцији, али опасан због политичке вештине и куражи неких својих чланова; један кнез без политичких способности и популарности, али подупрт војском и аустријском дипломатијом, то су била два противника која ће, крајем педесетих година, изазвати један од највећих уставних сукоба у нашој новој историји. Праве снаге, оне снаге коју даје наслон на широке народне слојеве, није имао ниједан од два противника. Због тога крајњи резултат њихова сукоба било је тешко предвидети.“¹¹⁸

Однос између кнеза и саветника донекле је зависио и од личност кнежевог представника који је имао положај сличан положају првог министра. Тако првих десет година свађе између кнежеве и саветске странке нису изазивале уставну кризу. Тада је кнежев представник био Аврам Петронијевић, искрено одан кнезу са великим ауторитетом у Савету. Он, као ни Гарашанин, нису дозвољавали да се сукоб између кнеза и Савета до те мере заоштри. Алекса Симић, међутим, однос снага није успео да одржи на том нивоу, те ова два врховна органа државне власти остају без посредника који би их умиривао и мирио. Помирење бива само привременог карактера под налетом Кримског рата.

Нови сукоби између кнеза и Савета почињу већ 1855. захтевом Совјета да се непокретна каса врати из Крагујевца у Београд¹¹⁹, а ескалирају покретањем питања несагласности између *Устава* и устројства Савета.

Наиме, питање несагласности ових правних аката било је актуелно још 1848. када је кнез за председника Савета поставио Стефана Стефановића Тенку. Савет није имао ништа против Тенкине личности, али су замерке упућене кнезу биле процедуралне природе јер Савет није питан за мишљење.¹²⁰

---

¹¹⁷ Исто стр 135.

¹¹⁸ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, 1912, стр. 135.

¹¹⁹ „Србске новине“ 1855. бр 76

¹²⁰ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 137.

По члану 3 саветског устројства, за председника Савета важило је исто правило као и за обичне саветнике тј. да га кнез не може поставити без пристанка Савета.¹²¹ Кнез је на ове примедбе одговорио да свако ко постане саветник тиме добија квалификацију да буде и председник и да је неопходно устројство усагласити са *Уставом*.¹²² Ствар је тада остала на томе, јер Савет није одговорио кнезу. После читавих седам година кнез интензивира конфликт поруком да он још увек чека одговор Савета на ово питање. То даје повода Савету да поново образложи становиште да кнез за председника може поставити само онога ко ужива и поверење кнеза и Савета те да мора о томе одлучивати Савет. При томе негира постојање несагласности између устројства и *Устава* позивајући се на седамнестогодишњу праксу. Питање несагласности између *Устава* и устројства тренутно ће се завршити на томе уз отварање једног другог актуелног питања - попуњавања упражњених места у Савету.

Наиме, 1855. године у Савету су упражњена четири места која саветници желе одмах да попуне. Међутим, кнез им поручује да ће, када у Савет врати два министра,¹²³ остати упражњена само два места стављајући им на тај начин до знања да ће за будуће ministre поставити кадар који није у Савету. Како би кнеза осујетио у тој намери Савет упућује протестни акт кнезу позивајући се на одредбе устројства које предвиђају да се министри морају узимати из редова Савета.

Само десетак дана након упућивања протестне ноте Савета кнезу уследило је пашино мешање у виду позива упућеним кнежевом представнику и представнику Савета. Том приликом не пропушта им рећи да *Устав* неће тумачити ни кнез ни Савет, већ Порта. Као одговор на ову ситуацију коју је највероватније произвео кнез обавештавајући пашу о преписци, уследио је Гарашанинов одлазак у Париз са предлогом за промену српског кнеза. „Новог кнеза одредиле би, по овлашћењу српског народа, Западне силе између страних принчева хришћанске вере (тај страни принц не би смео припадати ни руској ни аустријској царској кући).“¹²⁴ Очекујући ново уређење од стране западних сила на Балкану, нуди да западне силе одреде новог кнеза Србије између страних принчева хришћанске вере. Но преговори о миру 1856. биће завршени без збацивања Александра

¹²¹ Зборник закона и уредаба у књажевству Србији.бр 6,10

¹²² „Србске новине“ 1855. Бр 79

¹²³ Марковића и Магазиновића, вратити на њихова места у Савет и да ће бити празна само два саветничка места.

¹²⁴ Д. Стрњаковић, *Влада уставобранитеља*, стр 186

Карађорђевића који је у међувремену за министра изабрао несаветника Александра Ненадовића, кнегињиног стрица. Под таквим околностима Савет сматра излишном сваку преписку те отворено предлаже да се Порта умеша. Савет је тражио да се кнез збаци а кнез пак да му Порта призна наследно кнежево достојанство. Но ни једни ни други нису издејствовали реакцију Порте која је оставила да се ствари саме од себе реше, јер јој је највише одговарао сукоб међу експонентима власти који је и подстицала оваквим држањем.

На овај начин кнез је остварио премоћ над Саветом управо доводећи га пред свршени чин. Кнез је успео да једног несаветника постави за министра, а Савет није могао ништа против тога. Поред тога јуна 1856. године кнез издаје прокламацију о одредбама *Париског уговора* које се тичу Србије.¹²⁵ На тај начин уводи једну веома опасну праксу да такве акте прихвата само кнез за целу земљу при чему увек реално постоји велика опасност да појединац може бити натеран да прихвати и нешто што није повољно за земљу. Односи између Савета и кнеза заоштриће се до критичне тачке постављањем још два министра несаветника, и то Константина Николајевића за министра унутрашњих дела, и Јована Мариновића за министра финансија, тј. Александра Ненадовића за саветника и то без претходног одобрења Савета. На овај начин кнез чини двоструку повреду устројства Савета и то не само постављањем несаветника за министре већ и саветника без потврде Савета.

Савет је протествовао али и очигледно попуштао пристајући да преговара са кнезом, па се и све завршило на томе да је именована једна комисија од четири министра и четири саветника са циљем да проучи противречности између *Устава* и саветског устројства.¹²⁶

Ривалство и борба за превласт између Савета и кнеза постојала је и у погледу других наизглед мање значајних питања. Тако је кнез настојао да добије ослонац у чиновништву дајући им личне привилегије - тражио је да се и у грађанској служби уведу исти они чиновници какви постоје и у војсци. Неслаганост између ових ривала такође постоји и у погледу ингеренција по питању премештања

---

¹²⁵ “Србске новине“, 1856, бр 56

¹²⁶ „Савет је, очевидно, попуштао. Немоћан пред свршеним чиновима које је кнез једнако стварао, Савет је нудио кнезу преговоре. Та комисија од 21 септембра садржавала је колико саветника толико и министара; зар то није значило да Савет није хтео натурити своје мишљење кнезу, него је напротив желео да свој спор са њиме реши путем компромиса...Савет, у ствари, признавао се упола побеђен.“ С. Јовановић Уставобранитељи и њихова влада ср. 142.

чиновника. Кнез сматра да је то акт административне власти и да се не тиче Савета, док Савет тражи да се законом утврди да ово питање спада у заједничку надлежност кнеза и Савета.

Озбиљни сукоб између кнеза и Савета избиће и око боравка Тимотија Кнежевића, начелника одељења Кнежеве канцеларије, у Бечу 1855. године.¹²⁷ Он је послат у дипломатску мисију о којој је Савет био обавештен тек накнадно када је требало платити настали трошак. Савет, са замерком да је влада без његовог одобрења отворила агенцију у Бечу, тражи да Кнежевић одмах дође у земљу. Кнез потврђује овакву одлуку користећи прилику да Савет оптужи за неунапређивање спољних послова, док Савет одбија такву одговорност, аргументацијом да кнез не може проглашавати лошом одлуку коју је и сам потврдио. Позадина сукоба заправо је лежала у чињеници да је кнез у спољној политици нагињао и ослонац налазио у Аустрији, док су саветници (са малим изузецима) били противници Аустрије. Сличну конотацију имала је и афера око одобравања поверљивог кредита. Априла 1855. кнез је известио Савет да је потрошен износ од 3000 дуката на име поверљивог кредита и тражио још хиљаду дуката. Савет је овај кредит одобрио, али под условом да Влада реферише председнику Савета о свим издацима. Како Влада на то није пристала, Савет је за наредну 1856. годину сасвим изоставио поверљиви кредит од 3000 дуката. Тако је Влада наредне године за сваки, па и поверљиви, задатак морала тражити одобрење Савета.

Несугласице између супротстављених експонената власти настављене су и током 1857. године, и то у виду два сукоба – првог, који је настао око изградње Карађорђевог споменика, и другог, око зајечарског начелника Александра Трипковића.

Кнез Александар Карађорђевић је, како би код народа пробудио осећање историјске захвалности према славним прецима своје династије, дошао на замисао да се подигне споменик Карађорђу. Ова идеја наишла је овом приликом на неодобравање не само Порте, већ и Савета, додуше из сасвим различитих разлога. Порта је Карађорђа још увек сматрала за неамнестираног бунтовника, те је јасно ставила до знања кнезу да му неће дати турски орден ако не одустане од идеје подизања споменика Карађорђу, али је била сагласна са тиме да му се подигне манастир или нека друга грађевина као задужбина.

---

¹²⁷ „Србске Новине“, 1855,бр.27

Савет је тражио да се расписи министра унутрашњих послова и митрополита о расписаним изнуђеним прилозима опозову, указујући на неуставност дате ситуације сматрајући да су намети расписани без пристанка Савета. Овакво држање Савета нарочито је погодило кнеза и заоштрило међусобне односе а што је додатно продубљено кроз аферу Александра Трипковића, кнегињиног тече.

Он је грубо повредио *Устав* терајући народ да ради на његовом домазлуку, иако је старешински кулук био забрањен *Уставом*.¹²⁸ Савет је реагујући на притужбе народа инсистирао да се исти преда суду док је кнез сматрао да се према њему тако поступа, јер је његов рођак те га узима у заштиту. Када је Савет од министра унутрашњих дела тражио да му проследи акта Трипковићеве кривице, министар је одбио овакав захтев Савета али је Трипковић ипак завршио пред судом. Сујетни кнез, који је под притиском Савета морао и свог рођака да изведе пред суд, одлучио је да се за то освети Видоју Ивковићу који је био главни Трипковићев тужилац. Против Видоја покреће се истрага под сумњом да побуњује народ против власти. Видоје затражи од Савета да га заштити од полиције. Министар унутрашњих дела је затражио да му Савет пошаље ову жалбу што је Савет одбио са аргументацијом да се жалба против полиције може сматрати и жалбом на рад самог министра унутрашњих дела због чега је проследио кнезу. Али кнез није испитао целу ствар, већ Видоје би притворен и окован, а Савет прекорен што је жалбу доставио кнезу а не министру. Савет и кнежеви противници били су једногласни у мишљењу да кнез врши недозвољени притисак на суд што су објашњавали чињеницом да је првостепени суд донео одлуку да Видоје остане у притвору док је Апелациони одредио да се брани са слободе. Врховни суд је најпре решио да се Видоје брани са слободе, али је после три дана под притиском кнеза променио ово решење на основу кога је Видоје задржан у притвору. Тако је по ко зна који пут у историји српског правосуђа идеји законитости супротстављена идеја извршне власти која се и данас примењује – власт, када је сама нападнута, ради своје заштите може закон погазити правдајући се наводним државним разлозима (читај ситносопственичким, личним, егоистичким, супротним националном интересу земље).

---

¹²⁸ Члан 49. *Устава Књажевства Србије* „Свака работа (кулук) укинута је у Србији, и неће се моћи налагати работа нинакаквomu Србину“.

Слободан Јовановић однос између кнеза и Савета описује речима: „Кнез је бивао осион и није водио рачуна о закону; Савет је тумачио закон сувише строго, борио се против кнеза шиканом, и писао му увредљиво охолим тоном. Јарост у коју су ови сукоби доводили кнеза и Савет све се теже стишавала, она је остављала горчине иза себе, и њени су се жучни остаци, најзад, толико накупили да су кнез и Савет постали један другом стално мрски. Код њих се било створило уверење, да овако више не иде, и да се један од њих мора уклонити. Њихово морално стање било је врло опасно; сваки је имао у себи сувише накупљеног јада и мржње - и катастрофа је могла сваког часа наступити.“¹²⁹

Овако енергична политика кнеза против Савета свакако да није била својствена пре свега његовој личности већ је иста делом представљала производ аустрофилске политике Александра Карађорђевића. Аустријски конзул Теја Радосављевић долазио је готово свакодневно у двор што је било примећено чак и од влада великих сила,¹³⁰ које су ипак, бар у прво време после *Париског мира*, оставиле Аустрији на вољу да у Србији ради шта хоће. Кнез који се надао подршци Аустрије у добијању наследног кнежевог достојанства лако је потпао под њен утицај без обзира што је већина народа била против тога.

Наравно да је, сем потпоре Аустрије, кнез морао имати и подршку одређене политичке групе у земљи што је било лако оствариво кроз систем привилегија а имајући у виду политичку нарав наше политичке елите „...ни за једног политичара тога доба не може се рећи да је стално и доследно био на страни кнеза или на страни Савета. Готово су сви редом били час за кнеза а час за Савет, према томе шта су у том тренутку били: министри или саветници.“¹³¹

И некада а и сада, нарав политичке елите остала је непромењена. Док су у опозицији били су наводно бескомпромисни браниоци за слободу, а када би се домогли власти губили би сваки контакт са народом, његовим мукама и потребама и постајали бескомпромисни борци за ауторитет власти. Зато је у Србији и те како увек актуелно посматрати експоненте власти када се налазе у опозицији или на власти а нарочито данас када је опозиција толико обликована да је готово и нема.

---

¹²⁹ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 148.

¹³⁰ Пруски конзул у Београду писао је маја 1856: „Аустријски конзул не пушта ни за тренутак кнеза из очију, и уме сваком приликом да му свој савет натура, и кнез већ ништа и не предузимље док не запита Радосављевића.“

¹³¹ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 150.

Остављајући по страни испољену променљиву нарав политичке елите интересантно је историјски испратити епилог дате уставотворне борбе између кнеза и Савета, у позицији када је насупрот доживотном кнезу стајао доживотни Савет. Крајем септембра месеца 1857. године власт улази у траг завери у коју су уплетени, ни мање ни више, до сам председник Савета Стефан Стефановић Тенка, као и три саветника - Паун Јанковић Баћа, Павле Станишић, Радован Дамјановић, а и председник Врховног суда Цветко Рајовић. Они су бегунцу из притвора, Мирославу Петровићу, набавили лажни пасош, дали оружје и платили да убије кнеза. По самој Тенкиној верзији, новац за заверу дао је лично Милош Обреновић.¹³² Такође, завереници су током истраге своју одбрану базирали на томе да су минимизирали своје контакте са Милошем представљајући заверу као логичан наставак свих претходних сукоба између Савета и кнеза, као израз општег расположења у Савету, заклањајући се иза целог Савета.

И како је то и сада а и раније било „код нас се, у оваквим приликама, истрага никада не води да се дозна права истина, него да се постигне један политички резултат“.¹³³ Тако је и овом приликом било битно компромитовати читав Савет овом афером па је Милош остављен по страни. Циљ завереника и након спроведене истраге остао је нејасан, јер се њихови искази у том погледу нису поклапали те се нагађало да ли су хтели да доведу Милоша Обреновића, или пак страног принца¹³⁴ или су и сами имали претензија као владооци, да успоставе колегијалну владу.¹³⁵

Независно од мотива кнез је ову ситуацију желео да максимално искористи у своју корист што му је у први мах и успело, јер мучко убиство организовано од стране великодостојика сигурно је изазивало само осуде у народу. Али моралну добит коју је могао остварити кнез је изгубио услед велике политичке грешке коју је начинио приликом спровођења завереника у Гургусовац на издржавање доживотне робије. Завереници, оковани у гвожђе, без топле зимске одеће и обуће, само завијени у ћебад, изазвали су код публике само жаљење и саучешће, а

---

¹³² У оптужби управитеља вароши Београда прво се помиње Тенкин састанак с Милошем, па онда долазак Пацека с 5 000 дуката.

¹³³ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 170.

¹³⁴ „У хартијама завереника нашле су се спремљене ноте за све стране конзуле којима се као од стране народа захтева један страни принц за владатеља Србског“ Опширније С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада* стр. 161.

¹³⁵ Исто, стр.159

привукло је и пажњу страних конзула.¹³⁶ Гласови о мучењу завереника у гургусовачкој тврђави још више су узбудиле народ.¹³⁷

Тако Грујић у својим „Записима“ говори да је „официр Петровић добио од министра Никодијевића човечна упутства (у вези спровода осуђеника) али да му је усмено кнез дао сасвим друкчије наредбе“.¹³⁸

Ово тим пре што је кнез Тенкину заверу искористио као повод да се коначно обрачуна са Саветом. Наиме, иако је несумњиво завера склопљена без знања и учешћа других саветника те се против осталих саветника и није могло утврдити ништа друго до да су били незадовољни кнезом, и да су само између себе разговарали како би га требало збацити, Влада је позвала све саветнике да дају оставку; речено им је отприлике овако: „Дајте оставке, или ево гвожђа на ноге, а боље дајте оставку па узмите пензију, но да идете у кулу, па да ми после ваше жене и деца с молбом за милост и помоћ досађују“.¹³⁹

Тако пре него што је завереницима и пресуђено, шест саветника је подлегло притиску и поднело молбе за пензију које је Влада одмах уважила. ДА је народ ове оставке схватио као изнуђене сведочи писање Српског дневника.¹⁴⁰ Сем овог вида притиска, исти је био очигледан и у случају саветника Илије Новаковића. Његову оставку Влада је задржала као средство притиска због чега исти није гласао када је то Влади одговарало. Саветник Алекса Симић уживао је велики углед те му је Влада оставила рок од месец дана да се уклони након чега је он тражио одлазак у пензију. Гарашанин је у то време био у Паризу, а Вучић на лечењу у Италији те су се од њих оставке морале тражити писменим путем. Како је Гарашанин имао велику потпору у Француској, Влада је одлучила да против њега, као ни против Вучића, ништа не предузима. Но без обзира на то, кнез и Влада су потпуно разорили Савет. Четири саветника су послата у гургусовачку кулу, шест приморано да да оставку, један добровољно дао, двојица компромитовани; тако да су само четири саветника, и то кнежеви рођаци, били сигурни. Овакво понашање кнеза у свему је личило на државни удар спроведен према Савету. Како у својим мемоарима наводи Димитрије Маринковић: „Карађорђева влада, која са била

---

¹³⁶ О њему се писало по страним новинама, што је представљало једну велику срамоту за кнеза и владу.

¹³⁷ „Србске новине“, 1857,бр64.

¹³⁸ Ј. Грујић, *Записи Јеврема Грујића*, стр. 59.

¹³⁹ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 167.

¹⁴⁰ *Српски дневник* „Гомилама се оставке не дају“.

сасвим подала Аустрији, а унутра завладала корупција и непотизам, изазивала је све веће нерасположење у народу, тако, да се у години 1857. образовала прва завера од неких саветника и њихових људи, проти живота Карађорђевића¹⁴¹. Кнез је принудио на оставку већину саветника и то пре него што је судским путем утврђена кривица. Дакле, уставобранитељски поредак не само да је изградио судство већ је изградио модел „послушног судства“, које ће штитити интересе кнеза и које ће користити као средство за остварење својих политичких циљева. „Жалосно је за наше судове и њихову независност, када се могло рећи саветницима, да их судови могу позвати на одговор, ако не буду дали оставке - а не могу ако их буду дали.“¹⁴²

Тако је кнез постао господар ситуације те на сва упражњена саветска места поставио своје људе. Када је променио персонални састав Савета, кнез више није имао амбицију да фактички добијену премоћ и утврди законом па није мењао устројство Савета.

Али како једном створене противречности добијају увек и своје сопствене токове, тако је уместо саветске сада конституисана још јача вансаветска опозиција на чије је чело стао тадашњи најспособнији политичар, једини члан Савета који није подлегао притиску - Илија Гарашанин. Вансаветска опозиција је сматрала да је изнуђеним оставкама кнез повредио *Устав*, спровео вид државног удара и да је задатак и Порте, као и великих сила које су Србију узеле под заједничко јемство, да реагују.

Како кнез Александар очигледно није поступао без знања Аустрије, тј. како је јачање својих позиција у власти градио, не кроз подршку и ослањање на народ којим влада вођењем политике у њеном интересу, већ ослањањем на Аустрију и ширењем што већег утицаја Аустрије на Балкану, ова унутрашња ствар Србије прерасла је и у једно велико питање европске политике. Као и сада тако су и онда велике силе биле заинтересоване за превласт на Балкану, веома важном геостратешком подручју. Како су се две супротстављене стране из Кримског рата приближиле једна другој око питања Италије, Русија и Француска су биле сагласне и да је нужно зауставити Аустрију у ширењу утицаја на Балкану.

Управо тај баланс снага у међународној политици, промена позиција великих сила и изостанак политичке мудрости и слуха код Александра

---

¹⁴¹ Успомене и доживљаји Димитрија Маринковића 1846-1869, стр.42.

¹⁴² Исто, стр. 169.

Карађорђевића, утицали су да је смена шест саветника била његова велика погрешка која је довела до дипломатских компликација које ће га у крајњој линији коштати власти.¹⁴³ Поуке историје су кристално јасне; треба их само пренети на савремено доба.

Дипломатске реакције француског амбасадора Тувнела уследиле су већ након десетак дана¹⁴⁴ и у њој се виде зачеци идеје о турској комисији која треба бити послата у Србију. При томе треба имати у виду да је и сама Порта изменила став по овом питању. У почетку наклоњена кнезу, и то пре свега јер је заверу сматрала делом Милоша Обреновића, сада након изречених смртних казни завереницима тражила је да се застане са извршењем пресуде док она не да мишљење. Кнез ће, давањем помиловања, тренутно избећи мешање Порте, али не задуго. Но без обзира на то, велики везир ће инсистирати на члану 17. *Устава*, који је предвиђао да ниједан саветник не може бити збачен а камоли осуђен на смрт без пристанка Порте. Влада у првом тренутку покушава да се из ове непријатне ситуације извуче позивањем на термилошке разлике језичког тумачења, те буквално лош превод на српски језик. Како је ово било илузорно јасно да је ову концепцију убрзо морала напустити па је иста била замењена циљним тумачењем, тј. да је смисао ове одредбе био у томе да се великаши обезбеде од гоњења и шикане Милоша Обреновића а да није циљ да се злочинци штите од закона своје земље, јер би збацивање било резултат судске пресуде. Но ни ово гледиште није могло бити дугог века, јер су оставке дате пре било какве пресуде. Тако коначно долазе до званичног става владе да члан 17. *Устава* треба тумачити у контексту других чланова *Устава* који конституишу судство и дају му функционалне надлежности да суде за учињену кривицу свима па и саветницима.

Тако је српска политичка елита у правну теорију увела „политичко тумачење *Устава* и закона“, и овог принципа се и дан-данас држи спроводећи у пракси да је важно само оно што је у интересу политичке елите и да се то има спровести на ма који начин, чак и када *Устав* и закон то не прописују. Колико је то и у савременој националној историји честа појава говори изузетно велики број усвојених уставних жалби али још више и забрињавајућа пренатрпаност и неефикасност Уставног суда;

---

¹⁴³ Опширније, Исто стр 172.

¹⁴⁴ Шест саветника је дало оставке 13 октобра, а већ 21 октобра француски амбасадор је дао изјаву која је садржала француско руско гледиште на Тенкину заверу.

нарочито његова политичка толерантност. Тако је правосуђе и некада и сада било и јесте итекако сервилно и на услузи власти.

Проблем је једино био како ће стране силе, а пре свега Порта, прихватити овакво тумачење којим им је једино признато право да буду обавештени о донетој пресуди. Порта, уз потпору Француске и Русије, поново почиње све више говорити о Портином комисару. Аргументацију проналази у кршењу одредбе члана 17. *Устава* коју доводи и у везу са чланом 43. који предвиђа забрану телесне казне према чиновницима. Кнез је при таквој реакцији затражио интервенцију Аустрије,¹⁴⁵ али је држање аустријске дипломатије било чудновато. Аустријски министар иностраних послова, гроф Буол, сматрао је да у погледу тумачења члана 17. *Устава* из 1838. године Порта има право и да јој Србија треба попустити. Пак у погледу комисара давао је за право Србији али уз врло мало и то закаснелог заузимања по том питању, када је већ било решено да се комисар пошаље у Србију.

За комисара Порта је одредила Етем-пашу, желећи да његовом интервенцијом пре свега смири страсти и реши настали сукоб између кнеза и Савета, а пре свега како би спречила да Европска комисија преузме улогу арбитра у насталом спору. Порта је, под утицајем Русије и Француске, свакако намеравала заштитити Савет од кнежевог гоњења али није имала намеру ништа предузимати против кнеза, већ је њена мисија била усмерена на измирење како би окончала један спор који је могао изазвати европску интервенцију.

Међутим, како је кнежев положај у земљи био све лошији и лошији а опозиција све више јачала¹⁴⁶, то је настала и борба између њих око Етем-паше, јер га је свако желео придобити на своју страну. Гарашанин је своју политичку способност удружио са Вучићевом популарношћу и Анастасијевићевим богатством са жаљом да збаци кнеза што је планирао да учини преко Етем-паше те је са том намером и планирао да пашу смести у кућу свог синовца Васе.¹⁴⁷ Кназ је пак желео

---

¹⁴⁵ „Осећајући да су главни противници Француска и Русија, а не Порта, наша влада тражи помоћ код Аустрије. Представник Марковић објашњује бечком кабинету, да смо ми изложени ударима Русије и Француске, јер прва сила налази у осуђеницима своје најватреније приврженике, а друга држи, да с обороњем овог пеавителства може удејствовати врученије кормила правителства у руке своји једномисленика.“ Исто стр. 175.

¹⁴⁶ „Ту нису више били само Гарашанин и шест збачених саветника. Ту је био још и Вучић, који се приближавао свом старом непријатељу Гарашанину, јер је кнез постао и за њега и за Гарашанина подједнако опасан. Ту је био такође Миша Анастасијевић, великозакупац соли, богат као какав кнез који је пришао опозицији да спасе тамнице свога зета, Радована Дамјановића.“ Опширније исто стр. 177.

¹⁴⁷ Који је због увреде кнеза, био осуђен на лишење звања.

да паша буде његов гост, те су се проблеми јавили и пре пашиног доласка, а везано за његов смештај.

Проблем смештаја је решен тако што је одређено да ће се паша сместити негде у граду како би сачувао неутралност. Међутим, исти се по доласку најпре сусрео са опозицијом, а не кнезом, и то тако што је најпре свратио у Гроцку код Гарашаниновог брата Михаила, затим се сусрео са Вучићем и збаченим саветницима, а тек након тога са Владом и Саветницима, док је политички разговор са кнезом обављен тек трећег дана по доласку.

Како је пре аудијенције до Етем-паше дошла вест да је Радован Дамјановић преминуо у Гургусовачкој тврђави, исти је категорично од кнеза захтевао да се гургусовачки заточеници предају Порти заједно са актима њиховог процеса.¹⁴⁸ Како се кнез позвао на Савет тражећи да заједно са њима донесе одлуку по том захтеву, Етем-паша му је оставио рок од двадесет четири часа. У међувремену Етем-паша је примао жалбе од жена заточеника, као и збачених саветника а и конзула, слушајући само притужбе на његов рад.

Под оваквим притиском Етем-паше који га је потпуно понизио, кнез попушта и даје помиловање заточеницима, предајући их Порти. Након тога настављају се политички разговори између кнеза и паше који је све више учврстио уверење да је цео Савет против кнеза. Иако је његова мисија била у оквирима да исте помири, почела је да се као логична намеће оставка кнеза у ком правцу су вероватно и текли разговори са кнезом. Оваквом пашином држању сигурно је допринео и новац који му је дао Миша Анастасијевић, а како би осветио смрт свога зета Дамјановића. Кнез би без сумње и дао оставку да није било министра Николајевића који му је саветовао да питају у Цариграду да ли Етем-паша има уопште таквих овлашћења.¹⁴⁹ Епилог је био у томе да је кнез спасен али да су услови измирења били постављени у корист Савета а на штету кнеза. Наиме, шест збачених саветника враћено је у Савет, а Вучић и Гарашанин су постављени на високе положаје. Такође било је одређено да ће се издати и ново устројство Савета, које ће решити сва спорна питања између Савета и кнеза. Како Слободан Јовановић

---

¹⁴⁸ Он наводи „да би Порта на основу 17 параграфа Устава могла окривљене из Гургусовачке куле сама ослободити, у првашње стање поставити, и онда судити, но из доброг призренија према Кнезу неће то да чини“.

¹⁴⁹ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр.181.

констатује то би значило „да кнез опрашта Савету за његову опозицију; Савет опрашта кнезу за све његове незаконитости“.¹⁵⁰

Пошто је живео у толиком страху од збацивања и како му је најбитније било да остане на власти,¹⁵¹ кнез Александар Карађорђевић је одмах пристао на све услове те је формирано ново министарство које је искључиво било састављено од саветника. Тако је окончана спољашња и унутрашња криза коју је изазвала Тенкина завера.

Међутим највећа несагледива последица лежи у чињеници да је кнез правосуђе употребио као средство остварења својих политичких циљева мешајући политику са правосуђем.¹⁵² Ово је лично произвело негативне конотације према кнезу, али пре свега због његовог лошег спољнополитичког положаја и чињенице да је његово приближавање Аустрији након Кримског рата окренуло против њега Русију и Француску па и саму Порту, те је постигао само супротно дејство.

Но без обзира на међународне конотације које могу бити променљиве и у крајњој линији иницирати различите последице, евидентно је да политизовање правосуђа разграђује сам правни систем и државу, те на дуге стазе није ни у интересу самих експонената власти, јер исти не могу рачунати да ће довека бити на власти. Са друге стране нарочито је штетан за саму државу и њене грађане, јер правна несигурност свима шкоди а даје простора за мешање и злоупотребу од стране страних сила. Стога евидентно је да (које год биле) велике силе настоје да разграде и распарчају мале државе стварајући их зависним, било економски било политички, а да се у реализацији тог циља користе жељом политичких експонената на власти да ту и што дуже остану, па макар своју државу одвели у било који вид ропства. Зато, даљи пут развоја људског друштва треба тражити кроз јачање институција и правне државе, државе социјалне правде која неће бити непријатељ, својих држављана и ограничавати их како би остварила свој класни циљ, већ преко државе социјалне правде које ће им омогућити да остваре своја политичка, економска и социјална права. Зато је потребно да и политичка елита али и сви грађани извуку поуке из прошлости и уче се на својим грешкама и грешкама својих предака. Као дуг према својим прецима, а зарад будућности својих потомака,

¹⁵⁰ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 181.

¹⁵¹ Као и данашњој политичкој елити

¹⁵² Наведени механизам заштите опстанка на власти и данас користе владајуће структуре у свим земљама широм света, те и правосуђе у светским размерама не пружа једнаку заштиту свима већ штити и кроз законе легализује неједнакост.

морамо зауставити процес урушавања већ постигнутог система вредности. Морамо најпре зауставити тај вртоглави галоп уназад да бисмо кренули корак по корак унапред. Сигурно да је то тешко, али морамо бити свесни да је управо тај достигнути систем вредности изграђиван кроз велику борбу и жртве те да је нашим прецима било теже да га изграде него нама да га сачувамо.

Нажалост, Александар Карађорђевић, (као ни многи политички лидери данашњице а који се у спољној политици углавном ослањају само на САД и ЕУ) очигледно није учио на својим грешкама. По сваку цену је желео остати на власти иако је после Етем-пашине мисије био без било каквог ауторитета, никада слабији и непопуларнији у народу, док је популарност Вучића као председника Савета, и Гарашанина као министра унутрашњих дела била толика да их је начинила господарима ситуације. Зарад опстанка на власти, макар и тренутној, Александар Карађорђевић ће пристати на ново устројство Савета¹⁵³, којим је дотадашњи апсолутни кнежев вето претворен у суспензивни. Наиме, кнез је морао потписати сваки законодавни предлог који је Савет три пута усвојио нарочитом већином. Наравно да је то утирало пут реализацији замисли да кнез буде збачен Народном скупштином, тј. да се донесе један закон о Скупштини.

Са друге стране кривична одговорност саветника устројством је регулисана до танчина. Саветници нису могли бити предати суду без сагласности Савета, а судио им је Касациони суд, с тиме што је саветник на ту одлуку имао право жалбе Савету који му је судио у последњем степену. Ове одредбе устројства очигледно нису биле уставне,¹⁵⁴ јер је на овај начин Савет на себе преузимао део судске власти. Порта није имала право да суди саветницима већ је само обавештавана о пресудама које су им изречене.

Министарска одговорност регулисана је тако да је оптужбу против министра подизао Савет и то код Апелационог суда, против чије одлуке се министар могао жалити Касационом суду који је пресуђивао у последњем степену. Поред кривичне одговорности министара, покушано је увођење и политичке одговорности и то кроз конституисање права Савета да даје „опомене“ министрима.

Устројством је на несумњив начин утврђено да се министри могу узимати само из Савета и да се саветници могу постављати само по претходном предлогу

---

¹⁵³ Ове тековине Савет је утемељио и законом, који је потврђен 3. маја 1858. године.

¹⁵⁴ Као што ни данас одредбе многих закона нису у сагласности са Уставом

Савета. При томе како није била регулисана обавеза да је саветник у обавези да се прихвати министарског звања то је уведен још један механизам којим би кнез морао да се принуди на оставку.

Ново устројство Савета представљало је врхунац моћи Савета, али и поред тога, кнез га је примио без посебног отпора и то само како би себи бар за кратко продужио опстанак на власти. Свакако да је кнез био свестан да се новим устројством Савета, и законодавна и извршна, власт концентрише у рукама Савета и да га Савет може натерати и на потписивање закона који он не одобрава. Такође, био је свестан да је Савет и господар административне власти, јер су министри узимани искључиво из Савета те пред њиме и одговарали у кривичном и донекле политичком смислу. Тако је Савет постао затворено тело независно и од кнеза и од народа.

Овај крајње олигархијски режим представљао се широј народној публици као врло либералан. У штампи је истицано¹⁵⁵ да установљена министарска одговорност која представља основ законите управе, као и да је новим устројством онемогућено стварање личног режима какав је био пре Тенкине завере. Све незаконитости и погрешке последњих година приписане су личном режиму Карађорђевића. Поготову је истицано да је ранија влада начинила од суда своје оруђе у Видојевој афери, па су сви са правом тражили успостављање строге законитости .

Саветска олигархија је искористила дату ситуацију, али је при томе прећутала „да је новим устројством Совјета сва власт усресређена у том телу које је услед тога постало тирански свемоћно.“¹⁵⁶

„По гледишту неких савременика Етем-пашино деловање у Србији представљало је велики корак назад у изграђивању фактичке самосталности.“¹⁵⁷

У таквим ставовима нарочито је био оштар Јован Ристић. Он наводи: „Олигархија је губила из очију значај немиких утисака, који су, са њеног понашања, падали на јавно мишљење“.¹⁵⁸

Тако је један лични режим замењен новим ништа мање тиранским, олигархијским режимом, али тако да, уместо једног олигарха, сада их је било

---

¹⁵⁵ „Србске новине“ 1855, бр 47.

¹⁵⁶ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 197.

¹⁵⁷ Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр.127.

¹⁵⁸ Ј. Ристић, *Спољашњи одношаји Србије новијег времена*, књига I, стр 260.

седамнаест. Међутим, иако је новим устројством Совјета саветска олигархија у потпуности утврђена, Гарашанинова влада је стајала на врло slabим ногама и могла је сваког часа да падне. Узрок томе лежи у самом личном саставу Совјета и чињеници да су се у Совјету нашле две супротстављене групе: кнежева група и група старе саветске опозиције.¹⁵⁹ Кнез је преко својих људи у савету правио опозицију Гарашаниновој влади. Тако су исти тражили да се покрене питање исељења Турака из Србије, чиме Владу доводе у незгодну позицију да се замери Порти или јавном мњењу. Гарашанинова Влада је нашла излаз из ове ситуације прихватајући предлог у начелу али тражећи од Савета да не доноси никакву одлуку него да то препусти Влади која ће то учинити поверљивим дипломатским путем.

Међутим, чињеница је и да је кнежева група могла само да прави опозицију, али не и да узме власт у своје руке, јер је устројство предвиђало да само саветници могу бити министри. То је уједно значило да уколико би оборили Гарашанинову владу да би се и оборена четири министра вратила у Савет и да би тада противничка страна имала у Савету већину. Са друге страна Гарашанинова влада је била принуђена да „влада с једним Саветом у коме је од седамнаест саветника имала за себе седам а против себе десет.“¹⁶⁰

Епилог Тенкине завере и Етем-пашине мисије био је рушење личног режима уз опстанак кнеза Александра на престолу и десет његових присталица у Совјету, односно министарству, те иако је устројство дало Совјету велики обим власти, оно је заправо било немоћно.

„После новог устројства, Савет је, по обиму своје власти, изгледао јачи но икада. Али, посматран изнутра, он је био слабији но икада, јер је био поцепан на две групе подједнако јаке. Узимајући све заједно, и министре и саветнике, кнежева је група имала десет чланова, а Гарашанинова једанаест, разлика између њих била је само један глас. Само привидно измирене, те су се две групе узајамно паралисале, не дајући једна другој да влада. Савет је личио на један парламент коме је *Устав* дао све власти, али који је, опет зато, због опструкција постао немоћан.“¹⁶¹

Компаративно посматрајући, видећемо да се и државна организација као и правни систем Србије, историјски дограђивао и мењао променљивом узлазно-силазном линијом. Међутим, без обзира на успостављени систем државне

¹⁵⁹ Кнежева група саветника и министара имала је десет чланова, а Гарашанинова једанаест.

¹⁶⁰ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 199.

¹⁶¹ Исто, стр. 199.

организације, тј. без обзира да ли је у питању апсолутистички режим или ограничена уставна монархија или пак република, органи власти су увек настојали да законодавну, а пре свега правосудну власт, држе под својом контролом и влашћу, како би пре свега обезбедили свој што дужи боравак на власти и аболирали се сваке одговорности а и омогућили заштиту нелегално акумулираног капитала. Стога и некада и сада прокламација независности судске власти остаће само на нивоу прокламације. Колико год био дуг и мукотрпан пут прокламације и изградње самог правосудног система, очекује нас још мукотрпнији и тежи пут њеног очувања, јер у Србији на крају 20. и почетком 21. века независност судске власти до те мере је угрожена да се већ изграђене и усвојене вредности правног система систематски разграђују и правни систем до те мере компромитује да готово две трећине донетих закона садрже неуставне одредбе, а да се све то одражава на правну сигурност грађана. Дакле, без обзира како се звали и како су функционисали органи државне власти, да ли је било ривалитета или консензуса у истој, власт у Србији је одувек у једноме била јединствена - судску власт треба држати под својим патронатом како би иста била употребљена као систем за сопствену заштиту у време боравка на власти а и након тога. Отуда и та исконска жеља политичара да владају и управљају српским правосуђем, што је очигледно супротно правима грађанина на независног судију и правично суђење. Но експоненти власти не само да су се борили за свој утицај у свери законодавне и правосудне власти већ су ове борбе биле исцрпљујуће и мукотрпне и између самих ривалских органа власти.

Таква је била ситуација и у време Уставобранитеља. Ни после Тенкине завере и безуспешног покушаја да се кнез Александар отера са власти уз помоћ Порте није се на томе стало.

Само привидно измирени, експоненти државне власти кнез, министри односно Савет, паралисали су једни другима рад, тако да се као неминовно поставило само питање када и на који начин ће кнез бити оборен.

Како се као безуспешан метод показао покушај обарања путем Порте или некакве европске комисије а како их је са друге стране и сама Тенкина завера учинила опрезним, то је и било неприхватљиво дизати буне или правити нове завере па је као једино преостало решење стајала могућност обарања кнеза Народном скупштином. Излаз из тешке политичке ситуације тражен је у сазивању скупштине. „Требало је да Скупштина буде средство владе а никако да влада буде

предмет напада и провере Скупштине.¹⁶² Али наравно да би дошло до сазивања Народне скупштине морао се обезбедити пристанак кнеза и Савета. Како су и кнез и његова група у Савету били против сазивања Скупштине, Гарашанину и Вучићу је једино преостајало да у народу изазову такво расположење под чијим налетом би морало доћи до сазивања Скупштине.

Професор, др. Небојша Ранђеловић заправо препознаје четири извора покретачке снаге за одржавање скупштине. Он наводи: „ Уз сва разилажења и преклапања могућности и жеља, сједињених минимумом интереса заједничког циља, могла су се препознати четири извора покретачке борбе за одржавање скупштине: Вучић, са својим присталицама, обреновићевци, новостасала интелигенција – група млађих школованих људи познатијих као млади либерали и Илија Гарашанин, државник са огромним искуством.“¹⁶³

Вучић је отворено радио на агитацији у том правцу док је Гарашанин био опрезнији, користећи са једне стране Обреновићевце а са друге и младу београдску интелигенцију која ће касније са њима и формирати либералну странку.

Наиме, присталице династије Обреновић у претходном периоду биле су изложене тешким страдањима која су код њих изградила још већи осећај међусобне солидарности али и развиле жељу за осветом. После Етем-пашине мисије осетили су се још одважнијим и охрабрени осећајући да је дошао тренутак да јавно могу изразити своје незадовољство и тражити сазивање Скупштине која ће судити кнезу за све његове почињене грешке.

Њима се придружила београдска интелигенција, млади људи који су крајем четрдесетих година отишли на страну и које је револуција из 1848. године затекла у лицеју побудивши код њих револуционарни идеализам. Колико су се вратили у Србију они су се нашли пред династијским превратом, који је давао простора да њихова младалачка одважност ношена националним поносом, дође до изражаја.

„Одрасли и стасали у време уставобранитељске владавине, школовани углавном на западу, неоптерећени бременом српско-турских односа минулих времена, млади либерали су прихватили либералне идеје оновремене Европе, са

---

¹⁶² Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр.87.

¹⁶³ Исто, стр 130.

жељом да у таквом духу реформишу и уредесвоју државу која је била тек у повоју.¹⁶⁴

„Либерали од 1858. веровали су у историјску величину српског народа, били горди на своје српско име, држали да на њима и њиховим вршњацима лежи аманет да освете Косово и успоставе нашу стару средњовековну државу. Тај велики задатак њима није изгледао тако тежак; требало је само хтети и смети: патриотско одушевљење било је довољно да све тешкоће савлада.“¹⁶⁵

Они се нису мирили са уставобранитељском политиком према Турцима. Сматрали су да је Александар Карађорђевић био снисходљив према Порти желећи да обезбеди наследно кнежево достојанство. Совјет такође није био ништа одважнији у овом односу јер је сва своја права базирао на *Уставу* који је дарован од Порте и који му је био последња узданица у односу на кнеза. Њихово огорчење достигло је врхунац када је услед сукоба између кнеза и Совјета дошло до формалне интервенције Порте. Ово удварање Турчину либерали су осуђивали као просту сервилност. Са друге стране сматрали су да један јуначки народ заслужује своју самосталну државу којом ће сам управљати. Против туторства чиновништва били су као и против турске тираније. Народну скупштину су сматрали најпотпунијом организацијом народне самоуправе, залажући се да њено сазивање буде законом утврђено као редовно.

Гарашанин, као министар унутрашњих дела, није ништа чинио да пресече ову агитацију. Насупрот томе, он је подстицао тврдећи да постоји јак покрет за Скупштину који се не може сузбити, те у Савету покреће питање о Скупштини уз аргументацију да би Скупштину требало сазвати јер се једино тако може одржати ред у земљи. У Записима Јеврема Грујића наводи се да се Гарашанин Савету обратио речима: „да се или скупштина сазове, или да се инзваредне мере строгости за одржавање поретка употребе“.¹⁶⁶ Одмах по упућивању усмене представке Савету, без сагласности кнеза и Савета, он одмах шаље¹⁶⁷ распис начелницима, стављајући се на тај начин отворено на страну оних који су агитовали за Скупштину.

---

¹⁶⁴ Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр. 130.

¹⁶⁵ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 207.

¹⁶⁶ Ј. Грујић, *Записи Јеврема Грујића*, књига I, стр. 236.

¹⁶⁷ 26. Јуна 1858. године

У извештајима је листом стајало: „ да народ тражи да се сазове скупштина“.¹⁶⁸

Упоредо са агитацијом у народу, и извршеним припремама и наговештајима у Савету радило се и на припреми закона како би се „установила скупштина као законита државна институција“.¹⁶⁹

„Свето – Андрејска Народна Скупштина решена да изврши један преврат, прво је са собом почела : да свој положај дефинише, да га узвиси морално и у очима народа што више уздигне. На све спремна и решена, Народна Скупштина 5 децембра 1858, на свом трећем састанку бави се пројектом закона за Народну Скупштину.“¹⁷⁰

Међутим, да би наведени законски предлог постао закон биле су неопходне још две инстанце тј било је неопходно да га усвоје Совјет и Владалац.

Кнез је, плашећи се Гарашанинове оставке,¹⁷¹ иако није био за сазивање Скупштине, попустио под притиском, сматрајући да ће Скупштину саставити од лојалних елемената.

Добивши кнежев пристанак Савет приступа избору комисије која је имала задатак да изради пројект закона о Скупштини. Кнез је истог дана када је именована комисија за израду скупштинског закона донео решење: „да се скупштина, колико је могуће пре, држи, чим се закон о држању скупштине издао буде“.¹⁷²

„Именована је комисија за израду закона на чијем челу је био Вучић, а у којој су чланови били сви попечитељи и саветници Лазар Арсенијевић, Гаврило Јеремић, Александар Ненадовић и Антоније Мајсторовић. За деловодитеља комисије постављен је Јеврем Грујић“.¹⁷³ У тој комисији подједнако заступљене биле су обе струје али кнез је желео да када Савет коначно буде решавао о овом закону има примат. Како је кнежева група имала већину у простом заседању Савета то је настојала да се о овом закону одлучује у простом заседању. Гарашанин свестан важности овог закона запретио је оставком владе те саветско решење кнез

---

¹⁶⁸ Успомене и доживљаји Димитрија Маринковића 1846-1869, стр 51.

¹⁶⁹ Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, стр.131.

¹⁷⁰ Ж. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, књига прва стр.36

¹⁷¹ „Постојала је претња да ће Гарашанин дати оставку и да ће се попечитељи вратити у Савет. Тиме би кнез изгубио предност и са таквим Саветом не би смео да чека сазивање скупштине“ Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*“,стр 132.

¹⁷² Фонд Јована Ристића, Бр 24/122,XXIV/3

¹⁷³ Д. Николић,*Борба за скупштину у Србији 1858-1868*. године, стр.40

није потврдио, тако да се о закону о Скупштини решавало у главном заседању Савета.

„ Државни Савет, после догађаја од 11. Децембра, дотле непоколебљив противник Скупштине и свега што је у њој било писмом својим од 18 дец. NO 1666 јавља : да је Совјет одобрио и привременом правленију на провођење послао Закон о Скупштини, који је Скупштина сочинила“.¹⁷⁴

Предлог Закона о Народној Скупштини из 1858. Имао је четрдест чланова. Најважније су биле одредбе које су дефинисале положај скупштине враћајући јој ауторитет и важност као најстарије и најсветије Установе у држави , предвиђајући сазивање Скупштине сваке године, као и непромењивост главних закона без предходног споразумевања са Народном Скупштином . Тако је нацрт Закона предвиђао буџетско право, министарску одговорност, слободу избора са искључењем улажења у скупштину представника по положају, унутрашње прегледање пословних пуномоћја. Скупштини је дато и право законодавне иницијативе а иста се могла распустити тек пошто се предходно саслуша јавно мњење по том питању. Али и ако прогресиван Предлог Закона остао је непотврђен од стране „привременог правленија“.

Поставља се питање зашто? Тако Живан Живановић, сматра да: „ Привремено правленије није хтело у једној врло важној реформи закинути владаоцу задовољство да је он санкционише; или су се од некуд јавили утицаји, који су учинили да „привремено привиленије“не санкционише закон, који Народну Скупштину, чак на уштрб извршне власти, ставља на тако самосталну ногу.“¹⁷⁵

Сличног схватања је и Слободан Јовановић. Он сматра да: „Када се 1858. поново повео говор о Скупштини, прва је мисао била, како да се спречи да и та нова Скупштина не постане неурачунљива револуционарна гомила као скупштине пре ње. Мислило се да ће бити најбоље, ако се, пре сазива Скупштине, изда један закон који ће тачно одредити њен састав и њен начин рада, који ће њену експлозивну гомилу стегнути у чврсте границе, и од њене хаотичне масе начинити организовано тело. Страх од бунтовних Вучићевих Скупштина био је први, непосредни повод за издавање скупштинског закона од 1858.године“.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ Ж. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, књига прва, стр 37.

¹⁷⁵ Исто стр. 38.

¹⁷⁶ С.Јовановић,*Уставобранитељи и њихова влада*,стр.212.

Обзиром на такву тенденцију закон из 1859. био је много мање либералан у односу на пројект из 1848, који је предвиђао да се Скупштина састојала од народних посланика који су бирани по срезовима и окружним варошима. Закон из 1859. предвиђао је две врсте посланика и то посланике које је народ бирао, и посланике по положају. Посланици по положају предвиђени су из чисто политичких разлога јер се кнежева странка надала да ће посланици из чиновничког реда, обзиром на дате привилегије, бити безрезервно уз кнеза. Посланици које је народ бирао, бирани су у варошима непосредно а у срезовима преко повереника. Вучићу је на све могуће начине био затваран пут у Скупштину, тако да је било предвиђено да за посланика није могао бити изабран саветник као и да је Скупштина за председника и потпредседника могла изабрати само посланика док је секретаре могла узимати и ван своје средине. Скупштинске седнице могле су бити само јавне, док је место одржавања одређивао кнез у договору са Совјетом. Надлежност Скупштине била је толико ограничена, да је истој давала само саветодавну улогу, тј. да је давала мишљење о оним питањима која би Влада изнела пред њу. Законодавна власт је неограничено остајала у рукама кнеза и Савета.

Закон из 1858. није предвиђао обавезу и убудућег сазивања Скупштине већ је донесен специјално само за једну Светоандрејску скупштину и по њеном закључењу он је губио сваку важност, те он и није донет са циљем да Скупштина добије сталну законску основу већ да спречи Вучића и његову демагогију. „Тај закон није прављен у корист Скупштине, него против Вучића и његове демагогије“.¹⁷⁷

Међутим, без обзира на све наведене недостатке, Закон о скупштини из 1858. представља први скупштински закон те је резултат генезе борбе за скупштину; у том контексту се може посматрати његова прогресивност, јер у крајњој линији ипак представља пут развоја. Иако је тај пут био постепен и мукотрпан био је прогресиван, ход унапред. Нажалост садашњу ситуацију у парламенту, без обзира на институционалну изграђеност и традицију, можемо сматрати регресивном, усмереном на разградњу досадашњих демократских достигнућа јер не само да се стало са прогресивним развојем парламентаризма већ се кренуло у суноврат једноумља где је и сама опозиција толико обликована утицајем олигархијског капитала да је у политичком животу Србије има само

---

¹⁷⁷ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр.214.

формално, а не и суштински. Наравно, историја је увек показивала да у развоју људског друштва (па самим тим и сваке државе) постоје одређене законитости које су резултат испољених противречности у свим сферама живота, и које у крајњој линији узрочно-последично иницирају циклични развој друштва.

Тако без обзира на учињене напоре у креирању закона из 1858. Скупштина је била пуна Вучићеваца и Обреновићеваца, који су долазили у Београд на Скупштину на коњима и под оружјем: „На бесном ату јаше напред Миливоје Јовановић, начелник ужички сребрне јабуке од пиштоља за појасом и у кубурлуцима беле се као млеко, а коњу по сапима бије сабља сребром окована. За њим јури прота Гаврило, прекрасног стаса човек и Каљевић, крупна и страшна људина па онда све два и два посланици људи горостасни, на љутим коњима и лепо као да у сватове иду обучени, а сви као да су у војску пошли оружани.“¹⁷⁸

У Београду је организован јак покрет против кнеза, који је подстицан и од кључних личности тадашње политике Гарашанина који је обављао функцију министра унутрашњих послова, Вучића председника Савета, и Мише Анастасијевића који је већ виђен за председника будуће Скупштине. Уједињење либерала и Обреновићеваца у још већој мери слабило је изгледе кнеза. Наиме, у почетку либерали нису били заинтересовани за промену династија већ само за политичке реформе. Међутим, како је било очигледно да у народу није било слуха и расположења а ни разумевања за прогресивне либералне идеје постајало је све очигледније да се политичке реформе могу спровести само коришћењем народног расположења за смену династија. Поред удружених великаша - Гарашанина, Вучића и Анастасијевића, као и уједињених либерала и Обреновићеваца, против кнеза Александра радио је и Филип Станковић, богати марвени трговац из Смедерева, и то као лични агент Милоша Обреновића.

Међутим, треба имати у виду да, иако тако јака и бројна, опозиција није била сложна у својим крајњим тежњама. Заправо сви су хтели да оборе кнеза Александра Карађорђевића, али није постојала сагласност око тога шта учинити после. Намере Обреновићеваца и углавном већине либерала била је јасна - да после збацивања кнеза Александра прогласе новим кнезом Милоша Обреновића. Великаши нису јавно износили своје намере али било је лако претпоставити да ће након пада кнеза, настојати да се образује намесништво у чији састав ће ући те да

---

¹⁷⁸ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 216.

ће тада и распустити Светоандрејску скупштину и наредити нове изборе за једну нову велику Скупштину која ће бирати кнеза. Либерали су сумњали да се и сам Гарашанин тежи кандидовати за кнеза док се претпостављало да ће Анастасијевић као кандидата форсирати свога зета, Ђорђа Карађорђевића. Како је Анастасијевић био у сталном договору са Портом, то се очекивало да ће у том правцу имати и њихову подршку.

План главног тактичара либералне групе Јеврема Грујића у главним појединостима предвиђао је да се најпре иницијатива за збацивање кнеза препусти великашима и њиховим присталицама као и да се пре тога предложи *Закон о Скупштини* којим ће се обезбедити редовно сазивање Скупштине и на који ће пристати и кнежева и великашка група јер неће желети да се замерају Скупштини већ ће тражити њену подршку. Пошто кнез буде био збачен, Скупштина ће себе саму прогласити за намесника, и врховну управу над београдском војском и полицијом дати свом човеку Стевчи Михајловићу. Такође, било је планирано да одмах по збацивању Александра Карађорђевића за новог кнеза прогласи Милоша Обреновића и на тај начин спречи распуштање Скупштине.

У таквом расположењу и са таквом тактиком дочекали су и 30. новембар, дан када се Скупштина састајала. „Свето-Андрејска Народна Скупштина од 1858 године била је састављена из 378 народом изабраних посланика и 60 чланова (председника судова, окружних начелника, надстојатеља манастири и протојереја) који су по положају улазили у Народну Скупштину (свега дакле њих 438 чланова Скупштине)извршила је као што већ знамо, промену на престолу“.¹⁷⁹ Расположење посланика према кнезу одмах се видело и по томе што су се на протоколарни ручак на позив кнеза одазвали само посланици по положају а од оних по народном избору готово да нико није дошао. „...Са Државним Саветом, као највишим, после владаоца, државним и законодавним телом у земљи, Народна Скупштина не беше сложна, пошто су у Савету седели представници стања против кога је Народна Скупштина и устала, и које је, у лицу збаченог владаоца, већ и срушила. Али Савет је брижљиво избегавао сукоб са овом револуционарном Скупштином и ако му беше председник главом Вучић“.¹⁸⁰

---

¹⁷⁹ Ж. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, књига прва стр. 33.

¹⁸⁰ Исто стр. 33.

Скупштина је конституисана тако што је за њеног председника изабран Миша Анастасијевић, за подпредседника Стевча Михајловић, за секретаре Јеврем Грујић и Јован Илић. Овакав избор скупштинског часништва свакако да је морао да забрине кнеза јер су сви узети из реда опозиције. Поред тога „...сам факат да је за председника Скупштине изабран Миша Анастасијевић, био је довољан да забрине кнеза. Од смрти свога зета Дамјановића, Анастасијевић је био прекинуо односе са кнезом; на Првозваног Андрију, он не само што није отишао на ручак него није био ни у двору на честитању. Узимајући за свога председника једнога човека који није говорио с кнезом, Скупштина је јасно показала шта мисли кнезу.“¹⁸¹

Све ове околности указивале су да питање збацивања кнеза није више питање дана већ сата. Међутим, како су либерали имали тактику да се претходно донесе одлука о новом скупштинском закону а тек након тога збаци кнез, то је од избора часништва да збацивања кнеза протекло недељу дана.

Пројекат новог скупштинског закона био је веома либералан, јер је пре свега предвиђао да дати закон има да донесе сама Скупштина као носилац народног суверенитета. То је формално правно било свакако неуставно али су либерали то правдали овако: „Ако по некад ко узме или му се повери, да уместо народа прописује законе, то не смета да онда и оно, кад, и што народ може и тене, да одма и сам узакони“.¹⁸²

Пројект закона је дат већ 5. Децембра 1858.године и имао је четрдесет чланова.

Законодавно право Скупштине, наведеним пројектом било је широко постављено, практично уводећи Скупштину као трећи законодавни чинилац поред кнеза и Савета. Наиме пројекат је предвиђао да Скупштина буде састављена искључиво од изабраних посланика, да се састаје сваке године и да без њеног пристанка главни закони (закони о кнезу Савету, министрима, Врховном суду и Народној скупштини) не могу се ни издати ни изменити. Поред тога Скупштина је имала право да поништи сваки закон који би кнез и Савет донели без њеног пристанка а који би она оценила као лош.

Поред законодавне власти, пројекат је предвиђао да Скупштина има и пуно буџетско право, тј. да јој се сваке године подноси буџет прихода и расхода на

---

¹⁸¹ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 232.

¹⁸² Исто, стр. 233.

решавање. Поред тога ни било какви нови порези нису се могли увести без сагласности Скупштине. Такође било је предвиђено да Скупштина има право да кривично оптужи министре. „Овако састављен закон, буде одмах достављен Савету да га и он прими, јер је по Уставу Савету то право припадало, и неокрњено остало. Државни Савет, после догађаја од 11. Децембра, дотле непоколебљив противник Скупштине и свега што је у њој било писмом својим од 18. дец. No 1666 јавља: „да је Савет одобрио и привременом правленију на потврђивање послао Закон о Скупштини, који је Скупштина сочинила“.¹⁸³

Међутим, привремено правленије¹⁸⁴, није потврдило Закон о Скупштини. Живан Живановић разлоге за то види у следећем: „Привремено правленије није хтело у једној врло важној реформи закинути владоцу задовољство, да је он санкционише; или су се однекуд јавили утицаји, који су учинили да да“ привремено правленије“ не санкционише Закон, који Народну Скупштину, чак на уштрб извршне власти, ставља на тако самосталну ногу.“¹⁸⁵

Међутим, без обзира на све напред изнето евидентно је да су оваквим иступом либерала били изненађени и незадовољни, како Гарашанин, тако и Анастасијевић, јер се нису надали да ће Скупштина покушати да изда иједан формални закон а камоли овако радикалан. Двор и кнез лично, са друге стране, иако нису одобравали овакво иступање либерала, истим су били задовољни, јер је Скупштина показала револуционарне идеје које су је могле компромитовати а и у први план је поставила једно друго питање (а не смену кнеза) које је дало повода за оштравању сукоба између Гарашанинове Владе и Скупштине.

Гарашанин, као искусни дипломата, успео је да се са либералима упусти у преговоре а све са циљем да се са истима не замери док не збаце кнеза. Успех му је омогућен попустљивошћу либерала и то у основној тачки, у сагласности да се нов скупштински закон најпре поднесе Савету на одобрење¹⁸⁶, уместо да га Скупштина сама донесе. Поред тога радикални пројект овог закона умногоме је и ублажаван. Тако за „главне законе“ је било предвиђено да се не могу издати без претходног „споразумљења“ што се пак опет могло различито тумачити (као пристанак

---

¹⁸³ Ж. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, стр.37

¹⁸⁴ Које је иначе Народна Скупштина одмах именовала и које су сачињавали : Илија Гарашанинмин. Унутрашњих дела, Стевча Михајловоић подпредседник Скупштине, и Јевта Угричић председник Касаације и Стеван Магазиновић министар иностраних дела.

¹⁸⁵ Ж. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, стр.38

¹⁸⁶ А што је и било у складу са Уставом.

Скупштине али и само као обавеза њеног изјашњавања). По прерађеном пројекту Скупштини је ограничено законодавно право и тиме да није могла дерогирати сваки закон који је сматрала лошим већ је могла само захтевати од законодавних чинилаца да то учине.

Тако измењен пројекат Скупштина је усвојила осмог децембра, 1858. Но без обзира на напред изнето свакако да треба имати у виду казивање Живана Живановића: „Нису то били ни обични, ни мали захтеви и права, које је Народна Скупштина унела у свој закон од 8. децембра 1858, са доцнијим допунама од 9. Јануара 1859. Немајући гаранцију у „турском Уставу“ за се, јер се у њему о Нар, Скупштини ништа не помиње, а научена искуством и патњама својих чланова за минулих 16 година, Народна Скупштина желела је и неодступно тражила, да бар своју потпуну самосталност законом огарантује. Кад је она слободна и самоопредељива, онда је и све друго лако поправити и на боље упутити, или евентуалну реакцију спречити. Овај Закон остаје светао споменик и људима и идејама из године 1858. И ако је већ на српском земљишту био Кнез, кога је ова иста Народна Скупштина изабрала и прогласила, видимо да она хита, да своју велику творевину до његова доласка осигура и мимо њега, и пре њега; јер језнала ко је „Стари Господар“ и да се она са њиме није хтела око тога погађати“.¹⁸⁷

Светоандрејска скупштина имала је и своју политичку страну рада и као што је познато довела до смене династија. Иницијативу по том питању преузели су великаши.

Миша Анастасијевић, који није долазио у Скупштину док се решавало о скупштинском закону (показујући Порти такво иступање Скупштине као самостални акт са којим он нема никакве везе), 10. децембра се одједном појављује иступајући са неодређеном беседом, којој се придружује Михајло Барловац, београдски посланик, присталица великаша, који ће и прочитати формални акт оптужбе против кнеза који је заправо написао Грујић по упутствима и подацима које му је дао Гарашанин. Одмах се саставља један акт који кнеза извештава о скупштинској одлуци: „У том се акту Скупштина ставља на гледиште да је Србија изборна монархија, да је Александар Карађорђевић од Народне скупштине изабран

---

¹⁸⁷ Ж. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, стр. 41-42

за кнеза, и да стога Народна скупштина има право да тражи од њега да јој врати кнежевску власт коју му је она дала.¹⁸⁸

Овај акт заједно са написаном оставком коју је кнез само требало да потпише, депутација је однела кнезу; иако није имала овлашћења, потрешена реакцијом кнеза истоме је дозволила да размисли у року од двадесет и четири часа.

Слаб и као владалац, без храбрости и одважности, Александар Карађорђевић ни у овој ситуацији није знао шта да ради. Одмах по одласку депутације он је позвао београдског пашу Кабули ефендију и све конзуле. Страни представници га нису могли саветовати јер су и сами чекали упутства тако да је кнез Александар био препуштен сам себи а да при томе није имао храбрости ни за једну одлуку.

Кнегиња Персида била је сасвим другачије нарави, те је саветовала своме супругу да не даје оставку већ да Скупштину растера силом. Кнез није имао храбрости за такву одлуку али глас о томе стаде се ширити и да није било Андрије Стаменковића Скупштина би побегла пре и него би кнез покушао да је растера силом. Андрија Стаменковић успева да посланике врати у скупштину где је 10. децембра у ноћ одржана ванредна скупштинска седница. Великаши су очигледно хтели да на њој збаце кнеза, али либерали на то нису пристајали тако да је одлучено да Скупштина ништа не предузима до сутра изјутра док кнез не одговори на њен акт.

Савет се солидарисао са Скупштином утолико што су сви позвани саветници предлагали кнезу да да оставку, међутим Скупштини није достављала ништа написмено као акт солидарности.

Нервно растројен, потпуно клонуо духом, уплашен масом људи која се стала окупљати око двора, кнез Александар Карађорђевић бежи у град под пашину заштиту. На тај начин изгубио је могућност да евентуално растера Скупштину уз помоћ војске, јер је управа над њом у његовом одсуству прелазила на министра унутрашњих послова Илију Гарашанина.

Оваква ситуација са политичког становишта омогућила је великашима да изненаде либерале а не они њих. Гарашанин је могао Скупштину довести пред свршен чин, тј. сазвати одмах ванредну седницу Савета и на њој именовати намесништво, које је одмах могло добити и Портину сагласност. Пошто по

---

¹⁸⁸ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 238.

законском тексту њен пристанак није био потребан при постављању намесника иста би била доведена пред свршени чин.

Плашећи се интервенције страних сила, и то пре свега Аустрије, Гарашанин је желео да нова влада буде образована договорно између Савета и Скупштине. „Ауторитет Савета требао му је због војске која није вермала Скупштину; ауторитет Скупштине, због београдске гомиле, која није вермала Савет.“¹⁸⁹

Међутим, ни либерали нису неприпремљени дочекали сутрашњи дан. По њиховом плану одмах по збацивању кнеза Александра морао се поставити за новог кнеза Милош Обреновић и то тако да до његовог доласка у Србију кнежеву власт би вршила Скупштина. За команданта гарнизона био би постављен Стевча Михајловић. „Још те ноћи написана је скупштинска прокламација о збацивању кнеза Александра и успостављању Обреновића, као и указ којим се Михајловићу предаје управа над војском и полицијом. Што је главно, још те ноћи послане су поруке на све стране да се београдски грађани који припадају обреновићевцима, нађу сутра ујутру око Скупштине, и то под оружијем.“¹⁹⁰

План је и реализован. Сутрашњи дан Скупштина је дочекала окружена масом оружаног света, махом присталица либералне странке и династије Обреновић. То је донекле истој и дало позицију да сву власт узме у своје руке. Одмах по саопштењу председника Скупштине да је кнез побегао иста шаље депутацију Совјету, који то писмено и потврђује. Председник Скупштине предлаже да се кнез Александар као издајник збаци што Скупштина одмах и прихвата, али се на томе и не зауставља. Наиме, иако је процедурално иста била у обавези да овакву своју одлуку најпре саопшти Савету и од њега затражи потврду Скупштина одмах бира новог кнеза Милоша Обреновића што и маса споља прихвата и пре него што је и формално донета било каква одлука. Одмах се излази и са предлогом да до доласка Милоша Обреновића власт врши Скупштина а да се за команданта војске постави Стевча Михајловић, тј. као његови помоћници Ранко Алимпић и Јован Белимировић. Унапред спремљену прокламацију о смени кнеза, заједно са указом о Михајловићу, Скупштина прихвата.

Овакав неочекивани обрт изненадио је и самог председника Скупштине Анастасијевића који једва успева да одреагује тражећи да се акт о збацивању кнеза

---

¹⁸⁹ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 243.

¹⁹⁰ Исто, стр 243.

Александра одвоји од акта којим се поставља Милош Обреновић. Вешти Грујић међутим успева да Скупштина усвоји да се ови акти једновремено потписују при чему их сам Грујић одмах саопштава народу. „Грујић изађе на доклат и прочита народу прво прокламацију, да је кнез Александар збачен, да су Обреновићи успостављени, и да је намесничку власт узела Скупштина у своје руке. Затим прочита указ којим се војска и полиција стављају под заповести Стевче Михајловића. Неповерљивом Грујићу било је мало што је те документе прочитао народу; он их је још раширио да их сваки добро види, и показао скупштински печат. Нека сваки види да је одлука о промени династије стављена написмено и запечаћена, и да је кнезу Милошу, теко рећи, издата тапија од Србије.“¹⁹¹

Све се ово дешавало без обзира што је Скупштина била у обавези да најпре сачека да Савет потврди њену одлуку о збацивању кнеза, тј да новог постави тек када буде потврђено да је то место упражњено. Такође, формално правно ни сам акт о постављању новог кнеза није важио без потврде Савета те дакле ни народу се није смео саопштити пре него што је био потврђен од стране Савета. Али Скупштина је Савет известила так када је наведене одлуке извршила те је „неспорно да се Светоандрејска скупштина понашала као једна суверена скупштина, која је сву власт узела у своје руке“¹⁹²

Савет је у датој ситуацији одреаговао тако што је сазнавши незванично да је Скупштина прогласила кнеза Милоша, и пре него што га је о томе званично известила позвао исту да се договоре о привременој влади. Са тим циљем одмах је изабрана једна депутација од саветника и министра који су имали отићи у Скупштину. У ту депутацију изабрани су и Вучић и Гарашанин а како би у последњем моменту преузели власт над Скупштином у своје руке.

Одмах по доласку у Скупштину, Вучић је без и мало дипломатије испољио непријатељство према обреновићевцима који више нису били у страху од њега и који су желели итекако да се освете за оно што су предходно пропатили.

Гарашанин је у свом обраћању покушао да узме мирнији тон бавећи се формалним неправилностима у раду Скупштине. Али Вучићев говор мржње несумњиво је оставио огроман утисак који је додатно појачан претњама Стевчи Михајловићу, што је резултирало тоталним крахом саветске депутације.

---

¹⁹¹ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 245.

¹⁹² Исто, стр. 246.

Требало је, међутим, и извршити акт о преузимању војске и полиције што није било ни мало лако. Гарашанин није подлегао притисцима од стране Грујића и Михајловића, а ни када се маса стала окупљати тражећи предају власти. Либерали су пак оклевали да исту преузму силом, већ су били спремнији за преговоре са Гарашанином, а што је и он хтео. Гарашанин се изјаснио да ће он власт над војском и полицијом предати тек када се успостави привремена влада. Компромисно решење би подразумевало да у ту привремену владу уђу Гарашанин, Стевча Михајловић и још један члан који би био накнадно одређен. Тако су се изјаловила надања либерала да ће војску и полицију одмах узети у своје руке те их је очекивала дуга и неизвесна ноћ између 11. и 12. децембра. У таквом расположењу освануо је и 12. децембар 1858.

У великој касарни која се налазила у непосредној близини Скупштине, све је било у приправности. Топови напуњени и окренути ка Скупштини а пред њоме народ, и то углавном наоружан, спреман да брани Скупштину; испред народа, на коњима, два официра које је Скупштина одабрала за помоћнике Стевчи Михајловићу.

Скупштинско заседање је почело свађом. Међутим, за разлику од претходног дана, када су либерали својом дрском и неочекиваном акцијом изненадили своје противнике, сада је ситуација изгледала сасвим другачија. Великаши су очигледно имали план да принуде Скупштину да опозове своје јучерашње одлуке и ко зна шта би се десило да се није умешао секретар Јован Илић. Он се није обратио Скупштини већ упутио директну претњу председнику Скупштине Анастасијевићу: „Лупнувши ногом о патос он повика јаросно: Мишо, ти си данас забио крвав нож у Скупштину, но не мисли да ћеш жив изаћи - твоја ће глава прва пасти!“¹⁹³

Упућена претња је произвела ефекат, Анастасијевић се уплашио и стао расправљати са Илићем, када је уследио и други инцидент. Један од окружних начелника, као присталица великаша, протествовао је што се толики народ скупио испред Скупштине упућујући Михајловићу захтев да ту гомилу растера. Како се Михајловић изјаснио да Скупштини опасност прети од војске (јер је пешадија под оружјем кренула а и топови су окренути ка Скупштини), а не народа који ће је бранити, донета је одлука да се посланици не разилазе ма шта их снашло. Додуше,

---

¹⁹³ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 250.

неки од посланика су покушали напустити зграду али их је наоружани народ, који се налазио испред, вратио унутра.

Свему томе заправо претходио је договор између начелника војске, Јована Лукавчевића, и саветника Антонија Мајсторовића и Ранка Матејића. Они су се споразумели да Савет заједно са војском поврати збаченог кнеза Александра Карађорђевића. То је требало остварити на тај начин што ће Лукавчевић војском заузети Совјет и позвати саветнике да дођу у касарну, што је њих једанаест и учинило када их је позвала депутација војника. Саветници који су дошли у касарну подржали су иницијативу за повратак кнеза. Тада су саветници сачинили писмени акт којим су позвали кнеза Александра да се врати и растера Скупштину. Два саветника под војном пратњом требало је да овај акт однесу кнезу Александру. Међутим, пре него што су то покушали, војска се одлучила на акцију против Скупштине. На сву срећу у последњем моменту Лукавчевић је спречио Ненадовића да испали топове на Скупштину па се интервенција војске огледала у томе да је наоружана пешадија кренула ка Скупштини. Народ се, међутим, није уплашио, остао је да брани Скупштину те се војска, видевши да масу може једино да растера уз примену силе, вратила у касарну. Охрабрени народ пресече пут и војној пратњи те онемогући слање позива кнезу Александру.

Како је народ вратио војску у касарну, Скупштина је нормално наставила са својим радом. Сходно постигнутом споразуму са Гарашанином, она је прећутно опозвала одлуку да врши намесничку власт до доласка кнеза Милоша Обреновића. Уместо тога изабрано је намесништво од три члана - Илија Гарашанин, Стевча Михајловић као потпредседник Народне скупштине и Јефтимије Угричић као председник Касационог суда. Након тога долази и до измирења Совјета са Скупштином а дан касније и са војском. „Тиме је све свршено: дело Светоандрејске скупштине - успостављање Обреновића - није више нико оспоравао.“¹⁹⁴

„Промена на престолу у децембру 1858 године, извршена Свето-Андрејском Скупштином, вратила је понова династију Обреновића на српски престо и коначно расчистила са остатцима олигархијских уставобранитеља, од којих су неки, као Илија Гарашанин умели брзо наћи и у новом стању.“¹⁹⁵

---

¹⁹⁴ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 254.

¹⁹⁵ Ж.Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, прва књига стр 9.

Остало је да се види како ће на ову промену престола у Србији гледати стране силе. Порта, којој револуционарна Светоандрејска скупштина никако није могла бити по укусу као ни сами Обреновићи, ипак је сматрала да је кнеза Александра немогуће одржати.

Вољу да заштити кнеза Александра једино је показала Аустрија. У том смислу иста је понудила Порти да својим трупама притекне у помоћ паши. Војној интервенцији Аустрије, међутим, противиле су се Русија и Француска указујући да то не би било у складу са Париским уговором. Тако је пао Александар Карађорђевић и уставобранитељски режим а поново успостављена династија Обреновић.

„Тиме је револуција била коначно довршена: Кнез удаљен; а Савет, Правитељство и чиновништво беше убачено и осуђено. За све време „Уставобранитеља“, знаменити митрополит Петар, уклонио се из Србије сам. Стање, које је затекло Свето-Андрејска Скупштина, беше, у свим својим главним представницима, пало, срушено. Кнез Милош дошав ускоро у Београд, и примивши владу, имао је ова решења, само да, сменом једних и постављањем других у дело приведе.“¹⁹⁶

„Тако је владавина „Уставобранитеља“, после разних перипетија, дотрајала до краја 1858. године, када је, заједно са кнезом, пала, пошто су се за то време њени редови проредили били и она се у међусобној борби, знатно истрошила.“¹⁹⁷

Пад Александра Карађорђевића а са њиме и уставобранитељског поретка био је резултат историјских нужности. Наиме, Александар Карађорђевић је доведен на престо као мек и попустљив владалац а како би се омогућило двојство власти између кнеза и Совјета (а као реакција на предходну деспотску власт Милоша Обреновића). Међутим, колико год био попустљив, кнез Александар временом није могао избећи свађе са Саветом који, не само да је настојао да кнежеву власт ограничи, већ и да је знатним делом преузме. Све је то стварало нестабилности и противречности у политичком систему Србије али и простора за мешање великих сила. Те противречности су као историјску нужност наметале потребу за усресређивањем једне исувише подељене власти, тако подељене да су кнез и Совјет једни друге онемогућавали у вршењу власти. Што су противречности и сукоби

---

¹⁹⁶ Ж. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, стр. 44

¹⁹⁷ Исто стр.8

били чешћи, то је и потреба била јача, а самим тим и пад Александра Карађорђевића и уставобранитеља неизбежнији. Дакле, историјска нужност њиховог пада лежи у томе да су друштвено-економски и политички услови наметали потребу за јаким усресређеном власти, а да Александар Карађорђевић није био јак владалац који је то могао и остварити. Историјска нужност пада уставобранитеља огледа се у чињеници да се њихов олигархијски дух није могао помирити и сложити са јаким владоцем. Тако су пали и кнез Александар, а и уставобранитељи, као резултат историјске нужности коју су сами створили својом владавином и немогућношћу да одговоре захтевима развоја друштва. По ко зна који пут у историји, показало се да је развој људског друштва резултат одређене историјске нужности у великој мери изазване нарастајућим противречностима.

„Дух једног народа не може се занавек оковати, нити у најтврђе и најмрачније зидове – каква беше и „Гургусовачка кула“ - затворити. То се показало тада под Карађорђевижем, то се показало и доцније под Обреновићима. Једни су борци умирали, други су пристизали. Очеве су замењивали синови, а уз синове пристајала је родбина, уз главне људе њихова околина, док се, редом, цео народ није ћутке нашао споразуман у томе: да се овако више не може; ћутке велим с тога, што се онда није много писало и на хартији кукало и запомагало, али се зато више међусобно волело, споразумевало, радило и урадило. Година 1858, са свим својим главним и споредним знацима била је година победе самоникле снаге народне“.¹⁹⁸

2.3. ПРАНИ СИСТЕМ У ВРЕМЕ УСТАВОБРАНИТЕЉА

Правним системом се по Радомиру Лукићу назива, „од правне науке, логички сређена и непротивуречна целина општих правних норми, које се све држе међусобно и зависе једна од друге“.¹⁹⁹

Дакле правни систем сваке државе, као систем кодификованих писаних правних норми које уређују како сферу јавног тако и приватног живота, подразумева постојање правних института који су обједињени у правне гране

---

¹⁹⁸ Исто стр 35.

¹⁹⁹ Р. Лукић, *Теорија државе и права*, стр.261.

односно правне области.Највиши правни акт у правном систему је Устав и сви други Закони и правни акти морају бити у сагласности са њиме.

Почетком XIX века са слабљењем Османлијског царства и изградњом шире аутономије Србије, развили су се и друштвено-економски односи који су наметнули потребу за правним регулисањем новонастале ситуације. Обезбеђивање приватне својине био је основни задатак који се наметнуо, као историјска нужност развоја друштвено-економских односа, пред владу уставобранитеља. Да би се остварио овај циљ, било је потребно поред постојећег *Устава из 1838.године*, донети и друге писане законе, који ће најпре дефинисати и признати ово право. Стога се са сигурношћу може рећи да је *Грађански законик* из 1844. године највеће правно дело Карађорђевог владе, и најзначајнији и најдугочекнији правни акт у новијој историји српског народа.

Рађен по узору на *Аустријски грађански законик*, исти је дефинисао приватну својину као неограничену, потпуну, апсолутну, каква је и у римском праву постојала. Тако је чланом 211 предвиђено: „Све ствари, добра, и права, која Србину приналаже, јесу његова својина или сопственост, које ће рећи, да је сваки Србин савршени господар од својих добара, тако, да је он властан, ова по својој вољи уживати, са њима по вољи располагати, и свакога отуда искључити, наравно по пропису закона.“²⁰⁰

Дакле, сваки Србин признат је за савршеног господара земље коју је претходно прибавио те је постојеће фактичко стање подведено под правно и као такво за убудуће заштићено од свачије самовоље.

Да је такозвано баштинско право, право на непокретним добрима гарантовано читавим правним системом средњовековне Србије у време уставобранитеља речито говори и сам текст 212. члана *Грађанског законика*, у коме се наводи да је ово право: „ обезбеђено Уставом земаљским и законом грађанским.“²⁰¹

У том смислу члан 213. Наведеног законика гласи: „ Као год што су спахилуци, тимари и зијамети укинута у Србији тако нити их има, нити се

---

²⁰⁰ *Грађански законик* из 1844. године, чл. 212., Зборник закона и уредби VIII,

²⁰¹ Исто

унапредак увести могу, но сваки је Србин од свога добра (мала) савршени господар, или прави баштиник, у ком се законом обезбеђива и заштићава.²⁰²

Такође, неспорно је да *Грађански законик из 1844.године*, садржи преузете многе одредбе из *Аустријског грађанског законика*, али и из француског *Code Civila*, али му то нинакоји начин не умањује вредност, јер по свом садржају представља један од најнапреднијих законика тог типа у том периоду у Европи. О томе речито говори и чињеница да су његове одредбе биле не само дуго на снази већ да и данас постоје у готово неизмењеном облику, кроз друге законе који су донети касније. Зато с правом се може рећи да *Српски грађански законик*, донет 25. Марта 1844.године је најдуговечнији српски правни акт који је важио пуних 100 година. Исти је представљао значајан корак у успостављању законитости у новонасталој држави, повезавши њен правни систем са римским правом уз уношење идеја природно правне школе.

Грађански законик свакако да није био сам себи довољан и да је било нужно конституисати судове пред којима би се бранила права стечена Грађанским закоником.

Организација судова започела је пре доношења Грађанског законика, још у устаничкој србији да би касније своје нормативне оквире добила кроз *Устав Књажевства Србије-Султански хатишериф*, али се и касније мењала током читавог уставобранитељског режима.

---

²⁰² Исто

ТРЕЋИ ДЕО

3. СУДСТВО ПОД УСТАВОБРАНИТЕЉИМА

3.1. СУДСКА ВЛАСТ У УСТАНИЧКОЈ СРБИЈИ КАО ПРЕТЕЧА

ПРАВОСУДНОГ СИСТЕМА ПОД УСТАВОБРАНИТЕЉИМА

Један од основних задатака уставобранитељског режима био је конституисати судове, јер сам по себи *Грађански законик* није био довољан да обезбеди заштиту приватне својине, већ је било неопходно организовати судове пред којима ће се бранити стечена права. Организација правосудног система није била ни мало лак посао без обзира на традицију која своје корене вуче још са почетка XIX века, чиме се не могу подичити многе земље. Ово и из разлога што са уставобранитељима настаје један сасвим нови дух и то не само у влади и управи, већ и судству које је по први пут сада требало бити организовано да суди по писаним законима.

Теоријско-историјски посматрајући, Србија је свој развитак у правцу стварања модерне европске буржоаске државе започела још 1814. године од када датира и генеза изградње правосудног система; из тог разлога и биће дат кратак приказ развоја судства у периодима који претходе уставобранитељском режиму.

При томе, свакако да треба имати у виду да је Србија у време Првог српског устанка била једна мала земља у срцу Отоманске империје окружена полуфеудалним европским државама.

Већ на самом почетку устанка Карађорђе настоји да у свим нахијама образује магистрате те да истовремено са протеривањем Турака из Београдског пашалука изгради све елементе државности младе, тек формиране, устаничке државе. У том правцу Карађорђе ће већ 1804. године позвати све нахијске старешине да на скупштину „поведу по 2 и по 3 главна човека за избор судија. Јербо вознамери одма људе добро изабрати поради судија, јербо се није могло без суда обдережавати“.²⁰³

На Скупштини у Остружници одржаној 9. априла 1804. године, донет је низ веома важних одлука међу којима и одлука да се у ослобођеним нахијама поставе старешине и судови-магистрати који ће се старати о одржавању реда у земљи. Изабране судије добиле су и одређена упутства за рад, такозване пунктације познате као *Законик Проте Матеје Ненадовића*.

Међутим, старешине које желе да у побуњеним крајевима постану не само војнички већ и политички и судски управници, пружају отпор кочећи формирање нахијских судова. Из тог разлога ће за отпочињање рада судова од пресудног утицаја бити формирање Правитељствујушћег совјета који је поред управне вршио и судску власт. На скупштини одржаној у селу Борик, 15. августа 1805. године, одлучено је да се установи највиши земаљски суд под називом Синод под чију су управу стављени сви нахијски судови и магистрати.

Совјет је у почетку пресуђивао не само тежа кривична дела већ све предмете који би пред њега дошли. Међутим, издавањем наредби, конституисаће се мрежа судова на читавој ослобођеној територији док ће се поступак суђења регулисати издавањем уредби. Тако ће се у свакој нахији поставити „прави суд од три судије (магистрат) да води надзор о правилном прикупљању пореза и прихода; расправљају и разматрају грађанске спорове, ислеђују кривична дела и по њима доносе осуде...“²⁰⁴

Нова фаза у реорганизацију власти започиње на Скупштини у Београду 2. јануара 1811. године, конституисањем Великог суда у Београду, којим је председавао попечитељ (министар) правосуђа, тзв. Велики судија, решавајући по жалбама изјављеним на пресуде магистрата како у кривичним тако и у грађанским и брачним стварима. Велики суд је судио у другом степену, али за најтежа кривична

²⁰³ Д.Јанковић, *Српска држава првог устанка*, стр. 81.

²⁰⁴ М.Вукићевић, *Судови и њихово уређење за време устанка од 1804. до 1813. године*, Полицијски гласник, 1905, стр. 274.

дела био и првостепени суд, при чему је, иако је био у саставу Правитељствујушћег совјета, засебно одлучивао.

Судило се по обичајном праву јер је правних прописа било мало. Заправо сем *Закона Проте Матеје* и *Карађорђевог закона* правним изворима могу се једино сматрати још наредбе канцеларије врховног војводе упућене појединим устаничким старешинама. Тако су магистрати постали конститутивни елемент државности устаничке државе чија је додуше потпунија афирмација отежавана како мешањем војвода тако и самог војводе који је, поред судова, и сам вршио судску власт. Евидентан је притисак на судије: спречавање људи да се обраћају магистрату, али и заштита рођака и пријатеља, поништавање пресуда од стране старешина па и самог војводе.

Међутим, без обзира на све потешкоће, као и саму дужину трајања, правосуђе у Србији Првог српског устанка одражаваће дух једног новог времена чија ће тековина пре свега бити у стварању позиција за даљу изградњу система који је у основи потпуна негација средњовековног феудалног система, система у коме се по први пут судска власт издваја, ако не као независна, оно бар као делом одвојена грана власти.

Друштвено-економски, социјални и политички показатељи дали су оквир државно-правном развоју државе Првог српског устанка у коме се однос између експонената власти може дефинисати као период стварања „владачке власти“ док се борба за уставност сводила у великој мери на ограничење апсолутизма владара што је представљало и реални оквир изградње самог правосуђа.

„У ситуацији када се српски народ борио за национално ослобођење, сасвим је рационално било дати предност војводи над српским старешинама које су уједно и биле чланови Совјета и које су настојале да ограниче војдову врховну власт и његов апсолутизам те је овакво решење давало више перспективе за успешно ратовање.“²⁰⁵

Даљи развој правосуђа после Другог српског устанка биће обележен дуализмом турске и српске власти те ће судску власт вршити, како кадије као турски органи, тако и српски управни органи – нахијски и кнежински кнезови и кметови. Из тог разлога др Драгослав Јанковић констатује: „Главни судски органи до 1820. године били су нахијски кнезови. Судска власт нахијских кнезова

---

²⁰⁵ Љ. Кандић, *Уставни развој Кнежевине и Краљевине Србије*, стр. 16.

односила се на све врсте суђења: злочинства и кривичне спорове уопште, као и на спорове по грађанским парницама. Осим тога нахијски кнезови, по овлашћењу Милошевом, могли су судити и брачне парнице, могли су узимати на одговор свештенике и калуђере и казнити их. Они су судили по свим стварима које кнежински кнезови нису могли да пресуде и које су им зато слали на пресуђење, а извршавали су све пресуде које су доносили кнез Милош, Народна канцеларија или они (нахијски кнезови) сами. – Судску власт вршили су и кнежински кнезови; они су имали право пресуђивања мањих спорова и право изрицања казни до 25 штапова за преступе и мања кривична дела. Сличан обим судске власти имали су и судски кметови“.²⁰⁶ Према уговору који је 1815. године био закључен између кнеза Милоша и Марашли Али-паше, кадије су судиле у споровима између Турака, а српски кнезови Србима. Народна канцеларија основана у Београду 1815. године вршиће надзор над суђењем српских кнезова у споровима за веће кривице.

Незадовољство народа нахијским кнезовима утицало је да се по наредби Милошевој оснивају посебни српски судови те да се, дакле, и судска власт одваја од извршне. Наиме, већ 1820. године Милош ће у Крагујевцу основати „Суд народни Србски“ а већ октобра 1823. године Народној канцеларији и Крагујевачком народном суду дати надлежност да суди све спорове у новоствореној српској држави тако да ће све до Сретењског устава исти представљати врховну судску инстанцу.

Само годину дана након оснивања Општенародног суда, дакле 1821. године, по Милошевој наредби основан је први нахијски суд, *магистрат*, са седиштем у Пожаревцу, а само две године после тога 1823. у Чачку, Јагодини, Смедереву, Ваљеву и Шапцу.

Организационо, ови магистрати-нахијски судови, имали су по два члана, једног писара и два пандура да би се тек касније организационо ширили. Судије ових судова у почетку су судиле по обичајном праву без икаквих посебних прописа а и без одређеног делокруга у раду. Истог мишљења је и др Драгослав Јанковић. Он у *Државноправној историји Југославије* наводи: „По Милошевој наредби крајем 1820. и у првој половини 1821. године српски кнезови који су били дотле уз муселима почну сами расправљати све спорове и извиђати све кривице Срба, издавати пасоше, објаве, итд. И на тај су начин по нахијским центрима - сем

---

²⁰⁶ Д. Јанковић, *Државноправна историја Југославије*, стр. 172.

Београда и Крагујевца где су биле другојачије –постали српски судови или магистрати. Нахијски кнез, који је дотле узурпацијом над турском влашћу судио и расправљао и крупнија дела, морао је сад те предмете предавати суду, у коме је могао, кад није одсутан због нахијских послова, судити колегијално са осталим члановима суда. Нижим старешинама у нахији и главним кметовима били су остављени обични преступи и ситни грађански спорови. На тај начин постали су први посебни - српски судови.²⁰⁷

На измену организационог решења судске власти, тј. Милошеву одлуку да судску власт одвоји од административне, несумљиво је утицало незадовољство народа нахијским кнежевима. Притужбе су стизале на све стране, а незадовољство се у све већој мери почело изражавати кроз буне, па није ни мало случајно што је први посебни нахијски суд основан у Пожаревцу и то 1821.године, непосредно после Абдулине и Добрњчеве буне. Дакле Милош је на овакву одлуку био принуђен захтевима народа и њиховим оправданим незадовољством. Додуше он је покушао да исту и делимично на ширем нивоу пролонгира. Тако др Драгослав Јанковић наводи: „У Наставленију од 8. августа 1821. године Милош је покушао да ту своју одлуку, која стварно значи извесно попуштање пред захтевима народа за поправљањем државне управе, објасни својом заузетошћу, тврдећи да га „царска, везирска и млоговажна дела народна“ везују за Крагујевац или на другу страну позивају, па да зато није више у стању непосредно управља пожаревачком нахијом“.²⁰⁸

Први писани нормативни акт из овог периода је *Наставеније*, издато 1825. године, као Милошево упутство за рад магистрата којим је уређиван парнични поступак и који је предвиђао да су се парничне странке прво обраћале кмету, уколико су биле незадовољне његовом одлуком кнежинском старешини, а тек на крају магистрату. За случај да странке нису биле из истог села, обраћале су се директно кнежинском старешини па магистрату, а у случају да су странке из различитих нахија надлежан за доношење одлуке био би директно магистрат.

Измене и допуне *Наставленија* уследиће 1826. године у виду осам тачака које ће заједно са основним текстом чинити *Пословник* од 26 параграфа, који ће Милош заменити *Едиктом* из 1826. године. *Едикт* је са незнатним изменама

---

²⁰⁷ Исто, стр. 172.

²⁰⁸ Исто, стр. 172.

садржао поновљене одредбе *Правилника* као и да се „свака пресуда извршава у канцеларији магистрата, у присуству писара, потом заводи у протокол, а свако издато и примљено писмено архивира.“²⁰⁹

Нови *Пословник* у виду 27 параграфа издаће Народни суд магистратима 1828. године. Исти ће бити коригован изменама и допунама у виду 13 параграфа, али и наредбама. Поред осталог суд је забранио члановима магистрата да батинама и мучењем натерају осумњичене да признају кривицу. Наведени пословник примењиваће се све до доношења *Уредбе о дужностима Исправничества* и у њима наодећи се чиновника.

По добијању султановог фермана 1834. године кнез Милош је приступио реорганизацији административно-територијалног уређења земље када су оснивана и исправничества. У њихову надлежност спадала су питања унутрашње управе, изузев војних и политичких ствари, те дакле исто није било чисто судски орган. Имало је право изрицања казни батинањем као и прао пресуђивања у одређеним споровима, док је Совјет задржавао искључиво право изрицања казни затвора.

Чланови исправничества били су равноправни и сви присутни на заседању док је најстарији по чину потписивао протокол. Њима су били подређени сви органи власти осим војних каманданата и среских старешина али је исто сваке године на Митровдан подносило на увид Совјету протоколе пресуда. Назив исправничество биће укинут 1837. године када се поново уводи назив магистрат.

Сретењски устав донет 1835. године пружао је уставну основу за развој независне судске власти, али је исти био кратког века тако да фактички није ни заживео. Исти је изграђен на начелу трипатридне поделе власти и то: законодавне, извршне и судске. Законодавну и извршну власт вршили су кнез и Совјет заједно, док је вршење судске власти поверено судовима који су судили у име кнеза. Организационо судство је замишљено као тростепено при чему су окружни судови били првостепени, Велики суд као Апелациони у другом степену, и Совјет при коме је постојало једно одељење које ће судити у последњем степену и које ће заменити Народни суд.

У члану 80. *Сретењског устава* гарантовано је начело независности судства: „Судија не зависи у изрицању своје пресуде ни од кога у Србији до од

---

²⁰⁹ ³ Мирковић, *Рецесија аустријског кривичног поступка у српском законику о кривичном поступку из 1865. године*, стр. 25.

законика српског; никаква ни већа ни мања власт у Србији нема права одвратити га од тога или заповедити му да другачије суди него што му закони прописују.²¹⁰

Како је *Сретењски устав* био кратког века то ни прокламовани принципи нису могли заживети. Међутим, значај *Сретењског устава* не огледа се само у његовом доношењу (и то као самовољног акта без пристанка Порте, у коме је ограничење власти кнеза Милоша остварено не само преко Совјета већ и преко скупштине чији је положај по први пут био одређен *Уставом*), већ „много више због чињенице да је веома утицао на каснији развој Србије“.²¹¹

Несумњиво да је овај *Устав* допринео стварању правне и политичке свести, те да су многе његове одредбе, нарочито о правима грађана, биле незаобилазне у уставним решењима која су уследила и то у области правосуђа.

Евидентно је да је и Карађорђево и Милошево судство било рудиментно и да нимало није било лако развити судску организацију и поступак, поготово када се има у виду полуписменост и неписменост судијског кадра који је сада требало да примењује сложене процесне форме. Дакле - требало је створити судове, чиновништво, као и судске и административне механизме, али и установе (школе) које ће им дати потребни кадар. Управо из тих разлога проф. др Небојша Ранђеловић са пуним правом констатује да иако „са аспекта остваривања фактичке суверености за уставобранитељски период могло би се, по низу обележја констатовати да представља корак у назад, уставобранитељско законодавство, међутим створило је озбиљан државни апарат и солидне темеље изграђивању државности Србије.“²¹²

Основ једне ако не независне оно бар одвојене судске власти даће *Устав* из 1838. године. Судство у уставобранитељском режиму првенствено је имало задатак да штити интересе старешинске олигархије и њима одане бирократије. То ће бити и основни узрок што ће иста, како би заштитила сопствене интересе, гушити независност судске власти настојећи да само формално-организационо развије читаву пирамиду судске власти, која ће у условима крхке државности испољити озбиљне функционалне недостатке.

---

²¹⁰ *Зборник закона и уредби XXX*, стр. 213.

²¹¹ Љ.Кандић, *Уставни развој Кнежевине и Краљевине Србије*, стр. 18.

²¹² В. Ђурђић, Н. Ранђеловић, Г. Илић, *Српско државно тужилаштво 1804-2004*, стр. 37.

3.2. ОРГАНИЗАЦИЈА СУДСТВА У ПЕРИОДУ

УСТАВОБРАНИТЕЉА

Основна идеја уставобранитељског режима, на којој је успео да обезбеди најширу подршку и популаризује се у народу, је идеја обезбеђивања приватне својине. Да би се ова идеја спровела у дело било је потребно донети писане законе и конституисати судове. Из овог разлога *Турски устав* који је прокламовао поделу власти на законодавну, извршну и судску, двадесет чланова (нешто мање од једне трећине укупног уставног текста) посветио је правосуђу. „Устав из 1838.године, који је због особене предисторије свога настајања познатији као Турски устав (донет у форми хатишерифа и дарован житељима провинције Србије), прилично исцрпно у чл.30-42 уређује правосудну организацију. Три се суда установљују у Србији. Први је у селима, састављен од локалних старешина, а зове се примирителни суд. Други је суд првога степена у свакоме од седамнаест округа од којих се састојала Србија. Трећи суд је Апелациони, а седиште му је у главном месту правитељства.“²¹³ Поред органа државне власти правосуђе представља област која је најдетаљније регулисана у *Уставу*. Но и поред тога судство ће се, у читавом периоду уставобранитељског периода, и организационо и функционално дограђивати како би превазишло запажене недостатке. Показаће се у пракси да, без обзира на настојања да се створе модерни европски судови, правосуђе ће бити један од највећих неуспеха овог режима.

Уставом из 1838. тачније чланом 30, установљена су три суда и то „Суд Примирителни, Окружни суд и то првог и другог степена као и Апелациони суд као највиша судска инстанца. Тиме је кнез Милош „одвојио судство од војне и цивилне власти“²¹⁴

²¹³ С. Шаркић, Д. Поповић, Д. Николић, *Историја српског правосуђа*, Београд, стр.53.

²¹⁴ М. Ђорђевић, С. Стојчић, *Национална историја државе и права*, стр.111.

Примирителни суд установљава се у сваком селу и сачињава га председник и два члана изабрана од житеља тог места. Ови судови Уставом имају одређену стварну надлежност тако да могу да суде само парнице до 100 гроша, односно да извршавају казне затвора до три дана и 10 удараца штапом.

„Осим судске функције примирителни судови вршили су и управну и полицијску функцију у селима и општинама, па су као судски органи имали хијерархијски однос према окружном суду, а као управни органи према среском начелнику, од кога су примали наређења.“²¹⁵

„Суд Примирителни сваког Села састављат ће се из једног Председатеља и два Члена, изабрани од житеља мјесни, и ниједан од ови Судова Селски неће моћи извршавати казни, које би превасходиле затвор од 3 дана и 10 ударава штапова.“²¹⁶

При томе само у овим судовима поступак се спроводи усмено док се у друга два суда уводи начело писмености поступка.

Окружни суд дефинисан је у три члана *Устава*, од 33 до 35. конституисан је као првостепени, али и другостепени суд који ће испитивати, али и судити како парнице спорне, тако и кривице, преступе а и парнице трговачке. Сачињава га председник, три члана и писар. Председник и чланови морају да имају 30 година. Окружни или првостепени судови били су састављени од председника, три члана, а и довољног броја пратећег особља - писара. У њиховој надлежности било је да суде у првом степену грађанске парнице као и кривична дела и трговачке парнице за које није био надлажан примирителни суд (дакле за кривична дела за која се могла изрећи казна већа од три дана затвора или већа од 10 удараца штапом, односно, парнице чија вредност прелази 100 гроша). „Судије Окружног суда именују се указом кнеза, као уосталом и сви други чиновници грађанског и војног реда(члан 54 устава).“²¹⁷ Према члану 36. *Устава* за сваку пресуду окружног суда рок за подношење жалбе апелационом суду био је 8 дана „и ако за тећеније 8 дана речено одуђено лице не поспјешити апелирати на Суд Апелацијони, пресуда Суда Окружног бит ће снажна и извршителна“.²¹⁸

---

²¹⁵ В. Ђурђић, Н. Ранђеловић, Г. Илић, *Српско државно тужилаштво 1804-2004*, стр.39.

²¹⁶ *Устав кнежевства Србије – Султански хатишериф*, Зборник устава кнежевине и краљевине Србије, 1835-1903, Српска академија наука и уметности, Београд, 1988.г.

²¹⁷ *Устав Књажевства Србије-Султански хатишериф*, Зборник устава кнежевине и краљевине Србије

²¹⁸ Исто, стр.39.

„У Београду је осим Окружног суда, постојао од 1841.године и Првостепени суд за варош Београд (варошки суд) надлежан за („од дана до дана умножавајуће се“) парнице између становника из унутрашњости, с једне стране, и Београђана и странаца који живе у Београду, с друге стране.“²¹⁹

Надлежност као и састав Апелационог суда, највише судске инстанце, регулисан је чланом 37 *Устава*. „Суд Апелациони занимаће се искључително само прегледаљем и судељем предмета и парница, које буду већ сиђене биле у Суду првог степена, и како Председатељ Суда Апелационог, тако и 4 Члена, који су њему припадни, требају совершенно да биди стари 35 година.“²²⁰ „Апелациони суд организован у два самостална одељења, разматрао је у другом степену она дела која су окружни судови већ у првом степену пресудили“²²¹. Апелациони суд је имао председника и четири члана. „Пресуде окружних судова и Апелационог суда морале су бити сачињене у писаној форми.“²²²

За чланове сва три суда, као општи услов, предвиђено је чланом 38 да морају бити Срби по рођењу, док је чланом 40. направљено ограничење да чланови Примирителних судова не могу бити чланови Окружног и Апелационог. У случају смрти судије, на његово место се поставља најстарији који већ испуњава дужност у истом суду.²²³

Анализом правосудног система у време уставобранитеља, свакако да ће незаобилазно бити праћење конституисања Врховног суда као суда трећег и коначног степена. Овај суд, установљен је ферманом турског цара²²⁴. После званичног обраћања исти почиње: „У известију, које си ти учинио мојој високој Порти, ти си изложио, да је Србија у следству верности и правдољубља житеља књажевства србског, које сачињава част моји наследствени земаља, получила уставом земаљским од пре дарованим, судове окружне и један Апелациони, који ту сад постоје, на тај конач, да се они занимају парницама и досуђују правду, но да је

²¹⁹ Д. Јанковић, *Државноправна историја Југославије*, стр.175.

²²⁰ *Устав кнежевства Србије – Султански хатишериф*, Зборник устава кнежевине и краљевине Србије, 1835-1903, Српска академија наука и уметности, Београд, 1988, чл. 37.

²²¹ Исто, стр. 175.

²²² Д. Николић, *Историја српског правосуђа*, Београд, 1997, стр. 54.

²²³ Дакле члан 41 кумулативно предвиђа два услова да је то кандидат који испуњава услове за судију а који је радио у том суду. Насупрот томе данас се предност (иако је та одредба неуставна)даје полазницима Правосудне академије.Зашто? Зато што извршна власт преко правосудне академије настоји да правосуђе у потпуности кадровски моделира и то тако да исто стави у функцију олигархијског капитала а не правде и правичности.

²²⁴ АС – Мин. Просвете – VI – 46 -1847

за земљу од важне потребе, постановити један нов конечни Суд, коме ће под именом Верховнога, припадати, извиђати погрешке наравно од природе човеческе неразлучне, које би се увући могле у пресуде Апелационог суда и такве исправљати, т.ј. изнова парнице у преглед узимати. Ако би случај то изискивао и издавати пресуде извршителне, у последњем степену. Овим учињеним представленијем, иштеш ти моје согласије суверено к заведенију и постановленију реченога Суда и изданије једнога височајшијег фермана украшенога мојим хатишерифом, који би содржавао, таково дозволење и које би служило као депунителни член придат високом указу устава од пре изданог, као што је горе напоменуто. К известију овоме ти си заједно прикључио и превод једнога предложенија по том предмету теби на србском језику поднешенога, снабденога подписима, председатеља и главног секретара Совета књажевства србског, као и печатом истога Совета.

Безсумљено, је, да није дозвољено ни на који начин и ни у које време и најмењу промену учинити у законима основнима, који су мојим правленијем Србији даровани, но пошто сам устав царски, које га је зачело украшено хатишерифомоко половине шевала године 1254(1838) издани у себи содржава, да ће се с временом моћи представљати књазу пројекти основима подкрепљени, снабдени подписима председатеља и секретара Совета и односећи се на постановленије и заведеније нови званија, од који би се потреба дала почувствовати, као и поради уредба, које би се као полезне за земљу бити видиле и да никаква уредба неће моћи бити примљена и никаков нови налог неће моћи бити сабран, ако није од Совета примљен и одобрен, то је припознато, да горепоменуто поискање не стоји ни у каквом противречију са горенаведеним законима.

У осталом по верности и правољубљу постојаном реченога народа, који није престајао давати у свако време о томе доказателства спрема мојега Правленија, пристоји мојему високому достоинству, постарати се одржати у својој сили законе и уредбе основне истога народа и у исто време, сваком приликом у заштиту узимати његов мир и спокојство и сва његова дела олакшавати и пошто ће овај член служити морати као допуненије и додатак к уставу предпоменутом, који је у своје време закључен у согласју са двором руским, тако је исто и овај са мисијом царском размотрен.

И тако сходно представљеном зактевању присоглашавам ја моје високо дозволење на заведење и постовленије реченога коначнога Суда, коме ће припадати испитивати и прегледати гди би се потреба показала, парнице, које би суђене биле код други судова и који ће се састојати из једног председатеља и 4 члена, избрани између најотличнији људи те области, одарени честношћу, беспристрасјем, правољубијем и способношћу и имајући совршена знања у овим делима, као такође и из једног секретара и други званичника за канцеларију к оправљању дела нуждни. Председатеља и членове за овај суд, ти ћеш избрати између отлични људи те области, који би већ служили били код други судова.

На тај конач је сам милостиво одпустио мој налог суверенски, по којему је мој царски диван издао на то и отпратио настојећи указ, украшен мојим хатишерифом, у ком се садржава поискано дозволење и које ће служити као допунење и придан член к уставу и законима писанима у горе поменутом високом указу.

И по том кад се о свему овоме известиш, ти ћеш највеће твоје вниманије на то обратити, како да се поставленијем реченога горенаведеним начином, назначенога коначнога Суда, житељи и поданици моје високе Порте у реченој области стањени, могу наћи усгубљена средства, сходна за обезбеђење велике цели њиовога благостанија и њиовог спокојства. Ти ћеш твоју ревност и старање на то управити, да званичници за горепоменути Суд избирајему буду способни и почитанија достојни људи и који су већ заслужили јавно добро мненије, као и на то да закони основни области те буду свагде и непристрасно уважавани и извршивани, тако да се никада што противно догодити не би могло.²²⁵

„За време уставобранитељске владавине Врховни суд је неколико пута мењао свој карактер. Првобитно он није био само касациони суд, већ је и сам судио. По члану 11. *Устројенија* пресуде Врховног суда коначне су и извршителне, и оне ће се следством Апелационог суда на надлежни првостепени суд ради извршенија одправљати. Тек 1858. године, пред сам крај уставобранитељског режима, овај суд је новим *Устројенијем* претворен у чисто касациони суд.“²²⁶

О важности одлука овог суда речито говори и сам тадашњи министар правде у распису упућеном Суду а објављеном „Србском правнику“: „Зна се да је задатак

²²⁵ АС-Мин. правде-VI-46-1848, Превод царског фермана на књаза србског Александра управљеног, поради постановљења Врховног суда у првој половини месеца шевала 1261(5. октоврија 1848)

²²⁶ В. Ђурђић, Н. Ранђеловић, Г. Илић, *Српско државно тужилаштво 1804-2004*, стр. 40.

тог суда врло узвишен. Он је чувар закон, он је позван да заповеда да се закони поштују и једнообразно примењују; он је суд али не суд оцене дела, него суд о тумачењу закона од стране нижих судова, и његова поглавита дужност и састоји се у томе, да истражује, да ли то решавање и суђење одговара закону. Његов посао чисто правничке-наућне природе, чиме он попуњава оно што законодавац није могао у закон ставити; његова решења носе на себи карактер закона и на неки начин мешају се са законом; она су изразу правнога смисла закона. Овај суд проматра законе и њихов циљ, он из њих изводи низ доследности, који сачињава законску доктрину, и саглашавајући научњачки своје одлуке једну с другом, он на тај начин оснива једну јуриспруденцију“.²²⁷

Поред тога, *Устав* међу одредбама које се односе на правосуђе садржи одредбе процесног карактера. „Дат ће се термин од 8 дана сваком лицу, које изгубивши своју парницу на Суду првог степена свог Окружја, захтјело би имати приступ к Суду Апелатиому, и ако за теченије 8 дана речено суђено лице не поспешу апелирати на Суд Апелацијони, пресуда Суда окружног бит ће снажна и извршителна.“²²⁸

Међутим, оно што је најважније и што је фасцинантно у *Уставу*, који је донет пре 178 године, то је да исти предвиђа **сталност судске функције**, дајући судијама уставну заштиту да суде без политичких притисака.

„Никакав Член Суда не може бити сбачен под предложенијем, да је он изступио из своји дужности, пре него што ствар биде доказана у Правосудију по уредбама.“²²⁹ Тако аутори, Шошкић, Поповић, са правом констатују да „Устав из 1838. године гарантује житељима Србије да не могу бити лишени својих грађанских права, нити било како кажњени без одлуке суда, као и то да не могу бити кажњени конфискацијом добара. Судијама пак *Устав* гарантује да не могу бити збачени због прекорачења дужности пре него што ово буде доказано у правосудију по Уредбама (члан 42). И једна и друга одредба недвосмислено сведоче да су творци *Устава* одлично познавали дотадашње стање у правосуђу Милошеве Србије - у којој су пресуде често доношене и мимо судова, задржавано извршење

²²⁷ Српски правник 1848 стр. 302

²²⁸ *Устав кнежевства Србије – Султански хатишериф*, Зборник устава кнежевине и краљевине Србије, 1835-1903, Српска академија наука и уметности, Београд, 1988, чл. 41.

²²⁹ *Устав кнежевства Србије – Султански хатишериф*, Зборник устава кнежевине и краљевине Србије, 1835-1903, Српска академија наука и уметности, Београд, 1988.г.

правноснажних и извршних пресуда, а судије третиране као Књажеве слуге које је овај по сопственом нахођењу премештао, отпуштао или кажњавао“.²³⁰

Овде је заиста немогуће не направити дигресију и не констатовати да се, већ на самом почетку конституисања судова у модерном смислу речи, увидело да се једино давањем сталности судијској функцији може обезбедити независност судија и судства, те се на тај начин ограничити самовоља (без обзира одакле и од стране кога она долази). Уставобранитељски поредак је настао као реакција на Милошев апсолутизам те су и утисци и незадовољство народа били тако јаки да су и изнедрили, као нужност, и главни квалитет овог *Устава* - стварање демократских основа за даљи развој уз правно дефинисан коначни обрачун са апсолутистичким режимом.²³¹

Судска организација коју су замислили и изградили уставобранитељи, када је у питању њена форма, била је несумњиво на нивоу савремених европских држава и представљала огроман организациони помак у односу на организацију судства под кнезом Милошем. Организација судства није била ни мало лак посао обзиром да су полазне тачке биле на нивоу рудиментног судства које готово да није судило по писаним законима, а што је претходно и приказано. Организација судства, са којом је започето још пре писања *Грађанског законика*, непрестано је дограђивана и мењана, тако да ће коначне црте добити тек на крају владавине Александра Карађорђевића. У настојањима да се што већа правна сигурност обезбеди и добрим

---

²³⁰ С. Шаркић, Д. Поповић, Д. Николић, *Историја српског правосуђа*, Београд, 1997, стр. 54.

²³¹ Шта имамо данас после 184 године, какав је сада уставни положај судије? Тумачење легислативног карактера указује да Устав из 2006. године садржи само голу прокламацију сталности судске функције при чему положај судија погоршава и у односу на посматрани Устав а и на непосредно предходно уставно решење из 1990. године. Он не садржи безизузетност од правила сталности ове функције, при чему не садржи ни разлоге за разрешење судије што ствара простора за самовољно одређивање разлога и њихово мењање од једне до друге владе и министра правде. При томе када постављамо питање какво смо правосуђе покушали да изградимо још пре 184 године а шта смо од тога остварили, као и који су узроци томе морамо имати у виду да приликом доношења Устава 2006. године одредбе које се односе на правосуђе биле су сасвим споредна и неважна тема. Да ли је данас та ситуација измењена? Да ли ко, зашто и због чега сада акценат ставља на правосуђе? На који начин се то чини? Какво нам је и због чега тренутно стање у правосуђу? Шта и због чега владајуће структуре предузимају? У завршним разматрањима покушаћу да дам свој скромни допринос дефинисању стања у правосуђу све са циљем обезбеђивања владавине права у будућности.

правосудним органима, дошло се, међутим, до тога да је судска организација упадљиво превазилази могућности Кнежевине што се тиче расположивог броја школованих правника... „последњи неписмени судија у Србији биће пензионисан тек 1862.године“.²³²

Оквири те организације дати су у одредбама *Устава* из 1838. године који је поставио основе ако не независне а оно бар одвојене судске власти и то конституисањем три суда - Примирителног суда у сваком селу, првостепеног за подручје сваке вароши, и Апелационог суда у престоници. Овакву организацију судова предвиђао је и *Закон о устројству окружних судова* од 1840. године као и *Закон о устројству општина* из 1839. године. Тако проф. др Небојша Ранђеловић констатује да се „са детаљним регулисањем судског апарата отпочело 1840.године . Јануара месеца донето је Устројеније судова окружни. Овај законски акт имао је 30 чланова, али није садржао само одредбе организационе природе. Њиме је делимично обухваћена и материјалноправна и процесноправна материја, а регулисани су и врсте и начин извршења казни.“²³³

Устројство, организација, састав и надлежност војних судова биће регулисана Устројенијем гарнизонског вионства из августа 1841.године. Међутим, поред наведеног, фактички постоји још једна судска власт која није предвиђена *Уставом* и то касациона власт коју врши, ни мање ни више, но сам кнез.

Овакав вид организације правосуђа биће промењен 1846. године конституисањем једног Врховног суда „као суда коначног трећег и последњег степена“.²³⁴ Међутим, ни овај суд у почетку неће вршити касациону власт, коју и даље задржава кнез. Тек 1855. године кнез ће на овај суд пренети касациону власт тако да ће Врховни суд истовремено имати и надлежност суђења у последњем степену и надлежност касације. Искључиву надлежност касације Врховни касациони суд добиће последњим законом уставобранитељског режима 1858. године када се судска власт коначно одваја од кнеза. Професор др Драган Николић сматра да је „као главни задатак касационог суда истакнуто његово старање да се прописи у земљи како формални тако и материјални закони у спорним и

---

²³² С. Шаркић, Д. Поповић, Д. Николић, *Историја српског правосуђа*, стр. 55.

²³³ Исто, стр. 42.

²³⁴ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 36.

неспорним, као и у кривичним предметима, код судова земаљских једнообразно и у правом смислу поштују и примењују. Овај суд је сасвим независан од сваке друге власти. Његова касациона власт у грађанским парницама одређена је у глави XVI Поступка судејског за грађанске парнице, која ће се примењивати и при неспорним грађанским предметима дотле докле Поступак ванпарнични не изиђе. Што се кривичних предмета тиче, Касациони суд је овлашћен (докле поступак кривични не изиђе) само у оним случајевима пресуде Судова уништавати где би приметио да предмет по постојећим прописима није ислеђен, или да пресуда није по закону изречена. У случајевима побројаним у члану 17 Устројства касационог суда, тај суд по службеној дужности а преко министарства правде, упућује поједине кривичне правноснажне пресуде кнезу ради евентуалног помиловања осуђеног лица.²³⁵

Међутим, не само да је требало доста времена да се касациона власт пренесе са кнеза на Врховни суд и тиме створе услови за одвајање судске власти од управне, већ су се потешкоће јављале и при организацији и конституисању Виших судова.

Зато, иако је организација судова била главни задатак уставобранитељског режима, са претензијама да се судови „уреди по оном начинуј као што је у најбољим државама са свим формама које постоје“²³⁶, рад у том правцу само у почетку је био делотворан и популаран. „Милошев режим у коме није било правне безбедности и у коме се нико није осећао сигурним да ће и путем суда моћи да освари своје право; сада је људима изгледало да им већи број судова пружа и више гаранција да им правда буде доступнија и да ће до ње ипак и сигурније доћи.“²³⁷

Организација судске мреже - кроз више инстанци и писани поступак - одавала је утисак потпуне заштите приватних права грађана, али само на кратко. „Када је свет видео како се судске инстанце дижу једна врх друге, идући чак до кнеза, и како се сви судски акти стављају написмено и строго саображавају закону - свету је изгледало да се новим судским поретком приватна права грађана утврђују као град.“²³⁸

Убрзо се показало да је организација судства била само формално али не и суштински функционално добра. Формално-правно су организовани судови као у најразвијенијим државама уз тенденцију сталног повећања броја судија и судског

---

²³⁵ Д. Николић, *Историја српског правосуђа*, стр.62.

²³⁶ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 46.

²³⁷ Д. Јанковић, *Државно правна историја Србије*, стр. 175.

²³⁸ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 46.

особља али су и поред тога недостаци били очити а суђења спора. Наиме, несумњиво да вишестепеност, као и одређени формализам, представљају гаранцију правилности суђења те да су као такви неопходни у сваком правном поретку који држи до законитости и правде; али, за спорове мале вредности, а којих је било највише, било и сувише инстанци и формализма. На тај начин је један и сувише компликован и скуп судски апарат стављан у покрет и због обичних свађа. Отуда очигледна несразмера између вишестепене организације судства и важност спорова који су били предмет суђења, утицала је на неефикасност судства. Поред напред изнетог треба имати у виду и да у време уставобранитеља „функционисање полиције, њена надлежност у прекршајном пресуђивању и код лакших кривичних дела , строго раздвајање судске функције од осталих, уобличавање оптужне функције, регулисани су различитим законским актима, који су често били усресређени на конкретне и акутне случајеве.“²³⁹ . Организационо и функционално дограђивање правосудног система у време уставобранитеља може се пратити и на нивоу само једног одређеног суда. Чињеница је да је *Устав* из 1838. дао само оквир овог система који је током читавог уставобранитељског периода усавршаван и мењан а све са циљем да се запажени недостаци превазиђу.

Тако увидом у архивску грађу и *Шематизам Краљевине Србије*, можемо утврдити да је, конкретно, пожаревачки суд прешао пут од магистрата до првостепеног суда Округа пожаревачког, као и да је у периоду уставобранитеља (1838 – 1858) чак четири пута мењао не само назив већ и надлежност и организацију.

Суд у Пожаревцу радио је под следећим називима:

Совјет пожаревачки – суд пожаревачки (1821 – 1823)

Магистрат нахије пожаревачке (1823 – 1829)

Суд нахије пожаревачке (1830- 1831)

Суд нахије и вароши пожаревачке (1831 – 1834)

Суд окружја пожаревачког и суд вароши и окружја пожаревачког (1834 – 1835)

Исправничество окружја пожаревачког (1836 – 1837)

Магистрат окружја пожаревачког (1837 – 1840)

Суд окружја пожаревачког (1840 – 1852)

Окружни суд у Пожаревцу (Столица у Пожаревцу, 1852)

---

²³⁹ Н. Ранђеловић, *Српско државно тужилаштво 1804-2004*, стр. 41.

Пожаревачки окружни суд (1852 – 1868)

Суд пожаревачког округа (1868 – 1876)

Пожаревачки окружни суд (1879 – 1889)

Пожаревачки првостепени суд (1889 – 1914)

Поред назива, суд је мењао и надлежности. Тако је у време уставобранитеља Магистрат окружја пожаревачког (како му сам назив каже) месну надлежност конституисао за подручје срезова звиждског, млавског, пекског, рамског, речног и хомољског.²⁴⁰

При томе свакако да није случајно да је први посебни српски нахијски суд основан у Пожаревцу 1821. године, дакле, непосредно после Абдулине и Добрнчеве буне у Пожаревачкој нахији.

До 1820.године главни судски органи били су нахијски кнезови који су по Милошевом овлашћењу могли судити све врсте спорова које кнежински кнезови нису могли да пресуде а и извршавали све пресуде које је доносио кнез Милош. „На Милошеву одлуку да судску власт одвоји од административне утицало је свакако и незадовољство народа и старешина његовом управом, које се почело изражавати и у избијању буна.“²⁴¹

Пожаревачки суд био је састављен од два кнеза и једног писара, а на његовом печату стајало је“Совјет пожаревачки и с дозволењем в.с.к.г. Милоша Обреновића“.²⁴² Актом од 7.5. 1821. Јосиф Милосављевић, кнез нахије пожаревачке извештава кнеза Милоша да је суд у Пожаревцу отпочео рад у кући одређеној за то.²⁴³

У Архиву Србије наилазимо на разне извештаје али и рачуне о приходима и расходима магистрата нахије Пожаревачке. Тако 18. Октобра 1821. Чланови Суда у Пожаревцу упућују писмо кнезу Милошу, којим га извештавају о подели заоставштине између браће Ристић-Коче, Пеше и Михаила.²⁴⁴

Првог маја 1822, Пожаревачки суд извештава кнеза Милоша о издатој потерници за хајдуцима који су се под оружијем појавили у селима Попову(Пругову) и Лучици.²⁴⁵

---

²⁴⁰ ИАП, *Административно – територијалне промене у Србији од 1834 – 1954*, стр. 6-9.

²⁴¹ Д. Јанковић, *Државноправна историја Југославије*, стр.172.

²⁴² Исто стр.172

²⁴³ АС,КК XXI-220

²⁴⁴ АС,ЗМП-1257

²⁴⁵ АС,КК XXII-18

Под датумом, 24.12. 1823.године пожаревачки магистрат тачније први писар пожаревачког суда Стефан Богојевић, сачинио је списак рачуна прихода и расхода магистрата пожаревачког за период од 1822.до децембра 1823.године.²⁴⁶

Кнезови нахије пожаревачке, потврђују документом од 7.4. 1825. Да је договором одабраних кметова, за износ од 1170 гроша, погођена кућа Васе писара у Пожаревцу за потребе магистрата.²⁴⁷

Однос магистрата пожаревачког према самом кнезу Милошу очит је и кроз низ докумената па између осталог и кроз документ од 16.јуна 1827.године којим Јеврем Поповић тражи дозволу и упутство за извршењем смртне казне над починиоцем кривичног дела²⁴⁸, или рецимо тапија од 2.4. 1835. којом кнез Милош поклања председнику пожаревачког суда ливаду а за учињене велике заслуге²⁴⁹.

Из документа од 1.5. 1834.године видимо да је сам кнез Милош својом наредбом поставио Катић Стефана за председника а Ђоковић Недељка за Стефановић Станислава за чланове пожаревачког суда, са упутством да се до следеће наредбе Народног суда, за све потребно обраћају Милосављевић Јосифу, великом сердару подунавском²⁵⁰

Такође и магистрат пожаревачки о свим активностима извештава кнеза Милоша. Тако 9.6. 1838 магистрат окружја пожаревачког извештава кнеза Милоша да је по његовом налогу, постављен Милосављевић Никола за практиканта магистрата.²⁵¹

Мешање кнеза Милоша у рад магистрата и његову надлежност међутим најочигледније је кроз документ од 13. Јула 1838.године којим магистрат окружја пожаревачког доставља кнезу Милошу, ради решавања по предмету, сва акта која се односе на кривицу „настојатеља“ манастира Витовница у спору између конзисторије и магистрата због пописа манастирских упропашћених ствари.²⁵²

Формирањем окружних судова 1840. године Магистрат окружја пожаревачког прераста у Суд окружја пожаревачког²⁵³ при чему месна

---

²⁴⁶ АС,ЗМП-6488

²⁴⁷ АС,ЗМП-6508

²⁴⁸ АС,КК XXI-583

²⁴⁹ АС,кк XXII-117

²⁵⁰ АС, ККXXII-113

²⁵¹ АС, КК -223/838

²⁵² АС,КК XXII-227 1-2/838

²⁵³ Указом о оснивању окружних судова ИАП,Зборник закона и уредаба I

(територијална) надлежност остаје непромењена, док се стварна надлежност утврђује *Устројенијем судова окружја*. У Историјском архиву у Пожаревцу наилазимо на документ од 7.4.1841.године којим председник суда округа пожаревачког, мајор Стеван Јевтић моли пожаревачког протопрезвитера јелисеја Марковића да прими заклетву Павла Баба-Миљића из Пожаревца, Стојадина Раичића из Крављег Дола, Стојића Ђорића из Смољинца да ће они суду овом на сва судејска питања по чистој савести и души својој истинито и верно показати.²⁵⁴

О самој надлежности и активности овог суда можемо закључивати и увидом у пресуде као што су између осталих и, пресуда од 7.8. 1846.године у парници г. Јо сифа Стефановића, проте пожаревачког као пуномоћника манастира Тумане против Трајка Трпковића, као „арендора“ закупца манастира Тумане, с тим да исти плати на име аренде 136 талира.²⁵⁵

Затим, „светитељство“ издато од стране Примирителног суда Петру Басарићу којим се доказује његово право својине на једној њиви, а ради завођења баштинских књига, које је оверено прчатом и потписом код Суда округа пожаревачког.²⁵⁶

Активност овог суда у регулисању својинских односа евидентна је и кроз тапију од 10.4. 1856, којом Симеон Н. Симеоновић из Волује продаје правитељству српском за потребе његове за мајдан Пекски своју њиву коју је наследио од оца Николе Симоновића, бив. из волује²⁵⁷ или тапију од 11. Јуна 1856, којом Тихомир Грујић из Мишљеновца продаје своју њиву Правитељству србском за потребе правитељствене мензулане, која је овеене код Примирителног суда општине мишљеновачке и Суда округа пожаревачког(документ садржи печате председника судова, воштани жиг Примирителног и суви жиг Суда округа пожаревачког)²⁵⁸

Такође, Суд округа пожаревачког 10.5. 1857.године објављује отварање стечајног поступка над покретном и непокретном имовином умрлог Јанка Константиновића, механције и житеља пожаревачког и позива све његове повериоце да своја потраживања благовремено пријаве суду.²⁵⁹

---

²⁵⁴ ИАП,ВАРИА-8/841

²⁵⁵ ИАП, ВАРИА-19/846

²⁵⁶ ИАП,СОП-7886/855

²⁵⁷ ИАП,СОП-14/856

²⁵⁸ ИАП,СОП-8/856

²⁵⁹ ИАП,СОП-125/857

Наилазимо и на предмет заоставштине пок. Јак. Илића, бившег члана суда округа пожаревачког. Суд је донео решење о забрани располагања новчаним средствима из масе покојникове ради обезбеђења његових поверилаца до окончања поступка.²⁶⁰

Пресуда Суда округа пожаревачког у спору Димитрија Ћирковића из Пожаревца са Иваном Давинићем, пинтером и Јованом Јовановићем трговцем из Добре, донета је по ујби поднетој ради наплате дуга на име накнаде штете за извршену крађу.²⁶¹

Пред овим судом закључен је и уговор о доживотном издржавању између Марка Ђокића и Гмитра Николића, оба из Касидола, којим се Гмитар Николић обавезује да, за издржавање до дана смрти свога стрица од стране марка Ђокића, овоме остави у наследство Уговором утврђену непокретну имовину.²⁶²

Суд окружја пожаревачког био је смештен у кућу која се налазила у близини конака кнеза Милоша, на месту данашњег дела зграде Политехничке школе. „Била је то зграда озидана на пола цигле и покривена ћерамидом. Састојала се од шест просторија, и то четири собе, једне конке и ходника. Поред саме зграде суда налазио се подрум направљен од „дурунге“ (брвна), са две собице и кухињом од чатме, све такође покривено ћерамидом. Подрум је све до 1844. године, када је изграђен нови затвор, имао функцију апсане у којој су боравили мушки затвореници. Наиме, начелник окружја пожаревачког извесни капетан Добросав Здравковић, 12. октомврија 1843. године, обратио се попечитељству внутрени дела са молбом ПНО 2184 тражећи грађење „апсане у Пожаревцу“²⁶³, а што је и одобрено одлуком ПНО 4924 од 20. нојемвр. 1843.²⁶⁴

---

²⁶⁰ ИАП,СОП-4931/864

²⁶¹ ИАП,СОП-14243/867

²⁶² ИАП,ВАРИА-290/864

²⁶³ „Под 1. Тек. Мес. ПНо 2184 високословно Попечитељство финансијевисоким предписанијем својим препоручило је Начелству овому да по височајшем решенију апсану једну од јаки дебели брвна без каменог подзида, с растовним подвалама и по земљи патосом од греда од три преграде у окружју овом градити предузме, а под 9. Тек. Мес. ПНо 2280 на питање, гди ће се ова и код ког надлежатељства то јест ил код Начелства или код Суда градити предузети и оће ли оно ову грађевину до на пролеће отложити, за коју ће преко зиме јапију преправити, одобрило је да се може грађење исте до на пролеће отложити и дало ми је упуствије, да се у смотренију питања код кога ће надлежатељства ову градити, високославному попечитељству внутрени дела обрати. У следству дакле упутствија овог приступа Начелство ово понизно овим високославно Попечитељство внутрени дела молити, да му оно јавити милостиво изволи, гди ће и при ком надлежатељству у речи стојећу апсану у своје време градити предузети.“

²⁶⁴ АС-МУД-П-ХШ-143-1843. „Попечитељство внутрашњих дела из известаја Начелства окр. пожаревачког од 12. Пр.м. КНп 1212 разумевши да је предхваљено Попечитељство од 1. пр.м. ПНо 2184 препоручило горе изложеном Начелству ...“

У том смислу и сам Илија Гарашанин упутио је попечитељству финансија допис: „ Попечитељство внутрашњих дела из известија Начелства окр.пожаревачког од 12.пр.м.КНО1212. разумевши да је предхваљено Попечитељство од 1.пр.м. ПНО 2184.препоручило горе изложеном Начелству да по височајшем решенију апсану једну од јаки дебели брвна у окружју тамошњем градити предузме, које да се потом с питањем обратило на предхваљено Попечитељство да ли се може исто грађење до пролећа одложити и оће ли оно ову апсану код Суда, или код Начелства градити и исто предхваљено Попечитељство упутствованије дало, да се оно – Начелство – у том смотренију на Попечитељство ово обрати, има чест исто ово Попечитељство предхваљено умолити, да би оно изволело с њим у споразуменије ступити и предмете спадајуће у круг дејаталности Попечитељства овог у извршеније не приводити како се не би уваженије високи надлештва унишожавало.

Исто је тако предхваљено Попечитељство изволело под 17.августом т.г.КНО 1570. Попечитељство ово званично умолити, да оно наредбу учинида се четврта част плате надзиратеља алексиначке мезулане Обрада Савића задржава док се сума од 30 талира који он истом Попечитељству дугује, не наплати, па док је Попечитељство ово својим путем преко Управитељства поштанског наредбу учинило да се по зактевању предхваљеног Попечитељства четврта част плате Савићеве до означене суме задржава, дотле је прехваљено Попечитељство само преко Начелства окр. алексиначког расположеније учинило како ће се за дуг плата Савићева задржавати У једно време дошло је до и располоније Попечитељства овог преко Управитељства поштанског учињено и непосредствено расположеније предхваљеног Попечитељства, на Начелство алексиначко по једном и оном истом предмету. И будући је ово јасно доказитељство неспоразуменија између оба ова надлежатељства постојећег, које пред њима подчињеним ова надлежатељства неприкладно карактеризира и зао пример подаје, то Попечитељство ово побуђеним се налази предхваљено Попечитељство званично умолити да би оно у споразуменије са Попечитељством овим ступити и овакве неследствености, које подчињеному надлежатељству зао пример подаје избегавати изволело.

У осталом не пропушта Попечитељство ово овде и то приметити, да се највећа неспоразуменија догађају, кад се од његове светлости господара и књаза нашег у согласју са Советом на представленије Попечитељства овог какво

решеније одпустити, да се нека сума новца на издавање каквог предмета одобрава, онда наравно добије и ово Попечитељство на представленије своје, очекујемо решеније, а тако исто и предхваљено Попечитељство поради његовог по предмету истом управленија. У овом случају предхваљено Попечитељство често обичествује издати у речи стојећу суму и не чакајући, да ју Попечитељство ово иште. Да се не би и овакова неспоразуменија догађала Попечитељство ово има чест предхваљено умолити, да оно у напредак таково расположеније учинити изволи, да се без званичног поискавања никакви новци из асне на партију Попечитељства овог не издају, како се не би поред неспоразуменија и замешатељства каква догодила.²⁶⁵ Функцију женског затвора вршила је једна зграда у којој су услови били лоши”²⁶⁶

Да су услови били лоши и да се надзорник женске апсане Живко Радојковић и за баналне ствари као што је обезбеђивање алата за чишћење оцака морао обраћати и по више пута Начелству у Пожаревцу говори извештај о Женском апсеничком радилишту у Пожаревцу од 26.2. 1851. године. Овај извештај упућен је Начелству у Пожаревцу а гласи: „Почем је наше високо па и височајше Правитељство надзиратељу дудара и овдашњег радилишта, обиталиште у овдашњој касарни соизволило, а кад се овако повереније једном малом човеку од свог Правитељства поклони, то је онај сада, како из дужности, тако из саме благодарности и таквом благонаклоненију, с толико више и ревностније, тог поверенија достојним показати се и у свему у смотренију позорствовања овог знатног зданија у ком толике вредности правитељства депозитирне леже, своје попеченије и као прави газда једног дома, за свашта на ум узимати.

Ништа мање, чрез цело ово време и целе ствари види се да и само наше славно Начелство у пуној мери, као и височајшија власт наша, у надзиратељу поверење је добило и он себи ласка да нити је када повода имало, такво отрећи му и сва досадашња о овом зданију и у ближем овде лежећим кругу взискајема посмотрења оставило му је да он поред свог познатог посла и у обштем мислу посмотрење ни у чем не изостави.

Пробужен с овим одличијем надзиратељ, осећа се с толико више да му у дужност спада, о свему овде у овом зданију и у близости лежећа, не само да се

---

²⁶⁵ ПНО 4924 АС-П-1843

²⁶⁶ М. Манојловић, *Пожаревац од турске касабе до српске вароши, 1804-1858*, стр. 135. (рукопис)

какова несрећа не догоди, већ да се нити најмања штета учинити може, сва и све у свој вид узети и најревносније о таквим у плодне и полноћи позорљив бити.

Зато с овим никако надзиратељ изоставити не може, славно Начелство о једном предмету важном, који се види да је изгубљен, обновително, внимателним га учинити, које би му се при изостанку дужности, сваким начином за небриженије приписати могло.

Ово је дакле тај наведени предмет, као што је надзиратељ јошт и времену 22. Августа пр.год. под Н-ром известија 52.славном Начелству по дужности изјавио и у касарни, пре тог догодивше се запаленије оцака представио, све по свом знању изјаснио и да би се за будуће , за ова правитељ. Зданија у којима толике прав. Вредности леже, чистење оцака уредно и поне сваки месец дана да би се завело и неизоставно определило умолио, како да не би се у овом правитељствном зданију у том смотренију при најмањем показившем се диму, када и није нужно, у ужас, страх и трепет долазило, које једино од често кратног нечистенија производи.

Истина је и то колико се надзиратељ до сада овде обште осведочио. Овако се запаленије оцака за нешто обично од наших људи сматра, нити се овде од таквога ужас и страх долази и то се надзиратељ зајста осведочио, кад се 20.августа овдашњи оцак запалио, позивајући неке у виноград пролазеће варошане у помоћ, који му се скоро на очиглед изсмејаваху, говорећи му шта се човече од тог бојите, зар још нисте видели да оцак с чаћом гори, свој пут даље предузевши и само што надзиратељу при одходу рекоше, избаците који пиштољ отдоле у оцак пак мир.

Од овог времена, за до данас, за ови протекши 7 месеци од напоменутог случаја, види надзиратељ да се јошт никакве постојеће наредбе определио није, но да се само двапут од оног времена по 1 апсеник на молбу надзиратеља пошилиао, те је оцаке очистио и почем су познати штапци с штаповима то је овај зовоми алат чистења, које овдашње обшество само има, за наше двокатно зданије, кратки и кроз високе оцаке до горе достигнути не можеду, нити се честито с њима очистити може, ћему сведочанство доказује да се је од оног времена један пут код жена и један пут код надзиратеља оцак загушивао, само што није горе ватра пролазила, но ужас и страх нами овде обитавајућим, сваким начином узроковало, да сада и при најмањем диму у читаво отченије долазимо, као што се овакова за маленкост нити сматрати можеду, које у елементарни случај долазе.

Славно се Начелство с овим обновително понизно умољава, да би оно за ова знатна и с толиким вредностима оптерећена прав.зданија једно и само за правит. Зданија такови, за чистеније довољно дугачки алат оправити благоизволило и једног вештог човека, да свакомесечно и неизоставно овде оцаке чисти,неиспитивајући, имаду ли они много чађи,или немаду? Определити неизоставно с чим би се свака предстојећа нам опасност, као и сваки страх и трепет и немир једино с том малом наредбом подигао. Ово ће свим високим лицима познато бити, да овакве наредбе не само правитељствена, већ и у приватним зданијима постоје, дакле зашто би код нас оскудевало. Надзиратељ никако изоставити не може с особним примечанијем следеће напоменути, да ако славно Начелство ову наредбу определити, упутствија таквог нема, то се учтиво моли, следујуће представленије надзиратеља, коликонскорше високославном Попећитељству внутерни дела, високом одобрењу с спровести не изоставити, јер оваково закосненије, често је пута и један дан сувише задоцњено, а можду тиме и до одобрења, првог дана да се овде постојећи обитајем оцаци добро очисте, наредбу с досадашњим алатом по могућству очистити, неби изоставило.

Средстава за правосуђе па и саме затворе било је мало а процедура компликована тако да и по напред наведеном захтеву надзорника помоћник начелника окружног капетана С. Михајловић морао се обратити Високославном Начелству внутрашњих дела да би се обезбедила набавка незнатног алата за чишћење оцака. Да би се то остварило уследио је следећи акт. „Из предписанија похваљеног Попечитељства од 16.тек. ПНО 2351 утврдило је Начелство како је надзиратељ женско апсеничког радилишта Живко Радојковић њему јавио да се више пута оцаци у касарни овдашњој палили и да се о н у том ради предострожности начелству обраћао, али оно није никакви корак учинити хтело, без да Попечитељство се у то увери.Начелство није те догађаје равнодушно сматрало већ је истом препоручило да по овдашњем обичају чрез робијаше оцаке свагдер чисте држи. Што пак он захтева да му се уредни очачари погоде, а што се алата тиче какови он захтева Начелство ово не зна, будући да у томе искуства нема, а он није модел или буди какву форму Начелству поднео којој би се сообразно тај

алат начинити могао. Јер када га је начелство о том упитало он је одговорио да су то неке мотке са шајтови и каламци, пак је на том ствар и остала.²⁶⁷

Финансијских и процедуралних питања било је и око набавке кревета за апсенике у Суду округа пожаревачког. Податке о томе налазимо у документу попечитеља правосуђа Станковића од 30. Августа 1857. године, који гласи: „Високословном Совету Известијем од 11. Јунија тек.год. НО 10.900 доставио је Суд окружја пожареваћког овом Попечитељству, како је ондашњи лекар, г. Димитрије Капарис, коме је прописано у дужност лечење судејских апсеника, изјавио да је одвећ шкодљиво за апсенике судејске, што у апсани на голој земљи спавати морају, а наручито за болне апсенике, почем овима, који такву исту незгуду као слабомоћни трпе, лекови ништа и ни уколико од помоћи нису и како је зато предложио као необходимо нуждо да се апсеницима прости кревети уједно из ногара и дасака састојећи се, набаве, а за болестне, који имају у особеној соби бити, да се поред кревета који такође могу на ногарима и на овим поређани бити само даскама бити и по један јастук, сламњача и ћебе набави, молећи да оно код надлежног места подејствује за одобрење издатака из касе правитељствене, како би се по предложенију лекарском прости кревети за здраве апсенике а за болесне и нуждни на истима прибор, уколико је могуће скорије, набавити могао.

Попечитељство правосудија пре него је по наведеној молби поступило, добавило је од реченог Судда под 19. Тек НО 12.053 приложена под./ два предрачуна, шта ће све то коштати, које достављајући високославном Совету има чест учтиво молити га, да он изволи нуждан издатак из касе правитељствене за набавку наведени ствари одобрити“.²⁶⁸

Предрачун за кревете за шест соба гласио је на суму од 910 чаршијских гроша а за набавку кревета за болесне апсенике 392 гроша.²⁶⁹

Средства нису одобрена у први мах те је уследило и друго обраћање министра правде Савету које гласи овако: „ У одговору на почитајемо писмо високославног Совета од 11. пр. Но 1213. У следству предложења овог попечитељства од 30. августа т. год. АНО 3733. У томе смислу овамо одпуштено, да је похваљеном Совету потребан нов други предрачун имати, шта би коштао један кревет на ногама преко целе собе од дасака, које би се ради нуждне чистоће,

²⁶⁷ АС-МУД-П-ХІV-32-1851

²⁶⁸ АНО 3733 30. Августа 1857. У Београду

²⁶⁹ 19. Августа 1857. године у Пожаревцу

скидати могле и по томе да му се на ово требовање надлежно одговори, има чест Попечитељство правосудја на основу известија Суда окружија пожаревачког од 5.т. НО 17026. исти учтиво известити да је речени Суд два мајстора дунђерског заната призвао и да су ови, пошто су собу премерили, изјаснили се да ће један кревет на ногамарима, који ће моћи по потреби безштедно скидати и који ће бити од дасака и преко целе собе, на 206 гроша коштати.²⁷⁰

Тек након тога 23. Октобра 1857 Александар Карађорђевић одобрио је средства обраћајући се Савету на следећи начин: „Поднешено ми закљученије Совета од 19.тек.мес. НО 1405. Да се набавку кревета за апсенике Суда окружја пожаревачког са другим нуждим потребностима и за кревете болесних апсеника, сума од 1302.гр. чар. Из касе правитељствене изда, ја сам одобрио и надлежна попечитељства о томе уведомио.²⁷¹

О скромности како смештајног простора тако и инвентара Судова у овом периоду у пожаревачком округу говоре и следечи подаци, а то су да је зграду у којој је био смештен Суд откупила је пожаревачка општина и у њу 1847. године сместила Примирителни суд општине пожаревачке, док је Окружни суд још 1844. године премештен у конак кнегиње Љубице.

У новој згради, просторије за суђење и персонал биле су међусобно одвојене. „Судница је била просторно већа од осталих канцеларија, без уздигнуте клупе, само са дугим столом прекривеним зеленом чојом на чијем се једном крају налазио дрвени позлаћени крст са Јеванђеље, за полагање заклетве, и столице за председника и чланове суда.²⁷²

Инвентар Окружног суда и затвора био је скроман и састојао се од „једног стола за судију, два стола за писаре, три мала стола за писаре, једног крста дрвеног позлаћеног, једног Јеванђеља малог, 14 столица, шест дивита дрвених, четири федермесера, четири маказа за хартију, три лењира, три флаше за мастило, једног рафа за акта, једног печата судског од челика, једног звонца од месинга, једних теразија за мерење дуката, три чирака, једног сата дрвеног, три сандука окована, једног ибрика, три крчага за воду, двадесет и пет букагија великих за затворенике, седам букагија за једну руку и ногу, једне букагије са синциром, једног чекића за

---

²⁷⁰ АН 4699 АС-Совет- 1857

²⁷¹ АС-Совет 653-1857.

²⁷² М. Манојловић, *Пожаревац од турске касабе до србске вароши од 1804-1858* стр. 129.

окивање апсеника, два мангала гвоздена, бакрача од тринаест оке воде, чабра од педесет оке воде, корита, секире и две мотике.²⁷³

На сличне податке наилазимо и у инвентару ствари у Суду округа пожаревачког 1844. године где стоји: „ Од налазећи се како у канцеларији Суда окружија пожаревачког , тако и за осталу потребу судејску разни и осим канцеларије ствари: 1 парче зелене чоје од 3 ипо аршина на асталу, заседатељном, старо, 1 еванђелије мало, 1 крст дрвени позлаћени, 1 астал средњи црвено бојадисан за заседање, 1 астал, са долапима плаветно-бојадисан за писање, 2 астала мала црвено бојадисана за писање, 3 астала мала проста за писање, 8 столица црвено-бојадисаних, 6 столица жуто- лагирани, 6 дивита дрвени с пескаоницама, 1 дивит од порцелана 4 федермесера, 4 маказа за арију, 3 лењира, 3 флаше старе за мастило, 1 лонац велики за мастило, 1 раф велики за акта, 1 печат судејсји од челика, 1 звонце од месинга, 1 теразије за мерење дуката, 4 чирака од жутог туча, 1 шестар иначе циркл, 1 четка за прање астала, 1 сат дрвени, о дувару viseћи, 4 фиронге од цица на пенцерима половне, 3 сандука окована за држање касе, 3 катанца средња за сандуке, 1 ибрик бакарни са легеном за умивање, 2 крчага зелена, 1 крчаг црвени, 25 букагија великих за људе, 7 букагија што се на једну руку и на једну ногу међу, 1 букагија са синциром што се апсеници воде, 1 катанец велики на апсани 4 катанца мала, 1 чекић за окивање апсеника, 2 мангала гвоздени, 1 маше, 1 ватраљ, 1 мечка гвоздена, 1 вериге, 1 бакрач од 13 оке воде, 1 чабар од 50 оке воде с гвозденим обручима, 1 канта од плека стара, 1 корито, 1 сикира, 2 мотике и 2 лопате“.²⁷⁴

Анализом напред наведене историјске грађе можемо свакако закључити да током уставобранитељског периода била су евидентна настојања да се и материјални положај судова побољша али да без обзира на учињене напоре инвентари судова у Србији као и у Пожаревцу остали су скромни.

Нажалост, историјат пожаревачког суда у време уставобранитеља и пре тога углавном можемо пратити кроз библиографске изворе, јер изворне архивске грађе је релативно мало. Документа везана за рад Магистрата окружја пожаревачког налазе се, углавном, у оквиру фондова *Књажева канцеларија*, односно *Збирке Мите Петровића*, док документа везана за надлежност и рад Суда

---

²⁷³ Исто, стр. 129.

²⁷⁴ АС-Совет 120-1844 КНо 129 24. Фебруара 1844

околу пожаревачког, Окружног суда у Пожаревцу и Пожаревачког окружног суда чувају се у Историјском архиву у Пожаревцу у оквиру архивског фонда *Првостепени пожаревачки суд (1855-1921)*. Међутим, грађа која се односи на период од 1855. до 1891. само је фрагментарно сачувана за разлику од преостале грађе која се односи на рад Пожаревачког првостепеног суда од 1891.

Увидом у сачувану архивску грађу, међутим, може се извести закључак да је најинтензивнији рад пожаревачког суда као и других судова из тог периода био везан за рад по грађанско-правним предметима и то четрдесетих година 19. века за предмете заоставштине а педесетих година парнице по основу дуга док је број предмета из кривично-правне материје знатно мањи .

Овакав закључак може се извести не само увидом у одлуке које је сакупио и истраживао уважени тадашњи пожаревачки адвокат Стеван Максимовић објавивши их у оквиру књиге *Суђења у пожаревачком магистрату 1827-1844* , већ и увидом у комплетну архивску грађу која се чува у Историјском архиву у Пожаревцу.

Посебан се акценат ставља на предмете у вези наплате дугова, утврђивања права својине, расправљање заоставштине, као и пријаву потразивања повериоца у маси покојника.²⁷⁵

Такође занимљиво је да је раније магистрат, а касније и суд округа пожаревачког, задржао у својој надлежности и решавање брачних спорова. Такође Примирителни суд је издавао и *опроштеније* којим се дозвољавало ступање у брак. Једна од таквих одлука носи печат Примирителног суда општине Беранске, из 1846. Веома је значајан и број пупиларних предмета (предмета који су се односили на заштиту и старање о имовини малолетних лица).²⁷⁶

Пред Судом округа пожаревачког током 1869.године водио се и поступак продаје покретне и непокретне имовине покојног Богосава Петровића из Великог Црнића „ убијеног ...убице Кнеза Михаила“.²⁷⁷

У грађанским предметима често су решавана питања својине. У том периоду један од правних основа стицања својине је и крчење шума и ливада. Тако пресудом од 4. јула 1839. године заведене у протокол суда под деловодним бројем

²⁷⁵ ИАП,ППС акт, од 29 марта 1857.годинегде Суд округа пожаревачког „Објавленијем“ позива евентуалне повериоце да своја потраживања према пок. Јанку Константиновићу, механције и житеља пожаревачког пријаве у поступку стечаја над имовином покојног.“

²⁷⁶ Историјски архив Пожаревац, *Вариа* 7/53

²⁷⁷ ИАП,Вариа, Решење Суда округа пожаревачког бр 9381 од 28. 4. 1869.

783, поред осталог се наводи: „Суочивши суд оптужене у присуствију мјесни кметова, који кметови почем су заседанију суда овог осведочили да је речене тужителнице мати пре 25 година својевољно њиве и ливаде исте, поготову забатаљене напустивши оптуженима за свагда предала, које да су они по већој части истребили, суд је решио, да исте њиве и ливаде по сведочанству кметова и у напредак оптуженима остану, као што су они исте и требали и од 25 година никим не узнемиравани држали“.²⁷⁸

У грађанским предметима решавала се и деоба имовине те рецимо наилазимо у усторијској грађи на податак да је магистрат још 4. Јула 1827 под дел. Бројем 5777 потврдио међусобну деобу имовине по одобрењу суда још из 1822. Између извесног Маринка Манојловића, Милована Петровића, Живана Манојловића, и Станојка Јефтина сви из села Црљенца.²⁷⁹

Пресудом Суда округа пожаревачког од 23.маја 1855. године извесни Петар Басарић доказује право својине на њиви а све ради „завођења у баштенске књиге“.²⁸⁰

Наследно-правни односи такође су заузимали значајно место о чему постоје бројне одлуке од којих најстарија датира још од 4. I 1822. године под бројем 20.²⁸¹

Анализирајући врсте спорова који су се нашли пред пожаревачким судом у време уставобранитеља наићи ћемо и на предмете везане за накнаду штете. Рецимо пресуда од 21. септембра 1843.године, заведене под деловодним бројем 282.²⁸²

У грађанско правној материји наилазимо и на спорове око права пролаза. Тако рецимо под бројем 107 3.5. 1843.године донета је пресуда чији извод гласи овако...“ у теренцији обштине села Кленовника, противу обштине села Петка, касателно неког њеног од старине имајућег и к Дунаву водећег прогона, на који им стока Дунаву на пашиште пролази,подигнутој, суд је овај из послатог с одношанијем славног окружног начелства овдашњег...но да на то примиреније сељани Печани нису хотели да престану, због чега ле у данашњем заседанију своје суд овај и пресудио: да у речи стојечи прогон по иследованију предсказане комисије

---

²⁷⁸ С. Максимовић, *Суђења у пожаревачком магистрату 1827-1844*, стр.47.

²⁷⁹ Исто стр 18.

²⁸⁰ ИАП,СОП-7886/855

²⁸¹ Извесни Маринко Манојловић, Милован Петровић, Живан Манојловић и Станојка Јефтина, сви из села Црљенац по одобрењу суда извршили су деобу имовине.

²⁸² С.Максимовић, *Суђење у пожаревачком магистрату*, стр. 23.

кленовничанима за свагда остане, и да они с њима како ћеду будуште располагати можеду, н ити да у притежанију том печани узнемиравати могу, на коју пресуду обе се терајуће стране задовисним показаше“.²⁸³

Несређени имовинско-правни односи били су и резултат околности да општинска и манастирска земља дуго и није била тачно омеђена а и да се преноси имања нису уредно вршили, те наилазимо и на одлуке као што је пресуда Суда округа пожаревачког у парници г. Јосифа Стефановића, проте пожаревачког, као пуномоћника добара манастира Тумане, против извесног Трајка Трпковића, као „арендатора“ - закупца манастира Тумане.²⁸⁴

Анализом архивске грађе из овог периода наилазимо и на пресуде везане за утврђивање одговорности родитеља за штету коју деца причине²⁸⁵, уговорне односе²⁸⁶, имовинске односе у браку али и регулисање права пролаза.²⁸⁷

Статистички подаци нам говоре да су и пожаревачки судови, као и други судови у тадашњој Србији, били оптерећени великим бројем предмета. Узрок такве појаве огледа се и у чињеници да је у периодима од само пар година готово удвостручаван број предмета. Тако је у грађанској материји, пред првостепеним судовима 1843, било 5880 предмета у Србији, а већ 1849. дупло више - 10.980; 1863. године 14257, а 1858 - 27895. Приближно исти раст броја предмета у грађанској материји бележен је и у пожаревачком суду.

Анализа структуре парничних предмета који су долазили пред пожаревачки суд указује да се четрдесетих година XIX века парничило нарочито због баштине²⁸⁸, а педесетих година због дугова²⁸⁹.

Што се тиче кривичних предмета, њихов број, као што је и речено, био је мањи у односу на предмете из грађанско-правне материје, али су свакако у структури кривичних дела предњачила имовинска и то је највише било бесправне

²⁸³ С. Максимовић, *Суђења у пожаревачком магистрату 1827-1844*, стр.110

²⁸⁴ ИАП, ВАРИА-19/846

²⁸⁵ *Пресуда од 25. септембра 1839*, дел. број 916.

²⁸⁶ *Пресуда од 11. септембра 1839*, дел. број 901.

²⁸⁷ *Пресуда од 3. маја 1843*, дел. број 107. у којој се између осталог наводи „...у тераници обштине Кленовника, противу обштине села Петка, касателно неког њеног од старине имајућег и к Дунаву водећег погона, на који им стока Дунаву на пашиште пролази.....суд овај и пресудио: да у речи стојећи погон по иследованију предсаказане комисије кленовчанима за свагда остане, и да они с њима како ћеду у будуште располагати можеду, нити да у притежанију том печани узнемиравати могу, на коју пресуду обе терајуће се стране задовисним показаше.“

²⁸⁸ Дуго се није знало шта је чије, нити је земљиште било уредно омеђено, а и пренос имања није увек вршен уз издавање тапије.

²⁸⁹ ...који стоје у непосредној вези са зеленаштом које тада узима маха и у пожаревачком округу.

сече шума без одобрења кметова, али и тешких кривичних дела (разбојништва, крађе) за која су изрицане најтеже казне. Једна од таквих пресуда је и пресуда донета 31. маја 1838. под дел бројем 427.²⁹⁰

Регистровани су и извршиоци најтежих кривичних дела против живота и тела, убиства или покушаја убиства, који су такође строго кажњавани, али је било и случајева „убиства у самоодбрани“ и одлука као што је пресуда од 6. маја 1843. дел. бр 109.²⁹¹

Такође наилазимо и на предмет кривице Стојана Јовановића из Криваче, као главног кривца у покушају убиства, у коме је другостепени суд по жалби окривљеног потрдио првостепену одлуку.²⁹²

Бројност ових кривичних дела била је већа у округу пожаревачком у односу на друге округе о чему сведочи и обраћање начелника окружног В. Новаковића министру унутрашњих дела 16. марта 1857. године.²⁹³

То доказују и статистички подаци. Тако је у 1856. години било регистровано 115 случајева крађа, 134 паљевине, 72 убиства.

На овакав закључак рецимо упућује и податак да је министар правосуђа С. Јовановић у августу 1856. године од Совјета тражио да одобри средства за набавку тридесет „гвожђа за окивање апсеника у Суду пожаревачком“²⁹⁴ и да је Совјет по овом захтеву донео закључак одобревши исплату суме од 1.500 гроша у те сврхе.²⁹⁵

Такође, није био занемарљив ни број предмета за туче, увреде, клевете, али и силовања, подводништво детета, шверцовање. Не тако бројни, али забележени, били су и случајеви увреде власти и побуна; у том смислу је одлука

---

²⁹⁰ „...због разбојништва осуђени на смрт из пушака, а по извршењу да се дигну на точак за пример пролазницима.“

²⁹¹ Извод суђења суда окружја пожаревачког у криминалној парници противу Благоја Милојевића из села Камијева, среза рамско-пекског окружја овог што је свога рођеног сина именом Павла 19. Јунија 1842. год свадивши се око нјеги јагњећи кожаца, почем га је овај с неким нагибалом по глав ударио, из пушке збио. Суд окружја пожаревачког, размотривши...1. што је убијени син дерзнуо се на родитеља свог руку дићи...2. што су кметови села Камијева посведочили да је убијени врло рђавог владања био...3. што убица због дубоке старости, малаксања телесног и лишенија вида никакву казну у стању издржати није, решава: да се он из наведених побуђенија од сваке казне ослободи...“

²⁹² ИАП,ППС, акт од 15.1. 1858.

²⁹³ „...Познато ће бити и господину министру како се у овом окружију многе крађе, паљевине убиства и друга зла чине и више него ни у једном другом окружију...“АС-МУД-П-V-89-1867

²⁹⁴ „...При свему томе, што је Суд окружја пожаревачког по височајшем решенију од 11. Јунијаове године ВНО 780. СНО 812 поред 33 комада гвожђа, која је при себи имао, јошт 30 нови за окивање новодошавши апсеника набавио, ипак је под 3. Т.м. НО 9802 обратио се Попечитељству правосудија с молбом да му се дозволи јошт 30 комада гвожђа набавити...“

²⁹⁵ АС-Совјет 636-1856.

пожаревачког суда, потврђена пресудом суда у Крагујевцу бр.848. од 4. октобра 1841. године којом је извесном „Стојићу и Ђорићу из Смољинца, окр.Пожаревачког „чрезвичајни“ над бунтовницима одређеним судом 23 т.м. изречена и то зато што су у побуни....“

Што се тиче самог делокруга надлежности, и он се током времена мењао тако да је најпре Суд окружја, а касније и Столица у Пожаревцу, поред првостепене надлежности вршила и другостепену инстанцу решавајући по жалбама на пресуде примирителних, а касније и општинских судова.

Сем наведених судова у свим општинама срезова пожаревачког округа постојали су и примирителни судови општина који су уједно и били устројени *Уставом* из 1838. Делокруг њиховог рада установљен је *Уредбом о привременом устројству*. Они су судили у парничним предметима мале вредности и за лакша кривична дела.

Најпре је „ решенијем Совета од 23. Пр. Мес.Но 497 у призренију куће правитељствене у Пожаревцу“ смештен примирителни суд.²⁹⁶

У Историјском архиву у Пожаревцу, и то у оквиру збирке *Вариа*, налази се документ под називом *Контракт* који носи датум 24. септембар 1849. године, којим је регулисан уговорни однос - питање закупа „правитељствене куће“ за потребе рада Примирителног суда вароши Пожаревац. Исти је закључен између Начелства окружја пожаревачког, као закуподавца, и Примирителног суда вароши Пожаревац, као закупца. *Аренда* - закупнина је износила 33 гроша и 33 пара „ће дужан бити примирителни суд сваке године у четири равна кварта Начелству..да плати.“²⁹⁷

Председник примирителног суда је обавезно подносио шестомесечни извештај начелству окружја пожаревачког. Тако рецимо извесни Јован Ж. Гвоздић, као председатељ примирителног суда, 21. јануара 1850. године обавештава начелство окружја пожаревачког о „стању здравља људи и стоке, о друмовима, ћупљеделију и виноделију, бегунцима, похваљеним и укореним лицима.“²⁹⁸

Дакле и у пожаревачком округу у потпуности је била изграђена мрежа судова сходно постављеном уставном оквиру.

---

²⁹⁶ АС-Совет 351-1847.

²⁹⁷ ИАП,ВАРИА, *Уговор о закупу Правитељствене куће за потребе примирителног суда вароши Пожаревац 24.септембар 1849.*

²⁹⁸ АС-МУД-П-ХП-2-1849.

У посматраном периоду како у Магистрату окружја пожаревачког, тако и у Суду окружја пожаревачког, Столици у Пожаревцу и Пожаревачком окружном суду било је мало судских службеника а и судијски кадар је био полуписмен. Ретки су били они који су завршили неки а камоли правни факултет. Суд је углавном био „сачињен“ од председника, чланова, секретара, писара, млађег писара, архивара, протоколисте и рачуновође.

Међутим, општи статистички подаци говоре нам да је неписменост судијског кадра у читавој Србији, а не само у Пожаревцу, проблем. Тако 1844. године у читавој Србији, од свих председника судова, тројица су неписмени, док се њих десеторица могу само потписати, тројица имају нешто више од основне школе, а само је један завршио правни факултет. Слична је ситуација и са члановима судова. Неписмених је чак двадесет и један, слабописмених четрнаест, петнаест има већу спремност од основне школе, али само један правни факултет.

Увидом у *Шематизам Кнежевине Србије 1839-1851*. може се утврдити да су функцију председника округа пожаревачког у периоду од 1839. до 1858. године вршили:

Степан Катић, 1839-1840, који је био „председатељ“ Магистрата пожаревачког и то од 1. маја 1834. до 29. јуна 1835. године.

Стефан Јефтић, 1840-1842, а и функцију председника Магистрата од 29. јуна 1835. до 28. септембра 1837. године.

Станислав Стефановић, од 1842 до 1844.

Јован Туцаковић, 1844-1846.

Стојан Вељковић, 1846-1847.

Никола Христић, 1847-1850.

Ђорђе Петровић, 1850-1854.

Стојча Ивановић, 1855-1859.²⁹⁹

Чланови - судије Суда округа пожаревачког у наведеном периоду били су: Александар Грујић, Антоније Боди, Василије Бараковић, Василије Поповић, Владимир Тајсић, Гаја Илић, Димитрије Вучковић, Димитрије Каракосић, Димитрије Милосављевић, Димитрије Перишић, Димитрије Поповић, Ђорђе Јовановић, Ђорђе Пантелић, Ђорђе Стевановић, Ђорђе Цветковић, Илија В. Мутавција, Илија Хранисављевић, Јаша Томић, Јефтимије Васич, Јован Кундовић,

---

²⁹⁹ *Шематизам Кнежевине Србије 1839-1851*.

Јован Несторовић, Јован Д. Цимић, Јово И. Несторовић, Јовча Христић, Јоксим Мићић, Јосиф С. Николајевић, Јоца Сарановац, Коста Борисављевић, Коста Јездић, Коста Миладеновић, Коста С. Николајевић, Коста Савичевић, Милоје Здравковић, Милован Кукић, Мита Протић, Недељко Ђоковић, Никола Ћирић, Новак Јеремић, Павле Богдановић, Павле Караматић, Павле Николајевић, Павле Симоновић, Петар Марковић, Петар Селић, Петар Стевановић, Петар Стојадиновић, Петар Чоловић, Риста Петровић, Спаса Миловановић, Станислав Стевановић, Стефан Богојевић, Стефан Илић, Стојан Б. Димитријевић и Тодор Владовић.

Интересантно је, међутим, да је Манојловић, који се поред осталог бавио и компаративном анализом ових података, дошао до закључка³⁰⁰ да је члан суда истовремено био и старешина среза, односно, да су били забележени случајеви да су практиканти и писари у току радног века напредовали и до звања судије. Тако Манојловић наводи: „Павле Богдановић Душманић био је старешина голубачког среза у округу пожаревачком што није био једини случај да су чланови суда истовремено обављали и функцију среског начелника. Занимљиво је такође, да су судски чиновници, отпочевши свој рад у суду у својству практиканта или писара, често напредовали до звања судије, па и више државне функције, као што је случај са Радивојем Милојковићем (1832-1888), млађим писаром, који је у својој каријери постао председник Апелационог суда, потом министар унутрашњих дела а уз Ј. Ристића, један од првака Либералне странке. Алимпије Васиљевић, такође млађи писар пожаревачког окружног суда, и професор у пожаревачкој гимназији, пак, једно време је био министар просвете и црквених дела.“³⁰¹

Приказани подаци за правосуђе у пожаревачкој нахији, могу се сматрати репрезентативним узорком³⁰². Наиме, пожаревачка нахија спадала је у веће нахије и то оне које су бележиле пораст броја становника. Плодност и разноврсност пожаревачког подручја привлачила је досељенике са разних страна.

Анализа статистичких података зато упућује на закључак да је пожаревачки суд био један од већих судова, који је покривао велико подручје са знатним бројем

---

³⁰⁰ Који је и објавио у своме раду *Пожаревац од турске касаве до српске вароши 1804-1858* (који се у рукопису и налази у ИАП).

³⁰¹ Исто, стр.135.

³⁰² Статистички подаци везани за Пожаревачки суд су приближни подацима везаним за друге судове у Србији.

становника. Наиме, месна надлежност окружног суда обухватала је подручје пет срезова и вароши Пожаревац.

У статистичком годишњаку Кнежевине Србије наилазимо на податак да је рецимо у 1830. години у кнежини омољској било 865 домова, кнежини звиждској 892, голуначкој 803, печкој 1 198 и рамској 1 470. Већ 1841. године округ пожаревачки имао је 182 села са 14 472 куће и 88 058 становника. Пораст броја становника бележи се константно.

Тако, статистички подаци рецимо из 1855. године говоре да је варош Пожаревац заједно са округом пожаревачким имала тада 112 109 житеља, који су живели у 150 тадашњих општина.

По срезовима је однос насељености био приближно једнак, изузев Среза омољског. Тако је Срез моравски имао 20 300 житеља од чега 5 308 пореских глава који су живели у 4 814 кућа у оквиру 44 села. Срез рам-пекски 25 456 житеља и 4 935 пореских глава, 3 897 кућа и 45 села. Срез млавски 27 493 житеља, 5 129 опорезиваних, 4 178 кућа и 38 села. Срез речко-звиждски имао је 16 967 житеља и 3 271 пореску главу у 37 села са укупно 2 487 кућа. Срез омољски је несумњиво имао најмање житеља и то 10 720 и 2 061 пореску главу, 1 608 кућа смештених у укупно 18 села. Варош Пожаревац бројала је 5 173 становника, 926 пореских глава и имала 994 куће. Округ пожаревачки са Пожаревцем, дакле, 1855. имао је укупно 112 109 житеља, 21 630 пореских глава, смештених у 17 978 кућа.

За наведено подручје и становништво начелство окружно и окружни суд налазили су се у вароши Пожаревац, док је сваки срез и варош Пожаревац имала одређени број општина и примирителних судова.

Статистички у 1855. години то је изгледало овако:

1. Срез моравски 40 општина и 40 примирителних судова;
2. Срез рам-пекски 39 општина и 39 примирителних судова;
3. Срез млавски 34 општина и исто толико примирителних судова;
4. Срез речко-звиждски 24 општине и 24 примирителна суда;
5. Срез омољски 12 општине и 12 примирителних судова;
6. Варош Пожаревац је имала једну општину и један примирителни суд.

Компаративна анализа статистичких података наводи на закључак да је број становника био у порасту, али и да је током читавог уставобранитељског периода ово био велики територијално разудјени простор са великим бројем становника у

тадашњој Србији, те и да је дати приказ на пожаревачком правосуђу репрезентативан.

Статистички подаци за ово подручје говоре да је округ пожаревачки 1854. године имао 104 225 житеља и 20 997 пореских глава, са 17 320 кућа у оквиру 184 села организованих у 150 општина, а оне у пет срезова. Тада је укупно било 148 примирителних судова.

3.3. ФУНКЦИОНИСАЊЕ СУДСТВА У ПЕРИОДУ УСТАВОБРАНИТЕЉА

„Почетком уставобранитељског режима, у новом судском уређењу видела се само његова основна идеја: идеја правде и законитости. Стога се то ново уређење рачунало уставобранитељском режиму у његове најбоље стране. При крају тог режима, пред Карађорђевоћев пад, виде се само недостаци тога судског уређења, и зато се оно безмало рачуна у највеће мане уставобранитељског режима“³⁰³

Кнез, старешинска олигархија и њима одана бирократија, пре свега како би заштитиле сопствене интересе правне заштите нелегално стеченог капитала, искористиће расположење сељака као конзервативног сопственика земље да се заштити приватна својина. Отуда ће тек формирано правосуђе имати првенствено задатак да штити интересе старешинске олигархије и њима одане бирократије која неће имати политичке воље да изгради независни правосудни систем већ ће само формално настојати да створи привид законитости и перфектне организације.

Из овог разлога тек *Уставом* уведено и правно регулисано правосуђе испољиће, у функционалном смислу, низ недостатака који се огледају у

---

³⁰³ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 47.

преоптерећености судова, спорости у суђењу, непрофесионалности судског лаичког кадра, недостатака прописа о поступку, нагомилавању ситних парница, адвокатисању чиновника, тростепеној организацији судства и у најбагателнијим поступцима.

Дакле, како је владајућа класа била спремна да народу да само форму а не и суштину, то је и правосуђе користила као апарат сопствене заштите, а организација суда имала је да буде главно дело уставобранитељског режима.

У почетку је рад у том правцу био популаран, али лепо утисак није дуго трајао. Готово одмах су се чуле жалбе на споро суђење да би исте биле централне на Светоандрејској скупштини тако да се са правом може рећи да се лоше функционисање судства јавља као једна од круцијалних мана уставобранитељског режима и узрок његовог пада.

Преоптерећеност судова најбоље се види по великом броју незавршених предмета; у грађанској материји 1843. године у првостепеним судовима било је више од хиљаду, а у вишим више од педесет предмета. Крајем четрдесетих година тај ће се број код првостепених судова попети на шест хиљада а код виших прелазити хиљаду. Почетком педесетих година доћи ће до благог опадања броја предмета, да би пред крај педесетих година XIX века уследило знатно повећање - 1857. године број нерешених предмета у првостепеним судовима износи близу четрнаест хиљада, 1858. преко осамнаест хиљада, а код виших судова преко две хиљаде. Поред тога, у Апелационим судовима предмети се налазе по две и више година.

Узроци претрпаности судова (као уосталом и данас) леже у више фактора. Један од њих је спољашњи, и нема никакве везе са организацијом правосуђа и манама судијског и чиновничког кадра а не може се приписати ни парничарској црти нашег народа, већ га треба тражити у дубљим социјалним узроцима.

Наиме, ако извршимо анализу која су то дела која су у највећој мери долазила пред суд, и којом динамиком се повећавао број предмета, видећемо да је пред првостепеним судовима 1843. године било 5 880 нових грађанских предмета а 1849. дупло више - око 10 980. Тенденција овако високог прилива нових предмета биће настављена и надаље, те ће у 1863. години бити 14 257 нових предмета да би се на крају периода уставобранитељског режима, 1858, овај број поново удвостручио достижући цифру од 27 895.

Садржинска анализа грађанских спорова указује да се четрдесетих година парничило највише због баштине а педесетих због дугова, што је сасвим разумљиво када се умају у виду претходно описани друштвено-економски односи тих година. Тако професор др Драган Николић констатује: „Судови Кнежевине Србије педесетих година бејаху дословно затрпани гомилама предмета, међу којима су убедљиво предњачиле грађанске парнице. Њихов број је, по речима нашег првог статистичара Владимира Јакшића, од 2 789 у 1841. нарастао на 27 849 у 1858. години. *Српске Новине*, у бројевима 108 и 122 из 1852, пишу да највећу част спорова при земаљским судовима износе дугови“.³⁰⁴ Заправо тако су пред судовима епилог добијала зеленашка потраживања презадужених сељака.

Наиме, као што је то већ напред у више наврата истицано, имовина је делом стицана захватањем при чему се није много водило рачуна да се не узме и нешто туђе. Поред тога није се ни тачно знало шта је чије а општинска и манастирска земља нису ни биле јасно омеђене. Преноси имања нису вршени уредно нити је при сваком преносу издавана тапија.

Но, спорови око самовласног заузимања земљишта опадаће временом, доношењем писаних закона и конституисањем уређених судова који ће пренос непокретних добара подвести под одређене правне форме.

Са споровима око дуга, међутим, ситуација ће бити много комплекснија. Парнице због дугова, су без сумње биле у вези са зеленаштвом и са презадуженим сељаштвом. Како се узрок ових парничних поступака налазио у социјалним факторима које владајућа класа није желела да решава јер би угрозила позиције сопственог личног капитала, прилив ових предмета није ни могао бити решен. Што је економска ситуација била алармантнија, тако је и број предмета том динамиком растао.

Интересантно би било анализирати узроке данашње претрпаности судова, што захтева једну специфичну дубљу анализу и то превасходно садржинску. Наиме, очито да и Врховни касациони суд даје и да се у јавности углавном објављују подаци везано за територијалну неједнаку преоптерећеност судова, док изостају садржинске анализе.

Социјални показатељи пак говоре о све већој задужености и материјално све лошијем социјалном положају средњег слоја који се готово губи и претвара у слој

---

³⁰⁴ Д. Николић, С. Шаркић, Г. Илић, *Историја српског правосуђа*, стр. 61.

сиромашних. Дакле, како некада тако и сада, узроци претрпаности судова кроз велики број превасходно парничних, а данас и извршних поступака, леже у социјалним факторима који нису разрешавани иако су евидентни, јер владајућа класа то није желела.

Претрпаност судова и спорост у суђењу иницирана је и постојањем сувише инстанци. У време уставобранитељског режима судови су тако организовани да је брзо суђење готово немогуће. Наиме, рецимо у грађанским парницама, на сваку пресуду примирителног суда могла се изјавити жалба првостепеном а на њу Великом, тј. Апелационом суду. Након свих ових инстанци могла се изјавити жалба кнезу. Када се има у виду да се свака изјављена жалба проучава на два места и то најпре у Министарству правде па онда у Кнежевој канцеларији јасно је да је инстанци било и превише. Године 1846. основаће се и Врховни суд који ће судити у последњем трећем степену али и на његове одлуке се могло жалити кнезу.

Услед учесталих жалби на спорост суђења, вршиће се корекције у правосуђу у смислу смањивања инстанци. Тако, 1855. године кнез ће пренети касациону власт на Врховни суд, који ће се 1858. године претворити у чисто касациони суд. „Претварање Врховног и касационог суда у чисто Касациони суд 25. јануара 1858 - последња је крупнија измена у организацији правосуђа коју ће спровести Уставобранитељски савет и кнез Александар Карађорђевић пре њиховог спектакуларног рушења на Светоандрејској народној скупштини.“³⁰⁵ Тако остају четири суда: примирителни, првостепени, апелациони и касациони суд. При томе примирителни и првостепени судови добијају власт коначног суђења у предметима где је вредност спора најпре 100 гроша а затим се овај износ подиже за првостепене најпре на 500 а затим и 1 000 гроша. Тако је уставобранитељска влада на почетку режима поставила тако широко право жалбе да је сељак за најмању суму могао ићи на пет – шест инстанци, а завршило се тиме да је обраћање на више судове било допуштено тек у парницама преко 2 000 гроша.

Интересантно, компаративна анализа нам указује да је и данашње правосуђе испољило идентичне слабости, а да и некада а и сада, владајућа класа недостатке у правосуђу и убрзање суђења није превазилазила суштинским мерама које би отклањале узрок претрпаности судова и подразумевале решавање социјалног статуса већине, већ фактички сужавањем права жалбе. При томе, у медијима се

---

³⁰⁵ Исто, стр. 62.

судови проглашавају за дежурне кривце, за неправду или спору правду, а политичка елита не изражава спремност да се отклоне суштински узроци неажурности судова. Др Драгослав Јанковић мишљења је да спорост није била једина и главна мана уставобранитељског правосуђа: „Озбиљна слабост уставобранитељског судства била је у томе што се и оно било бирократизовало, одвојило потпуно од народа. Даље, у томе што се корупција у њему била зацарила, што су се њиме у првом реду служили богати трговци и сељаци зеленаши, као и утицајни бирократи да дођу до својих не ретко сумњивих или непостојећих потраживања. Служећи се свим средствима, преварама и фалсификатима, судови су се најчешће стављали на страну богатих и утицајних парничара.“³⁰⁶

Разлог за лоше функционисање правосуђа свакако да треба тражити и у непрофесионалности лаичког судског кадра. Школовани људи у Србији у време уставобранитеља били су права реткост, док су се школовани правници могли искључиво наћи само међу аустријским Србима. Међутим, и то мало школованих људи што се покупило за судије, за време преврата 1842. остало је без посла. Наиме, због привржености Обреновићима посао ће изгубити председник Апелације и три члана, четири председника и седамнаест чланова првостепених судова. Упражњена места попуњавана су Вучићевцима без обзира на њихову спремност тако да су у суд ушли и пропали трговци а и занатлије.

Чак и руководећи кадар у судовима је неписмен. Тако 1844. године тројица председника судова су неписмени, а десеторица писмени толико да се само могу потписати; тројица су учили нешто више од основне школе док је само један правник.

Међу члановима судова, ситуација је још и гора те тако има двадесет и један неписмен, слабописмених четрнаест и само петнаест који су завршили нешто више од основне школе. Стога није ни мало претерано тврђење да „у време издања Грађанског законика у свим судовима било је једва четири човека који су тај законик могли читати и разумевати с тачке правословне.“³⁰⁷

Током времена, додуше веома споро, ситуација ће се донекле поправљати. Подаци из 1851. године говоре да у кадру виших судова десеторица немају завршену школу али су писмени, док су двадесеторица завршили основну школу,

---

³⁰⁶ Д. Јанковић, *Државноправна историја Југославије*, стр.176.

³⁰⁷ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 37.

двојица учили гимназију, један богословију, а један филозофију, док нема ниједног правника. Од руководећег кадра, двојица председника судова су неписмени, двојица знају да се потпишу, деветорица су учили основну школу, тројица гимназију, један богословију, један богословију и филозофију, али нема ниједног правника.

У првостепеним судовима ситуација је још и гора. Четрнаест их је неписмених, тридесет завршило основну школу, један гимназију, један богословију, два богословију и гимназију, два филозофију, један филозофију и богословију и троје који су учили права.

Пред крај уставобранитељског режима 1853. године, када је иначе и издат *Законик о грађанско-судском поступку*, било је двеста четрдесет и двоје судија од којих је шеснаест било неписмених, седамдесет и шест са основном школом, шездесет и девет са гимназијом, тринаест са богословијом, деветнаест са филозофијом и четрдесет и девет са правима. Пак 1858. на крају овог режима у комплетном суском кадру мање од четвртине је способних људи.

„Но ова домородачка интелегенција саспевала је вло споро и у скромним бројним размерама. То је спорос и посве природна. Толико се тешкоће види, док се само једна личност из своје домаће простоте изведе на висок интелектуални ступањ; а колико ли је теже, подићи и васпитати читаве интелектуалне нараштаје, пре, но што се и укупни виши ниво општеномодног образовања осети у животу и напретку целог народа. То се, на жалост, ни данас не може тврдити за многе делове српског народа, који је живио и развијао се под тешким притиском туђе власти...“³⁰⁸

Ни у адвокатури ситуација није била боља, јер када није било довољно правника за судије, било их је још мање за адвокате. У почетку су адвокатске послове вршили поједини чиновници уз своје редовне дужности. Тако су ове послове обављали секретари и писари суда, као и учитељи. Често су исти због адвокатских обавеза занемаривали своје редовне дужности, а и изазивали сумњу да су у споровима успели, не зато што је закон био на њиховој страни, већ због тога што су судски чиновници. Тако и професор Ђорђевић наводи: „Заштита законитости је створила и нов професионални ред, адвокате, али је заступање странака постао уносан посао који није имао стварне везе са професионалном адвокатуром. Тим послом су се бавили и сви они којима је неко могао поверовати

---

³⁰⁸ Ж.Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини XIX века*, књига прва стр. 8.

да ће му ствар пред судом свршити, посебно судски чиновници, који су у том погледу понајвише пружали наде. Влада је била принуђена да већ 1843. забрани чиновницима заступање странака пред судовима и писање поднесака³⁰⁹.

Из ових разлога се уредбом од 21. октобра 1843. године забрањује званичницима и чиновницима заступање. Како се ова забрана тиче свих званичника било које струке, дакле и учитеља, поставило се питање како ће се уопште конституисати адвокатура када су писмени људи још увек реткост. Адвокатски ред створиће се од људи који су пропали на другим пословима, у државној служби или трговини. Како је најчешће њихова једина школска спрема – писменост, то ће бити доста притужби на њихов рад, у смислу да узимају претеране накнаде охрабрујући клијенте да имају изгледа на успех, а после лош кривицу за лош исход бацају на суд; тако производе сувишне поступке обарајући углед судској власти. Било је и забележених случајева да су у дописима вређали судије и званичнике, те да су кривицу за то сносили и одговарали клијенти који су потписивали оно што би им адвокати написали.

Неретко су се јављали као посредници између судија и странака у недопуштеним погодбама па и радили у своје име, а у ствари преко званичника и чиновника који према уредби то више нису смели да раде. Поред тога и међу адвокатима је било „сумњивих типова“, тако да ће лош глас адвокатски ред пратити још дуго у јавном животу, те и данас бити једна од препознатљивих слабости српског правосуђа.

Функционални проблеми у раду правосуђа испољавали су се и на нивоу недостатка процесних прописа. Наиме прва организација судова дата је у *Уставу* из 1838. године. *Грађански законик* је донет 1844. године, а први *Законик о грађанском-судском поступку* изашао је тек 1853. године. Стога се сасвим основано намеће питање на основу чега се судило када није било процесних закона.

У *Закону о окружним судовима* од 1840. било је само двадесетак чланова о парничном поступку пред првостепеним судовима, и то везано за подношење тужбе, одговора на тужбу, рочишту, сведоцима, заклетви. *Допунителна правила у смотрењу суђења по части грађанској и криминалној* од 1845. као и њихова допуна из 1846. године били су сасвим недовољни да попуне празнине у судском поступку.

---

³⁰⁹ М. Ђорђевић, С. Стојчић, *Национална историја државе и права*, стр. 113.

Због недостатка процесних прописа у многим тежим случајевима суд није знао шта да ради, то се обраћао министарству правде. Коначно 1853. године биће донет *Законик о судејском поступку у грађанским делима*, али ће критику доживети тек што је издат. Тако проф. др Ђорђевић и проф. др Стојчић истичу да се он убрзо показао неподесан: „Говорило се да су измену тражили и неки чланови владе који су своје многе дукате у то време под интерес давали, и са судом имали готово више посла него прости људи. Међутим, до измене није скоро дошло, вероватно зато што је и народ тражио неке гаранције, макар против оних зеленашких интереса који је давао на позајмљене дукате.“³¹⁰ Из тог разлога већ 1856. године формираће се комисија са задатком да изврши његову реформу која ће 1858. године послати два изасланика да виде како је уређен судски поступак у грађанским парницама на западу. Изасланици ће бити сам министар правде Димитрије Црнобарац, и Димитрије Матић, начелник одељења у Кнежевој канцеларији. Међутим, уставобранитељски режим пашће пре него што се питање поступка скине са дневног реда. Таквог мишљења је и др Драгослав Јанковић. Он наводи: „Отуда се убрзо после издавања закона о поступку јављају захтеви за његову измену и упрошћење. Интересантно је да су промену захтева први захтевали -како тврде *Српске новине* од 1859. године – баш неки чланови владе. Због тога је 1856. године одређена једна комисија која је имала да преради закон о поступку, али она до краја уставобранитељске владе није завршила свој посао.“³¹¹

Готово да је сувишно и поменути да су слични проблеми присутни и данас; стручна јавност и Друштво судија Србије су, у више наврата, те и званично на Скупштини друштва 2013. године, указали на пропусте и упутили апел за доношењем адекватне процесне регулативе.

Међутим, није само недостатак процесних прописа био узрок спором суђењу. Наиме, *Законику о грађанско-судском поступку* из 1853. замерано је да није усвојио начело усмености и да је то основни разлог што се суди споро. На први поглед изгледало је супротно, јер неспорно, странке су лично, усмено саопштавале суду оно што су имале. Међутим, рочишта нису спровођена у пуном заседању где би судије створиле своје мишљење на основу усмених исказа странака, већ пред одборима састављеним од једног писара и једног члана. Тако су се странке

---

³¹⁰ Исто, стр. 113.

³¹¹ Д. Јовановић, *Државноправна историја Југославије*, стр.176.

саслушавале на протокол на основу којих се доносила пресуда тако да је протокол постао важнији од самог усменог исказа. Парнични поступак поред тога био је успорен и самом чињеницом да је *Законик* из 1853. године предвиђао да се, после подношења тужбе, заказивало рочиште пред одбором на коме је туженик давао свој одговор, такозвани „отпор“. По саслушању одговора подносилац тужбе могао је тражити одлагање како би спремио свој одговор. Пак на другом рочишту тужени је могао тражити одлагање ради припреме свог одговора тако да је систем реплика и дуплика заплитао и одуговлачио поступак.

Поред тога несумљиво да је *Законик* из 1853. године имао велику празнину, јер није предвиђао ништа о кратком суђењу по писменим исправама. Дугови утврђени јавним и приватним исправама судили су се у редовном поступку.

Међутим, свакако не треба изгубити из вида да су примедбе на спорост суђења биле присутне и пре доношења овог *Законика*, када су прописи о парничном постуку, као што је речено, били толико ретки да су судови били збуњени не сувишним формама већ недостатком истих. Узрок томе очито лежи у увођењу писмености у судски поступак. За разлику од претходног патријархалног суђења (где су странке долазиле пред суд и усмено износиле шта су имале а суд одмах одлучивао), сада су бележени искази парничних странака као и свих сведока. Тек касније је доношена писмена пресуда. Виши судови су судили и решавали на основу писмених аката.

Ако се има у виду да су парничне странке, као и сведоци, углавном били прости људи који су причали надуго и нашироко а да судски чиновници нису знали да начине извод релевантног из њихових исказа, исти су изгледали овако: “Ја говорио је сведок, нисам се трефио, кад су П. И Н. Рачун ортачки закључили били, него у толико знам о облигацији оној, коју је П.П. на дуг издао, показати - ја сам у оно време када ће се облигација написати тек случајно отишао у кафану истога П. И ту поседио, у то исто време понуди мене П. Да мало пофруштукујемо;и кад смо предузели фруштуковати позове П. И Милана Р. будући се он пре доласка мог у кафани потрефио, и са П. Разговарао, па почем смо фруштук поједивши неколико фришлинки свршили, П. П позвао је мене до Н. Оптуженога, казавши да је Н. Слаб, ја онда чувши то од П. А ни од кога другог и као што ми је П. И Н. У комшилуку, пођем са П. До Н. Не знајући ни за какву другу намеру његову него само да Н. обиђемо,и кад већ пођемо пође с нама М.Р. и овако идући рекне ми он, да ја

изостанем, но ја почем сам већ на тај пут од П. позван био нисам хтео изостати, него с њиме, тј. с П. и М. дођем к Н. у собу, и кад дођемо к Н. затечемо га мало слаба но при том обучена и огрнута, да у меану изиђе, но како се Н. обучен уз дзвар услонио био, тако му у стој соби поседимо. Овако поседивши, понуди нас Н. с ракијом, но почем смо ми казали да смо фруштуковали, он заповеди слуги те вино донесе и почести нас, после тога поседели смо сва четворица у соби једно кроз читав фртал сата ћутећи, најпоследње ја сетивши се, шта ме је М. у путу одвраћао, да с њима до Н. неидем да неки посао мора шњима имати,....итд.³¹²

Када се има у виду да је овај исказ узимао судија који је имао двадесет и шест година службе у суду, јасно је да су неписменост и необразованост судског кадра много већи кривци за споро суђење него сувишне инстанце и форме.

Дакле узрок спорог суђења, и некада а и данас, је неспособност судског особља. Многи од њих су били нерадни, но и они радни очигледно су доста грешили. Тако је педесетих година XIX века, у грађанској материји од стране виших судова, преиначено или враћено на поново суђење преко 30%.

При томе морамо приметити да ни дан-данас нису у потпуности превазиђени чак ни недостаци везани за лаичко поступање извесних судија. Иако формално сви имају завршене правне факултете у неким случајевима егзистира и елементарна правна нестручност. Статистички подаци говоре да ни данас квалитет рада није на задовољавајућем нивоу.

Увидом у неке од предмета и дан-данас можемо уочити пре свега нестручно вођење поступака, као и непотребну опширност уз коришћење “копи пејст” технике, те пресуда у којима се преписују у потпуности искази свих сведока, а оцена доказа и правна оцена дају уобичајеним фразама, те се из прочитане одлуке и не може видети на чему се иста заправо заснива. Има и не мали број судских одлука у којима се и необориви докази из политичких разлога не прихватају, већ све постаје само претпоставка правде. У таквом систему несумњиво да нема независног судства, као што нема последице без узрока. *Nullus effectus sine causa*. Дакле све набројане слабости резултирале су општу последицу - стварање неажурног правосуђа чији узрок лежи у друштвено-економским односима и створеним противречностима које владајућа класа уз апарат принуде покушава анулирати и остати на власти. Дакле независност судства до дан-данас није

---

³¹² С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 43.

остварена ни делимично, превасходно јер је владајућа класа некада и сада желела да путем правосуђа штити сопствене интересе.

Све мане уставобранитељског правосуђа на овај начин нису међутим у потпуности набројане. Тако је на спорост суђења утицао и велики посао који су судовима задавале пупиларне масе а због заузетости није се успевао решити већи број парничних предмета. Ово из разлога што је пупиларни новац лежао код суда и суд га је давао под интерес остављајући тудору мало слободе јер је исти за сваку ситницу морао тражити упутства и одобрење од стране суда. То је за последицу имало да је суд био толико заузет приватним пословима малолетника да због њих није стизао да врши како треба своје редовне дужности.

Данас додуше судови нису оптерећени оваквим пословима али нова законска решења у надлежност Вишим судовима стављају поступке везано за дужину трајања поступка што ће мултипликовати укупни број предмета обзиром да свако може да иницира овакав поступак уколико сматра да му је прекршено право на суђење у разумном року. То ће довести до паралелних поступака, поступка пред првостепеним, односно другостепеним, судом и поступка везаним за дужину трајања самог поступка. Колико ће ово решење бити адекватно, а колико донети проблема - показаће будућност.

Међутим, неоспорно да некада, а и данас, правосуђе муку мучи са недостатком нижег персонала. Судови готово не престају молити за повећање нижег персонала. Ситуација иста некада и сада. Молбама суда се не удовољава, бар не у потребној мери. Наиме, педесетих година XIX века водила се непрестана борба између Совјета и министарства правде по овом питању.

„Први судови уставобранитељског режима почели су с малим нижим особљем; један секретар, један писар, два практиканта платежна³¹³

Наравно да под надоласећим притиском све већег прилива предмета ово особље се убрзо показује недовољним да савлада сав тај нагомилани канцеларијски посао. Тако, по извештају једне комисије из 1848. године, судови морају водити деветнаест разних протокола и рачуна. То су: „протокол деловодни, регистар деловодног протокола, интабулациони протокол с регистром, протокол апсеника, дневник новчани и други стварни примања, протокол архиве, протокол експедиције, протокол заседанија, протокол рочишта, протокол пупиларни с

---

³¹³ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 45.

регистром, протокол прихода, протокол расхода, протокол депозита, протокол кривични, протокол грађанских парница, рачун о плати чиновника и служитеља судејских, рачун о рани имућних, и рачун о рани убоги апсеника.³¹⁴

У толиком обиму посла многи предмети остају незаведени, нерегистровани, неархивирани. Како би се проблем превазишао, педесетих година конституишу се нарочити органи за обављање посебних послова. Тако се у многе судове уводе протоколисти, регистратори, архивари, рачуновође... Интересантно је да и проф. др Драган Николић налази да узроци лошег стања у правосуђу у периоду уставобранитеља леже у дубљим слојевима друштвеног живота тако да исти наводи: „Оно што је, међутим, било видљиво на први поглед – јесте превелики број инстанци до извршне пресуде, непотпуно процесно законодавство, недостатак судског кадра, ниска (или никаква) стручна спрема постојећег судијског и помоћног особља, те пренатрпаност судова огромним бројем предмета (нарочито грађанским парницама, често мале вредности)“.³¹⁵

Правосуђе се и данас, после толико година суочава са сличним проблемом; број протокола, евиденција обавеза сачињавања разних извештаја у условима огромне преоптерећености судова, резултирао је чињеницом да у већини судова запослени радници нису у могућности да у току радног времена обаве све потребне послове. Под разноразним видовима притисака, они су принуђени да прихвате прековремени рад који је за њих и њихове породице економски неисплатив а исцрпљујући. Не водећи рачуна о утицају таквог рада на здравље радника, таква ситуација се у дужем низу година не превазилази запошљавањем довољног броја радника иако су бирои рада препуни незапослених лица.

Правосуђе је дакле у време уставобранитељског режима испољило озбиљне недостатке који ни до дан-данас нису превазиђени, већ су само донекле модификовани тако да и сада испољава исте недостатке у виду преоптерећености судова, спорости у суђењу, непрофесионалности судијског кадра, недостатак адекватних прописа о поступку, формализам, нагомилавање предмета са безначајним предметом спора, адвокатисање чиновника, недостатак судског особља.

---

³¹⁴ Исто, стр. 45.

³¹⁵ Д. Николић, С. Шаркић, Г. Илић, *Историја српског правосуђа*, стр. 56.

Узрок томе исти, и некада и сада. Владајућа класа изграђује послушно правосуђе које неће бити независно, које неће обезбедити владавину права и омогућити сваком грађанину право на поштено суђење и независног судију, већ апарат своје принуде који ће егзистирати ради заштите њених интереса, који се евидентно (и некада а и сада) не поклапају са интересима већине, па ни самим националним интересом српског народа.

Зато, без обзира на временску дистанцу исти резултат некада и сада - незадовољство против судова. У време уставобранитеља најнезадовољнији судством били су трговци увозници. Они су увежену страну робу давали трговцима из унутрашњости на кредит. За случај да исти робу не плате на време, повериоци би своје право морали да остварују преко суда. Како су судови били претрпани, на само заказивање рочишта се чекало по више месеци, а и код најјаснијих тражбина, на пресуду и по годину дана. Како је и сам поверилац, обично београдски трговац увозник, да би пословао морао да се задужи узимањем кредита код аустријских трговаца, то је исти био у веома незгодном положају. Наиме, уколико не би испунио обавезе према аустријском трговцу, он би подлегао свој строгиости и прецизности аустријског меничног права због чега није смео каснити са исплатом. Дакле он је према својим повериоцима одговарао строго менично, док су његови дужници према њему одговарали по општим прописима *Грађанског законика*. Они су дакле имали и посебних разлога да се буне против спорог суђења, тражећи да се поступак код судова упрости, али и да се изда један посебан трговачки законик, који ће за трговачке обавезе обезбедити строжи начин испуњења.

3.4. ОРГАНИЗАЦИОНО-ФУНКЦИОНАЛНИ НЕДОСТАЦИ СРПСКОГ ПРАВОСУЂА У ВРЕМЕ УСТАВОБРАНИТЕЉА ИСКАЗАНИ КРОЗ ЖАЛБЕ,МОЛБЕ И ПРЕДСТАВКЕ УПУЋЕНЕ ОДБОРУ СВЕТОАНДРЕЈСКЕ СКУПШТИНЕ

Светоандрејска скупштина у историографији Србије има изузетан значај, пре свега зато што је представљала одраз суверене воље народа изражене кроз прокламацију демократских циљева, истицањем жеља, захтева, предлога за остваривање политичких права, али и економских олакшица и то у интересу најширих друштвених слојева.

Династијска промена, која се на њој догодила, секундарног је карактера у односу на социјално-економске проблеме које је Скупштина разматрала, а како би поставила на дневни ред и династијско питање. Представници народа су и на Петровској народној скупштини 1848. године „поднели своје захтеве, али нису добили задовољење“.³¹⁶ Очигледно да су се тада уставобранитељи плашили могућности да се Скупштина оснажи и окрене против њих па исти нису ни разматрани.

Међутим, на Светоандрејској скупштини управо се рачунало на народно незадовољство које је требало да се искористи за смену династија. Из тих разлога формира се и посебни одбор који ће се бавити представкама, молбама и жалбама народа. Незадовољство народа било је таквих размера да је Скупштина морала да закључи да се жалбе не износе појединачно већ „да се сви посланици од једног Окружија споразуму и да написмено ставе тегобе па да Скупштини предаду“.³¹⁷ И поред тога, у Архиву Републике Србије, међу актима Светоандрејске скупштине највише има фасцикли са молбама и жалбама које садрже и преко стотину аката, што указује на велике размере потешкоћа, како сеоског тако и градског живља. Све жалбе углавном указују на исте потешкоће и садрже слична решења, те говоре о обиму и неиздрживости заједничких невоља, али и садрже податке о специфичним

---

³¹⁶ Д. Јанковић, *Историја државе и права Србије у XIX веку*, стр 105

³¹⁷ Званичне новине књажевства Србије бр. 134, 13.12.1858

тегобама народа појединих округа. Међу истакнутим жалбама најбројније су управо оне које се односе на правосуђе. „У највише понављане тегобе спадале су жалбе које су се односиле на судове и судије“.³¹⁸ Слободан Јовановић констатује: „О Скупштини од 1848, сви се окрузи жале да се вођење парница по судовима одвећ јако одуговлачи. Савет одговара да му је то одавно познато, и да је ради тога поставио толике комисије, од којих једна ради још“.³¹⁹ Председник те комисије управо је био сам Тома Вучић Перишић.

Анализом архивске грађе можемо закључити да незадовољство народа постојећим стањем, нарочито стањем у српском правосуђу, не произилази само из докумената који потичу од народа и његових представника, већ и аката самих носиоца власти. Од највећег значаја су писма, записи, мемоарска сећања, између осталог и „Илије Гарашанина, попечитеља унутрашњих дела, који је један од водећих личности свргнутог режима имао великог утицаја и на збивања у скупштинским данима. Његова упутства и расуђивања потврђују исказе о великом и оправданом незадовољству народа.“³²⁰ Он, у акту у коме набраја народне потребе због којих се Скупштина мора држати, помиње између осталог и то „да се судејски поступак скрати и преиначи, како би се парнице што брже пресуђивале.“³²¹

Жалбе на споро суђење и судове чују се са свих страна, па је и сама скупштина сагласна да „ради олакшања народу неопходимо нужно на првом месту је да се што пре уведе усмени и јавни поступак“.³²²

Дакле, кроз жалбе и представке грађана упућене Светоандрејској скупштини препознате су све организационо-функционалне слабости правосудног система у време уставобранитеља, али и дати конструктивни предлози за њихово превазилажење.

„Нема готово документа о тегобама народа тога доба у коме не би био изражен захтев да се судијски поступак скрати и преиначи, како би се парнице што пре пресуђивале“.³²³ На пример, у представци рачанског среза каже се да „суђење....иде врло споро, сасма неуредно, тегобно и у приликама по очигледној

---

³¹⁸ А. Раденић, *Светоандрејска скупштина*, Споменик СХИИ, одељење друштвених наука. Београд, 1964. стр. 26.

³¹⁹ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 39.

³²⁰ А. Раденић, *Светоандрејска скупштина*, Споменик СХИИ, одељење друштвених наука. Београд, 1964, стр. 1.

³²¹ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 39.

³²² С. Јовановић, исто, стр. 39.

³²³ А. Раденић, исто, стр. 26.

неправди“, те би га зато требало скратити, „пискарања многог проћи се, па увести, да се парнице усмено и укратко пресуђују, а оне само писмено воде које су заплетене и требају времена за расправљање.“³²⁴

Исти предлог истиче и народ Окружја Ужичког. У документу објављеном под бр.26 у *Споменику СХИИ Светоандрејска Скупштина* поред осталих захтева под бројем 8 и 9 наводи се: „да се судство у свему скрати, јер народ упропасти, а судови велики терет имају, и да се, што више може, парнице усмено свршавају. Да се по судовима у парницама на ред пази, да не би – као што је досад било – онај, који је парницу много пре повео, доцније пресуду добио, него онај, који је доцније парницу повео.“³²⁵

Такође и посланици Ваљевског округа на исте тегобе у правосуђу се позивају. „Поступак судејски који народ у велику несрећу с парницама доведе да се уништи одма и другиј по духу народа да се одма сочини, и да га скупштина одобри, и потом да се код земаљскиј власти потврди, како би се тим поступком народ наш код судова брже судио, и право своје добијао и дугове наплаћивао“³²⁶

Посланици Крушевачког округа упућујући Светоандрејској скупштини жалбе под тачком 26 наводе „да се што пре уведе усмениј и јавниј поступак суђења; по ком ће се парница најбрже, праведно и по реду – а не по пристрасном предпостављењу – пресуђивати моћи; даље да се Правителство састара најскорије сачинити и издати криминалнији закон; но овај да не буде гола копија туђег закона, него верно да се удеси према одношајима и обичајима наше земље.“

И одборници општинари вароши Ужица проблем у функционисању правосуђа виде у дужини поступка изражавајући то у документу од 29. децембра 1858. године: „Поступак судејскиј довео је народ наш до пропасти; онај који га је издао, није могао народу србском већу несрећу на врат набацити. Поступак је пун формалитета, а док се сви они пређу, за најмању ствар и за признато тражење треба по годину дана код суда посла имати и млогима трошковима и дангуби изложити се; па кад се промотри напоследку шта је човек издангубио, шта ли потрошио и штетовао, онда се аратосиле и парнице и живота.“³²⁷

---

³²⁴ Документи бр. 58А, штампан у *Споменику СХИИ*, Одељење друштвених наука нова серија 15. Београд, 1964.

³²⁵ Исто, документ бр. 26, стр. 69.

³²⁶ Исто, документ 30, стр. 75.

³²⁷ Исто, документ 43, стр.103.

У том смислу наилазимо и на предлоге. „Предлажемо да нам се парнични поступак суђења код окружни судова, бар оно суђење, које се рачуна без икакви заплета тиче, а и оно парничење, које се пред судом са каквим писменом, које је достоверним начином направљено, покаже и с истим довољно докаже, колико је више могуће, скрати, а по томе, да се признати дугови, одма на првом предстанку парнични странака код суда, без да се то са којекаквим рочиштима и формама одуговлачи, пресуђују.

Народне жеље „изјављене са стране народа окружја смедеревског, депутирцима истога окружија, које ови Народној Светоандрејској скупштини са сваком учтивостију на благорасушење подносу, поред осталог садржи:

Народу је врло тешко од формалитета судејски при грађанским и кривичним предметима, кои се упражњавају, и зато предлаже, да се усмено и кратко поступање код грађанских парница уведе у закон, како ћеду се сви имајући код судова парницу какову од трошкова, дангубе и отуда проистичуће пропасти сачувати; исто тако да се и кривичне предмете краће поступање установи.

Да се краће поступање и за саме пупиларне ствари узакони .

Дугови по чистим облигацијама, писменим другим обавезатељствима, као и признати, да се одма и без одлагања наплаћују, а и пресуде судова које су извршителне без протезања извршују...³²⁸

Да је народ у својим жалбама боље од сваког аналитичара препознао и дефинисао слабости правосуђа, и сасвим основано истакао примедбу на споро суђење, говори и анализа статистичких података.

Према подацима статистичког експерта Владимира Јакшића „1847. године вођено је 10.711 већих парница, а десет година касније 1857 – 15.173 више, тј. 25884.“ При томе, од новоприспелих предмета у надлежност првостепених судова, било је „1841.године 2.789, а 16 година касније, 1857, око десет пута више – 27894“³²⁹.

Такође, и Слободан Јовановић исти проблем препознаје; он наводи: „Затрпаност судова види се најбоље по великом броју несвршених дела. Узмимо само грађанска дела. Број несвршених дела износио је 1843, код првостепених судова, нешто више од хиљаде, а код виших судова око педесет. Крајем четрдесетих

³²⁸ Исто, документ 34, стр. 90.

³²⁹ В. Јакшић, *Предлог Првозвано Андрејској народној скупштини 1858.год*, Званичне новине, бр. 80, 23.7.1859, стр. 345.

година број се њихов диже, код првостепених судова до близу шест хиљада, а код виших судова прелази хиљаду. Почетком педесетих година, број несвршених дела умањује се, нарочито код виших судова; али, крајем педесетих година, број несвршених дела опет се повећава, и то у знатној мери. Код првостепених судова, 1857, несвршених дела има близу четрнаест хиљада, а 1858 преко осамнаест хиљада. Код виших судова, несвршених дела има у то доба око две хиљаде.³³⁰

Према званичним извештајима Попечитељства правде, „у 1857.години било је код првостепених судова у Србији 35827 грађанских и кривичних предмета. Од тога те године окончано је свега 21.562 парница. Нерешено је остало 14.265, тј. 3/7 предмета.“³³¹

Дакле, анализирајући садржину жалби на правосуђе, статистичке показатеље, као и становишта најистакнутијих савременика тог времена, можемо закључити да је народ у жалбама сасвим научно основано препознао и указао на лоше организационо- функционално стање у српском правосуђу. И не само то - народ је у својим жалбама и представкама и препознавао у чему се огледа лоше стање, и проналазио и узроке таквог стања. У литератури наилазимо на становиште да се четрдесетих година парничило, углавном због баштине, и да број ових предмета опада са доношењем писаних закона и уређењем судова, али да се педесетих година деветнестог века углавном суди због дугова, који су без сумње у вези са зеленаштвом и презадуженошћу сељака. Значај и заинтересованост за парничне предмете чита је, јер се заправо ради о ери зеленашког капитала (што је и данас случај), где се кроз одлуке парничних судова обично реализује већа екстра добит или отписују губици.

Међутим, није само парнични поступак задавао проблеме. Слабости правног система испољиле су се и у кривично-правној материји. У том контексту одборници вароши Ужица наводе: „Закон кривичниј, који је од 842.године до данас при судовима упражњаван, нечувеног је на целој земном значаја. Овакиј Закон у чрезвичијним случајима мого би се само за највеће лупеже издати а не за храбриј и поштениј карактер народа србског. Нечувено је у свету, да један човек за украдену вредност од 1 цванц. пошто у скенцету грдне муке издржи, буде на смрт и за просту крађу преко 200 гроша на мртву шибу осуђен. Та пун је круг земни

---

³³⁰ С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр.39.

³³¹ *Српске новине*, бр.76, 5. 7. 1858. године

држава и правленија, но нигде ове строгости и овога покора нема. За оваковиј Закон срамно је и чути камо ли га слободном Србину наметнути да под њим стење. Њим је ваљда законодавац ишо на то, да докаже Европи, да су Срби сви до једног ајдуци, лопови и непоправими. То су може бити многи веровали, а нису знали и дознати могли да је Србима тај оштри бич набачен због политични; или себични узрока највеће власти у земљи, која нам је до јуче крв на памук пила. Почем су Срби свесни, да њима треба Закон кривични као и у другиј европејски народа да буде, то је општа жеља, да се овај крвнији Закон блажим и целисходнијим замени.³³²

Да је народ, међутим, поред наведених процесних и материјално-правних недостатака прописа, као узрок лошег стања у правосуђу дефинисао превасходно економско-социјалне услове сведочи велики број докумената који указују на фрапантне размере и далекосежне последице зеленаштва.

У жалбама Ужичана се наводи: „Од свију зала која су икада ма који народ на свету постигла, није ни једно овако опасно и заразително било, као што су прекомерни интереси коисе од неколико година изродише у Србији. Због ови интереса кои су тако велики, да годину капитал дуплира, остало је стотинама фамилија без куће и крова, без леба и игде ишта и многе су у прошњу пошле. Најсветије дело Народне скупштине биће, ако се овоме злу доскочи и сходан се закон за то изда. Ми пак са наше стране примечавамо, да би врло нужно било, да се бар у том закону нареди, да нико не сме више од половине свога имања задужити; а кои и преко тога кога задужи, да му и капитал пропадне.“³³³ Из једног од таквих аката видимо да је број презадужених становника који су пропали због зеленаша био толико велики да се чак окружно начелство у Крагујевцу одлучило да о томе обавести Попечитељство унутрашњих дела тражећи њихову интервенцију .

У овом документу се наводи: „...да сада власти полицајне ништа друго радити не могу, него се даноноћно трчећи из села у село, из општине у општину , са заптивањем, пописивањем, процењивањем и продавањем за дугове имања занимају. Због тога ће скоро једна четвртина части фамилија у окружју овом не само без икаквог другог имања остати, него и сами обиталишни свои кровова лишити се“³³⁴.

---

³³² Збирка докумената Светоандрејске скупштине, Споменик СХИИ, документ бр. 43, стр. 103.

³³³ Збирка докумената Светоандрејске скупштине, Споменик СХИИ, документ бр. 43, стр. 104.

³³⁴ Збирка докумената Светоандрејске скупштине, Споменик СХИИ, документ бр. 3, стр. 17.

Такође, и председник пожаревачког окружног суда у представци Скупштини указује да „трговина на зелен...по злоупотребљеном и казнитељном начину, којим се она упражњава, пре би се и најбоље могла назвати лоповлук, крађа и отимање под заштитом закона“. Такву тврдњу поткрепљује разним примерима из праксе помињујући случај једног зеленара који је у року од годину дана од свог дужника на позајмљених 40 цванцика односно 160 гроша, добио ћар 540 цванцика тј. 2160 гроша. Потресно звуче његове тврдње: „Има и далеко нечовечнији примера од тога, које само мени и персоналу суда округа пожаревачког, као људима, кои се са иследовањем и пресуђивањем зеленашких парница занимамо, може бити познат, и кои се готово избројати не могу“.³³⁵

Основаност иступања председника пожаревачког окружног суда можемо проверити и преко статистичких података које поседује Историјски архив у Пожаревцу. 1858. године у Окружном суду у Пожаревцу од 4000 парничних предмета око 3 000 је било због дуга „зеленашких“. Послови на „зелен“ су се показали тако рентабилним а некажњеним да су постали у неким професијама и радњама извор допунске екстра добити. Такође су и службене новине већим делом испуњене судским огласима о стечају и продаји имања на лицитацији (што је уосталом и дан данас случај). Рецимо у *Званичним новинама* бр. 118 наилазимо на оглас по пресуди Варошког суда којим се обзнањује продаја имања једног грађанина ради наплате дуга, „дуга од 500 цесарских дуката с интересом од 8%, повериоцу који је био сам кнез Србије Александар Карађорђевић.“³³⁶ У том истом броју *Званичних новина* оглашена је продаја 17 имања и двадесет три лицитације.

Дакле, повећани трошкови живота иницирали су и све већу потражњу за новцем у заосталој Србији у којој је робна производња тек била у зачетку, те је и трговина располагала недовољним капиталом. Сеоска заједница је губила примат, а сточарство осетно опадало, док је пољопривреда једва напредовала. Дату ситуацију је додатно компликовала и економска криза која је захватила Европу 1857.

Са друге стране совјетници, и сами заинтересовани за лихварство, нису хтели да изгласају строжије законске прописе што је све и довело да су зеленашки послови добијали све више маха да би свој врхунац достигли 1858. тражећи спасење у наведеним иступањима на Светоандрејској скупштини. Зеленаши у то

---

³³⁵ Исто, документ бр. 31, стр. 80.

³³⁶ *Званичне новине*, бр. 118, 30.10. 1858. године

доба углавном потичу из градских средина, при чему су бројни и међу властодршцима. Жртве су већином сеоски житељи, и то углавном они са мањим поседима.

Из посланичких жалби види се да је распадање сељачких домаћинстава услед задужености таквих размера и у тој мери алармантно да се тражи хитна интервенција путем закона за заштиту минималног поседа који се не би могао оптеретити и продати за дуг. Они траже „да се у селу живећим дужницима, који се са земљоделскомрадњом занимају, кућа у којој са фамилијом живе, са нуждим покућанством и по два вола, као и за земљоделца најнуждије оруђе, с којим он па ма да ништа више имао не би, фамилију своју издржавати и данак Правителству зарађивати може, никако за дуг продати не смеду, а тако ни посејани плод да се са земљом продати не може него да га дужник кога се земља продаје сабрати може“.³³⁷

У представци посланика из Палежа истиче се предлог „да се сваком сељанину 4 плуга земље и пар волова за дугове продати не могу.“³³⁸

Посланици Јагодинског округа такође предлажу да се земљораднику „који би се из негонителниј и домаћиј потреба дугу подвргао.... један дан ораће уемље, кућа са плацем и два вола теглећа с плугом никако продати не могу.“³³⁹

Из посланичких жалби међутим видимо да је било чак и судија који су се бавили и зарађивали „зеленашким“ пословима. Такво понашање судија је у ужичком крају изазвало и протесте грађана. Ту су били забележени случајеви да су поједине судије, који су руковали пупиларним масама, исти узимали у зајам, а после га зајмили уз камату грађанима. Зато су посланици из овог округа, представком од 20. 12. 1858, тражили под тачком 12 „да чиновници не могу из правителствене касе новце на интерес узимати, па иј после народу на већиј интерес давати, а тако исто да немогу татори над пупилама бити“.³⁴⁰

Незадовољство народа, изазвано напред описаним економским потешкоћама, повећава се додатно и због многих злоупотреба власти. У временима када је новац најпогодније средство за акумулацију капитала па тиме и најтраженија роба, властодржци (и то свих рангова власти - од најнижих до највиших) користе своје положаје и функције за стицање знатнијих новчаних

---

³³⁷ Исто, документ бр. 3.

³³⁸ Исто, документ 42, тачка 3.

³³⁹ Исто, документ 59, т.12.

³⁴⁰ Исто, документ 26, стр. 69.

средстава. Неретко користећи положај, ангажују се у зеленашким пословима не презајући од свих видова корупције, али и експлоатације туђе радне снаге, чак и уз примену мера принуде.

У жалбама посланика изражава се велико незадовољство народа „против свију чиновника рачунајући од практиканта до књаза зато што они само од онога мита не примају који им не би дао, а који горе мито даде они примају. Овај мит народ је принуђен био до данас те им је и давао, што они нису тели другочије по тужбама њиовим пре поступити; а кад се народ предпостављеним њиовим властима жали, не може никако уделотворење да добије, ток и тамо чиновнике не подмити. И зато народ зактева да се ни један чиновник у ни једном надлежателству са званијем своим не може више задржати него по једну годину дана; а после ове да се из једног окружја у друго са званијем премести; од куда држи, да текви чиновник неће моћи за ту једну годину дана толико злоупотребленија примањем мита учинити. Осим овога народ и то зактева, да се сваки судија за кривично пресуђено дело из службе као незналица закона или као хотимично криво пресуђени судија, истера. Ово криво пресуђење увидеће се отуда: кад већиј суд пресуду суда мањег, из они исти акте, који су и пред мањим судом на разматрање била, преиначио, а Касациониј био је суд одбио.“³⁴¹

Жалбе на злоупотребе судија чују се са свих страна. Тако се посланици Окружја Ужичког Мића Ковачевич, Гавро Вуковић, Тома Витоз, Урош Милинковић, Марко Чумич, Милун Божовић и Јефрем Оцокоља обраћају одбору Светоандрејске скупштине указујући на злоупотребе неправедних, грабљивих и развратних судија суда њиховог окружја доказујући то бројним примерима. Тако наводе: „Суд ужички по 5 дана неће пуштати човека преда се и слушати жалбу, докле најпре не оде коме судији код куће и не подмити га, а кад ово учини, онда се он по народу пред судом тражи, зове, - пушта и преслишава. Судије ужичке разграбише пупиларну, касу, прелише је између себе, и дају је бедним сељацима по врло скуп интерес, по 1 цванцик месечно на дукат а кад сељак дође и затражи новца од суда под интерес, одговара му се, да нема новца за давање.

Суд ужички никоме пресуде без мита издати неће. Ваља судијама а наручито председатељу поклонити вола, краву, меда, кајмака, сира, брашна, жита, новца или будишта, па да се пресуда добије. Председатељу није нужно куповати дрва за огрев.

---

³⁴¹ Исто, документ бр. 25, стр. 67.

Он се може грејати само од распасти и растурени чабрица у којима му је кајмак и сир доношен, у име подмите, да би пресуду изрекао што пре.

Судије ужичке батаљују тапије оне по којима ко на лицитацији какво добро појевтино купи, само ако им се прохте исто добро зграбити, као што је председатељ Каљевић једноме такво добро за 200 дук. Цесар. Преотео, па после исто добро за 1200 дук.цес. другоме продао.

Кад се ко против суда овог вишој власти жали и ова потражи о томе акт, председатељ Каљевић, има обичај из акта извући она акта која би тужитељу помогла, а његово безакоње открила и тиме праведног тужитеља код веће власти увела у лаж. Кад се ко год с пресудом незадовољи и дође суду осмиј дан апелирати против пресуде, председатељ и остале судије упуте га, да дође сутра тј 9-иј дан. Сељак сиром прот послуша судију, дође 9-иј дан у суд и апелира, а судије после одбију га решењем, да је неблаговременно апелирао и тако одрже по миту противну страну, а онај што је апелирао изгуби парницу.

Има више примера, да су судије ужичке, убице и лопове, које им се на осуђење предаду, за мито од казни ослобађале, меко осуживале или за време иследованија убицу или лопова у слободи држале.

Судије ужичке или боље рећи ово јато вукова неописана зла нашем бедном народу чине. С неправдом, с узимањем мита, с узимањем прекомерног интереса упропастише нашу бедну сиротињу, продадоше јој куће, баштине, стоку и све до голе душе. И ако се ово јато грабљивих вукова час пре између нас не растера, зацело пропашће нам народ сасвим, у име кога ми покорно молимо Славну Скупштину, да жалбу нашу к срцу прими, и постара се учинити час пре корак, да ишље једна беспристрасна комисија, да безакоња наши судија извиди, обелодани, и потом, да се безаконици што пре између нашег бедног народа растерају докле га нису сасвим растргли.³⁴²

Међутим, на самовољу, корупцију и новчану заинтересованост судија указује не само народ у својим представкама, већ и сами чиновници. Практикант Окружног суда у Крагујевцу, у свом обраћању скупштини, износи убедљиву аргументацију личног доживљаја стања у правосуђу и самом државном апарату. По његовом мишљењу, када би Скупштина прегледала државни апарат „тамо би нашла да је владатаљев, попечитиљев, совјетников и уопште скоро сваког на већем

---

³⁴² Исто, документ 29, стр. 75.

достојанству стојечег лица син, синоваац, зет или унук.... и да таквој испланиј коракком напред корача, а да је напротив другиј, од њега и по годинама службе стариј, и по способности способниј, и за дела народна употребителнији и по моралном карактеру претежнији и по општем мненију важнији, у несравно већем растојанију заостао...³⁴³

Посланици Подрињског округа указују да су самовоља и корупција заступљени у великом броју институција тако да објективни посматрач може закључити само једно - да је готово цео режим прожет духом личне новчане заинтересованости.

Тако се у једној од представки наводи поред осталог да „колико се код нас виче на суђење ког грађанских судова, толико је већа вика на наше полицајне судије; тим пак већа, што су грађански судови понајвише с тога незгодни, што се код њи послови дуговлаче, али су полицајна суђења понајвише неправедна и неограничена, тако да онај коме је ближе позната практика, која се упражњава у осуђивању и казнењу наши људи по унутрашњости, на тврду силу мора држати, да судије полицајне са онима које осуђују и над којима казне извршују или нису једне вере, једне крви и народности, или нису у земљи овој никакви закони издати још, којима би се судијама правац прописао и руке им се за њега везале.“³⁴⁴ Даље у представци Скупштини наводе се и појединачни случајеви злоупотреба полиције уз констатацију да њихово навођење значи „као у рој пчела дирати“. Чињеницу да је више притужби на грађанске судове објашњавају околношћу да људи који воде парнице „јачег су гласа и заштићени од батињања од оних на које се примењује полицајно суђење, који су нижа класа, која неправде подноси од стране „полицајни чиновника“, те се ретко и деси да се туже за зло које трпе од полиције.

У представци се, међутим, сагледавају и узроци таквог стања, па се каже: „ Сва, па и ова самовласија и нечовечна поступања са људима нашим, догађају се из ова три узрока:.....што је осуђивање полицајни криваца узето испред грађански судови, па дато власти, којој је батина у рукама и коју понајвише сачињавају лица, која из војинства излазе, где се обично строго држи казни батинања.....Други узрок самовластјама и незаконитим поступцима, што се по народу нашем од стране полицајни власт виђају, што је администрација код нас постала мртва форма на

---

³⁴³ Исто, документ 28, стр. 74.

³⁴⁴ Исто, стр. 122.

артији, која се само шаработањем практикује, а у дејствителности је сасвим попустила и ослабила... Самовласни и незаконити поступци догађају се и многе од стране наших полицајних чиновника, што се они за дела своја тако осуђују, да им се повлађује баш, да незаконитости чине само ако ође, јер је за њи слабо кои тако осетно и за пример другима казњен. Дисциплинарне казне значе колико и ништа. Обичај је да се по казним приликама уздају одма у оставку и по овој пензију; па ако не могу доћи до потпуне пензије, мало ће проћи, па ће добити опет службу³⁴⁵

Указујући на природу злоупотреба од стране чиновника указују да „једна од највећи и најтеретнији неправдиј и управо глобљења, постало је дочекивање чиновника и њини служитеља, кад по народу путују. Код простог народа нашег ушло је то већ у обичај да старешине и власт своју дочекује, па терет какав с те стране не би ни узимао на ум ни у рачин, али саможиви и грабљиви људи лааккомислено служе се тим обичајем, па је то гостољубиве сељаке наше за срце ујело; па то је повода дало, те је на Петровској скупштини предложена молба да народ не рани чиновнике кој званичним послом по окружју путују“³⁴⁶.

Наведено, дакле, недвосмислено указује да скупштинске жалбе нису биле усмерене искључиво против кнеза, већ против свих представника бирократске државне управе. Готово у свакој представци се истиче да су се злоупотребе и тегобе нагомилале, јер није било скупштине којом би се обуздала класа чиновника и зеленаша.

Скупштински одбор је, на посебним седницама, усвојио већину жалби посланика при чему је многе од својих предлога управо и засновао на њима.

Наиме, посланици су у самим жалбама стављали и предлоге како да се исправе запажене неправилности. Тако су посланици Рачанског среза предложили да се запажене неправилности код напредовања отклоне доношењем “Закон о чиновницима у смотрењу редног венцирања који би онемогућио да по жељи или по вољи великаша неки овај или онај, мој или твој, због ови или они лични неки призренија до велики званија дође“³⁴⁷. Предлагали су да се примена закона контролише преко „кондуит листа“ које би се редовно на контролу подносиле Скупштини.

---

³⁴⁵ Исто, стр. 123.

³⁴⁶ Исто, стр. 123.

³⁴⁷ Исто, документ 54, т. 48, стр. 25.

У жалбама наилазимо и на предлоге да се „злоупотребе око дочекивања чиновника и њени служитеља“ отклоне доношењем уредбе којом би се строго ограничила дневница службеника на терену.

Такође, међу предлозима посланика против злоупотреба чиновника и судија, истиче се и захтев за озакоњење *Одредбе о одговорности извршних органа* пред Скупштином. У овом захтеву се наводи: „Скупштини би било одговорно ово надлежатељство, као и попечитељство, које иступленије...себи подведомственог званичника или чиновника, ма и за најкраће време, неизвиђено и осетно некажњено остави, но чека да се незаконитости онога гомилају и народ у живац дирају“.³⁴⁸ У том смислу даље предлажу да се забрани примање у службу лица која су судски кажњена. Такође траже да се пропише да напредовање у служби мора бити постепено, да се не смеју прескакати звања, нити примати из једне струке у другу, а и да се у сваком звању мора провести најмање годину дана пре напредовања.

Истинитост навода о великој распрострањености зеленаштва и међу чиновницима и судијама, одбор Светоандрејске скупштине потврдио је формиравши предлог „да се чиновницима уопште забрани и не даје новца под интерес из јавних каса ради шпекулације и давања другима под интерес, но само за сопствену потребу и нужду може им се дати до 300 цванцика а не више.“³⁴⁹ Казна за шпекулативне послове била би отпуштање из службе. Наиме у документу 83, т. 15, објављеном у *Споменику СХИИ Светоандрејска скупштина* (Београд, 1954. година) наводи се: „...Одбор је мненија, да се сваки онај чиновник, који се увати да сам поред своје званичне дужности посредствено или непосредствено макакву трговину води, службе лишито.“³⁵⁰

Од посебног је значаја да су, без обзира на обим незадовољства и број притужби које су се односиле на правосуђе, посланици препознали да за дату ситуацију нису главни кривци неодговорни и корумпирани чиновници и судије, већ да исти представљају само последицу и спољну манифестацију друштвено-економских и социјалних фактора.

Тако у документу бр. 44, т.9, наилазимо на констатације да судије, у ствари, нису одговорне за многе пресуде донете на штету оних који су били изложени насиљу и зеленаштву, јер су заправо били везани законима који су погодовали

---

³⁴⁸ Исто, стр. 25.

³⁴⁹ Исто, стр. 25.

³⁵⁰ Исто, стр. 26.

страни која је поседовала власт и новац. Зато са пуним правом у овим посланичким предлозима наилазимо на захтев да се изврши измена законских прописа.

Даље, препознаје се и потреба да се обезбеди независност судија. Исправно и аргументовано се истиче да судије зависе од „владајућих утицајних фактора“, те се захтева да се њихова независност ближе обезбеди законом.

Сима Протић, председник смедеревског Окружног суда, говорећи у Скупштини о кнежевим злоупотребима, с правом указује: „да судије у слабом праву стоје, они се налазе између закона и воље великаша. Кад један великашкиј рођак или пријатељ као преступник пред суд дође, судија га не сме по закону и мери преступлења осудити од великаша рођака и пријатеља, јер ће га овај после гонити и упропастити“. Зато даље у говору предлаже: „Једино народниј закон који би гарантовао да ће судија зависити само од закона, а никако од воље и жеље поједини моћни лица, могао је обезбедити подједнако строге пресуде свакоме лицу без разлике и осигурати потребан број беспрекорних судија.“³⁵¹

Анализом упућених жалби можемо уочити да је од стране народа препознато да су судије и чиновници прибегавали сумњивим шпекулантским пословима као допунским пословима и због малих плата. Сасвим аргументовано се истиче да њихове плате нису биле довољне ни за подмирење основних животних потреба. Куповна моћ је опадала, јер није расла у сразмери са повећањем тржишних цена. То је видљиво и кроз статистичке податке. Наиме, званични подаци пружају као неоспорне податке да су тек 1858. године плате, и то само „указних чиновника“, повећане са 50 на 100 талира годишње. Међутим, иако је наизглед велико, ово повећање је заправо било далеко испод повећања таксених тарифа, а нарочито поскупљења артикала широке потрошње. Поред тога плате „неуказних чиновника - правителствене служитеље“, остале су углавном непромењене на нивоу плата које им је одредио још Милош, односно Михајло Обреновић. Плата нижих службеника била је и до десет пута мања од плате виших чиновника, а чак и педесет пута од највиших државних функционера. При томе њихов положај у служби је био у потпуности неизвестан; они су примани и отпуштани из службе према потреби. Плата практиканта кретала се између 60 и 120 талира годишње.

---

³⁵¹ Исто, документ бр 44, т. 9, стр. 27.

Свесни чињенице да се независност судске власти, као и непристрасности чиновника може остварити само уколико поред наведеног дође и до јачања економске независности овог кадра, народни посланици су Скупштини предложили да одреди веће стимулативне плате, а све у зависности од рада и залагања.

Анализа предлога који су поднети Светоандрејској скупштини, са ове временске дистанце, упућује на закључак да су мере које су предложене (да су и прихваћене и доследно у живот спроведене) могле осетно побољшати стање у српском правосуђу учинивши га ефикаснијим, оспособљенијим, имуним на корупцију, са довољним бројем правдољубивих и независних, за све истих, арбитра који ће бити у свом раду искључиво везани уставом и законом. Такође, документација, која се налази у архивским досијеима Скупштине, указује да народно незадовољство није узроковано само слабостима владара, већ да је иницирано испољеним недостацима једног режима ограниченог општом управом бирократије. Узрок народног незадовољства није се налазио само у кнежевом двору, већ и у Совјету и самој влади. Међутим, народно незадовољство је у првом реду искоришћено за смену династија. Узроке томе можемо делом пронаћи у документацији која се такође налази у Архиву Републике Србије, и која сведочи о интервенцији великих сила са циљем ограничења Скупштине као сувереног представника народа.

„Велесиле којима су тада управљале конзервативне владе биле су једнодушне само у страху од једне револуционарне скупштине сличне конвенту из периода француске револуције. Зато су са зебњом пратиле сваки самостални акт Светоандрејске скупштине и пожуривале повратак кнеза Милоша са јединственим циљем да обузда и обустави њену делатност.“³⁵²

Одлука о свргавању кнеза Александра Карађорђевића и враћању кнеза Милоша Обреновића лако је спроведена у живот, пре свега захваљујући инсистирању Русије и Француске на поштовању одредбе Париског уговора о аутономији Србије, а што је спречавало Аустрију да делује у духу својих интенција.

Са друге стране, у самој Србији, режим Александра Карађорђевића испољио је све негативне особине аутократске власти, изазивајући народно незадовољство. Четири основна порока овог режима били су одлагање, које је давало простора корупцији производећи грубост и слабост самог државног система. Поредак који је

---

³⁵² А. Раденковић, *Светоандрејска скупштина*, стр. 40.

настао на граници између првобитне и регуларне акумулације, где су углавном судски и управни спорови регулисали токове капиталистичког развитка уставобранитељски режим је углавном примењивао методу одлагања. То је приморавало људе на чекање, а акта и судски предмети су се само гомилали. Последица такве организације судства и управе је корупција која постаје основна полуга државног апарата. Политика, власт, новац, пријатељства представљали су видове корупције путем којих су убрзаване и прејудициране судске одлуке. То је пак водило власт у нови порок – постајала је свемоћна, недодирљива, наступала надмено. На протесте странака почела је да делује грубо, да кажњава сурово. Са друге стране, тамо где је било неопходно да испољи снагу и одлучност и то пре свега зарад националног интегритета и интереса, власт се понашала снисходљиво, попустљиво, слабо и то пре свега према Турској и Аустрији. Управо из свих ових разлога, апсолутистички режим Александра Карађорђевића одбио је од себе масе народа, али и најспособније личности у њему, те је као такав остао не само усамљен, већ до те мере рањив да је готово без отпора и жртава пао, изневерен чак и од оних сила које су му руковођене својим интересима пружале подршку. Државни систем је био толико труо да више није могао да се носи са противречностима које је сам створио те је као такав и морао да пропадне.

Како слични друштвени услови и односи доводе до изграђивања сличне, предвидиве организације и улоге судске функције и њеног апарата, то су и испољене организационо-функционалне слабости запањујуће сличности у време уставобранитеља и данас.

Нажалост, неолиберални концепт, који се примењује готово четврт века, под налетом олигархијског капитала у потпуности је депласирао политичка права грађана тако да данашње скупштине не представљају израз суверене воље народа, као Светоандрејска скупштина, те иако народ има и те како на шта да се пожали, његове жалбе, представке и предлози нису предмет разматрања. Анкете говоре да грађани нису задовољни правосуђем данас, да немају поверења у њега. Са друге стране извршна власт непрекидним реформисањем правни систем дестабилизује чинећи правосуђе застрашеним и послушним. Поред тога против истог води негативну кампању оптужујући само правосуђе за неажурност, неспособљеност, нестручност, а да при томе у својим рукама држи све организационе механизме преко којих гради онакво правосуђе које ће бити одан слуга и преко кога ће

обезбеђивати свој опстанак на власти и, што је још опасније, спровођење политике у интересу олигархијског капитала које нас води економском колонијализму.

Пошто се из наведених разлога обликује не само правосудна, већ и законодавна власт, то у архиву Скупштине данас нећемо имати прилике да проучавамо фасцикле са народним жалбама. Оно што, међутим, свакодневно чујемо на улици, послу, говори у прилог запањујуће сличности у погледу незадовољства народа.

ЧЕТВРТИ ДЕО

4. СУДСТВО ПОД УСТАВОБРАНИТЕЉИМА КАО ОСНОВ ДАЉЕ ИЗГРАДЊЕ СРПСКОГ ПРАВОСУЂА

Организација судства у време уставобранитеља имала је извесних недостатака који су се превасходно испољили у самом функционисању уз евидентну спорост суђења.

Међутим, без обзира на све испољене недостатке и опште незадовољство правосуђем, конституисање судства на идејама законитости и правде имало је огроман историјски значај. Ово превасходно што је неминовно имати у виду тадашње односе у Србији, те чињеницу да су на овај начин уместо старих патријархалних судова створени модерни европски судови, који су судили по писаним законима по строго прописаним законским формама уз вишестепеност у суђењу.

„Ма колико погрешна у појединостима, уставобранитељска организација суда ухватила је оно што чини суштину модерног судства“.³⁵³

Заправо, формирано је судство које је премашивало стварне и кадровске способности тадашњег судског особља. Конституисани судови подразумевали су правно образоване судије. Како је међу тадашњим судијама било неписмених а правници су били права реткост, то је и постојала очигледна несразмера између уставобранитељске организације суда и спреме судија. Формирани су судови без правника који су имали судити по правним принципима и нормама.

Такође је постојала и очигледна несразмера између организације суда и важности спорова који су долазили пред суд. Наиме, уставобранитељско правосуђе је патило и од сувишног формализма јер су у то време већину парница чиниле ситне сеоске парнице за које је у првом реду било и сувише инстанци, рочишта и формализма. Тако је један и сувише компликован, фини и скуп апарат стављен у функцију за примитивне свађе.

---

³⁵³ С.Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, стр. 47.

Међутим, без обзира на неспорно испољене недостатке, организација судства под уставобранитељима имала је огроман историјски значај који се огледа не само у пионирској улози у превазилажењу мањкавости Милошевог фактичког правосуђа, већ и у стварању судске организације која је, бар када је у питању форма, била на нивоу савремених европских држава и која ће као таква представљати основ за даљи развитак правосуђа у Кнежевини и Краљевини Србији, како то проф. др Николић каже, све до 1918. године.

Управо из тих разлога готово да нема историчара и аналитичара (било политичког, економског, друштвеног, државно-правног) који није обележавајући и износећи карактеристике уставобранитељског периода (1838 – 1858), неизоставно и са великом пажњом говорио о судству, детаљно описујући напоре и успехе у организовању и функционисању овог најважнијег дела новоформиране уставобранитељске државе. Чак се у њиховим приказима често срећу посебно издвојени поднаслови управо како би се апострофирао историјски значај изградње правосуђа. При томе, у њиховим приказима државне организације и политичких односа олигархијског типа, незаобилазни су и посебно место заузимају описи и карактеристике нарастајућег правосудног апарата. То, са једне стране, говори о изузетном развоју у односу на Милошево правосуђе, и то чак у мери која превазилази кадровске и стварне могућности тадашње Србије.

Са друге стране, то нам недвојбено говори и о значају уставобранитељског судства за старешинску олигархију и њену бирократију, поготову што је тада успостављени судски апарат представљао основу на којој ће се, развојем и каснијом модернизацијом, оформити овај најважнији сегмент државне власти Кнежевине и Краљевине Србије.

Тако наглашени приступ, иако на први поглед има у себи више формалну него суштинску димензију, управо указује у којим друштвеним условима се оваква улога правосуђа оформила, како је она у тим условима диктирана, и да ли је и у којој мери правосудни систем утицао на те друштвене услове и односе.

Зато је и сасвим очекивано да су превирања на политичкој сцени Србије и то како 1858. и 1859. године, а у прикривеној форми и 1860-1868. (током владавине кнеза Михајла) тако и дан-данас, имала, имају, а и имаће својих манифестација и кроз само организовање и функционисање судства као једног од најважнијих сегмената државне власти.

Основе судске организације успостављене у време уставобранитеља, биће формално правно задржане и у време друге владе Милоша и Михајла Обреновића, те као такве и садржане у Михајловом *Закону о устројству судова* од 20. фебруара 1865. године. У тој чињеници, са једне стране, управо и лежи историјски значај успостављања и даљег егзистирања судске организације на онај начин како су је осмислили и изградили уставобранитељи. Међутим, са друге стране, функционисање овако организационо конституисане гране власти и даље ће историјски наставити трновити пут борбе за независност. Та борба ће бити тешка и беспштедна уз многе појединачне жртве, али ће са друге стране имати и повратни утицај на развитак друштвених услова и односа.

Стога, у даљем историјском развоју, српско правосуђе имаће многа искушења иако организационих промена у вишестепеном суђењу неће бити. Са ове временске дистанце то је сасвим разумљиво када се има у виду да су се на историјској сцени појавила двојица владоца који су државу подредили својој личности испољавајући апсолутистичке претензије. По карактеру личности и начинима на који су то чинили, иако отац и син, били су тако различити а у основи ипак тако слични, те је и резултат по даљи развој правосуђа био исти – поражавајући; као такав је представљао историјску нужност и оквир за даљу борбу за судску независност, која је постојала само у формално-правном смислу.

Преврат који је 1858. године вратио Милоша на престо постепено се претварао у један револуционарни покрет сељачких маса који је био управљен против зеленаша и чиновника. Милош, који поред себе није могао трпети било какву другу власт нити било каквих ограничења сопствене власти, а у виду модерне европске администрације која је створена у време уставобранитеља, искористио је народно незадовољство да се са чиновништвом обрачуна стварајући од њих одане кнежеве слуге. Збацивање многих судија у то време, имало је политичку конотацију и било инспирисано династичком сменом на престо. Тиме се показала и историјска нужност да даљи пут изградње независности правосуђа мора водити преко потпуног ослобођења судија од политичких утицаја, јер у супротном правосуђе само представља оруђе у рукама владоца и не остварује своју функцију и идеју због које је и конституисано те се претвара у сопствену негацију, тј. право и правичност у неправу и општу правну несигурност која сигурно никада не може бити у интересу било ког грађанина ни једне државе.

Поред судија и многи чиновници, и то и виши и нижи, изгубили су службу, право на плату, пензију, без обзира на права која су им била загарантована *Уставом* из 1838. При томе сам Милош је предњачио у испољавању својих самовласних мера стварајући утисак да нема тог чиновника нити његовог права и повластице коју он не би смео повредити. Либералну странку је оставио без вођства, Савет без угледа и моћи а министре лишио сваког политичког значаја претварајући их у директоре канцеларија. У том смислу Слободан Јовановић и констатује: „Крај Милоша, ниједна самостална власт није могла постојати и развијати се; свака је стала да опада, и да се измеће у једну врсту његове личне писарнице“.³⁵⁴ Сличност са садашњим стањем у правосуђу – збуњујућа.

Михајло Обреновић, иако је био сасвим другачији човек него његов отац Милош, иако је био лепо образовани западњак, припадао је истом владалачком типу правог апсолутисте. Зато иако је исти дошао на власт када је већ био уништен Милошев патријархални апсолутизам, он је све видове власти које су и створене као пандан за ограничење владоца потчинио својој власти. Те су власти и даље формално правно постојале, али су биле без било какве самосталности. Михајло је вербално пропагирао законитост и за исту, у свим обраћањима, имао пуна уста хвале. Фактички ситуација је била сасвим другачија. Наиме, уставним законима из 1861. и 1862. године, а посебно Уставним законом о устројству Државног савета, успостављен је потчињен положај Савета кнезу. О законима је решавао чиновнички Савет који је био потпуно завистан од њега, тако да је Михајлова воља заправо и представљала закон. На тај начин ће просвећени апсолутиста Михајло Обреновић увести „опасну противуставну праксу“ (која се и данас примењује), да се путем закона - као нижих правних аката, мењају уставне одредбе. Михајло, формално-правно није укинуо *Устав* из 1838, али је издао један низ органских закона који су, иако то нису смели, заправо из основе изменили постојећи *Устав*. Зато неки правни писци као Марко Павловић, ове законе сматрају неком врстом новог устава.³⁵⁵ Међутим, без обзира на околност које ћемо становиште прихватити, и да ли ћемо ове правне акте третирати као први српски устав или као основне, органске или уставне законе, евидентно да је њима успостављено једно ново уставоправно стање у Србији, у коме је судска власт остала независна само у

---

³⁵⁴ С. Јовановић, *Друга влада Милоша и Михајла*, стр. 339.

³⁵⁵ М. Павловић, *Преображенски устав први српски устав*, стр. 126

формално-правном смислу. Тако проф. др Небојша Ранђеловић констатује: „Створена је полицијска држава у служби великих националних циљева – *Устав* који то више није био и закони који су значили *Устав*.“³⁵⁶

Међутим, Михајлов аутократски темперамент свој врхунац је показао 1864. године у пропасти Великог суда, када је јасно манифестовао да не може да прихвати самосталност судске власти, те је остварена превага политичког опортунитета над правдом и законитошћу на запрепашћење домаће и иностране јавности.

Афера „пропасти Великог суда“, везана је за такозвану Мајсторовићеву заверу. Наиме, супруга Александра Карађорђевића, Персида Карађорђевић, узима за главног агента Филипа Станковића, трговца из Смедерева; оног истог газда Филипа, који је био агент Милоша Обреновића 1858. године, који само сада за накнаду од 2000 дуката служи Карађорђевићу, штампајући проглас у коме предлаже нови династијски преврат. Међутим, полиција улази у траг целој ствари, и Филип не успева да овај проглас растури, већ бежи најпре у Бечкерек, а затим у Пешту.

Полиција у Смедереву 1863. године притвара тридесет до четрдесет лица међу којима и два саветника из доба Карађорђевића, два активна среска начелника, једног среског начелника у пензији, три свештеника. За вођу завере проглашава Антонија Мајсторовића, бившег саветника, и на тај начин поступање Карађорђеваца, које још увек није добило било какав вид конкретне акције, проглашава великом завером.³⁵⁷ Руководјена нескривеном жељом кнеза Михајла да се актери наводне завере најстроже казне, влада је не чекајући било какво решење суда 27. марта 1864. године издала службено саопштење у коме о наведеној завери говори као потпуно доказаној надајући се строгој казни. Запањујуће ли сличности и данас у наступима политичара.

Међутим, супротно исказаним очекивањима владе, првостепени суд у Смедереву четворицу окривљених пушта *испод суђења*, а четворицу ослобађа због недостатка доказа. Остали су осуђени за припрему издајничког предузећа и увреду кнеза, али нико од њих није добио више од две године затвора.

---

³⁵⁶ Н. Ранђеловић, *Србија и Турска од париског до Берлинског конгреса*, Завод за уџбенике, стр.165.

³⁵⁷ Завереници су држали да ништа не могу предузети без новца, те су написали писмо тражећи од Карађорђевића у ту сврху 6 000 дуката. Међутим писмо, према наводима Слободана Јовановића, никада није достављено Карађорђевићу.

Решавајући у другостепеном поступку, Велики суд је, на запрепашћење кнеза Михајла, Владе и Савета, 3. јуна 1864. године донео ослобађајућу пресуду. Њихово правно становиште исказано у наведеној одлуци било је да је код кривичног дела припреме издајничког предузећа постојао само покушај који по закону у овом случају није кажњив. У погледу другог кривичног дела - увреде кнеза, сматрали су исто да не постоји из разлога што је као неспорно било утврђено да окривљени нису долазили у лични контакт са кнезом, него су о њему говорили између себе, када нису ружили његову личност, него нападали његову јавну радњу.

„Тамо где је влада држала да постоје сасвим озбиљне припреме преврата, суд је нашао да постоје само поверљиви политички разговори са једним некажњеним покушајем припреме“.³⁵⁸

Оваква одлука Великог суда запрепастила је кнеза и Владу који нису могли да прихвате *Уставом* прокламовану независност судске власти, већ су судије третирали као чиновнике, које је Влада у свако доба могла узети на одговор за њихове поступке.³⁵⁹

Одговор кнеза и Савета уследио је веома брзо. Они су били једногласни да судијама Великог суда треба судити за то што су такву одлуку донели. Наиме, министар правде је најпре утврдио да су судије Великог суда погрешно примениле и разумеле закон, тачније да га нису разумели онако како је он мислио да га треба разумети. Из такве премисе извео је закључак да им се може судити. Потешкоћа, да је такво суђење по важећим прописима било у надлежности редовних судова, превазиђена је (доношењем по хитном поступку) 11. јуна 1864. године *Закона о стављању судија под суд*. Тако је створен законски оквир да се за суђење члановима Високог суда оформи један нарочити суд од четири саветника и три члана Великог суда. Тај суд је судио као преки суд у првом и последњем степену, а његову већину су чиниле несудије. Овај суд је пресуду доносио на основу ислеђења спроведеног од стране комисије коју је оформио министар правде. Ова комисија је имала три члана: помоћника министра, начелника округа београдског и председника варошког суда београдског. Дакле овај суд се, и по саставу и по поступку, разликовао од редовних судова.

³⁵⁸ С. Јовановић, *Друга влада Милоша и Михајла*, стр. 435.

³⁵⁹ Чини се да се и данас чине напори да се кроз законске прописе у правни систем инсталирају механизми који за циљ имају да од судија своре обичне послушне чиновнике.

Тако су пред комисију позване да дају одбрану судије Великог суда Јеврем Грујић, Јован Мићић, Јован Николић, Јован Филиповић, Маринко Радовановић, и секретар заступник судије Стојче Ивановић. „Судије су одговорили сви једно исто – да су они судили онако како су разумели закон, а да за своје разумевање закона нису никоме дужни давати рачуна. Грујић није одговорио ништа. Сматрајући закон од 11. јуна као неправилан, он се није хтео подврћи његовим прописима“.³⁶⁰

Двадесет трећег јуна 1864. године постављени су чланови тог новоформираног специјалног суда који је имао судити судијама Великог суда. Као представници Државног савета за судије су постављени: Гаврило Јеремић, Ђорђе Миловановић, Ђорђе Ценић и Јефтимије Угричић, а од стране Великог суда, Алекса Романовић, Ђорђе Петровић и Никола Х. Поповић. „Наручити суд није саслушавао оптужене судије, и своју пресуду донео је на основу оптужбе министра правде и на основу извештаја иследне комисије“.³⁶¹

Дакле, једном недопустивом ретроактивном применом у свему неуставног и накарадног закона петорица судија Великог суда осуђени су на казну затвора у трајању од три године и двогодишње лишење грађанске части, а секретар Суда Стојча Ивановић на двогодишњи затвор и једногодишњи губитак грађанске части.

При доношењу овакве одлуке један од чланова, судија Романовић, издвојио је своје мишљење. Он је сматрао да није доказана намера оптужених. „Из дела које се овде суди не да се извести да су обвињавани при суђењу руковођени сопственом коришћу, не да се извести пакост противујавних интереса, не да се ни из одоношења њиних према онима за издају обвињаванима закључити, да су састрадањем руковођени“.³⁶² У издвојеном мишљењу образлажући непостојање намере већ само нехата, он је предлагао за судије казну лишења звања, а за секретара сто талира новчане казне.

Епилог „Мајсторовићеве завере“, био је да завереници остану без казне, а да они који су им судили – судије Великог суда оду у затвор. Тако су се судије Великог суда нашле на издржавању казне у Карановцу. Кнез ће им дати помиловање почетком септембра 1865.

Међутим, епилог пропасти Великог суда био је много озбиљнији. Апсолутно би се сложила са професором др Драганом Николићем који каже: „По

---

³⁶⁰ Исто, стр. 437. и 438.

³⁶¹ Исто, стр. 438.

³⁶² Исто, стр. 438.

реакцијама које је изазвала у јавном мњењу и по политичким последицама које је остварила – афера пропасти Великог суда може се мерити једино с потоњим државним ударима краља Александра Обреновића.³⁶³

Просвећени апсолутиста Михајло Обреновић, под окриљем великих националних интереса, стварао је јаку полицијску државу стварајући бирократски деспотизам који је гушио сваки вид демократије, те је у таквој констелацији односа и обезбедио да Скупштина (која је те године држана) одобри овакав његов противуставни гест који је грубо нарушио независност једне гране власти. Изгледа да и некада, а и сада, у Скупштини се могло чути само оно мишљење које је прихватљиво за политичког лидера. Тако је скупштинска адреса поред осталог садржала само речи хвале за кнеза. „Хвала вам, господару, што бар њима (тј. судијама) не дадoste, да се некажњено титрају законима земаљским и тиме спасoste народ од најубитачнијих посљедица, које би га снашле да безаконе сужаје оставе без казне законите“.³⁶⁴

На овај начин не само да је изманипулисано народом, већ се једно противуставно понашање оправдавало народном вољом, те се и сама Скупштина увлачила у даље незаконитости. Простом одлуком Скупштине свим чиновницима који су били уплетени у Мајсторовићеву заверу одузете су пензије.

Реакција у круговима варошке интелигенције, међутим, није могла бити спречена ни полицијским режимом, па је сходно томе произвела и одређене политичке последице. Интелигенција се окренула против Владе. Општи утисак био је да су судије Великог суда осуђене без доказане било какве кривице, само зато што нису разумели закон онако како је министар правде желео да га они разумеју. При томе судио им је један, по хитном поступку, конституисан суд у коме је било мање судија него саветника и то на основу ислеђења комисије у којој су судије у односу на административне раднике били у мањини. Суђено је по кратком поступку чак и без саслушања оптужених – судио им је преки суд.

Последица је била свакако несагледива. *Уставом* прокламована независност судске власти на овај начин је укинута. Послата је порука страха свим судијама. Када се тако могло са судијама Великог суда - могло је са свим судијама. Од њих се очекивало да суде не по своме разумевању закона, већ по очекивањима

---

³⁶³ Д. Николић, С. Шаркић, Д. Поповић, *Историја српског правосуђа*, стр. 63.

³⁶⁴ С. Јовановић, *Друга влада Милоша и Михајла*, стр. 438. и 439.

министра правде. Ако би протумачили закон на начин како то од њих министар правде, односно кнез и Савет нису очекивали, могли би бити предани на суђење једној инзваредној комисији, више административног него судског карактера, постављеној од самог министра. Тако је Велики суд, као и читаво правосуђе а и чиновништво, постало оруђе кнеза и Владе. Судије су једино могле да бирају између обичне чиновничке послушности или казне. Таква ситуација могла је само као крајњи резултат показати урушавање моралног угледа Михајловог режима, јер после пропасти Великог суда никада више није могао важити за режим законитости.

На жалост, слични друштвено-економски односи рађају и посезање за сличним, додуше мало модификованим, решењима и методама од савремених политичких актера. Управо из тих разлога и дан-данас, без обзира на институциону изградњу и цивилизацијске тековине, слична је ситуација у правосуђу и слични атаки на њену независност. Лично сам, као судија Основног суда у Пожаревцу, доживела сличне политичке притиске од стране тадашње Министарке правде Снежане Маловић, који су, на моју срећу, са срећнијим епилогом. Међутим, такав напад на независност српског правосуђа настављен је и након „наводних политичких промена“. Сличну ситуацију доживели су и судија Владимир Вучинић, али и судије Обрен Јездић и Надежда Видић, и ко зна још колико поштених и часних судија. Евидентна је, и некада и сада, жеља политичара да управљају српским правосуђем и преко тога модификују стварност, стварајући од судија послушне, зависне чиновнике. То остварују како директним претњама тако и утицајима који нису усмерени само према појединим судијама, већ се преко њих шаље општа порука свим судијама како ће проћи ако не слушају власт и њене жеље. Наравно, још су опаснији утицаји и урушавање судске независности кроз инсталирање у правни систем таквих механизма. Последица таквог стања може бити једино правна несигурност и за грађане и за судије, а што све води слабљењу државе и њених институција. Нарастање таквих противречности рађа нове историјске нужности.

То ће наравно историјски бити потврђено и у Михајловом аутократском полицијском режиму који ће се завршити у Топчидеру. Наиме, после велике афере око пропасти Великог суда и фактичког укидања судске независности, Михајло није имао потребе да било шта мења у организационом смислу у правосуђу. Он је ослонац својој власти у земљи остварио ослоном на војску, али и изграђеним

бирокупатским деспотизмом што су му наравно омогућиле и тадашње међународне констелације и њихови интереси на Балкану.

Тако ће основе судске организације које су постављене и изграђене у уставобранитељском периоду у потпуности бити задржане и у Михајловом *Закону о устројству судова окружних, апелационог и касационог* од 20. јануара 1865. године. Ово законско решење у основи биће базирано на концепту организације судства који су промовисали уставобранитељи. Закон је у том смислу утврдио постојање окружних судова као првостепених, Апелационог као другостепеног и Касационог као највишег суда. Оваква организација српског правосуђа егзистираће све до Првог светског рата, дакле представљаће организациони оквир српског правосуђа Кнежевине Србије. У тим оквирима статус општинског суда биће променљив, у директној корелацији са променљивим положајем општине унутар система државне управе, док ће прекретнице у функционалном смислу свакако представљати најпре *Закон о адвокатури* из 1862. године, поротно суђење заведено 1871, а онда свакако *Закон о судијама* из 1881. године.

Дакле, *Закон о устројству судова* из 1865. године предвидео је да у сваком округу постоји по један окружни суд, и то као првостепени суд. Састав суда је био предвиђен истим законом и то као трочлани састав. Суд је сачињавао председник суда и двоје судија, с тим да су сви морали испуњавати одрађене услове - морали су бити српски поданици старији од 25 година, са најмање петогодишњим стажом у правосуђу и завршеним правним наукама, у земљи или иностранству:

„Судија окружног суда може бити само Србин, да има 25 година и да је редовно свршио правословне науке у Србији или на страни и 5 година у судској струци. Поставља се на предлог Министра правде указом Кнеза“.³⁶⁵

Коначно је дакле као законски услов предвиђена адекватна стручна спрема, те на тај начин и превазиђена претходна пракса да су судије чак могле бити и неписмене. У истом рангу са окружним судовима стајали су Суд вароши Београда и Трговачки суд у Београду: „У сваком окружју постоји по један окружни суд, као првостепени, овима раван постаје суд вароши Београда и трговачки суд са посебним устројствима“.³⁶⁶

---

³⁶⁵ *Зборник закона и уредаба XVIII*, 23.

³⁶⁶ Исто

Што се тиче стварне надлежности, она је укључивала како грађанску, тако и кривичну материју, али и пупилске и трговачке предмете. У грађанској материји надлежност овог суда обухватала је све оне предмете који нису потпадали под надлежност општинских судова, али и независно од вредности спора, све предмете око права својине на непокретностима, право наслеђивања били законско било тестаментално, спорове у којима се вредност није могла изразити у новцу, али и спорове о штети коју државни службеник причини у вршењу службене дужности.

Стварна надлежност у кривичним предметима подразумевала је суђења за „сва злочинства и преступе који нису законом потчињена суђењу специјалних судова или власти.“³⁶⁷

У пупиларним предметима надлежност окружних судова обухватала је спорове пописивања имања малолетника, постављање татора који су у обавези да се старају о личности и имању малолетника. Овај суд је такође, по саслушању татора, доносио решења о располагању имовином малолетника.

Трговачки суд је своју стварну надлежност заснивао у свим оним трговачким предметима где је вредност спора прелазила надлежност општинских судова.

Поред суђења у првом степену, окружни суд је имао касациону власт у односу на пресуде општинских судова.

У процесно-правном смислу суђење у окружним судовима је било јавно, а изузеци од јавности суђења морали су да буду предвиђени законом. Одлука се доносила већином гласова уз могућност да судија издвоји своје мишљење, што је морао образложити уношењем у записник. Пресуда се изрицала у присуству тројице судија и деловође. Свим техничким и процесним радњама руководио је председник суда који је истовремено и вршио надзор над „званичницима судским“. Председник суда је одређивао делокруг рада канцеларијском персоналу, али и на крају сваке године подносио министру правде такозване кондиту-листе чиновника и практиканата. У случају спречености председника суда, сва ова његова права прелазила су на најстаријег судију. „Секретар је био старешина канцеларијског персонала, али је у изузетним ситуацијама могао заменити одсутног судију ако је имао својства за судију прописана“.³⁶⁸

---

³⁶⁷ Зборник закона и уредаба XVIII,23.

³⁶⁸ С. Шаркић, Д. Поповић, Д. Николић, *Историја српског правосуђа*, стр. 66.

Законом из 1865. године Апелациони суд је конституисан као суд другог и последњег степена, и то над свим судовима. У погледу састава, *Закон* је предвиђао да га сачињава десет судија од којих је један био председник, потребан број секретара и другог персонала. Радио је у два одељења од по пет судија; председник суда могао је председавати у било ком већу, док је у другом већу председавао судија који је имао најдужи стаж као судија Апелационог суда. И судије Апелационог суда именовано је кнез на предлог министра правде, али су услови за именовање били: завршен правни факултет, тридесет година живота, и пет година судијске праксе. Пресуда је изрицана у присуству петорице судија и деловође, али је писмени отправак често радио секретар или давао на рад нижим судским чиновницима.

Истим законом из 1865.године предвиђен је и Касациони суд као суд над свим првостепеним и Апелационим судом. Овај суд сачињавало је петнаест судија од којих је један био председник. Услови за именовање су били идентични као и код судија Апелационог суда, уз изузетак који је био предвиђен чланом 4. *Закона о судовима* и који је предвиђао да судија Касационог суда мора имати седам година судијског стажа. И судије Касационог суда именовано је кнез на предлог министра правде. Суд је заседао у три одељења од по пет судија, али је имао и велико заседање од најмање девет судија, и опште од најмање тринаест судија. Евиденција о раду суда била је заједничка за сва три одељења.

Касациони суд је имао тројаку надлежност. У првом реду у његовој надлежности било је да се брине о правилној примени прописа као и једнакој судској пракси. Поред тога решавао је по жалбама у грађанским и кривичним предметима у случајевима који су законом прописани, али и одлучивао о делегацији и сукобу надлежности, и вршио главну контролу, вршећи функцију рачунског суда.

О захтеву министра правде да се судија било ког суда позове на одговорност за накнаду штете причињене вршењем службене дужности или да се подвргне суђењу за злочине или преступе против службене дужности из члана 109, 120. и 127. *Кривичног законика Кнежевине Србије*, Касациони суд одлучивао је у великом заседању.

Када би се у пракси уочило да судови различито тумаче правни пропис, на општој седници би се заузимало правно становиште о томе како се има разумети и

применити правни пропис. Такође у општем заседању на тражење министра или по сопственој самоиницијативи, Касациони суд је заузимао став о појединим правним прописима па формулисао примедбе ако би нашао да његове наредбе нису сагласне са важећим правом.

У оваквој организацији српског правосуђа, како каже професор др Драган Николић, „статус општинског суда биће променљив и зависиће од конкретног положаја општине унутар система државне управе, односно локалне самоуправе“.³⁶⁹

Наиме, Општински суд је преузео функције примирителног суда из 1838. године. Задржавајући исту стварну надлежност заправо примирителни суд је само променио назив судећи у грађанским споровима о покретним стварима мање вредности - до 500 гроша чаршијских, односно за кривична дела за која су биле прописане казне од највише три дана затвора, десет удараца штапом или два талира.

Наиме, примирителни суд је сходно *Устројству општине* од 17. јуна 1839, а на основу *Устава* из 1838. био предвиђен као највиша општинска власт. Његова организација, надлежност и функционисање већ напред је изнета у целини где је приказано српско правосуђе под уставобранитељима.

Нови *Закон о општинама* биће донет 24. марта 1866, као један од главних Михајлових закона. Овај закон трајао је све до доношења *Устава* из 1888. да би га Александар поново вратио у примену 1894. године, када је укинуо *Устав* из 1888. и завео лични режим.

Сходно овом закону општински органи били су: општински збор, општински одбор и општински суд. Општински збор чинили су пунолетни чланови општине који су плаћали порез и њихов главни задатак био је да бирају општински одбор који је имао углавном финансијске ингеренције, али и право надзора над општинским судом.

„Могао је државној власти тужити председника и чланове општинског суда због неспособности, небрижљивости и неискрености у служби. Могао је тражити како њихово кажњавање тако и њихово смењивање.“³⁷⁰

---

³⁶⁹ С. Шаркић, Д. Поповић, Д. Николић, *Историја српског правосуђа*, Београд, стр.65.

³⁷⁰ С.Јовановић, *Друга влада Милоша и Михајла*, стр.374.

Према *Закону о устројству општина* из 1866, Општински суд био је састављен од председника – кмета и двојице чланова. У варошима су их бирали општински одборници, а по селима нарочити повереници. Међутим, њихов избор је постајао пуноважан тек пошто би био потврђен од државних власти. Избор чланова суда потврђивао је средњи начелник. Пак избор кметова у обичним селима и варошима потврђивао је окружни начелник, а у окружним варошима министар унутрашњих дела.

При томе, иако су председник и чланови Општинских судова били бирани на неодређено време, они су, било по личном нахођењу било по притужби општинског одбора од стране државне власти, увек могли бити смењени. Тако Слободан Јовановић констатује: „Они су остајали у своме звању све докле их, због њиховог рђавог службовања, не би сменила она државна власт која је била надлежна за потврду њиховог избора. Та их је власт могла сменили како из властитих побуда тако и по тужби општинских одбора“.³⁷¹

Општински суд је са једне стране био државни, а са друге општински орган. Као државни орган, он је вршио судске и управне послове. Као општински орган, он је био власт која је имала ингеренцију извршења за разлику од општинског одбора који се бавио решавањем тих општинских послова.

Међутим, овим Михајловим законом уведен је строги надзор државне власти над општином. По том основу државна власт је како констатује професор др Драган Николић „могла да поништи сваки акт општинског суда“.³⁷²

Председник и чланови Општинског суда доведени су у потпуно завистан положај према државној власти која је потврђивала њихов избор, а тиме се повредило начело изборности општинских органа. Овим Законом општина је заправо у потпуности била бирократисана при чему су и општински одбори као и општински суд изгубили независност и самосталност, те принуђени на ону исту послушност према влади као и обични државни службеници. Тако конституисана општина постала је потпуно безопасна за Михајлов систем, а општински судови оруђе у његовим рукама.

Прошло је више од девет година, када је кроз измене и допуне наведеног закона (8. октобра 1875. године) укинута право државној власти да дисциплински

---

³⁷¹ Исто, стр. 374.

³⁷² С.Шаркић, Д. Поповић, Д. Николић, *Историја српског правосудја*, стр. 75.

кажњава и збацује кметове и чланове општинских судова, односно оцењује целисходност њихових аката.

Измена стварне надлежности ових судова уследила је 17. јануара 1876. године, и то тако што је у грађанској материји проширена на спорове о непокретностима и меничним потраживањима до вредности од 100 динара, а у кривичној материји за сва кривична дела за која је прописана казна затвора до месец дана односно до тридесет талира. Одлуку по жалбама на првостепену пресуду Општинских судова доносили су општински одбори који су као управни органи представљали другостепену инстанцу.

На жалост овакво проширење самосталности Општинских судова било је кратког века, тачније до 17. јуна 1876. године, када се Општински судови поново стављају под надзор полицијских власти.

Ако даље пратимо историјски положај Општинских судова запазићемо да ће *Законом о општинама* из јуна 1884. године бити појачан надзор државне власти над Општинским судом. Председник и чланови Општинског суда опстајали су на својим местима само до тренутка до када је то хтела полицијска власт.

Општински судови побољшаће донекле свој статус и самосталност према *Закону о општинама* од 21. марта 1902. године, али само до државног удара Александра Обреновића који је укинуо не само *Устав* из 1888, већ и вратио на снагу Михајлове законе, те и Општинским судовима статус који су имали пре четрдесет година. После Мајског преврата реактивиран је закон из 1902. Његове измене и допуне уследиће крајем 1903, а затим 1904, 1905. и 1909, али неће мењати надлежности општинских судова тако да ће судска организација остати неизмењена све до Првог светског рата.

Дакле уочљиво је да без обзира на прокламовану независност судске власти, у аутократским режимима иста је само формално постојала, и није остваривала свој основни циљ заштите свих припадника заједнице и њихових права па и од сопствених владара. Правосудни систем осмишљен и конституисан у време уставобранитеља требало је да пружи превасходно заштиту приватне својине од захватања других а самим тим и самовоље владара. Међутим, без обзира на уставни оквир, актима нижег правног ранга владари су мењали уставну материју, а самосталност и независност судова до те мере је ограничавана да су судије свођене на обичне послушне чиновнике који су постајали оруђе владара у очувању

владарске позиције. Таквим гушењем независности судске власти нарастајуће друштвене противречности постајале су све уочљивије и неподношљивије, јер је у све већем броју случајева изостајала правна заштита што је све имало повратно дејство на саме друштвене односе и услове, мењајући их било револуционарно било реформаторски. Управо из тих разлога искуства из уставобранитељског правосуђа намећу се као корисна и нужна .

Управо из тих разлога у даљој анализи судског система, који је преузет непосредно из уставобранитељског периода, посматраћемо законе који представљају прекретнице у функционисању правосудног механизма, законе који су унапредили његово функционисање, и то у истим организационим оквирима, али и утицали на примат управне власти над судском.

Један од таквих закона је свакако *Закон о адвокатури* из 1862. године. Наиме, у предходним излагањима је приказано да је у уставобранитељском периоду изграђена стабилна судска организација која све до Првог светског рата није мењана, али је независност и самосталност судске власти имала променљиви карактер од владара до владара. Такође, донет је и велики број процесних прописа те се у пуном светлу као веома актуелан проблем истиче проблем заступања странака пред судовима. У оскудици не само школованих правника већ и писмених људи као адвокати пред судовима јављаће се и полуписмени људи. У таквом друштвеном миљеу, неретко промућурни чиновници заступали су странке успевајући да своје услуге, али и приватне везе са судијама, итекако уновче.

Први корак у законском регулисању таквог стања, начинили су још уставобранитељи 21. октобра 1843. године забранивши „чиновницима, учитељима и свима који државну плату примају, да несмеду адвоцирати ни код суда, ни иначе“.³⁷³

Оваква забрана је са једне стране сасвим оправдано и крајње позитивно раздвојила адвокатуру од државног чиновништва, али је у постојећој друштвеној констелацији имала и негативних последица, јер је драстично снизила и онако лош квалитет заступања пред тадашњим судовима. Укључивањем у адвокатски ред после 1843. године и већег броја бивших државних чиновника, и то управо оних који су због проневера или других кривичних и дисциплинских престапа искључени из службе, додатно је компромитовала њихов положај. „По писању

---

³⁷³ С. Шаркић, Д. Поповић, Д. Николић, *Историја српског правосуђа*, стр. 68.

Српских Новина из 1859. године правозаступништвом се баве и полуписмене занатлије, али и бескућници варалице и скитнице“.³⁷⁴

Такво хаотично стање у адвокатури наметнуће као нужност потребу за законским регулисањем, те ће 28. фебруара 1862. године и бити донет *Закон о правозаступницима*. Овај закон ће детаљно прописати услове за стицање, али и губитак права заступања пред судовима уз одређивање начина полагања правозаступничког испита. У законском тексту била су и експлицитно набројана права и дужности правозаступника, али и предвиђене дисциплинске казне и услови под којима се исте правозаступницима могу изрећи. Поред тога чланом 64. наведеног закона био је прописан и текст заклетве који су новопримљени правозаступници полагали у Министарству правде.

Донети закон свакако је имао за циљ да омогући бављење адвокатуром само онима који су доброг и поштеног владања, а који су завршили правословне науке и положили правозаступнички испит. То је и резултирало бројем правозаступника. Србија је у том периоду имала само 22 јавна правозаступника и то осам у Београду.

Правозаступнички испит полагао се пред петочланом комисијом састављеном од судија Апелационог суда при чему су кандидати губили право на даље полагање уколико би три пута безуспешно покушали да га положи. Овог испита били су ослобођени дипломирани правници који су имали најмање трогодишњи рад у адвокатури или двогодишњи у правосуђу.

У члану 43. наведеног закона били су таксативно набројани пропусти и злонамерне сметње због којих би правозаступник могао бити кажњен. При томе првостепеним судовима је дато законско овлашћење да по службеној дужности или на захтев странке изричу правозаступницима дисциплинске казне. Као дисциплинске казне предвиђена је мера укора, али и новчана казна, па и привремена или трајна забрана бављењем правозаступништвом.

Међутим, и поред наведених покушаја и даље је у народу постојало велико незадовољство узроковано несавесним радом појединих адвоката. Такво незадовољство испољено је и на Скупштини 1864. године када је чак тражено укидање адвокатуре. Такав предлог наравно није усвојен, али је иницирао да већ 15. јуна 1865. године буде донет нови *Закон о правозаступницима*, који је

---

³⁷⁴ С. Шаркић, Д. Поповић, Д. Николић, *Историја српског правосуђа*, стр. 68.

прописивао награде и трошкове адвоката, и то за сваку појединачну радњу. Такође он је одређивао и у којим случајевима правозаступник се не сме прихватити заступања, односно када може али не мора своју помоћ отказати и пре завршеног спора. Новодонети закон је садржао и једну квалитативну измену у погледу услова за стицање правозаступничког звања. Сада више није тражено да кандидат за правозаступника има завршена права већ само да положи правозаступнички испит. Испит се полагао пред петочланом комисијом коју је одређивао министар правде.

Дакле евидентно је да је адвокатура веома битан фактор за стабилно и добро функционисање правосудног система. Такође евидентно је да је Михајло своју аутократску власт обезбеђивао поред осталог и преко послушног правосудног система, те му је у том контексту било неопходно не само да од судија створи обичне послушне чиновнике које може по свом шефу да смењује и кажњава већ и да сличне механизме обезбеди и у самој адвокатури. Евидентно је да се управо кроз законску регулативу стварају легални законски оквири за модификовањем и кадрирањем и адвокатури као веома битне професије. Из тог разлога су и евидентна настојања да се Министарству правде да што значајнија улога у кадрирању а самим тим и директни утицај на адвокатуру.

Имајући у виду све напред изнето као нужно се намеће поређење садашњег стања у адвокатури, али и односа експонената државне власти према истој.

Представници извршне власти у Србији, као извршиоци прљавих „работа“ крупног светског олигархијског капитала, националну економију Србије уништавају стварајући од ње економску колонију. Како у свакој колонији правосуђе, као и здравство и просвета, представља чист трошак за колонизатора, треба га учинити што јефтинијим за колонизатора, али и што зависнијим а тиме и послушнијим па преко њега као таквог обесправљени народ држати у што већој покорности а по могућству и беспесперктивности. Најлакше и најјефтиније поред осталог то се може учинити и имплементацијом у правни систем читавог низа закона који ће нарушавати стабилност система у тим сегментима. Када говоримо о правосуђу, већ смо видели начине који су примењивани у судовима, али за извршну власт постало је опасно да се и адвокатура отргне таквој контроли. Из тих разлога извршиоци радова (извршна власт), за потребе страног налогодавца, у Србију покушава да уведе посебан повлашћени ред јавних бележника. Преко послушне

законодавне власти као некада у прошлости тако и данас извршна власт је издејствовала доношење читавог низа неуставних закона. Неким од њих (*Закон о јавним бележницима, Закон о промету непокретности, Закон о изменама и допунама Закона о ванпарничном поступку, Закон о оверавању потписа и рукописа*) начињен је покушај да се у правни систем уведе и успостави монопол јавних бележника и њихово ексклузивно право да сачињавају одређене уговоре и исправе. Тиме се на њих преноси део судских надлежности при чему се суштински ограничавају слобода уговарања као и право грађана на правну помоћ. На тај начин држава врши одузимање надлежности и адвокатури, преносећи је ексклузивно на ограничен број људи (јавне бележнике) које кадрира дајући им и огромне финансијске погодности, а све на штету грађана Србије. Такво мешање извршне власти у функционисање правосуђа евидентно да само одговара страном наручиоцу разградње српске државе, јер се истим нарушавају темељи и принципи на којима почива сваки правни поредак. Последице су наравно несагледиве по грађане Србије, јер нарушавањем принципа владавине права исти се онемогућавају у заштити својих права и слобода као и заштити легитимних интереса, што доводи до неједнакости грађана пред законом.

У таквим околностима, у интересу грађана Србије, али и заштите адвокатске професије а самим тим и читавог правосудног система Србије, Скупштина Адвокатске коморе Србије на заседању 13. септембра 2014. године доноси одлуку о организацији протеста са обуставом рада адвоката на целој територији Србије.

Вишемесечна обустава рада најпре је игнорисана од стране представника извршне власти уз настојања да се јединство адвокатуре што више наруши и финансијски иста исцрпи а тиме и осујети евентуални успех. Међутим, организовани, доследни и истрајни адвокатски ред изборио се за делимичне измене неуставних закона те донекле поправио ситуацију у тој области али превасходно у српском правосуђу, показујући му да постоје начини да се у позитивном правцу начини промена и настави пут за стварно успостављање судске независности која је нужна уколико желимо имати јаку државу у интересу свих грађана Србије, а не економску колонију која ће бити експлатисана од иностраног колонизатора.

Враћајући се на анализу српског правосуђа, у другој половини XIX века као иновацију у судском систему можемо запазити увођење поротног суђења.

Намесничким *Законом о пороти* од 21.октобра 1871. године заправо озакоњена је жеља народа исказана на Великој народној скупштини да се за разбојништва, опасне крађе и паљевине заведе поротно суђење.

Заправо кроз овај закон извршена је корекција одредби *Закона о поступку судском у кривичним делима* и то оних одредби које су предвиђале да се имају сматрати доказаним само оне чињенице за које постоји одређена врста и број доказа. Државни савет је најпре успео да код народа створи представу да кметови и полиција хватају лопове, а да их суд пушта у недостатку доказа. Тако створену криву представу Савет је желео да искористи увођењем у систем поротног суђења, дајући грађанима могућност да они кажу да ли је неко крив или не.

Овим законом тако се у правосуђе Кнежевине Србије уводе мешовита судска већа састављена од четворице поротника из народа и тројице професионалних судија. Поротнике су бирали општински одбори сваке године и то у мањим општинама по пет до шест поротника, у окружним варошима по дванаест, а у Београду двадесет и четири. Кандидат за судију поротника морао је испуњавати одређене услове, тј. морао је бити српски држављанин са навршених тридесет година који је плаћао порез од најмање шест талира, који није под полицијским надзором нити осуђиван, није под старатељством нити стечајем, а поседује општу физичку и менталну способност. Изабрани поротник је пред председником окружног суда полагао заклетву: „ да ће при решавању дати гласа по своме сопственом убеђењу, основаном на извиђању и познавању ствари, а не по мрзости, наклоности, наговору, или из страха.“³⁷⁵

При томе поротни суд је дакле био Окружни суд који је судио само за одређена кривична дела као што су разбојништва, опасне крађе и паљевине. Порота је решавала при томе само питање кривице, док се питањем правне квалификације кривичног дела као и самим одмеравањем казне бавио искључиво професионални судијски кадар. Стварност је, међутим, показала све недостатке оваквог законског решења те и наметнула потребу његове корекције. По речима самог тадашњег Министра правде Г. Гершића догађало се да су поротници, који су бирани из општине оптуженог, из страха од освете или услед других утицаја и притисака гласали да се опружени ослободе чак и у оним случајевима где су они признавали сами своју кривицу. Због испољених недостатака донет је нови *Закон о пороти*

---

³⁷⁵ С. Шаркић, Д. Поповић, Д. Николић, *Историја српског правосуђа*, стр.72.

најпре 1892, а затим и 1895.године. Законом из 1892. одређено је да се двојица поротника узимају из места из кога је оптужени, а друга двојица из седишта окружног суда. Законом из 1895. године смањен је број судија поротника у судијском већу и то са четири на два.

Значајан заокрет у изградњи независности судске власти о коме је неизбежно говорити, остварен је у време великог заокрета у политичком животу Србије с краја XIX века, а до кога ће доћи после пада с власти Либералне странке. Тако се још једном у уставно-правној историји Србије показало да одређени друштвени односи и услови диктирају изградњу адекватне организације и улоге судске функције и државног апарата, али и да се до унапређења судства и његове самосталности долазило кроз вековну борбу нарастајућих супротности.

Тако је и деветог фебруара 1881. године донет *Закон о судијама*, који је судску власт учинио независном од извршне власти. Мала средњевековна Србија по узору на најпрогресивније снаге и идеје човечанства с краја XIX века, по узору на Француску и Белгију, овим законом гарантовала је независност и сталност судске власти. Начела која ће тако грубо бити повређена у правосуђу с краја XX и почетком XXI века у Србији.

Наиме, овим законом влада Милана Пироћанца је судијску струку трајно очистила од лаичког кадра. Наиме први услов за избор судија свих инстанци био је да су свршили редовне правне науке у Србији или на страни. При томе њихов материјални положај побољшан је и учињен извеснијим на тај начин што је самим Законом предвиђена динамика повишице према годинама службе.

Кандидати који су предлагани за судије Апелационог или Касационог суда морали су испуњавати и посебне услове у погледу претходног судијског стажа. Такође за судије ових судова могли су бити бирани и кандидати који су били професори права на Великој школи најмање пет година, односно седам, или који су обављали функцију у министарству правде, односно били јавни правозаступници седам, односно десет година. Судије окружних судова, Суда вароши Београда и Трговачког суда нису морали имати претходног искуства у раду у правосуђу. Подизање степена независности судске власти од управне огледало се и у самој чињеници да сходно овом законском решењу само судије окружних судова, Суда вароши Београда и Трговачког суда постављао је кнез указом и то на основу предлога министра правде, док су председнике првостепених судова као и

председнике и чланове Апелационог суда бирали Апелациони и Касациони суд. Чланови и председник Касационог суда бирали су на општој седници тог суда а кнез их је само формално постављао.

Наручито је значајно имати у виду да је овим законом успостављена и гарантована судијска независност и то кроз начело сталности судијског звања. Наиме сходно члану 19. наведеног закона, судија није могао бити стављен у пензију ако није напунио 60 година живота, сем ако није телесно и душевно изнемогао. При томе судијско звање није могао изгубити без пресуде редовних судова.

Потврда судске независности у овом закону дата је и преко начела непреместивости. Важно је нагласити да судија против своје воље није могао бити премештен ни по потреби службе чак ни са унапређењем.

Судска независност установљена на овај начин *Законом о судијама* из 1881. потврђена је и у *Уставу* из 1888. године, а затим и *Уставима* из 1901. и 1903. године.

Наиме, члан 147. *Устава* из 1888. године предвидеће независност судова, одређујући да исти не стоје ни под каквом влашћу, већ да суде и решавају само по закону, а да се ни под којим именом не могу установљавати ванредни нити преки судови и комисије. Сходно *Уставу* из 1888. године сада судије поставља краљ, али по двама листама; листе сачињавају Апелациони и Касациони суд код избора судија првостепених судова, односно Државни савет и Касациони суд код избора за судије Апелационог и Касационог суда.

Организационо судство и даље остаје тростепено, али је нарочито значајно да је и према *Уставу* из 1888. године и надаље задржана сталност судске функције, која је предвиђена чланом 158. Такође у уставни текст је инкорпорирано и начело судске непреместивости. Аналогно *Закону о судијама* из 1881. године, судије су могле бити премештене само новим постављењем, али уз искључиву писмену сагласност. Поред тога судија није могао бити пензионисан мимо своје воље изузев ако није навршио шездесет година живота или четрдесет година државне службе.

Независност, сталност и непокретност судија биће гарантоване и *Уставом* из 1901. године. *Устав* из 1903. године у члановима 146–159. у потпуности преузима одредбе о судовима и судијама из *Устава* из 1888. године, са једином изменом у погледу начина постављања судија првостепених судова. Наиме чланом 154. било је предвиђено да чланове првостепених судова поставља краљ са листе

коју заједнички сачињавају министар правде и председници Апелационог и Касационог суда.

Анализом претходно изнетих уставних и законских решења недвосмислено можемо уочити да судска организација која је створена у Србији у периоду од 1840. до 1858. године не само да је била на нивоу савремених европских држава, већ је дала основни оквир даљој изградњи српског правосуђа све до Првог светског рата, односно постојања Кнежевине Србије. У том нормативном оквиру биће и различитих одступања фактичког од правног стања, али и увођења противуставне праксе да се актима нижег правног ранга мења уставна материја те поред осталог и одредбе које су се односиле на правосуђе. При томе за време владавине аутократских режима нарочито су биле уочљиве тенденције ограничавања правосудне власти до њеног свођења на оруђе у рукама владоца, а са циљем очувања неједнакости а не равноправне и исте заштите свих грађана. Међутим, без обзира на тешкоће и препреке које је извршна власт постављала пред судском, настојећи да је искористи за очување својих позиција, судска власт се ипак још у XIX веку изборила за одређене уставне гаранције своје независности а кроз сталност и непреместивост судија.

Парадоксално звучи чињеница да након више од једног века, без обзира на институциону изградњу српског друштва, као и успостављене цивилизацијских вредности, с краја XX и почетком XXI века управо флагрантно се крше ова уставна начела и тиме правни систем Србије у потпуности компромитује.

Наиме, сходно *Уставу* из 1990. године судије су изабране на сталну судијску дужност, до навршеног радног века. Такође ни *Устав* из 2006, а ни уставни закони, нису изричито прописали општи избор те ни на било који начин променили прокламовану сталност судијске функције (начело које је конституисано још *Законом о судијама* из 1881. године). У хијерархији правних аката – нижи правни акт, *Закон о судијама* из 2008. године, неуставно ће прописати реизбор судија, а тиме прекршити начело сталности судске функције. Политичка конотација таквог реизбора очитује се и у чињеници да 840 дотадашњих судија и 220 јавних тужилаца није изабрано на ту функцију а међу њима су били и најеминентнији правни стручњаци Србије са најдужим стажом.

Поред овог начела, и начело непреместивости судија је грубо повређено такође нижим правним актом, *Законом о судијама* из 2013. године. Наиме, ставом 2

члана 19. предвиђено је да судија може бити премештен у други суд и без своје сагласности у случају укидања суда или укидања претежног дела надлежности суда за који је изабран.

Имајући у виду да *Устав* не прописује могућност премештаја судије без његове сагласности, евидентна је неуставност дате одредбе којом се грубо нарушава ова гаранција судијске независности. Оваквим законским решењем, омогућени су политички утицаји на правосуђе, и претварање судија у послушне чиновнике који ће по ћефу извршне власти произвољно моћи да се премештају, без сагласности, чак и у судове нижег степена у територијално удаљеним подручјима.

Независност судске власти, која је изричито гарантована одредбом члана 4, став 4 *Устава*, основна је претпоставка за остваривање једног од основних људских права - права на правично суђење (које је такође гарантовано чланом 32 *Устава*). Без остваривања овог права не може се успоставити систем владавине права, а самим тим није могуће ни постојање Републике Србије као државе засноване на социјалној правди.

Како је *Уставом* само прокламована независност судске власти без стварања и механизма за њену реализацију, представници сервилне политичке власти зарад интереса олигархијског капитала почели су да разграђују државу Републике Србије, користећи се послушном законодавном власти. Тако су у правосудни систем инсталирали читав низ закона којима се произвољно нарушавају прокламована начела како сталности тако и непреместивости судија, а тиме директно угрожава и њихова независност. Неостваривање независности судске власти директно угрожава право свих грађана Србије на правично суђење и независног судију, а тиме већ достигнути цивилизацијски ниво те заштите. Уз тешку муку изграђене правосудне институције као и њихов ауторитет се урушавају а право и правосудни систем претварају у сопствену негацију.

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Са развојем људске свести, а самим тим и друштва, у најранијим фазама првобитне заједнице јавља се потреба за заштитом телесног интегритета и живота сваког припадника заједнице. На тим основама, а ради реализације и заштите овог основног људског права са најдужом историјском традицијом, јавља се и потреба за судском функцијом.

Судство и судска функција који настају са циљем заштите свих припадника заједнице под једнаким условима, тада и почивају на систему једнаких и праведних казни за све и то сходно учињеном делу, - почивају на принципу талиона. То управо судству даје карактер једне неутралне власти, једнаке за све, конституисане у интересу свих припадника заједнице, те као таква иста је била опште прихваћена и поштована.

Међутим, са имовинским и друштвеним диференцирањем, а како би се заштитили интереси најбогатијих слојева и класно већ оформљених група које стоје иза ње, јавила се потреба за изградњом државне власти. Ова власт за разлику од судске нема за циљ једнаку заштиту свих, већ само заштиту интереса најбогатијих припадника заједнице који су у мањини.

Овако постављени циљ, сада већ оформљени први органи државне власти могу да остваре само преко до тада неутралне и за све једнаке судске власти, баш из разлога што иста носи епитет неутралне, у интересу свих, конституисане власти те је као таква и опште прихваћена и поштована од стране свих припадника заједнице.

Тако оформљену судску власт, сада државна власт поред наведене функције – једнаке заштите свих, почиње да користи и за заштиту имовинских диференцијација и неједнакости у друштву сада већ неједнаких. При томе коришћена је околност да се у судству дуго није примећивала и препознавала разлика између заштите свих припадника заједнице и заштите имовинских неједнакости и диференцирања.

Дакле, државна власт се управо изграђивала преко судске власти која више није могла да примењује принцип талиона него систем накнаде штете, те се на томе и судство диференцира на кривично-правну и грађанско-правну грану.

Све већи развој имовинских неједнакости иницира све изграђенији систем државне власти која, у обе гране судства, уводи све израженије видове притисака са циљем обезбеђења интереса мањине над општим интересом економског и друштвеног просперитета већине која је у потлаченом положају, економски изабљивана од представника сопствене власти.

На тај начин правосуђе преузима две контрадикторне функције: функцију једнаке заштите телесног интегритета свих припадника заједнице и функцију заштите имовинских неједнакости. Са јачањем државног апарата, јача и све већи утицај државне власти на правосуђе, који потенцира до те мере ову другу функцију правосуђа давајући јој у тој мери претежни карактер да и прокламована једнака заштита телесног интегритета бива све више угрожена, тј. условљена класном припадношћу.³⁷⁶

Тако се у националним законодавствима, а и на глобалном нивоу, испољава у све већој мери само формално прокламовање принципа једнаке правне заштите свих припадника заједнице – грађана, док се у судство у све већој мери инсталирају механизми очувања имовинских неједнакости и диференцирања.

Значај судске функције у стварању српске државне организације пратили смо у предходним излагањима. Тако, зачетке судске организације имамо већ у устанничкој Србији иако је реч о ратном времену. Судска организација формира се са намером одвајања од војне устанничке власти. После кратког ратовања у Другом српском устанку, Милош ће наставити да ради на формирању судске власти не стварајући ширу правну основу за њено функционисање.

Друштвено-економски развитак Србије и измењени политички услови омогућиће уставобранитељима (1838-1858) да на широј друштвеној основи створе нову судску власт - судску власт која ће „брутално штитити интересе старешинске олигархије и њој послушне бирократије“.³⁷⁷

Пре устанка Србин је био само „раја“ на несигурном имању које је често напуштао да би спасио „живу главу“. Изложен дуготрајном турском зулуму он ће у

---

³⁷⁶ Уочљиво још у *Хамурабијевом законнику*

³⁷⁷ М. Ђорђевић, С. Стојчић, *Национална историја државе и права*, стр. 114.

почетку прихватати деспотски режим Милоша Обреновића сматрајући га мањим злом.

Међутим, измењени друштвено-економски услови иницираће потребу за обезбеђењем приватне својине а тиме и потребу за формирањем правосудног система.

У предходним излагањима приказано је да се у Србији почетком XIX века својина над земљом више конституисала фактичким него правним начином и да је у том захватању предњачио сам кнез Милош и његове старешине. Међутим, и сељак постаје слободни сопственик –господар земље коју обрађује и више није задовољан само гарантовањем личне безбедности. Њему као и старешинама који су захватањем остварили и највећу акумулацију капитала као заједничка потреба неопходан је правни поредак који ће им дати сигурна формална јемства и судови пред којима ће та права штитити, ако буду нападнута. Исту потребу намеће са друге стране и процес ширења и јачања робно-новчане привреде, трговине, као и чвршћа веза између града и села. Исти интерес имају и зеленаши. Дакле на најширој друштвеној основи јавља се потреба за изградњом правног система који ће гарантовати заштиту приватне својине свих и богатих и сиромашних. Наравно да је онда неопходно ограничити и деспотски апсолутизам кнеза Милоша јер свако заузимање било би бесмислено ако не би било обезбеђено.

Дакле, у периоду уставобранитеља државна власт тада вазалне кнежевине, под привидом да штити приватну својину свих припадника државе „једнако“, заправо преко судске власти штити постојећи друштвени поредак и већ оформљену класну неједнакост и диференцирање. Зато и у процесу ограничавања владара,кнезу ривалску власт конституише у Савету а не у Скупштини. Савету, који је бирократско тело које је одвојено од народа. На тај начин створен је један бирократски нелиберални поредак који је само у почетку био добро прихваћен , као пандан постојећем деспотском режиму , али који временом створиће велико незадовољство у народу што ће и бити основа за његово рушење.

Међутим, поред свих недостатака, уставобранитељски режим има и свој несумљиви историјски значај који се огледа у изграђивању једне разгранате државне организације, судства, управе као и конституисање просветних установа а што ће све представљати основ даље прогресивне изградње српске државе.

При томе свакако да са сагледавање и анализу развоја српског правосуђа и саме државе, треба имати у виду да без обзира на изграђене системе судске заштите, имовинска неједнакост (а тиме и друштвена диференцијација) испољава одређене законитости у јављању друштвених противречности, које у одређеном тренутку достижу такав критичан ниво да постају неподношљиве за већину припадника заједнице тако да као резултат историјске нужности доводе до прогресивних промена друштвено-економских односа.

Дакле, као резултат историјских нужности, људско друштво се (додуше циклично) ипак развијало у правцу демократизације и социјализације (јер су то историјске нужности) оквирно све до појаве фашизма као државног уређења екстремне деснице, који је увео терор као легитимно средство уз подстицање и коришћење екстремне мржње, са циљем да се читав свет покори оружјем и постигне хегемонија једне нације над целим светом. Нажалост, регресивни развитак људског друштва наставиће се и након пораза фашистичких и нацистичких снага у Другом светском рату, и то све до данас, комбинацијом милитаристичких и економских метода. Дакле, исти циљ - економска експлоатација остатка света, сада се остварује на један скривени, не тако уочљиви, па самим тим и много опаснији начин коме је дато и наводно научно уобличење како би био опште прихваћен од држава чија се разградња у сваком смислу врши. Идеолошки је то остварено преко једне тоталитарне политичке идеологије која има сва основна обележја фашизма, при чему се економско диференцирање не јавља само у оквирима националних држава већ на општем глобалном нивоу, дајући овом виду тоталитаризма планетарни домет. Тако се, на нивоу планете, све земље диференцирају на богате које постају све богатије на рачун сиромашних које због тога постају све сиромашније. Такав регресивни тренд кретања људског друштва управо се заснива на идеологији либерализма, односно неолиберализма - политике која се и у нашој Србији спроводи готово четврт века; политике која представља опасност не само за Србију, већ која представља планетарну опасност за већински осиромашени део света.

Акумулација капитала у оквирима сведске олигархије, диктира даље историјске токове у свету па и у Србији као значајном геостратешком подручју. Слични друштвени услови и односи доводе до изграђивања сличне предвидиве,

организације и улоге судске функције и њеног апарата у време уставобранитеља и данас.

ЗАКЉУЧЦИ

Правосуђе у Србији од његовог конституисања па до данашњих дана никада није било независно, те и није обезбеђивало владавину права, а ни омогућавало грађанима остварење права на поштено суђење и независног судију. Независно судство, међутим, није неостварив идеал коме се само може тежити а који се наводно никада не може остварити. Судије које ће бити „чувари закона, а не поретка, заштитници човека, а не свега постојећег“³⁷⁸ биће судије независног правосуђа Србије уређеног у држави социјалне правде. Таква држава и право нису супротстављени ни међусобно а ни интересима својих грађана; они нису њихови непријатељи, већ гаранти остваривања њихових социјалних и грађанских права. До тог циља може се стићи само кроз развој друштвено-економских односа у позитивном правцу; кроз јачање економске основе која ће омогућити развој и реализацију социјалних пројеката и социјализацију друштва на свим нивоима, а самим тим и подизање пуног нивоа корпуса цивилних права. Дакле, до изградње независног судства можемо доћи само преко јачања државе и права, али оног које је у националном интересу њених грађана а не олигархијског капитала.

Узроци лошег стања у правосуђу леже у самој друштвеној основи, која се мора мењати ако желимо прогрес. Организационо и функционално проблеми у правосуђу могу да се превазиђу и постигне његова потпуна независност само ако се створе услови за то на најширој друштвеној основи.

Тако, рецимо, узрок лошег стања у правосуђу Србије у време уставобранитеља треба тражити у чињеници да старешинска олигархија и њој одана бирократија немају исте интересе са сељацима и грађанима. Они насупротив томе, као у сваком класном друштву, подстичу и штите своју класну неједнакост. Као инструмент за то користе и правосуђе, које самом том чињеницом губи на својој независности, јер није једнако за све.

---

³⁷⁸ Живорад Стојковић, Токови, *Свим судијама Србије*, Херетикус 1-2/2012, стр.141.

Међутим, историјски развитак друштва до одређеног степена одвијао се узлазним путем уз јачање цивилизацијских тековина и људских слобода. Онда је уследио суноврат уз урушавање цивилизацијских тековина а који сам у претходном излагању покушала да прикажем.

Зато сматрам да са пуним правом, уз сву научну аргументацију, можемо констатовати да се правосуђе у Србији данас налази на много нижем нивоу самосталности и независности него у периоду уставобранитеља. Свакако да има прогреса у смислу обучености, образованости кадра, па и саме техничке опремљености, али слабости не само да нису превазиђене, него су још и израженије без обзира на огромну временску дистанцу и цивилизацијски напредак. Разлог за то лежи у чињеници да су друштвено-економски услови у средњовековној Србији пружали много бољу климу и предуслове за независност судства и државни суверенитет. Неједнакост је постојала и штитила се преко правног поретка, али није била у тој мери и толико екстремна; није морала гушити и онемогућавати једно од основних људских права - право на рад. Тако, без обзира на економску диференцијацију унутар заједнице, било је и простора и средстава за делање и општи просперитет чији је ниво непрекидно подизан.

Србија је данас, међутим, економска колонија под патронатом страног олигархијског капитала. Ниједна колонија нема развијен и независтан правни систем нити може да га има. Управо из разлога што колонизатор штити и подстиче екстремну неједнакост, а не правду и законитост не испољавајући било какав вид социјалне бриге за становништво. Зато он, преко њему послушне и одане извршне власти и компромитованих правосудних тела ВСС и ДВТ, управља правосуђем и тиме додатно обликује друштвену стварност. То чини на различите начине, било директним притисцима потпомогнутим неслободним медијима, било инсталирајући у сам правни систем читавог низа сета закона који дестабилизују судску власт а нарочито компромитују начела независности, сталности и непреместивости судија (а што је у претходним излагањима и подробно објашњено). Неусаглашене и опречне измене закона додатно дестабилизују правни систем који се стално изнова „реформише“, увек у све већој мери умањујући судску независност. Таква друштвена ситуација говори нам о озбиљности ситуације у којој се налазимо као и последицама уколико одмах не препознамо праве узроке таквог стања, али и не изнађемо начине за заустављање суноврата, а затим за

оздрављење и наставак просперитета уз успостављање правне сигурности. Правна сигурност може се изградити само уз независност судске власти, у стабилном, добро избалансираном социјалном правном систему који ће бити ефикасан и квалитетан, и као такав уживати поверење грађана, јер ће пружати једнаку правну заштиту.

Са овом чињеницом морају се суочити све хумане снаге друштва, јер једино кроз њихову заједничку акцију може се зауставити вртоглави продор олигархијског капитала који разграђује, ради остварења свог економског интереса, и државу и право колоније.

Највећа одговорност за морално отрежњење народа наравно да посебно лежи на носиоцима правосудне функције, али и подједнако свим хуманим, социјалним снагама друштва. Тако је чувени историчар књижевности, публициста Живорад Стојковић, још далеке 1972. године обраћајући се судијама Србије приметио да је било више независних судија у време Обреновића него у другој половини 20. века.

Он каже: „Није ово уздах ни за каквом политичком или правосудном идиллом владавине Обреновића - знамо је ми из сведочења српских реалиста - већ уздах за људима који су у тим невременима могли да буду усправне личности, од савести, уверења, храбрости за истину; или од спремности, (као горе наведене), да се службена част сматра скупљом од службеног чина, лична одговорност пред законом већом од свих обзирања или околности, било којих и каквих.“³⁷⁹

Данас су Србији потребне управо такве судије, судије које ће показати да живимо у времену лажних слобода које су погубније од неслобода, јер су теже препознатљиве, а и доводе до кварења људских карактера.

Зато свим судијама Србије, данас у XXI веку, понављам речи публицисте Живорада Стојковића: „Ваша је дужност, а не само храброст, да ову земљу слабоумља, не од јуче, спасете од безумља које прогони мишљење.“³⁸⁰

Сви напред наведени резултати овог истраживања упућују на закључак да је **основна хипотеза** од које се пошло у раду, да је изградња судске власти у време уставобранитеља за основу имала уставне одредбе, на којима је требало градити независно судство, са циљем једнаке заштите свих грађана али да је испољила

---

³⁷⁹ Живорад Стојковић, Токови, *Судијама Србије*, Херетикус, 1-2/2012, стр.142.

³⁸⁰ Исто, стр. 146.

аномалије које су се тичале превасходне заштите владајуће олигархије и бирократског апарата је доказана. Класни карактер државе а тиме и права у периоду уставобранитеља је евидентан јер је „брутално испољавао и штитио интересе старешинске олигархије и њој одане бирократије“³⁸¹ а што је узрочно последично доказано и доказивањем тачности осталих посебно постављених хипотеза.

Прва посебна хипотеза да је конституисање правосуђа резултат историјске нужности у виду развитка друштвено-економских односа и то како развојем робно новчане привреде тако и развитком заната и трговине а и самим чвршћим везама између градова и села те и размахом зеленаштва, доказано је приказом ових односа не само кроз литературу већ и кроз аутентичне историјске изворе у виду архивске грађе.

Друга посебна хипотеза да је опште друштвено расположење за конституисање правосуђа као општег гаранта остваривања и заштите приватне својине своју економску потпору нашло у промени статуса сељака и јачању његовог материјалног положаја, доказана је делом кроз статистичке податке обзиром да је бројчано најприсутније сељачко становништво у Србији и да је сада тај сељак постао слободни сопственик земље коју обрађује те и подаци из литературе а и архивске грађе упућују на закључак да он сасвим природно тежи како ка материјалном благостању тако и њеном обезбеђењу од заузимања других па и саме власти.

Трећа посебна хипотеза да је друштвени поредак у време уставобранитеља заштићен и кроз привид да се изградњом судства штити једнако право приватне својине свима, доказана је дубљом анализом друштвено-економских социјалних и политичких прилика тога времена које упућују на неспорни закључак да имајући у виду да је приватна својина већим делом стицана захватањем али и куповином, да су фаворизовани положај имали старешине јер исти имају највише новца и моћи па и своја економска богадства стичу и шире много брже него други припадници заједнице, те фактички штити се постојећи поредак и неједнакост.

Четврта посебна хипотеза да је ограничавањем кнежеве власти путем Савета, старешинске олигархије и њој одане бирократије створен у основи један

---

³⁸¹ М. Њорђевић и С. Стојчић, *Национална историја државе и права* стр.114

бирокупратски, нелиберални режим који је сам по себи стварао противуречности и незадовољство које ће представљати основу за његово рушење најсликовитије је доказана кроз саму архивску грађу тј. кроз жалбе, молбе и представке упућене одбору Светоандрејске скупштине.

Пета посебна хипотеза да се историски значај уставобранитељског режима без обзира на исказане слабости превасходно изражава у изградњи једне разгранате државне организације, судства и управе као и конституисања просветних установа које ће послужити као основ даље изградње српског правосуђа, доказано историјским развитком српског правосудног система, компаративном анализом да слични друштвени услови и односи, без обзира на временску дистанцу доводе до изграђивања сличне, предвидиве организације улоге као и карактеристика судске функције и њеног апарата.

Тачност напред наведених тврдњи потврђују и статистички подаци о анализи рада судова свих степенова у Србији у протеклој години упућујући на закључак да и некада у време уставобранитеља као и данас правосудни систем испољава сличне слабости.

ПРИЛОГ
АНАЛИЗА РАДА СУДОВА
за извештајни
период 01.01 – 31.12.2014. године

Надлежност судова уређена је законом, стварна првенствено *Законом о уређењу судова*, а стварна и месна, и процесним законима. Према стварној надлежности направљена је разлика у оквиру судова опште надлежности на основне, више, апелационе и Врховни касациони суд, а у оквиру судова посебне надлежности на привредне и Привредни апелациони, прекршајне и Прекршајни апелациони и Управни суд. Законом о уређењу судова прописано је да у одређеним врстама правних ствари поступа само одређени суд. Прецизирање суда који поступа и у одређеним врстама правних ствари у којима не поступају други стварно надлежни судови учињено је у *Закону о седиштима и подручјима судова и*

јавних тужилаштава. У свим судовима у Републици Србији на почетку 2014. године било је укупно 2.890.417 нерешених предмета, у току извештајног периода примљено је 1.752.185 предмета, тако да је укупан број предмета у раду био је 4.642.602. У току 2014. године решено је 1.793.212 предмета, а остало је нерешено 2.849.360 предмета. Из наведених података се види да су судови савладали прилив и да су решили већи број предмета од броја предмета који су примили. Међутим, у односу на укупно у раду, судови су решили 38,63% предмета. Ако се укупни резултати рада свих суда пореде са 2013. годином уочава се да су судови у 2014. години примили 2,70% мање предмета, да су имали у раду 6,39% мање предмета и да су решили 13,99% мање предмета. На крају извештајног периода остало им је нерешено 0,88% мање предмета у односу на крај 2013. године.

АНАЛИЗА РАДА СУДОВА ОПШТЕ НАДЛЕЖНОСТИ

У судовима опште надлежности у току 2014. године укупан број предмета у раду био је 3.390.375 предмета, примљено је 1.005.602 предмета, решено 1.090.093 предмета, а остало је нерешено 2.300.252 предмета, од тога 1.797.155 старих предмета према датуму иницијалног акта.

ВРХОВНИ КАСАЦИОНИ СУД

Надлежност Врховног касационог суда установљена је са почетком рада суда од 2010. године, али је проширена са изменама и допунама *Закона о уређењу суда*, са применом од 22. маја 2014. године. Врховни касациони суд је надлежан да одлучује у суђењу:

- о ванредним правним средствима изјављеним на одлуке суда Републике Србије и у другим стварима одређеним законом,

- о сукобу надлежности између суда, ако за одлучивање није надлежан други суд,

- и о преношењу надлежности ради лакшег вођења поступка или других важних разлога.

3 Надлежност Врховног касационог суда изван суђења:

- обезбеђује јединствену судску примену права и једнакост странака у судским поступцима;

- разматра примену закона и других прописа и рад суда;

- именује судије Уставног суда;

- даје мишљење о кандидату за председника Врховног касационог суда,
- и врши друге надлежности одређене законом.

Врховни касациони суд одлучује у заштити права на суђење у разумном року:

- у првом степену, о захтеву за заштиту права на суђење у разумном року ако се захтев односи на поступак који је у току пред Привредним апелационим судом, Прекршајним апелационим судом или Управним судом и
- о жалбама против решења о захтеву за заштиту права на суђење у разумном року донетог од стране нижестепених судова.

На почетку овог извештајног периода је било укупно 1.817 нерешених предмета на нивоу целог суда, и то 1.637 предмета у грађанској материји, 115 предмета у управној материји и 65 предмета у кривичној материји, а у материји заштите права на суђење у разумном року, као новој надлежности од 22.05.2014, на почетку извештајног периода није било пренетих и нерешених предмета. У овом извештајном периоду примљен је укупно 9.161 предмет, и то 5.845 предмета грађанске материје, 564 предмета управне материје, 1.626 предмета кривичне материје и 1.117 предмета заштите права на суђење у разумном року. Укупно је решено 7.396 предмета, од чега 4.896 предмета грађанске материје, 504 предмета управне материје, 1.462 предмета кривичне материје и 534 предмета заштите права на суђење у разумном року, тако да је остало у раду као нерешено укупно 3.582 предмета, од чега 2.595 предмета грађанске материје, 175 предмета управне материје, 229 предмета кривичне материје и 583 предмета заштите права на суђење у разумном року. Треба напоменути да је од укупног броја нерешених предмета (3.582) извећана, дакле у суштини решено 1.518 предмета, тако да је остало неизвећано 2.064 предмета. Процент укупно решених предмета у све четири материје у Врховном касационом суду је 67,37%, од чега је проценат решених предмета у грађанској материји 65,36%, у управној материји 74,23%, у кривичној материји 86,46% и 47,81% у материји заштите права на суђење у разумном року. Мериторно је решено 40,56% у све четири материје на нивоу целог суда, односно у грађанској материји 39,01%, у управној материји 29,76%, у кривичној 37,48% и у заштити права на суђење у разумном року 73,41%. Просечно је решено 24,90 предмета по судији у свим одељењима - на нивоу целог суда. Тај просек у Грађанском одељењу у грађанској материји износи 31,79 предмета, од чега је у

радној материји 9,28 предмета, а у привредној материји 23,36 предмета. У Специјализованом већу за управну материју просечно је решено 22,91 предмет, а у Кривичном одељењу 12,08 предмета. Просечно мериторно решених на нивоу целог суда било је 10,10 предмета по судији. Тај просек у Грађанском одељењу, у грађанској материји износи 12,40 предмета, од чега у радној материји 5,77 предмета, а у привредној материји 12,45 предмета. У Специјализованом већу за управну материју просечно мериторно је решено 6,82 предмета. Просек мериторно решених предмета, по судији, у Кривичном одељењу је 4,53 предмета.

АПЕЛАЦИОНИ СУДОВИ

Надлежност апелационог суда регулисана је члановима 8а и 24. *Закона о уређењу судова*. У апелационим судовима на почетку извештајног периода у свим материјама било је укупно нерешених 25.962 предмета, примљено је 61.290 предмета, односно у раду је било 87.252, решено је 66.817 предмета, што је у односу на 2013. годину када је решено 82.274 предмета за 18,79% мање. Остало је нерешено на крају извештајног периода 20.435 предмета, што је за 5.527 (21,29%) предмета мање у односу на 2013. годину. На почетку извештајног периода у овим судовима у претежно судећим материјама било је укупно нерешених 25.598 предмета, примљено је 52.089 предмета, односно у раду је било 77.687, решено је 58.674 предмета, што је у односу на 2013. годину када је решено 78.387 предмета 25,15% мање. Остало је нерешено на крају извештајног периода 19.013 предмета, што је за 6.585 предмета мање у односу на 2013. годину, односно 25,72% мање нерешених предмета. У 2014. години апелациони судови су у свим материјама имали, од укупно 20.435 нерешених предмета, 14.703 старих предмета према датуму иницијалног акта а 5.376 према датуму пријема у суд. У претежно судећим материјама у апелационим судовима број нерешених предмета био је 19.013, од чега је према датуму иницијалног акта било 14.489 предмета, а 5.336 према датуму пријема у суд. Према подацима о укупним резултатима рада у свим материјама највећи укупан прилив имао је Апелациони суд у Београду 20.000 предмета, Апелациони суд у Крагујевцу 15.383 предмета, Апелациони суд у Новом Саду је примио укупно 13.346 предмета и Апелациони суд у Нишу 12.561 предмет, а у претежно судећим материјама Апелациони суд у Београду 16.565 предмета, Апелациони суд у Крагујевцу је примио укупно 12.992 предмета, Апелациони суд у Новом Саду је примио укупно 11.730 предмета и Апелациони суд у Нишу 10.802 предмета. Највећи просечан прилив предмета по судији у свим материјама имао је Апелациони суд у Крагујевцу (35,86), затим Апелациони суд у Нишу (30,05), Апелациони суд у Новом Саду (29,59) и Апелациони суд у Београду (23,92), а у претежно судећим материјама Апелациони суд у Крагујевцу (30,28), Апелациони суд у Новом Саду (26,01), Апелациони суд у Нишу (25,84) и Апелациони суд у Београду (20,08). Укупан просечни прилив предмета по судији, у апелационим судовима, у 2014. години у односу на 2013. годину, у свим материјама, био је мањи за 12,62 предмета, с тим што је у Апелационом суду у Београду мањи за 18,80

предмета, у Апелационом суду у Новом Саду за 11,67, у Апелационом суду у Нишу 10,88 и у Апелационом суду у Крагујевцу 3,53 предмета, а у претежно судећим материјама, био је мањи за 14,75 предмета, с тим што је у Апелационом суду у Београду мањи за 20,97 предмета, у Апелационом суду у Новом Саду за 13,55, у Апелационом суду у Нишу 10,44 и у Апелационом суду у Крагујевцу 8,05 предмета. Највећи проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду у свим материјама имао је Апелациони суд у Нишу (89,23%), Апелациони суд у Новом Саду (86,11%), Апелациони суд у Крагујевцу (73,16%) и Апелациони суд у Београду (67,39%), а у претежно судећим материјама имао је Апелациони суд у Нишу (88,59), Апелациони суд у Новом Саду (85,94%), Апелациони суд у Крагујевцу (70,94%) и Апелациони суд у Београду (66,22%). Највише просечно месечно решених предмета по судији у свим материјама имао је Апелациони суд у Новом Саду (35,47), Апелациони суд у Нишу (34,10), Апелациони суд 40 у Крагујевцу (31,13) и Апелациони суд у Београду (27,77), а у претежно судећим материјама имао је Апелациони суд у Новом Саду (32,02), Апелациони суд у Нишу (30,03), Апелациони суд у Крагујевцу (26,14) и Апелациони суд у Београду (24,81). Просечан број решених предмета по судији, у апелационим судовима, у 2014. години у односу на 2013. годину, у свим материјама, био је мањи за 9,56 предмета, с тим што је најмање решено у Апелационом суду у Београду, 12,88 предмета мање по судији, затим у Апелационом суду у Нишу 10,67, у Апелационом суду у Крагујевцу 6,29 и у Апелационом суду у Новом Саду 6,13 предмета, а у претежно судећим материјама, био је мањи за 11,30 предмета, с тим што је у Апелационом суду у Београду мањи за 14,24 предмета, у Апелационом суду у Крагујевцу 10,31 предмета, у Апелационом суду у Нишу 10,19 и у Апелационом суду у Новом Саду за 8,11. Од укупно решених предмета у свим материјама, највећи проценат мериторно решених имао је Апелациони суд у Нишу (88,44%), Апелациони суд у Новом Саду (85,23%), Апелациони суд у Крагујевцу (85,07%) и Апелациони суд у Београду (81,00%), а у претежно судећим материјама имао је Апелациони суд у Нишу (92,26%), Апелациони суд у Новом Саду (89,87%), Апелациони суд у Крагујевцу (88,86%) и Апелациони суд у Београду (86,03%). У 2014. години, најбољи коефицијент ажурности у свим материјама имао је Апелациони суд у Нишу (1,51), затим Апелациони суд у Новом Саду (2,13), па Апелациони суд у Крагујевцу (3,50), а најлошији коефицијент ажурности имао је Апелациони суд у

Београду (6,18), а у претежно судећим материјама имао је Апелациони суд у Нишу (1,65), затим Апелациони суд у Новом Саду (2,22), па Апелациони суд у Крагујевцу (3,89), а најлошији коефицијент ажурности имао је Апелациони суд у Београду (6,93). Коефицијент ажурности свих апелационих судова у 2014. години у свим материјама износио је 3,67 тако да је исти погоршан у односу на резултате остварене у 2013. години, када је коефицијент ажурности свих апелационих судова био 3,43, односно за 0,24 мањи у односу на 2014. годину, а у претежно судећим материјама износио је 4,02 тако да је исти погоршан у односу на резултате остварене у 2013. години, када је коефицијент ажурности свих апелационих судова био 3,56, односно за 0,46 мањи у односу на 2014. годину. На крају извештајног периода највише нерешених предмета у свим материјама остало је у Апелационом суду у Београду (11.235), затим у Апелационом суду у Крагујевцу (4.900), у Апелационом суду у Новом Саду (2.580) и у Апелационом суду у Нишу (1.720), а у претежно судећим материјама остало је у Апелационом суду у Београду (10.441), затим у Апелационом суду у Крагујевцу (4.593), у Апелационом суду у Новом Саду (2.363) и у Апелационом суду у Нишу (1.616).

Анализом рада апелационих судова у посматраном извештајном периоду утврђено је да су у општој грађанској материји, највећи прилив предмета по судији имали у Апелационом суду у Крагујевцу 35,72 предмета, да је у истом суду просечно решено 26,50 тих предмета по судији, од чега је 87,27% решено мериторном одлуком. У Апелационом суду у Нишу просечан прилив предмета по судији био је 30,84 предмета, просечно решено по судији 29,27 предмета, од чега мериторно 86,09%. У Апелационом суду у Новом Саду 41 просечан прилив предмета по судији био је 22,44 предмета, просечно је решено по судији 24,22 предмета, од чега мериторно 80,60%. Најмањи просечан прилив предмета по судији био је Апелационом суду у Београду, 19,29 предмета, где је просечно решен по судији 23,91 предмет, од чега мериторно 84,87 %. Поређењем података са извештајем о раду свих апелационих судова за 2013. годину уочено је да је у току 2014. године дошло до смањења прилива предмета по судији за 1,18, да је просечан број решених предмета по судији већи у 2014. години за 1,6, да је проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду већи за 2,42% у току 2014. године, да је проценат мериторних одлука у односу на број решених предмета

по судији већи за 0,67% у односу на 2013. годину и да је просечно „укупно у раду“ предмета по судији за 1,06 предмета већи у односу на 2013. годину.

Анализом рада апелационих судова у материји радних спорова у посматраном извештајном периоду утврђено је да су највећи прилив предмета по судији имали у Апелационом суду у Крагујевцу 45,12 предмета, да је у истом суду просечно решено 35,23 предмета по судији, од чега је 92,49% решено мериторном одлуком. У Апелационом суду у Нишу просечан прилив предмета по судији био је 36,16 предмета, просечно решено по судији 37,04 предмета, од чега мериторно 94,71%. У Апелационом суду у Новом Саду просечан прилив предмета по судији био је 34,40 предмета, просечно је решено по судији 41,43 предмета, од чега мериторно 92,79%. Најмањи просечан прилив предмета по судији био је Апелационом суду у Београду, 27,66 предмета, просечно је решено по судији 32,42 предмета, од чега мериторно 76,15 %. Поређењем података са извештајем о раду свих апелационих судова за 2013. годину уочено је да је у току 2014. године дошло до смањења прилива предмета по судији за 0,62, да је просечан број решених предмета по судији већи у 2014. години за 2,88, да је проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду већи за 0,51% у току 2014. године, да је проценат мериторних одлука у односу на број решених предмета по судији већи за 1,85% у односу на 2013. годину и да је просечно „укупно у раду“ предмета по судији за 3,75 предмета већи у односу на 2013. годину.

Анализом рада апелационих судова у породичним споровима у посматраном извештајном периоду утврђено је да су највећи прилив предмета по судији имали у Апелационом суду у Крагујевцу 7,67 предмета, да је у истом суду просечно решено 7,72 предмета по судији, од чега је 93,37% решено мериторном одлуком. У Апелационом суду у Нишу просечан прилив предмета по судији био је 7,08 предмета, просечно решено по судији 7,21 предмета, од чега мериторно 89,92%. У Апелационом суду у Новом Саду просечан прилив предмета по судији био је 5,65 предмета, просечно је решено по судији 5,83 предмета, од чега мериторно 89,70%. Најмањи просечан прилив предмета по судији био је Апелационом суду у Београду, 2,11 предмета, просечно је решено по судији 2,19 предмета, од чега мериторно 85,39%. Поређењем података са извештајем о раду свих апелационих судова за 2013. годину уочено је да је у току 2014. године дошло до смањења прилива предмета по судији за 0,92, да је просечан број решених

предмета по судији мањи у 2014. години за 0,75, да је проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду већи за 1,52 у току 2014. године, да је проценат мериторних одлука у односу на број решених предмета по 42 судији већи за 2,03% у односу на 2013. годину и да је просечно „укупно у раду“ предмета по судији мањи за 0,85 предмета у односу на 2013. годину.

Анализом рада апелационих судова у Кж1 материји у посматраном извештајном периоду утврђено је да су највећи прилив предмета по судији имали у Апелационом суду у Крагујевцу 8,89 предмета, да је у истом суду просечно решено 10,35 предмета по судији, од чега је 81,42% решено мериторном одлуком. У Апелационом суду у Новом Саду просечан прилив предмета по судији био је 8,74 предмета, просечно је решено по судији 18,38 предмета, од чега мериторно 95,71%. У Апелационом суду у Нишу просечан прилив предмета по судији био је 7,40 предмета, просечно решено по судији 16,45 предмета, од чега мериторно 94,28%. Најмањи просечан прилив предмета по судији био је Апелационом суду у Београду, 5,43 предмета, просечно је решено по судији 9,48 предмета, од чега мериторно 95,35%. Поређењем података са извештајем о раду свих апелационих судова у овој материји за 2013. годину уочено је да је у току 2014. године дошло до смањења прилива предмета по судији за 19 предмета, да је просечан број решених предмета по судији мањи у 2014. години за 15,93, да је проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду већи за 12,1 у току 2014. године, да је проценат мериторних одлука у односу на број решених предмета по судији мањи за 7,25 у односу на 2013. годину и да је просечно „укупно у раду“ предмета по судији мањи за 21,88 предмета у односу на 2013. годину. Кж2

Анализом рада апелационих судова у Кж2 материји утврђено је да су највећи прилив предмета по судији имали у Апелационом суду у Новом Саду 12,04 предмета, да је у истом суду просечно решено 12,70 предмета по судији, од чега је 96,52% решено мериторном одлуком. У Апелационом суду у Београду просечан прилив предмета по судији био је 8,94 предмета, просечно је решено по судији 9,55 предмета, од чега мериторно 97,60%. У Апелационом суду у Крагујевцу просечан прилив предмета по судији био је 7,09 предмета, просечно решено по судији 7,15 предмета, од чега мериторно 90,90%. Најмањи просечан прилив предмета по судији био је Апелационом суду у Нишу, 5,85 предмета, просечно је решено по судији 6,41 предмета, од чега мериторно 94,91%. Поређењем података са извештајем о раду

свих апелационих судова у овој материји за 2013. годину уочено је да је у току 2014. године дошло до смањења прилива предмета по судији за 9,32 предмета, да је просечан број решених предмета по судији мањи у 2014. години за 8,96, да је проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду већи за 2,31 у току 2014. године, да је проценат мериторних одлука у односу на број решених предмета по судији мањи за 3,39 у односу на 2013. годину и да је просечно „укупно у раду“ предмета по судији мање за 9,46 предмета у односу на 2013. годину.

ОСНОВНИ СУДОВИ

Надлежност основног суда регулисана је чланом 22 *Закона о уређењу судова* и чланом 3, став 2 *Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштва* („Сл.гласник Републике Србије“, број 101/13). У периоду од 02.01.2014. до 31.12.2014. године, у основним судовима примљено је укупно 822.272 предмета у свим материјама, односно 222.445 предмета у претежно судећим материјама, а из претходног извештајног периода пренето је 2.324.528 предмета, тако да је укупан број предмета у раду био 3.146.800 предмета у свим судећим материјама, односно 449.579 у претежно судећим материјама. Од наведеног броја решено је укупно 906.843 предмета, односно 220.701 у претежно судећим материјама, а нерешених је остало 2.239.927 предмета, односно 228.863 у претежно судећим материјама. Мериторно је решено 610.414, односно 151.424 предмета у претежно судећим материјама. Треба напоменути да су у претежно судећим материјама у 2013. години били предмети у материјама П, К, Ки, О, П1, а у 2014. су разматране само материје П, П1, П2 и К, и да је Ки материја, због измене Законика и кривичном поступку прешла у надлежност тужилаштва од 01.10.2013. године. У односу на 2013. годину, уочава се да је у току 2014. године примљен мањи број предмета и то за 79.465 (8,81%), а мањи је био и укупан број предмета у раду за 310.017 (8,97%). У току 2014. године, укупно је решено 239.396 (20,89%) предмета мање него у претходном извештајном периоду, а на крају 2014. године остао је мањи број укупно нерешених предмета и то за 70.651 (3,06%). Према извештају о раду судова за период од 02.01. до 31.12.2014. године, највећи просечан прилив предмета по судији, у свим материјама, имали су: Основни суд у Лозници 52 (417,32), Основни суд у Врбасу (120,32), Основни суд у Пироту (114,08), Основни суд у Лазаревцу (108,75), Основни суд у Лебану (107,93) и Основни суд у Кикинди (103,34), док је најмањи просечан прилив предмета по судији био у

основним судовима у: Димитровграду (19,22), Прибоју (32,91), Бујановцу (33,08), Шиду (34,04), Прокупљу (35,92) и Косовској Митровици (13,24), према томе у 2014. години просечан прилив предмета по судији био у распону од 19,22 (13,24 К. Митровица) до 417,32. Према подацима о резултатима рада на нивоу свих основних судова, број просечно решених предмета по судији, у 2014. години, у свим материјама, је 65,12, а у претежно судећој материји 19,39. Када је реч о броју просечно решених предмета по судији највише предмета решио је Основни суд у Лозници (525,64), затим Основни суд у Ужицу (119,54), Основни суд у Пироту (119,26), Основни суд у Кикинди (116,91), Основни суд у Врбасу (111,93), Основни суд у Лебану (106,36), Основни суд у Обреновцу (105,76) и Основни суд у Ваљево (101,76), док је најмањи број просечно решених предмета у основним судовима у: Димитровграду (21,45), Прибоју (33,30), Бујановцу (34,33), Шиду (35,35), Прокупљу (36,94) и Косовској Митровици (11,25), према томе, у 2014. години просечан број решених предмета по судији био у распону од 21,45, (11,25) до 525,64. У 2014. години у основним судовима, у свим материјама, било је 28,82% решено предмета у односу на укупан број предмета у раду, што је мање за 4,34%, у односу на 2013. годину, када је био 33,16%. Највећи проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду, у свим материјама, имао је Основни суд у Суботици (74,75), Основни суд у Пожаревцу (73,43%), Основни суд у Сенти (73,42%), Основни суд у Зајечару (71,75%) и Основни суд у Вршцу (70,97%). Најмањи проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду у 2014. години, у свим материјама, имао је Први основни суд у Београду (8,62%), Основни суд у Младеновцу (17,07%), Основни суд у Чачку (23,04%), Основни суд у Обреновцу (24,37%), Основни суд у Бујановцу (24,47%) и Основни суд у Новом Пазару (25,90%). Од укупно решених предмета у свим материјама у 2014. години, посматрано на нивоу свих основних судова, проценат мериторно решених предмета био је 67,31%, а у 2013. години 71,96%, што је за 4,65% у односу на 2013. годину. Највећи проценат мериторно решених предмета, у свим материјама, имао је Основни суд у Мионици (82,08%), затим Основни суд у Зајечару (81,23%), Основни суд у Великом Градишту (79,81%), Основни суд у Димитровграду (79,49%), Основни суд у Убу (79,24%) и Основни суд у Прокупљу (79,21%). Најмањи проценат мериторно решених предмета, у свим материјама, имали су основни судови у: Деспотовцу (34,88%), Ужицу (43,98%), Сурдулици (45,30%), Ивањици

(46,99%) и Ваљеву (47,63%). У 2014. години, најбољи коефицијент ажурности имали су основни судови у: Сенти (4,02), Петровцу на Млави (4,25), Суботици (4,30), Зајечару (4,47), Пожаревцу (4,54) и Књажевцу (4,68), док су најлошији коефицијент ажурности имали: Први основни суд у Београду (107,58), основни судови у Младеновцу (60,88), Чачку (44,73), Обреновцу (39,05) и Бујановцу (35,23). Коефицијент ажурности на нивоу свих основних судову у 2014. години, у свим материјама, био је 29,96, а у претходној години 28,19 тако да је у односу на резултате остварене у 2013. години, коефицијент ажурности основних судову у посматраном извештајном периоду већи за 1,77. Када је реч о нерешеним старим предметима у 2014. години, на крају извештајног периода, остало је укупно 2.239.927 нерешених предмета, од чега су 8.972 старих предмета према датуму пријема у суд и 1.765.617 предмета према датуму иницијалног акта. 53 Из наведених података се види да је на крају 2014. године, на нивоу свих основних судову смањен број нерешених предмета у односу на 2013. годину и то за 3,06%

УКУПАН БРОЈ ПРЕДМЕТА (СВЕ МАТЕРИЈЕ) У СУДОВИМА

У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Број судија Нерешено на почетку изв. периода Укупно примљено предмета у изв. периоду Укупно у раду Укупно решено Укупно нерешно предмета на крају изв. периода Укупно нерешених старих предмета према датуму пријема у суд Укупно нерешених старих предмета према датуму иницијалног акта УКУПНО: 2.595 2.890.417 1.752.185 4.642.602 1.793.212 2.849.360 46.858 1.851.431 ПРИКАЗ ЗА СУДОВЕ ОПШТЕ НАДЛЕЖНОСТИ Редни број Назив суда Број судија Нерешено на почетку изв. периода Укупно примљено предмета у изв. периоду Укупно у раду Укупно решено Укупно нерешно предмета на крају изв. периода Укупно нерешених старих предмета према датуму пријема у суд Укупно нерешених старих предмета према датуму иницијалног акта

1	Врховни касациони суд	27	1.817	9.161	10.978	7.396	3.582	2.096	2	Апелациони судови	194	25.962	61.290	87.252	66.817	20.435	5.376	14.703	3	Виши судови	326	32.466	112.879	145.345	109.037	36.308	2.422	14.739
4	Основни судови	1.266	2.324.528	822.272	3.146.800	906.843	2.239.927	8.972	1.765.617	УКУПНО:	1.813	2.384.773	1.005.602	3.390.375	1.090.093	2.300.252	16.770	1.797.155	70%	30%	ОДНОС	БР. НЕРЕШЕНИХ ПРЕДМЕТА НА ПОЧЕТКУ ИЗВЕШТАЈНОГ ПЕРИОДА И БР. ПРИМЉЕНИХ ПРЕДМЕТА У ОДНОСУ НА УКУПНО У РАДУ НЕРЕШЕНО НА ПОЧЕТКУ УКУПНО ПРИМЉЕНО	32%	68%				

ОДНОС БР. УКУПНО РЕШЕНИХ ПРЕДМЕТА И НЕРЕШЕНИХ ПРЕДМЕТА НА КРАЈУ ИЗВЕШТАЈНОГ ПЕРИОДА У ОДНОСУ НА УКУПНО У РАДУ УКУПНО РЕШЕНО УКУПНО НЕРЕШЕНО 10 Упоредном анализом података из извештаја о раду судова опште надлежности за извештајни период 01.01. - 31.12.2014. у односу на извештајни период 01.01.– 31.12.2013. године може се закључити следеће: -

Врховни касациони суд у 2014. години имао је 12,37% (200) више предмета нерешених на почетку извештајног периода него у 2013. години. Укупно примљених предмета је мање за 20,64% (2.383), укупно предмета у раду је мање за 16,59% (2.183). За 35,26% (4.028) је мање укупно решених предмета и 106,22% (1.845) је више нерешених предмета на крају извештајног периода. Треба имати у виду да је у току 2014. године 6 судија пензионисано због навршења радног века, а да је на судијску функцију ступило 11 судија. - Посматрајући укупне резултате апелационих судова у 2014. години можемо закључити да је 3,76% (941) више нерешених предмета на почетку извештајног периода у односу на 2013. годину. Укупно примљених предмета је мање за 26,35% (21.925), укупно предмета у раду је мање за 19,39% (20.984). Укупно су решили за 18,79% (15.457) мање предмета и нерешених предмета на крају извештајног периода је мање за 21,29% (5.527). - Виши судови су у 2014. године имали 18,75% (7.492) мање нерешених предмета на почетку извештајног периода у односу на 2013. годину. Повећан је прилив предмета за 0,45% (507). Укупно предмета у раду је мање за 4,59% (6.985). Укупно је решено за 9,11% (10.925) мање предмета и нерешених предмета на крају извештајног периода је више за 12,17% (3.940). - Основни судови су имали 9,02% (230.552) мање нерешених предмета на почетку извештајног периода у 2014. у односу на 2013. годину. Укупно је примљено 8,81% (79.465) предмета мање. Укупно предмета у раду је било мање за 8,97% (310.017). Укупно је решено 20,89% (239.396) предмета мање. Нерешених предмета на крају извештајног периода је за 3,06% (70.651) мање.

ПОДАЦИ О НЕРЕШЕНИМ ПРЕДМЕТИМАЧИЈЕ ЈЕ ТРАЈАЊЕ ПОСТУПКА ПРЕКО 24 МЕСЕЦИ ОД ПОДНОШЕЊА ИНИЦИЈАЛНОГ АКТА од 6 месеци до 1 године од 9 месеци до 1 године Од 1 ДО 2 Од 2 ДО 3 Од 3 ДО 5 Од 5 ДО 10 ПРЕКО 10 1 Врховни касациони суд 27 10.978 2.096 455 714 622 305 19,09 77,63 Редни број Назив суда Број судија УКУПНО У РАДУ (укупно нерешено на почетку + укупно примљено) на дан 31.12.2014. УКУПНО НЕРЕШЕНИХ ПРЕДМЕТА ЧИЈЕ ЈЕ ТРАЈАЊЕ ПОСТУПКА ОД ИНИЦИЈАЛНОГ

АКТА ПРЕКО 24 МЕСЕЦИ на дан 31.12.2014. ДУЖИНА ТРАЈАЊА НЕРЕШЕНИХ СТАРИХ ПРЕДМЕТА % СТАРИХ ПРЕДМЕТА У ОДНОСУ НА УКУПНО У РАДУ ПРОСЕЧНО СТАРИХ ПРЕДМЕТА ОСТАЛО У РАДУ ПО СУДИЈИ ПОДАЦИ О НЕРЕШЕНИМ СТАРИМ ПРЕДМЕТИМА ПРЕМА ДАТУМУ ИНИЦИЈАЛНОГ АКТА од 6 месеци до 1 године од 9 месеци до 1 године ОД 1 ДО 2 ОД 2 ДО 3 ОД 3 ДО 5 ОД 5 ДО 10 ПРЕКО 10 1 Апелациони судови 194 87.252 14.703 3.626 5.422 4.654 1.001 16,85 75,79 2 Виши судови 326 145.345 14.739 14 55 4.693 5.372 3.653 952 10,14 45,21 3 Основни судови 1.266 3.146.800 1.736.931 9 162 278.380 516.052 704.592 237.736 55,20 1.371,98 1.786 3.379.397 1.766.373 23 217 286.699 526.846 712.899 239.689 82,19 1.492,98 УКУПНО НЕРЕШЕНИХ СТАРИХ ПРЕДМЕТА на дан 31.12.2014. ДУЖИНА ТРАЈАЊА НЕРЕШЕНИХ СТАРИХ ПРЕДМЕТА Назив суда Број судија УКУПНО У РАДУ (укупно нерешено на почетку + укупно примљено) на дан 31.12.2014. % СТАРИХ ПРЕДМЕТА У ОДНОСУ НА УКУПНО У РАДУ ПРОСЕЧНО СТАРИХ ПРЕДМЕТА ОСТАЛО У РАДУ ПО СУДИЈИ УКУПНО: Редни број 11 ПРИКАЗ ЗА СУДОВЕ ПОСЕБНЕ НАДЛЕЖНОСТИ Редн и број Назив суда Број судија Нерешено на почетку изв. периода Укупно примљено предмета у изв. периоду Укупно у раду Укупно решено Укупно нерешено предмета на крају изв. периода Укупно нерешених старих предмета према датуму пријема у суд Укупно нерешених старих предмета према датуму иницијалног акта 1 Управни суд 35 24.988 19.423 44.411 20.149 24.262 1.183 1.236 2 Привредни апелациони суд 27 6.961 10.921 17.882 11.347 6.535 2.460 3 Привредни судови 158 77.212 82.495 159.707 83.021 76.686 17.328 36.720 4 Прекршајни апелациони суд 58 1.116 39.103 40.219 37.563 2.656 168 5 Прекршајни судови 504 395.367 594.641 990.008 551.039 438.969 11.577 13.692 УКУПНО: 782 505.644 746.583 1.252.227 703.119 549.108 30.088 54.276 40% 60% ОДНОС БР. НЕРЕШЕНИХ ПРЕДМЕТА НА ПОЧЕТКУ ИЗВЕШТАЈНОГ ПЕРИОДА И БР. ПРИМЉЕНИХ ПРЕДМЕТА У ОДНОСУ НА УКУПНО У РАДУ НЕРЕШЕНО НА ПОЧЕТКУ УКУПНО ПРИМЉЕНО 39% 61% ОДНОС БР. УКУПНО РЕШЕНИХ ПРЕДМЕТА И НЕРЕШЕНИХ ПРЕДМЕТА НА КРАЈУ ИЗВЕШТАЈНОГ ПЕРИОДА У ОДНОСУ НА УКУПНО У РАДУ УКУПНО РЕШЕНО УКУПНО НЕРЕШЕНО 12 Упоредном анализом података из извештаја о раду судова посебне надлежности за извештајни период 01.01. - 31.12. 2014. у односу на извештајни период 01.01. - 31.12.2013. године може се закључити следеће: - Управни суд у 2014. години имао је 16,17% (3.479) више предмета

нершених на почетку извештајног периода него у 2013. години; укупно примљених предмета мање за 10,72% (2.333); укупно предмета у раду више за 2,65% (1.146); 10,24% (1.872) више укупно решених предмета и 2,91% (726) мање нершених предмета на крају извештајног периода. - Привредни апелациони суд у 2014. години имао је 4,71% (344) мање предмета нершених на почетку извештајног периода него у 2013. години; укупно примљених предмета мање за 11,89% (1.474); укупно предмета у раду мање за 9,23% (1.818); 10,93% (1.392) мање укупно решених предмета и 6,12% (426) мање нершених предмета на крају извештајног периода. - Посматрајући укупне резултете привредних судова у 2014. години нерешено на почетку извештајног периода је за 6,72% (5.559) мање него у 2013. години, укупно је примљено 12,63% (11.922) предмета мање у односу на претходну годину. Укупно предмета у раду је за 9,87% (17.481) мање; укупно решених предмета је за 16,96% (16.954) мање и укупно нерешено на крају извештајног периода је 0,68% (527) предмета мање. - Виши прекршајни суд је у 2014. године имао 18,78% (258) мање нершених предмета на почетку извештајног периода у односу на 2013. годину; прилив предмета се повећао за 26,10% (8.094); укупно предмета у раду је више за 24,20% (7.836); укупно решено је за 20,14% (6.297) више предмета. Број нершених предмети на крају извештајног периода је већи за 137,78% (1.539). - Прекршајни судови су у 2014. години имали 6,79% (28.802) мање предмета нершених на почетку извештајног периода него у 2013. години; укупно примљених предмета више за 11,71% (62.340); укупно предмета у раду више за 3,51% (33.538); 2,06% (11.573) мање укупно решених предмета и 11,45% (45.111) више нершених предмета на крају извештајног периода. ПОДАЦИ О НЕРЕШЕНИМ СТАРИМ ПРЕДМЕТИМА ПРЕМА ДАТУМУ ИНИЦИЈАЛНОГ АКТА од 6 месеци до 1 године од 9 месеци до 1 године Од 1 ДО 2 Од 2 ДО 3 Од 3 ДО 5 Од 5 ДО 10 ПРЕКО 10 1 Управни суд 35 44.411 1.236 1.225 10 1 2,78 35,31 2 Привредни апелациони суд 27 17.882 2.460 1.088 1.048 263 61 13,76 91,11 3 Привредни судови 158 159.707 36.720 11.693 23.512 1.321 194 22,99 232,41 220 222.000 40.416 14.006 24.570 1.585 255 39,53 358,83 ПРОСЕЧНО СТАРИХ ПРЕДМЕТА ОСТАЛО У РАДУ ПО СУДИЈИ УКУПНО: Редни број Назив суда Број судија УКУПНО У РАДУ (укупно нерешено на почетку , укупно примљено) на дан 31.12.2014. УКУПНО НЕРЕШЕНИХ СТАРИХ ПРЕДМЕТА на дан 31.12.2014.

ДУЖИНА ТРАЈАЊА НЕРЕШЕНИХ СТАРИХ ПРЕДМЕТА % СТАРИХ ПРЕДМЕТА У ОДНОСУ НА УКУПНО У РАД

Приказани статистички подаци са једне стране указују да коришћење различитих показатеља у статистичким анализама, од стране Врховног касационог суда, у различитим периодима, са једне стране отежава свестрану анализу, јер онемогућава поређења у односу на претходне године. Из овог разлога, који је неоспорно инициран и одређеним законодавним изменама тешко је пратити ажурност правосуђа у односу на претходну годину односно претходни период.

Међутим, оно што је извесно и што се не може прикрити ни коришћењем различитих показатеља и онемогућавања компарације је чињеница да управо из приказаних статистичких података можемо закључити да без обзира на многобројне реформе у правосуђу и ова извршна власт као и претходне није створила основне предуслове за успешно функционисање правосуђа. Основно је да је мрежа судова нерационална, а тиме и судови неравномерно оптерећени.

Илустрације ради упоредићемо податак који је дат у извештају Савета за борбу против корупције а објављен у „Политици“ 21.4. 2014. у коме се поред осталог наводи: „ Када је реч о распореду броја предмета, Савет наводи као пример разлику у броју предмета у раду судија истражног одељења Другог основног суда у Београду (1.624 предмета у раду годишње по судији) и Основног суда у Пријеполу (11 предмета у раду годишње по судији) на дан 31. децембра 2012. године“.³⁸²

Неравномерна оптерећеност судова и судија видљива је и у приказаном извештају из протекле 2014.године. Она није анулирана ни преко статистичких акробација у погледу ажурности судова, створене вештачки, изменама процесних закона у кривичној материји којима је загушење из судова пребачено на тужилаштва.

Нарочито би била интересантна анализа стања у извршним предметима. Из датих извештаја, међутим, не види се број предмета у којима је извршни дужник Република Србија нити каква је структура извршних повериоца, висина потраживања, дужина поступка и др.

Оно што се несумљиво види, то је неравномерна оптерећеност судова и судија, а самим тим и неједнак приступ грађана правди који угрожава њихово право на правично суђење.

---

³⁸² Политика , 21.4. 2014. Године, текст *Политичари прете судијама*

АНАЛИЗА РАДА СУДОВА за извештајни период 01.01 – 31.12.2015. године, упућује на закључак да наведени недостатци нису отклоњени ни у 2015. Години. И у овом извештају се наводи да је надлежност судова уређена је законом, стварна првенствено Законом о уређењу судова, а стварна и месна, и процесним законима. Према стварној надлежности направљена је разлика у оквиру судова опште надлежности на основне, више, апелационе и Врховни касациони суд, а у оквиру судова посебне надлежности на привредне и Привредни апелациони, прекршајне и Прекршајни апелациони и Управни суд. Законом о уређењу судова прописано је да у одређеним врстама правних ствари поступа само одређени суд. Прецизирање суда који поступа и у одређеним врстама правних ствари у којима не поступају други стварно надлежни судови учињено је у Закону о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава. У свим судовима у Републици Србији на почетку 2015. године било је укупно 2.837.468 нерешених предмета, у току извештајног периода примљено је 2.136.483 предмета, тако да је укупан број предмета у раду био је 4.973.951. У току 2015. године решено је 2.087.332 предмета, а остало је нерешено 2.886.619 предмета. Из наведених података се види да **судови нису савладали прилив**, мада су решили у 2015. години већи број предмета од броја предмета решених у току 2014. године за 294.120 предмета. У односу на укупно у раду, судови су 2015. године решили 331.349 предмета више него у 2014. години. Ако се укупни резултати рада свих судова пореде са 2014. годином уочава се да су судови у 7,14% више предмета и да су $\approx 18\%$ више предмета, да су имали у раду $\approx 2015.$ години примили $1,30\% \approx 16,40\%$ више предмета. На крају извештајног периода остало им је нерешено $\approx$ решили више предмета у односу на крај 2014. године.

АНАЛИЗА РАДА СУДОВА ОПШТЕ НАДЛЕЖНОСТИ У судовима опште надлежности у току 2015. године укупан број предмета у раду био је 3.460.257 предмета, примљено је 1.171.965 предмета, решено 1.265.029 предмета, а остало је нерешено 2.195.228 предмета, од тога 1.690.553 старих предмета према датуму иницијалног акта.

ВРХОВНИ КАСАЦИОНИ СУД Надлежност Врховног касационог суда установљена је са почетком рада суда од 2010. године, проширена у материји заштите права на суђење у разумном року, изменама и допунама Закона о уређењу судова, са применом од 22. маја 2014. године до 31. децембра 2015. године. Врховни касациони суд је био надлежан да одлучује у суђењу: - о ванредним правним средствима изјављеним на

одлуке судова Републике Србије и у другим стварима одређеним законом, - о сукобу надлежности између судова, ако за одлучивање није надлежан други суд, - и о преношењу надлежности ради лакшег вођења поступка или других важних разлога. Надлежност Врховног касационог суда изван суђења била је да: - обезбеђује јединствену судску примену права и једнакост странака у судским поступцима; - разматра примену закона и других прописа и рад судова; - именује судије Уставног суда; 3 - даје мишљење о кандидату за председника Врховног касационог суда - и врши друге надлежности одређене законом. Врховни касациони суд је одлучивао о заштити права на суђење у разумном року: - у првом степену, о захтеву за заштиту права на суђење у разумном року ако се захтев односи на поступак који је у току пред Привредним апелационим судом, Прекршајним апелационим судом или Управним судом и - о жалбама против решења о захтеву за заштиту права на суђење у разумном року донетог од стране нижестепених судова. На почетку овог извештајног периода је било укупно 3.582 нерешена предмета на нивоу целог суда, и то: 2.595 предмета у грађанској материји, 175 предмета у управној материји, 229 предмета у кривичној материји и у материји заштите права на суђење у разумном року 583 нерешених предмета. У овом извештајном периоду примљено је укупно 20.842 предмета, и то 14.171 предмет грађанске материје, 1.018 предмета управне материје, 1.539 предмета кривичне материје и 4.114 предмета заштите права на суђење у разумном року. Укупно је решено 19.109 предмета, од чега 13.207 предмета грађанске материје, 976 предмета управне материје, 1.526 предмета кривичне материје и 3.400 предмета заштите права на суђење у разумном року, тако да је остало у раду као нерешено укупно 5.315 предмета, од чега 3.559 предмета грађанске материје, 217 предмета управне материје, 242 предмета кривичне материје и 1.297 предмета заштите права на суђење у разумном року. Процент укупно решених предмета у све четири материје у Врховном касационом суду је 78,24%, од чега је проценат решених предмета у грађанској материји 78,77%, у управној материји 81,81%, у кривичној материји 86,31% и 72,39% у материји заштите права на суђење у разумном року. Мериторно је решено 30,38% у све четири материје на нивоу целог суда, односно у грађанској материји 14,72%, у управној материји 30,33%, у кривичној 35,45% и у заштити права на суђење у разумном року 88,94%. Просечно је решено 51,09 предмета по судији у свим одељењима - на нивоу целог суда. Тај просек у Грађанском одељењу

у грађанској материји износи 66,70 предмета, од чега је у радној материји 9,92 предмета а у привредној материји 12,32 предмета. У Специјализованом већу за управну материју просечно је решено 44,36 предмета, у Кривичном одељењу 9,91, а у Одељењу за суђење у разумном року 9,37 предмета. Просечно мериторно решених на нивоу целог суда било је 15,52 предмета по судији. Тај просек у Грађанском одељењу, у грађанској материји износи 9,82 предмета, од чега у радној материји 4,37 предмета, а у привредној материји 6,45 предмета. У Специјализованом већу за управну материју просечно мериторно је решено 13,45 предмета. Просек мериторно решених предмета по судији, у Кривичном одељењу је 3,51 предмета. Просек мериторно решених предмета по судији у Одељењу за суђење у разумном року је 8,33 предмета. ГРАЂАНСКО ОДЕЉЕЊЕ У Грађанском одељењу Врховног касационог суда, у периоду од 01.01. до 31.12.2015. године, било је распоређено 20 судија, и то у грађанској материји 18 судија и двоје судија у специјализованом већу за управну материју. Раду Одељења у наведеном периоду допринели су судијски помоћници – саветници Врховног касационог суда, и секретар Одељења. У Одељењу је распоређено 32 саветника, и то 22 саветника у седам већа, пет саветника у припремном одељењу, четири у судској пракси, и секретар одељења. У овом извештајном периоду у Грађанском одељењу је решено укупно 14.183 предмета, од чега у грађанској материји 13.207 предмета, а у управној материји 976 предмета. На крају извештајног периода остало је у раду, као нерешено, укупно 3.776 предмета, од чега 3.559 у грађанској материји и 217 у управној материји. 4 Од укупног броја од 3.776 нерешених предмета, у грађанској материји (од 3.559 предмета) на крају извештајног периода број неизвећаних предмета био је 2.541, а у управној материји (од 217 предмета) неизвећаних предмета било је 177. ГРАЂАНСКА МАТЕРИЈА Процент укупно решених предмета у односу на укупан број предмета у раду у грађанској материји је 78,77%, а савладавање прилива је 93,20%. Од броја укупно решених предмета у грађанској материји – 13.207 предмета, по ванредним правним лековима је решено 4.640 предмета, а од тога мериторно је решено 1.691 предмет, што представља 36,44%, а одбацивањем правног лека или на други начин је решено 2.949 предмета, односно 63,56%, док су преосталих 8.567 предмети делегације, сукоба надлежности и одлуке по жалбама на решења апелационих судова. Просечно решено предмета по судији у овом одељењу, у свим врстама предмета је 66.70. Просечно мериторно

решених предмета по судији је 9,82 предмета (укупан број мериторно решених предмета дели се са бројем судија и са 11 месеци). Посматрано по врсти предмета:

1) Предметима Рев (ревизија) је било задужено 18 судија. На почетку извештајног периода је било нерешених 836 предмета, а током истог је примљено у рад 2.502 предмета, па је у раду било укупно 3.338 предмета. Од тога је решено 2.087 предмета, од чега доношењем мериторних одлука 615 предмета, а на други начин или одбацивањем правног лека 1.472 предмета, тако да је остало нерешено 1.251 предмет. Процент решених Рев предмета је 62,52%, од чега мериторно решених 29,47%, а одбацивањем правног лека или на други начин 70,53%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 10,54 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 3,11.

2) Предметима Рев2 (ревизија у радним споровима), било је задужено 18 судија. На почетку извештајног периода било је нерешених 939 предмета, примљено је у овом извештајном периоду 2.543 предмета, тако да је укупно у раду било 3.482 предмета. Од тога је решено 1.964 предмета, од чега доношењем мериторних одлука 866, а одбацивањем правног лека или на други начин 1.098 предмета. Процент решених Рев2 предмета је 56,40%, од чега мериторно решених 44,09%, а одбацивањем правног лека или на други начин 55,91%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 9,92 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 4,37.

3) Предметима Рев1 (по одлукама Уставног суда донетим по уставним жалбама), било је задужено 18 судија. На почетку извештајног периода било је нерешених 38 предмета, а у овом периоду је примљено 24, тако да је укупно у раду било 62 предмета. Решено је 45 предмета, од тога 38 мериторно, а остало је нерешено 17 предмета. Процент решених предмета ове Рев1 материје је 72,58%, а процент мериторно решених је 84,44%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,23 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 0,19.

4) На почетку извештајног периода било је нерешених 158 предмета Прев (ревизија у привредној материји), а у истом периоду је примљено 411 предмета, тако да је укупно било у раду 569 предмета. Поступало је двоје судија. Решен је 271 предмет, од чега доношењем мериторних одлука 142, а одбацивањем или на други начин 129 предмета. Процент решених Прев предмета је 47,63%, а од чега је мериторно решених 52,40%, а решених одбацивањем или на други начин 47,60%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 12,32 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је

6,45. 5) На почетку извештајног периода био је нерешен 1 предмет Гзз (захтев за заштиту законитости Републичког јавног тужиоца). У овом периоду је примљен 1 предмет, тако да је укупно у раду било 2 предмета. Од тог броја је решен 1 предмет. Процент решених предмета из ове материје је 50,00%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,09 предмета. 6) Предметима Гзз1 (захтев за заштиту законитости странке) било је задужено 18 судија. На почетку извештајног периода било је 58 предмета, а у истом је примљено 128 предмета, тако да је у раду било укупно 186 предмета. Од тога је решено 162 предмета, од чега доношењем мериторне одлуке 13, а одбацивањем или на други начин 149 предмета. Процент решених предмета из ове Гзз1 материје је 87,10%, од чега је мериторно решених 8,02%, а одбацивањем или на други начин 91,98%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,82 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 0,07. 7) На почетку извештајног периода било је нерешено 3 предмета Пзз (захтев за заштиту законитости Републичког јавног тужиоца у привредној материји), а у истом периоду је примљено 3 предмета, тако да је укупно у раду било 6 предмета. Од тога је решено 5 предмета. Процент решених Пзз предмета је 83,33%, од чега је мериторно решених 60,00%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,23 предмета. 8) На почетку извештајног периода било је нерешених 8 предмета Пзз1 (захтев за заштиту законитости странке у привредној материји), а примљено је 15 предмета, тако да је укупно у раду било 23 предмета. Решено је 20 предмета и то доношењем мериторне одлуке 10, а одбацивањем или на други начин 10 предмета. Процент решених предмета из ове материје је 86,96% од чега је мериторно решених 50,00%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,91 предмет, а просек мериторно решених је 0,45 предмета. 9) Предметима Спп (спорна правна питања) било је задужено 18 судија. На почетку извештајног периода било је нерешених 2 предмета, а у овом периоду је примљено 23 предмета, тако да је укупно у раду било 25 предмета. Од тога је решено укупно 15 предмета, а остало је нерешено 10 предмета. Процент решених предмета из ове материје је 60,00%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,08. 10) Предметима Р1 (сукоб надлежности) било је задужено 18 судија. На почетку извештајног периода било је нерешено 298 предмета, а у истом је примљено 867 предмета, тако да је у раду било укупно 1.165 предмета, од чега је решено 905. Процент решених предмета из ове материје је 77,68%. Просек решених предмета

по судији у овој материји је 4,57. 11) На почетку извештајног периода било је нерешених 54 предмета Р (одређивање другог стварно надлежног суда), а примљено је 7.123 предмета, тако да је у раду било укупно 7.177 предмета, од чега је решено 7.150. Процент решених предмета из ове Р материје је 99,62%. У току маја и јуна месеца 2015. године све судије Грађанског и Кривичног одељења Врховног касационог суда, одлучујући о предлогу за преношење месне надлежности Вишег суда у Новом Саду (1.894 предмета) и Вишег суда у Београду (5.000 предмета), делегирани су укупно 6.894 предмета у 21 виши суд. 12) На почетку извештајног периода био је нерешен 21 предмет Гзп (захтев за преиспитивање правноснажне пресуде), а у истом периоду је примљено 73 предмета, тако да је укупно у раду било 94 предмета. Од тога је решено 77 предмета и то доношењем мериторне одлуке 6 2 предмета, а одбацивањем правног лека или на други начин 75. Процент решених Гзп предмета је 81,91%, од чега је мериторно решених 2,60%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,39 предмета. 13) На почетку извештајног периода било је нерешено 4 предмета Пзп (захтев за преиспитивање правноснажне пресуде у привредној материји), а у истом периоду је примљено 6 предмета, тако да је укупно у раду било 10 предмета. Од тога је решено 8 предмета од чега доношењем мериторне одлуке 2 предмета, а одбацивањем правног лека или на други начин 6. Процент решених Пзп предмета је 80,00%, од чега је мериторно решених 25%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,36. 14) Предметима Рж (жалба на решење апелационог суда) било је задужено 18 судија. На почетку извештајног периода било је нерешено 167 предмета, а у истом је примљен 441 предмет, тако да је у раду било укупно 608 предмета, од чега је решен 481. Процент решених предмета из ове материје је 79,11%, од чега је мериторно решено 49,06%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 2,43. 15) На почетку извештајног периода било је нерешено 8 предмета Прж (жалба на решење у привредној материји), а у истом периоду је примљено 11 предмета, тако да је укупно у раду било 19 предмета. Од тога је решено 16 предмета од чега доношењем мериторне одлуке 6 предмета, а одбацивањем правног лека или на други начин 10. Процент решених Прж предмета је 84,21%, од чега је мериторно решених 37,50%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,73. 16) У 2015. години у Грађанском одељењу је примљен 651 поднесак који је заведен у уписник Рс. Из претходне

године пренето је 17. Поступљено је по 656 поднесака, а у раду је остало 12.

УПРАВНА МАТЕРИЈА Процент укупно решених предмета у управној материји је 81,81%, а савладавање прилива је 95,87%. Од укупно решених предмета у овој материји 976, по ванредним правним лековима решено је 890 од чега мериторно 296 предмета, односно 33,26%. Просечно решено предмета по судији у овој материји, у свим врстама предмета је 44,36 предмета, а просечно мериторно решених по судији је 13,45 предмета. Посматрано по врсти предмета: 1) Предметима Уж (жалба) било је задужено двоје судија. На почетку извештајног периода је било 4 нерешена предмета, а примљено је 16 предмета, тако да је укупно у раду било 20 предмета, од чега је решено 19 предмета и то на други начин или одбацивањем правног лека. Процент решених Уж предмета је 95,00%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,86. 2) Предметима Узз (захтев за заштиту законитости) је био задужен један судија. На почетку извештајног периода био је нерешен један предмет, примљен је 1 предмет. Оба су решена и то одбацивањем или на други начин. Процент решених предмета Узз је 100,00%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,18. 3) Предметима Узп (захтев за преиспитивање судске одлуке) било је задужено двоје судија. На почетку извештајног периода је било 138 нерешених предмета, а у овом периоду је примљено 869 предмета, тако да је у раду било укупно 1.007 предмета, од чега је решено 816 предмета. Од тога је доношењем мериторне одлуке решено 268 предмета, а одбацивањем или на 7 други начин 548 предмета. Процент решених предмета Узп је 81,03%, од чега мериторно решених 32,84%, а решених одбацивањем или на други начин 67,16%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 37,09 предмета, а просек мериторно решених предмета је 12,18. 4) Предметима Узп1 (захтев за преиспитивање судске одлуке по одлукама Уставног суда донетим по уставним жалбама) било је задужено двоје судија. На почетку извештајног периода био је нерешен 1 предмет, а у овом периоду примљено је 7 предмета. Решено је 7 предмета доношењем мериторне одлуке. Процент решених предмета Узп1 је 87,50%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,32 предмета. 5) Предметима Ур (други управни предмети) било је задужено двоје судија. На почетку извештајног периода било је нерешено 9 предмета, а примљено је 45 предмета, тако да је у раду било укупно 54 предмета, од чега је решено 48 предмета. Процент решених Ур предмета је 88,89%. Просек решених предмета по

судији у овој материји је 2,18. 6) Предметима Ус (сукоб надлежности) је био задужен 1 судија. На почетку извештајног периода било је нерешено 14 предмета, а примљено је у овом периоду 35 предмета, тако да је у раду било укупно 49 предмета. Од тога је решено 38 предмета. Процент решених предмета Ус је 77,55%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 3,45. 7) Предметима Прзп (захтев за преиспитивање правноснажних пресуда прекршајног суда) било је задужено двоје судија. На почетку извештајног периода није било нерешених предмета, а у истом је примљено 6 предмета. Решено је 5 предмета одбацивањем или на други начин. Процент решених предмета Прзп је 83,33%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,23. 8) Предметима Прзз (захтев за заштиту законитости у прекршајним предметима) било је задужено двоје судија. На почетку извештајног периода било је нерешено 8 предмета, а у истом је примљено 39 предмета, па је у раду било укупно 47 предмета, од чега је решен 41. Од тога је мериторно одлучено у 21 предмету, а одбацивањем или на други начин у 20 предмета. Процент решених предмета из материје Прзз је 87,23%, од чега је мериторно решено 51,22%, а одбацивањем или на други начин 48,78%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 1,86, а просек мериторно решених предмета по судији је 0,95. Грађанско одељење је у току 2015. године одржало 12 седница, при чему су друга и девета седница одржане у два дана. На седницама су разматрана бројна спорна правна питања обрађена рефератима судија у поступцима решавања спорних правних питања (15 предмета Спп), питања везана за функционисање и рад одељења, извештаји о раду суда. Усвојено је шест правних ставова, четири правна закључка, већи број радних закључака и утврђено је 12 сентенци. На седницама Грађанског одељења, ради уједначавања судске праксе, разматрани су правни ставови апелационих судова, и то: седница од 03.03.2015. године је верификовала 11 правних ставова разматраних на заједничким састанцима апелационих судова. Седница одржана 18.06.2015. године прихватила је правно схватање усвојено на заједничкој седници апелационих судова и усвојила правни став поводом иницијативе са састанка апелационих судова. Седница Грађанског одељења одржана 08.12.2015. године, на основу реферата судија, разматрала је четири правна схватања апелационих судова (три су прихваћена и усвојен је један правни став). Правни ставови, закључци, сентенце и изјашњења Грађанског одељења о правним ставовима апелационих судова, објављени су на

интернет презентацији суда. 8 Ради обезбеђивања јединствене судске примене права и уједначавања судске праксе одржани су састанци са представницима апелационих судова и Привредног апелационог суда на којима су разматрана спорна правна питања и проблеми решавања старих предмета, и то 20.марта (Сремски Карловци), 19. јуна (Ниш), 25.септембра (Крагујевац) и 11. децембра 2015. године (Београд). Судије Грађанског одељења су учествовале у раду Годишњег саветовања судија Републике Србије, које је одржано у организацији Врховног касационог суда у Врњачкој Бањи. Реферати судија, изложени на Годишњем саветовању судија, објављени су у Билтену Врховног касационог суда бр. 3/15. КРИВИЧНО ОДЕЉЕЊЕ У Кривичном одељењу Врховног касационог суда током 2015. године било је 14 судија распоређених у три већа. У раду овог одељења учествовало је 15 саветника и то један у припремном одељењу, а два саветника у одељењу судске праксе и секретар одељења, док су остали саветници распоређени у већима. На почетку извештајног периода у Кривичном одељењу је било нерешено 229 предмета (Кзз, Кд, Кс и Кр) из претходне године. Од 21.05.2014. године, и у току 2015. године, Врховни касациони суд је надлежан и за суђење у разумном року (Р4 к, Рж к и Рж Кп). У овом извештајном периоду примљено је укупно 1.539 нових предмета (Кзз, КззП, Кзз Пр, Кзз В, Кд, Кс, Кр, Кзз ОК, Кзз Рз), тако да је укупно у раду било 1.768 предмета. Од тога је решено 1.526 предмета свих врста, а остало је нерешено 242 предмета. Од укупно решених предмета мериторно је решен 541 предмет, а одбачајем или на други начин решено је 808 предмета, док је предмета сукоба надлежности и делегације (Кд и Кс) решено 211 предмета. Процент укупно решених предмета у Кривичном одељењу је 86,31%, мериторно је решено је 35,45 %, а одбачајем и на други начин 52,95 %. Просечно месечно решених предмета по судији у кривичној материји, по свим врстама предмета је 9,91 предмет, просек мериторно решених предмета на годишњем нивоу по судији је 38,64. Посматрано по врсти предмета: 1) Предметима Кзз (захтев за заштиту законитости подигнути против правноснажних одлука нижих судова) било је задужено 14 судија. На почетку извештајног периода је било 195 предмета, а примљено је у овом извештајном периоду 1.207 Кзз предмета. Од тога је решено 1.196 Кзз предмета, од чега је доношењем мериторне одлуке решено 501 предмет, а одбачајем или на други начин 695 предмета. Процент решених предмета Кзз је 85,31 % од чега је мериторно решено 41,89 %, а одбачајем или на други начин 58,11

%.

Просек месечно решених предмета по судији у овој материји је 7,77 предмета, а просек мериторно решених по судији је 3,25.

2) Предметима Кзз П (захтев за заштиту законитости подигнути против правноснажних одлука привредних судова) било је задужено пет судија. На почетку извештајног периода је био један предмет, а у овом извештајном периоду је примљено пет предмета, укупно шест предмета у раду. Од тога је решено пет предмета, један мериторно и четири предмета одбачајем. Процент укупно решених предмета Кзз П је 83,33 %.

3) Предметима Кзз В (захтев за заштиту законитости подигнут против одлука Врховног касационог суда) био је задужен један судија. На почетку извештајног периода није било ових 9 предмета, а у овом извештајном периоду је примљен један предмет, који је решен одбачајем. Процент укупно решених предмета КззВ је 100 %.

4) Предметима Кзз Пр (захтев за заштиту законитости против прекршајних одлука) било је задужено 14 судија. На почетку извештајног периода није било нерешених предмета, а у истом периоду је примљен 51 предмет, од чега је решено 48 предмета. Процент решених предмета је 94,12 %, а процент мериторно решених је 52,08 %.

5) Предметима Кд (делегација или преношење надлежности) било је задужено 14 судија. На почетку извештајног периода је било 20 нерешених предмета, а у истом периоду је примљено 178 предмета, тако да је укупно у раду било 198 предмета, од чега је решено 177 предмета и то делегацијом 151 предмет, а одбачајем или на други начин 26 предмета. Процент решених предмета је 89,39 %.

Просек месечно решених предмета по судији у овој материји је 1,15.

6) Предметима Кс (сукоб надлежности између судова) било је задужено 14 судија. На почетку извештајног периода су била четири нерешена предмета, а примљено је 33 предмета. Решено је 34 предмета. Процент решених предмета је 91,89 %.

Просек месечно решених предмета по судији у овој материји је 0,22 предмета.

7) Предметима Кр (кривично разно) било је задужено 14 судија. На почетку извештајног периода су била четири нерешена предмета, а примљено је 23 предмета, тако да је укупан број ових предмета у раду био 27, а решено је 26 предмета. Процент решених предмета је 96,30 %.

Просек месечно решених предмета по судији у овој материји је 0,17 предмета.

8) Предмета Кр ОК и Кр Рз (кривично разно, организовани криминал и ратни злочини) није било у овом извештајном периоду.

9) Предметима Кзз ОК (захтев за заштиту законитости у предметима организованог криминала) било је задужено 14 судија. На почетку извештајног периода је било четири нерешена

предмета, а примљено је 38 предмета. Од тога је решено 35 предмета и то доношењем мериторне одлуке 12, а одбачајем или на други начин 23 предмета. Процент решених предмета Кзз ОК је 83,33 %, од чега је мериторно решено 34,29 %, а одбачајем или на други начин 65,71 %. Просек месечно решених предмета по судији у овој материји је 0,23 предмета, а просек мериторно решених по судији је 0,08 предмета. 10) Предметима Кзз Рз (захтев за заштиту законитости у предметима ратних злочина) било је задужено троје судија. На почетку извештајног периода је био један нерешен предмета, а примљена су три предмета. Од тога је решено четири предмета и то два предмета доношењем мериторне одлуке, а одбачајем и на други начин два предмета. Процент решених предмета Кзз Рз је 100 %, а мериторно решених 50 %, а одбачајем или на други начин 50 %. Просек месечно решених предмета по судији у овој материји је 0,12 а просек мериторно решених по судији је 0,06 предмета. 11) Предметима Крс (други поднесци у кривичној материји) задужен је секретар Кривичног одељења. На почетку извештајног периода је било 150 нерешена предмета, а примљено је 1146 нових, тако да је укупно у раду било 1296 предмета, од чега је решено 1147, што представља 88,50 %, док у осталим предметима у којима је поступано, судови нису доставили тражене списе. Кривично одељење је одржало 15 седница на којима су усвојена два правна схватања и утврђена једна сентенца. На седницама одељења је разматрано функционисање одељења, месечни, периодични и годишњи извештај о раду овог одељења, спорна правна питања и реферати судија и 10 саветника из судске праксе везано за одређена спорна правна питања и примену новог ЗКП, што је објављено у Билтену Врховног касационог суда број 1/15. Ради извршавања законске обавезе обезбеђивања јединствене примене права и уједначавања судске праксе одржани су састанци са представницима апелационих судова у Новом Саду (27.03.2015. године), у Београду (30.06.2015. године), у Нишу (02.10.2015. године) и Крагујевцу (04.12.2015. године), и у вези тога Врховни касациони суд је припремио одговоре на десет питања око којих апелациони судови нису постигли сагласност. Судије Кривичног одељења су учествовале у раду Годишњег саветовања судија Републике Србије, које је одржано у организацији Врховног касационог суда у Врњачкој Бањи, а троје судија је израдио реферате које су излагали на овом саветовању који су објављени у Билтену Врховног касационог суда број 2/15.

Анализа по материјама: 1) Предметима Р4 к било је задужено 13 судија. На почетку извештајног периода било је 7 нерешених предмета, до краја године примљено је 18 нових предмета, што је укупно 25 предмета. Решено је 22 предмета, и то на мериторан начин 6 предмета, а на други начин 16 предмета, тако да је остало нерешено 3 предмета. Процент решених Р4 к предмета је 88%. Мериторно је решено 27,28%, а на други начин 72,72% предмета. Савладаност прилива је 122,22%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,15 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 0,041 предмета. 11 2) Предметима Р4 кп било је задужено 2 судија. На почетку извештајног периода није било нерешених предмета, до краја године примљено је 2 нова предмета. На другу начин је решен 1 предмет и у раду је остао још 1 предмет. Процент решених Р4 кп предмета је 50%. Мериторно је решено 100% предмета. Савладаност прилива је 50%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,05 предмета. 3) Предметима Р4 г било је задужено 18 судија. На почетку извештајног периода било је 57 нерешених предмета, до краја године примљено је 239 нових предмета, што је укупно 296 предмета. Решено је 217 предмета, и то на мериторан начин 130 предмета, а на други начин 87 предмета, тако да је остало нерешено 79 предмета. Процент решених Р4 г предмета је 73,31%. Мериторно је решено 59,90%, а на други начин 40,10% предмета. Савладаност прилива је 90,79%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 1,10 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 0,65 предмета. 4) Предметима Р4 гп било је задужено 3 судија. На почетку извештајног периода било је нерешених 10 предмета, до краја године примљено је 40 предмета, што је укупно 50 предмета. Решено је 37 предмета, и то на мериторан начин 19 предмета, а на други начин 18 предмета, тако да је остало нерешено 13 предмета. Процент решених Р4 гп предмета је 74 %. Мериторно је решено 51,35%, а на други начин 48,65% предмета. Савладаност прилива је 92,50%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 1,12 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 0,57 предмета. 5) Предметима Р4 у било је задужено 2 судија. На почетку извештајног периода било је нерешених 11 предмета, до краја године примљено је 92 предмета, што је укупно 103 предмета. Решено је 83 предмета, и то на мериторан начин 59 предмета, а на други начин 24 предмета, тако да је остало нерешено 20 предмета. Процент решених Р4 у предмета је 80,58 %. Мериторно је решено 71,08%, а на други начин

28,92% предмета. Савладаност прилива је 90,22%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 3,77 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 2,68 предмета. 6) Предметима Р4 р било је задужено 18 судија. На почетку извештајног периода било је нерешених 67 предмета, до краја године примљено је 327 предмета, што је укупно 394 предмета. Решено је 206 предмета, и то на мериторан начин 141 предмет, а на други начин 65 предмета, тако да је остало нерешено 188 предмета. Процент решених Р4 р предмета је 52,28 %. Мериторно је решено 68,44%, а на други начин 31,56% предмета. Савладаност прилива је 63,00%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 1,04 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 0,71 предмета. 7) Предметима Р4 уп било је задужено 2 судија. На почетку извештајног периода није било нерешених предмета, до краја године примљено је 2 предмета. Решена су оба предмета, и то један на мериторан начин а преостали на други начин. Процент решених Р4 уп предмета је 100 %. Мериторно је решено 50%, а на други начин 50% предмета. Савладаност прилива је 100%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,09 предмет, а просек мериторно решених предмета по судији је 0,45 предмета. 8) Предметима Рж к било је задужено 13 судија. На почетку извештајног периода било је нерешених 30 предмета, до краја године примљено је 203 предмета, што је укупно 233 предмета. Решено је 192 предмета, и то на мериторан начин 175 предмета, а на други начин 17 предмета, тако да је остало нерешено 41 предмет. Процент решених Рж к предмета је 82,40 %. Мериторно је решено 91,14%, а на други начин 8,86% предмета. Савладаност прилива је 94,58%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 1,34 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 1,22 предмета. 9) Предметима Рж кп било је задужено 13 судија. На почетку извештајног периода није било нерешених предмета, до краја године примљено је 13 предмета. Решено је 7 предмета на мериторан начин, тако да је остало нерешено 6 предмета. Процент решених Рж кп предмета је 53,85 %. Мериторно је решено 100% предмета. Савладаност прилива је 53,85%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,05 предмета, сви предмети су решени на мериторан начин. 10) Предметима Рж г било је задужено 18 судија. На почетку извештајног периода било је нерешених 345 предмета, до краја године примљено је 2.102 предмета, што је укупно 2.447 предмета. Решено је 1.781 предмет, и то на мериторан начин 1.661 предмет, а на други начин 120 предмета,

тако да је остало нерешено 666 предмета. Процент решених Р4 р предмета је 72,78 %. Мериторно је решено 93,26%, а на други начин 6,74% предмета. Савладаност прилива је 84,73%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 8,99 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 8,38 предмета. 11) Предметима Рж гп било је задужено 3 судија. На почетку извештајног периода било је нерешених 16 предмета, до краја године примљено је 781 предмет, што је укупно 797 предмета. Решено је 616 предмета, и то на мериторан начин 602 предмета, а на други начин 14 предмета, тако да је остало нерешено 181 предмет. Процент решених Рж гп предмета је 77,29 %. Мериторно је решено 97,72%, а на други начин 2,28% предмета. Савладаност прилива је 78,87%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 18,67 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 18,24 предмета. 12) Предметима Рж уп било је задужено 2 судија. На почетку извештајног периода било је нерешених 11 предмета, до краја године примљено је 10 предмета, што је укупно 21 предмет. Решено је 16 предмета, и то на мериторан начин 13 предмета, а на други начин 3 предмета, тако да је остало нерешено 5 предмета. Процент решених Рж уп предмета је 76,19 %. Мериторно је решено 81,25%, а на други начин 18,75% предмета. Савладаност прилива је 160%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 0,73 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 0,59 предмета. 13) Предметима Рж р је било задужено 16 судија. На почетку извештајног периода било је нерешених 29 предмета, до краја године примљено је 285 предмета, што је укупно 314 предмет. Решено је 220 предмета, и то на мериторан начин 210 предмета, а на други начин 10 предмета, тако да је остало нерешено 94 предмета. Процент решених Рж р предмета је 70,06 %. Мериторно је решено 95,45%, а на други начин 4,55% предмета. Савладаност прилива је 77,19%. Просек решених предмета по судији у овој материји је 1,25 предмета, а просек мериторно решених предмета по судији је 1,19 предмета. Просматрано на нивоу свих материја просечно је по судији решено 9,37 предмета. АПЕЛАЦИОНИ СУДОВИ Надлежност апелационог суда у 2015. години регулисана је члановима 8а и 24. Закона о уређењу судова. У апелационим судовима на почетку извештајног периода у свим материјама било је укупно нерешених 20.435 предмета, примљено је 55.555 предмета, односно у раду је било 75.990, решено је 60.032 предмета, што је у односу на 2014. годину када је решено 66.817 предмета за 37 6.785 предмета (11,30%) мање. Како је у 2014. години

примљено 61.290 предмета, као нерешено на крају извештајног периода остало је 15.958 предмета, што је за 4.477 предмета (28,05%) мање у односу на 2014. годину. На почетку извештајног периода у овим судовима у претежно судећим материјама било је укупно нерешених 19.013 предмета, примљено је 47.941 предмет, односно у раду је било 66.954, решено је 52.758 предмета, што је у односу на 2014. годину када је решено 58.674 предмета, односно 5.916 предмета (11,21%) мање решено у 2015, али је на крају извештајног периода остало је нерешено 14.196 предмета, што је за 4.817 предмета мање у односу на 2014. годину, односно за 33,93% мање нерешених предмета. У 2015. години апелациони судови су у свим материјама имали, од укупно 20.435 нерешених предмета на почетку извештајног периода, 14.704 старих предмета према датуму иницијалног акта а 5.376 према датуму пријема у суд, а на крају извештајног периода од укупно 15.958 нерешених предмета, 11.632 старих предмета према датуму иницијалног акта а 2.968 према датуму пријема у суд. У претежно судећим материјама у апелационим судовима број нерешених предмета на почетку извештајног периода био је 19.013, од чега је према датуму иницијалног акта било 14.490 предмета а 5.336 према датуму пријема у суд, а на крају извештајног периода од укупно 14.196 нерешених предмета, 11.382 старих предмета према датуму иницијалног акта а 2.945 према датуму пријема у суд. Према подацима о укупним резултатима рада у свим материјама највећи укупан прилив имао је Апелациони суд у Београду 19.803 предмета, Апелациони суд у Новом Саду је примио укупно 13.263 предмета, Апелациони суд у Крагујевцу 13.093 предмета и Апелациони суд у Нишу 9.396 предмета, а у претежно судећим материјама Апелациони суд у Београду 16.624 предмета, Апелациони суд у Новом Саду је примио укупно 11.551 предмет, Апелациони суд у Крагујевцу је примио укупно 11.248 предмета и Апелациони суд у Нишу 8.518 предмета. Највећи просечан прилив предмета по судији у свим материјама имао је Апелациони суд у Крагујевцу (29,03), затим Апелациони суд у Новом Саду (26,21), Апелациони суд у Нишу (23,09) и Апелациони суд у Београду (22,79) а у претежно судећим материјама Апелациони суд у Крагујевцу (24,94), Апелациони суд у Новом Саду (22,83), Апелациони суд у Нишу (20,93) и Апелациони суд у Београду (19,38). Укупан просечни прилив предмета по судији, у апелационим судовима, у 2015. години у односу на 2014. годину, у свим материјама, био је мањи за 3,84 предмета, с тим што је у Апелационом суду у Нишу мањи за 6,96, у Апелационом суду у

Крагујевцу 6,83 предмета, у Апелационом суду у Новом Саду за 3,38 и Апелационом суду у Београду мањи за 1,14 предмета, а у претежно судећим материјама, био је мањи за 2,96 предмета, с тим што је у Апелационом суду у Крагујевцу мањи за 5,34 предмета, у Апелационом суду у Нишу за 4,91, у Апелационом суду у Новом Саду за 3,18 и у Апелационом суду у Београду мањи за 0,70 предмета. Највећи проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду у свим материјама имао је Апелациони суд у Нишу (90,39%), Апелациони суд у Новом Саду (87,74%), Апелациони суд у Крагујевцу (75,32%) и Апелациони суд у Београду (72,59%), а у претежно судећим материјама имао је Апелациони суд у Нишу (90,29%), Апелациони суд у Новом Саду (86,99%), Апелациони суд у Крагујевцу (75,59%) и Апелациони суд у Београду (72,16%). Највише просечно месечно решених предмета по судији у свим материјама имао је Апелациони суд у Крагујевцу (30,05), Апелациони суд у Новом Саду (27,47), Апелациони суд у Београду (25,93) и Апелациони суд у Нишу (24,69) а у претежно судећим материјама имао је Апелациони суд у Крагујевцу (26,55), Апелациони суд у Новом Саду (23,92), Апелациони суд у Београду (22,76) и Апелациони суд у Нишу (22,48). Просечан број решених предмета по судији, у апелационим судовима, у 2015. години у односу на 2014. годину, у свим материјама, био је мањи за 4,43 предмета, с тим што је најмање решено у Апелационом суду у Нишу 9,41 предмета мање по судији, у Апелационом суду у Новом Саду 7,99 предмета, у Апелационом суду у Београду 1,84 предмета и у Апелационом суду у Крагујевцу 1,08, а у претежно судећим материјама, био је мањи за 3,89 предмета, с тим што је у Апелационом суду у Крагујевцу већи за 0,41 предмет, а у Апелационом суду у Новом Саду мањи за 8,1 предмет, у Апелационом суду у Нишу 7,55 и Апелационом суду у Београду за 2,05 предмета. 38 Од укупно решених предмета у свим материјама, највећи проценат мериторно решених имао је Апелациони суд у Нишу (88,37%), Апелациони суд у Новом Саду (87,48%), Апелациони суд у Крагујевцу (86,59%) и Апелациони суд у Београду (85,94%), а у претежно судећим материјама имао је Апелациони суд у Новом Саду (91,22%), Апелациони суд у Нишу (91,10%), Апелациони суд у Београду (88,08%) и Апелациони суд у Крагујевцу (87,06%). У 2015. години, најбољи коефицијент ажурности у свим материјама имао је Апелациони суд у Нишу (1,25), затим Апелациони суд у Новом Саду (1,61), па Апелациони суд у Крагујевцу (3,73), а најлошији коефицијент ажурности имао је

Апелациони суд у Београду (4,73), а у претежно судећим материјама имао је Апелациони суд у Нишу (1,27), затим Апелациони суд у Новом Саду (1,72), па Апелациони суд у Крагујевцу (3,78), а најлошији коефицијент ажурности имао је Апелациони суд у Београду (4,99). Коефицијент ажурности свих апелационих судова у 2015. години у свим материјама износио је 3,16, тако да је исти бољи у односу на резултате остварене у 2014. години, када је коефицијент ажурности свих апелационих судова био 3,67, односно мањи за 0,51 у односу на 2014. годину, а у претежно судећим материјама износио је 3,26, тако да је исти бољи у односу на резултате остварене у 2014. години, када је коефицијент ажурности свих апелационих судова био 4,02, односно за 0,76 мањи у односу на 2014. годину. На крају извештајног периода највише нерешених предмета у свим материјама остало је у Апелационом суду у Београду (8.507), затим у Апелационом суду у Крагујевцу (4.441), у Апелационом суду у Новом Саду (1.942) и у Апелационом суду у Нишу (1.068), а у претежно судећим материјама остало је у Апелационом суду у Београду (7.535), затим у Апелационом суду у Крагујевцу (3.867), у Апелационом суду у Новом Саду (1.810) и у Апелационом суду у Нишу (984). Грађанска материја Гж Анализом рада апелационих судова у посматраном извештајном периоду утврђено је да је примљено 17.660 предмета у општој грађанској материји, од чега највише у Апелационом суду у Београду 8.104 предмета, затим у Апелационом суду у Новом Саду 3.803 предмета, у Крагујевцу 3.321 и у Нишу 2.432 предмета. У односу на 2014. годину примљено је 1.317 предмета мање у овој материји (6,94% мање). Највећи прилив предмета по судији имали су у Апелационом суду у Крагујевцу 27,45 предмета, да је у истом суду просечно решено 28,98 тих предмета по судији, од чега је 85,60% решено мериторном одлуком. У Апелационом суду у Нишу просечан прилив предмета по судији био је 24,57 предмета, просечно је решено по судији 26,98 предмета од чега мериторно 83,83% а у Апелационом суду у Београду, 20,46 предмета је просечан прилив предмета по судији, а просечно решено 25,87 предмета по судији, од чега мериторно 86,67%. Најмањи просечан прилив предмета по судији био је у Апелационом суду у Новом Саду, где је просечан прилив предмета по судији био 15,03 предмета, просечно решено 17,89 предмета по судији, од чега мериторно 83,45%. Поређењем података са извештајем о раду свих апелационих судова за 2014. годину уочено је да је у току 2015. године дошло до смањења прилива предмета по судији за 2,08, да је просечан број решених

предмета по судији приближно једнак, односно у 2015. години мањи за 0,16, да је проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду просечно већи за 11,38% у 2015. години, да је проценат мериторних одлука у односу на број решених предмета по судији већи за 0,50% у односу на 2014. годину, а да је просечно „укупно у раду“ предмета по судији мање за 5,19 у односу на 2014. годину. Гж1 Анализом рада апелационих судова у материји радних спорова у посматраном извештајном периоду утврђено је да је примљено 14.380 предмета, од чега највише у Апелационом суду у Крагујевцу 4.301, у Апелационом суду у Београду 3.607 предмета, затим у Нишу 3.272 предмета и 39 у Новом Саду 3.200 предмета. У односу на 2014. годину примљено је 2.245 предмета мање у овој материји (13,50% мање). Највећи прилив предмета по судији имали у Апелационом суду у Крагујевцу 32,58 предмета, да је у истом суду просечно решено 37,02 предмета по судији, од чега је 85,12% решено мериторном одлуком. У Апелационом суду у Новом Саду просечан прилив предмета по судији био је 29,09 предмета, просечно је решено по судији 28,17 предмета, од чега мериторно 94,19%. У Апелационом суду у Нишу просечан прилив предмета по судији био је 27,04 предмета, просечно решено по судији 29,48 предмета, од чега мериторно 92,12%. Најмањи просечан прилив предмета по судији био је Апелационом суду у Београду, 25,22 предмета, просечно је решено по судији 30,62 предмета, од чега мериторно 81,54 %. Поређењем података са извештајем о раду свих апелационих судова за 2014. годину уочено је да је у току 2015. године дошло до смањења прилива предмета по судији за 6,66, да је просечан број решених предмета по судији мањи у 2015. години за 4,61, да је проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду већи за 7,46% у 2015. години, да је проценат мериторних одлука у односу на број решених предмета по судији приближно исти односно мањи за 0,1% у односу на 2014. годину, а да је просечно „укупно у раду“ предмета по судији мањи за 9,34 предмета у односу на 2014. годину. Гж2 Анализом рада апелационих судова у породичним споровима у посматраном извештајном периоду утврђено је да је примљено 2.410 предмета, од чега највише у Апелационом суду у Београду 812 предмета, у Апелационом суду у Новом Саду 609 предмета, у Апелационом суду у Крагујевцу 566, и у Нишу 423 предмета. У односу на 2014. годину примљено је 119 предмета мање у овој материји (4,71% мање). Највећи прилив предмета по судији имали су у Апелационом суду у Нишу где је просечан прилив предмета по

судији био 6,41 предмет, просечно решено по судији 6,20 предмета, од чега мериторно 84,84%. У Апелационом суду у Новом Саду просечан прилив предмета по судији био је 5,03 предмета, просечно је решено по судији 4,85 предмета, од чега мериторно 87,22%. У Апелационом суду у Крагујевцу просечан прилив предмета по судији био је 4,68 предмета, у истом суду просечно је решено 4,57 предмета по судији, од чега је 88,43% решено мериторном одлуком. Најмањи просечан прилив предмета по судији био је Апелационом суду у Београду, 2,17 предмета, просечно је решено по судији 2,18 предмета, од чега мериторно 87,35%. Поређењем података са извештајем о раду свих апелационих судова за 2014. годину уочено је да је у току 2015. године дошло до повећања прилива предмета по судији за 0,54, да је просечан број решених предмета по судији већи у 2015. години за 0,32, да је проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду мањи за 2,05 у 2015. години, да је проценат мериторних одлука у односу на број решених предмета по судији већи за 2,42% у односу на 2014. годину и да је просечно „укупно у раду“ предмета по судији више за 0,42 предмета у односу на 2014. годину. Кривична материја Кж1 Анализом рада апелационих судова у Кж1 материји у посматраном извештајном периоду утврђено је да је примљено 6.107 предмета, од чега највише у Апелационом суду у Крагујевцу 1.633, у Апелационом суду у Новом Саду 1.565 предмета, у Апелационом суду у Београду 1.561 предмет и у Апелационом суду у Нишу 1.348 предмета. У односу на 2014. годину примљено је 191 предмет мање у овој материји (3,03% мање). Највећи прилив предмета по судији имали су у Апелационом суду у Крагујевцу 8,25 предмета, да је у истом суду просечно решено 8,09 предмета по судији, од чега је 89,39% решено мериторном одлуком. У Апелационом суду у Новом Саду просечан прилив предмета по судији био је 10,16 предмета, просечно је решено по судији 10,05 предмета, од чега мериторно 98,84%. У Апелационом суду у Нишу просечан прилив предмета по судији био је 7,21 предмета, просечно решено по судији 7,83 предмета, од чега мериторно 98,57%. Најмањи просечан прилив предмета по судији био је Апелационом суду у Београду, 4,89 предмета, просечно је решено по судији 4,91 предмета, од чега мериторно 98,34%. 40 Поређењем података са извештајем о раду свих апелационих судова у овој материји за 2014. годину уочено је да је у току 2015. године дошло до повећања прилива предмета по судији за 0,28 предмета, да је просечан број решених предмета по судији мањи у 2015. години за 5,21, да је проценат решених

предмета у односу на укупан број предмета у раду мањи за 4,11 у 2015. године, да је проценат мериторних одлука у односу на број решених предмета по судији већи за 3,98 у односу на 2014. годину и да је просечно „укупно у раду“ предмета по судији више за 1,76 предмета у односу на 2014. годину. Кж2 Анализом рада апелационих судова у Кж2 материји утврђено је да је примљено 6.905 предмета, од чега највише у Апелационом суду у Београду 2.485 предмета, у Апелационом суду у Новом Саду 2.122 предмета, у Апелационом суду у Крагујевцу 1.345 и у Апелационом суду у Нишу 953 предмета. У односу на 2014. годину примљено је 311 предмета мање у овој материји (4,31% мање). Највећи прилив предмета по судији имали су у Апелационом суду у Новом Саду 13,78 предмета, да је у истом суду просечно решено 13,71 предмет по судији, од чега је 98,11% решено мериторном одлуком. У Апелационом суду у Београду просечан прилив предмета по судији био је 7,79 предмета, просечно је решено по судији 7,76 предмета, од чега мериторно 98,99%. У Апелационом суду у Крагујевцу просечан прилив предмета по судији био је 6,79 предмета, просечно решено по судији 6,81 предмет, од чега мериторно 94,36%. Најмањи просечан прилив предмета по судији био је Апелационом суду у Нишу, 5,10 предмета, просечно је решено по судији 5,12 предмета, од чега мериторно 98,12%. Поређењем података са извештајем о раду свих апелационих судова у овој материји за 2014. годину уочено је да је у току 2015. године просечан прилив предмета по судији приближно једнак односно да је смањен за 0,05 предмета по судији, да је просечан број решених предмета по судији мањи у 2015. години за 0,53, да је проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду приближно једнак, односно у 2015. години мањи за 0,12 предмета, да је проценат мериторних одлука у односу на број решених предмета по судији већи за 1,82 у односу на 2014. годину и да је просечно „укупно у раду“ предмета по судији приближно једнак, односно мањи за 0,52 предмета у односу на 2014. годину. Материја заштите права на суђење у разумном року Анализом рада апелационих судова у материји заштите права на суђење у разумном року у посматраном извештајном периоду утврђено је да су апелациони судову примили укупно 2.800 предмета, односно да је укупно било у раду 3.686 предмета, што је 123 предмета мање у овој материји у односу на 2014. годину (од 22.05.2014. године када су судови почели да поступају у овим предметима), од чега је решено 2.432 предмета (51,56% од укупног броја), а нерешених је остало 1.254 предмета.

Разврстано по материји, од укупно примљених 2.800 предмета, 1.062 су Р4 г предмета, 193 Р4 к предмета и 1.545 Р4 р предмета, од чега је укупно решено 2.432, од којих 1.128 Р4 г предмета или 70,81% (од укупног броја решених предмета, мериторно је решено 681 – 60,37%, а на други начин 447 предмета- 39,63%), 178 Р4 к предмета или 83,96% (од тога мериторно 106 - 59,55% а на други начин 72 - 40,45% предмета) и 1.126 Р4 р предмета или 59,86% од укупног броја решених предмета (од тога мериторно 721 – 64,03%, а на други начин 405 предмета – 35,97%). Највећи укупни прилив ових предмета имао је Апелациони суд у Београду – 1.222 предмета, Апелациони суд у Крагујевцу са укупно 823 предмета, затим Апелациони суд у Новом Саду са укупно 462 предмета и Апелациони суд у Нишу са укупно 293 предмета. По материјама, највећи прилив Р4г предмета имао је Апелациони суд у Београду са 531 предмета (од чега је решено 585 предмета - 340 мериторно а 245 на други начин), Апелациони суд у Крагујевцу са 215 предмета (од чега је решено 227 предмета - 127 мериторно а 100 на други начин), затим Апелациони суд у Нишу са 179 предмета (од чега је решено 176 предмета - 129 мериторно а 47 на други начин) и Апелациони суд у Новом Саду са 137 предмета (од чега је решено 140 предмета - 85 мериторно а 55 на други начин). 41 Највећи прилив Р4 к предмета имао је Апелациони суд у Београду са 75 предмета (од чега је решено 70 предмета - 45 мериторно а 25 на други начин), Апелациони суд у Крагујевцу са 34 предмета (од чега је решено 34 предмета - 15 мериторно а 19 на други начин), затим Апелациони суд у Нишу са 42 предмета (од чега је решено 38 предмета - 19 мериторно а 19 на други начин) и Апелациони суд у Новом Саду са 42 предмета (од чега је решено 36 предмета - 27 мериторно а 9 на други начин). Највећи прилив Р4 р предмета имао је Апелациони суд у Београду са 616 предмета (од чега је решено 445 предмета - 354 мериторно а 91 на други начин), Апелациони суд у Крагујевцу са 574 предмета (од чега је решено 311 предмет - 212 мериторно а 99 на други начин), затим Апелациони суд у Новом Саду са 283 предмета (од чега је решено 271 предмета - 102 мериторно а 169 на др ета - 102 мериторно а 169 на други начин) и Апелациони суд у Нишу са 72 предмета (од чега је решено 99 предмета – 53 мериторно а 46 на други начин). ВИШИ СУДОВИ Надлежност вишег суда регулисана је чланом 8а и 23. Закона о уређењу судова и чланом 4. став 2. Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава. У периоду од 01.01. до 31.12.2015 . године, у вишим судовима примљено је укупно 128.093

предмета у свим материјама из Законом утврђене надлежности, односно 67.538 предмета у претежно судећим материјама, а из претходног извештајног периода пренето је 36.310 предмета у свим материјама односно 23.585 предмета у претежно судећим материјама, тако да је укупан број предмета у раду био 164.403 у свим материјама односно 91.123 у претежно судећим материјама. Од наведеног броја решено је укупно 120.817, а нерешених је остало 43.586 предмета у свим материјама, док је у претежно судећим материјама укупно решено 64.172 предмета, а остало као нерешено 26.951 предмет. У односу на 2014. годину, уочава се да је у току 2015. године примљен већи број предмета и то за 15.214 (13,48%) у свим материјама, а укупан број предмета у раду био је већи за 19.058 (13,11%). У току 2015. године, укупно је решено 11.780 (10,80%) предмета више него у претходном извештајном периоду, а на крају 2015. године остао је већи број укупно нерешених предмета и то за 7.278 (20,05%). У претежно судећим материјама у односу на 2014. годину, уочава се да је у току 2015. године примљен већи број предмета и то за 8.561 (14,52%) а укупан број предмета у раду био је већи за 10.514 (13,04%). У току 2015. године, укупно је решено 7.147 (12,53%) предмета више него у претходном извештајном периоду, а на крају 2015. године остао је већи број укупно нерешених предмета и то за 3.367 (14,28%). Према извештају о раду судова за период од 01.01. до 31.12.2015. године, највећи просечан прилив предмета по судији у свим материјама имали су: Виши суд у Врању (61,48), затим Виши суд у Крушевцу (54,83), Виши суд у Крагујевцу (47,52), Виши суд у Нишу (47,35) и Виши суд у Зрењанину (44,45), док је најмањи просечан прилив предмета по судији у свим материјама евидентиран у Вишем суду у Неготину (22,41), затим у Вишем суду у Смедереву (23,86), Вишем суду у Шапцу (24,90), Вишем суду у Суботици (27,64), као и Вишем суду у Косовској Митровици (1,40). Наведени подаци указују да је у вишим судовима у свим материјама просечан прилив предмета по судији у 2015. години износио 36,50 предмета, што је за 5,03 предмета по судији више него 2014. године. Међутим, прилив предмета по судији у 2014. години кретао се у распону од 16,30 (1,07) до 55,79, док је у 2015. години просечан прилив предмета по судији био у распону од 22,41 (1,40) до 61,48. У претежно судећим материјама према извештају о раду судова за период од 01.01. до 31.12.2015. године, највећи просечан прилив предмета по судији имали су: Виши суд у Београду (37,87), затим Виши суд у Крагујевцу (34,05), Виши суд у Новом Саду (31,84) и Виши суд у Нишу (31,08),

док је најмањи просечан прилив предмета по судији у свим материјама евидентиран у Вишем суду у Сремској Митровици (12,05), затим у Вишем суду у Новом Пазару (12,35), Вишем суду у Шапцу (12,60), Вишем суду у Суботици (13,03), Вишем суду у Смедереву (13,42), као и 42 Вишем суду у Косовској Митровици (0,82). Наведени подаци указују да је у вишим судовима у овим материјама просечан прилив предмета по судији у 2015. години износио 22,82 предмета и да се прилив предмета по судији у 2015. години кретао се у распону од 12,05 (0,82 К.Митровица) до 37,87. Према подацима о резултатима рада на нивоу свих виших судова, број просечно решених предмета по судији у свим материјама, у 2015. години, је 34,43. Суд који има највећи просечан прилив предмета по судији, има и највећи број решених предмета по судији, тако да је, по судији, највише решио: Виши суд у Врању (52,48), затим Виши суд у Новом Саду (48,38), Виши суд у Зрењанину (46,43) и Виши суд у Сомбору (42,92), док је најмањи број решених предмета по судији евидентиран у Вишем суду у Смедереву (20,99), затим у Вишем суду у Неготину (22,38), Вишем суду у Шапцу (24,25), у Вишем суду у Пироту (26,10) и Вишем суду у Косовској Митровици (1,36). У претежно судећим материјама, број просечно решених предмета по судији, у 2015. години, је 21,69. Од укупно решених предмета у овој материји, највише просечно решено предмета по судији, решио је: Виши суд у Новом Саду (37,65) предмета, затим Виши суд у Београду (36,81), Виши суд у Крагујевцу (28,69) и Виши суд у Врању (26,45), док је најмање просечно решено предмета је у вишим судовима у Смедереву (11,31), затим у Вишем суду у Сремској Митровици (11,79), Вишем суду у Шапцу (12,05), у Вишем суду у Новом Пазару (12,23) и Вишем суду у Косовској Митровици (0,82). Број просечно решених предмета по судији на нивоу свих виших судова у 2015. години у свим материјама већи је него у 2014. години, за 4,02 предмета по судији, али се број предмета по судији у 2014. године кретао у распону од 16,74 (0,98) до 50,18, док је у 2015. години просечан број решених предмета по судији био у распону од 20,99 (1,36) до 52,48. Највећи проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду у свим материјама имао је Виши суд у Неготину (94,80%), затим Виши суд у Ужицу (94,70%), Виши суд у Пожаревцу (94,33%) и Виши суд у Јагодини (93,84%), док је највећи проценат мериторно решених предмета, у односу на број решених предмета, имао Виши суд у Косовској Митровици (87,62), затим Виши суд у Шапцу (85,63%), Виши суд у Крагујевцу

(85,61), Виши суд у Крушевцу (83,72) и Виши суд у Ужицу (83,58%). Најмањи проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду имао је Виши суд у Београду (60,31%), затим Виши суд у Крушевцу (60,33%), Виши суд у Чачку (65,36%) и Виши суд у Новом Саду (69,03%), а најмањи проценат мериторно решених предмета има Виши суд у Београду (60,44%), затим Виши суд у Новом Пазару (65,40%), Виши суд у Новом Саду (66,97%) и Виши суд у Пожаревцу (70,09%). У претежно судећим материјама највећи проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду имао је Виши суд у Ужицу (96,13%), затим Виши суд у Пожаревцу (96,12%), Виши суд у Неготину (95,56%) и Виши суд у Крушевцу (94,52%), док је највећи проценат мериторно решених предмета, у односу на број решених предмета, имао Виши суд у Косовској Митровици (96,83%), затим Виши суд у Ужицу (96,37%), Виши суд у Шапцу (96,16%) и Виши суд у Панчеву (95,40%). Најмањи проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду имао је Виши суд у Београду (55,71), затим Виши суд у Нишу (61,46%), Виши суд у Чачку (61,76) и Виши суд у Новом Саду (63,51%), а најмањи проценат мериторно решених предмета има Виши суд у Београду (61,72%), затим Виши суд у Новом Саду (64,24%), Виши суд у Чачку (73,39%) и Виши суд у Пожаревцу (78,75%). У току 2015. године у вишим судовима у свим материјама решено је од 60,31% до 94,80%, од укупног броја предмета у раду, а проценат укупно решених предмета у вишим судовима у односу на број предмета у раду, у 2015. години смањен је на 73,49%, односно за 1,53% у односу на 2014. годину, а у претежно судећим материјама решено је од 55,71% до 96,13%, од укупног броја предмета у раду, а проценат укупно решених предмета у вишим судовима у односу на број предмета у раду у 2015. години смањен је на 70,42%, односно за 0,32% у односу на 2014. годину. Процент мериторно решених предмета у 2015. години у свим материјама, у вишим судовима је био у распону од 60,44% до 87,62%, а проценат мериторно решених предмета у свим вишим судовима у 2015. години смањен је на 72,15%, односно за 3,51 у односу на 2014. годину, а у претежно судећим материјама проценат мериторно решених предмета у 2015. години био је у распону од 61,72% до 96,83%.

43 У 2015. години, најбољи коефицијент ажурности у свим материјама имао је Виши суд у Неготину (0,60), затим Виши суд у Ужицу (0,61), Виши суд у Пожаревцу (0,67) и Виши суд у Јагодини (0,73), а најлошији коефицијент ажурности имао је Виши суд у Београду (6,87), затим Виши суд у

Новом Саду (5,41), Виши суд у Крушевцу (4,72) и Виши суд у Чачку (4,62). Коефицијент ажурности свих виших судова у 2015. години у свим материјама износио је 3,74, тако да је исти побољшан у односу на резултате остварене у 2014. години, када је коефицијент ажурности свих виших судова био 3,54, односно за 0,20 виши у односу на 2014. годину, а у претежно судећим материјама коефицијент ажурности у 2015. години био је 4,39. Када је реч о нерешеним старим предметима у свим материјама на крају извештајног периода, 31.12.2015. године, остало је као нерешено 2.324 свих старих предмета према датуму пријема у суд и 22.918 нерешена стара предмета према датуму подношења иницијалног акта (у односу на укупан број свих нерешених предмета који је 43.586), а у претежно судећим материјама на крају извештајног периода остало је као нерешено 669 старих предмета према датуму пријема у суд и 16.108 нерешених старих предмета према датуму подношења иницијалног акта (у односу на укупан број свих нерешених предмета који је 26.951). Из наведених података се види да је на крају 2015. године, на нивоу свих виших судова у свим судећим материјама повећан укупан број нерешених старих предмета према датуму иницијалног акта у односу на 2014. годину, и то за 8.179 предмета, односно за 55,50%. Грађанска материја П У овој врсти материје (парнични предмети) укупно примљено предмета, на нивоу свих виших судова, у посматраном извештајном периоду било је 4.217 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 4,41 предмет. Од укупно решених 3.093 предмета, мериторно је решено 1.231 предмет. Просечно решено по судији на нивоу свих виших судова било је 3,23 предмета. У односу на 2014. годину, када је прилив предмета у овој материји био 2.212 предмета, прилив предмета у 2015. години је већи за 90,64%. У П материји највећи прилив предмета имали су виши судови: у Београду (2.197), Новом Саду (435), Лесковцу (358) и Нишу (171). У односу на 2014. годину прилив предмета у овој материји углавном је био већи у свим вишим судовима, сем у вишим судовима, у Ваљеву, Панчеву, Пироту и Чачку (прилив предмета био је у распону од 1 до 8 предмета мање у 2015). Највећи просечан прилив предмета по судији имали су виши судови: у Новом Саду (19,77), Београду (18,16), Лесковцу (4,65) и Крагујевцу (3,77). Поређењем ових података у односу на 2014. годину, прилив је повећан у већини виших судова, сем у Вишем суду у Новом Саду (за 1,05). Најмањи прилив предмета имали су: Виши суд у Неготину и Виши суд у Пироту (12), у Зајечару (18), Ваљеву (26) и Виши суд у

Косовској Митровици (3), а најмањи просечан прилив предмета по судији имали су Виши суд у Зајечару и Неготину (по 0,55), Виши суд у Ваљеву (0,79), Виши суд у Пожаревцу (0,91), док је Виши суд у Косовској Митровици (0,04). Виши суд у Београду имао је највећи број решених предмета (1.402) од чега је проценат мериторно решених (41,23%). Следи Виши суд у Лесковцу (369) укупно решених предмета, од чега је мериторно решених (5,15%), затим Виши суд у Новом Саду (257) укупно решених предмета, од чега мериторно решених (50,19%) и Виши суд у Нишу (106) укупно решених предмета, од чега мериторно решених (32,08%). Највише мериторно решених предмета, у односу на укупно решених предмета, имао је Виши суд у Сомбору (71,43%), затим у Краљеву (70,00%), у Пироту (68,42%), у Ужицу (61,76%), док је Виши суд у Косовској Митровици имао 100%. Највише просечно решених предмета по судији имали су виши судови у Новом Саду (11,68), Београду (11,59), Лесковцу (4,79) и Новом Пазару (4,23). Најмање укупно решених предмета имао је Виши суд у Неготину (8), затим Виши суд у Зајечару (17), виши судови у Ваљеву и Пироту (по 19) и Виши суд у Косовској Митровици (1). Најмање мериторно решених предмета имао је Виши суд у Лесковцу (5,15%), Виши суд у Неготину (12,50%) и Виши суд у Чачку (27,27%).

44 П 1 У овој врсти материје (одлучивање по тужбама у радним споровима) укупно примљено предмета, на нивоу свих виших судова, у посматраном извештајном периоду било је 1.095 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 1,23 предмета. Од укупно решених 754 предмета, мериторно је решено 348 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих виших судова било је 0,85 предмета. У П1 материји највећи прилив предмета имали су виши судови: у Врању(414), Београду (257), Новом Саду (104) и Лесковцу (56). Највећи просечан прилив по судији имали су виши судови: у Врању (18,82), Новом Саду (4,73) и Београду (2,12), док је у осталим судовима прилив испод једног предмета по судији. Најмањи прилив предмета имали су: Виши суд у Суботици и Пироту (по 5), Виши суд у Косовској Митровици и Зрењанину (по 6) и у Ваљеву (8), а најмањи просечан прилив предмета по судији имали су Виши суд у Суботици (0,15), Виши суд у Зрењанину (0,18), у Ваљеву и Пожаревцу (0,24) и Виши суд у Косовској Митровици (0,08). Виши суд у Београду имао је највећи број решених предмета (209) од чега је проценат мериторно решених (29,67%). Следи Виши суд у Врању (114) укупно решених предмета, од чега је мериторно решених (14,91%), затим

Виши суд у Новом Саду (75) укупно решених предмета, од чега мериторно решених (50,67%) и Виши суд у Нишу (45) укупно решених предмета, од чега мериторно решених (66,67%). Највише мериторно решених предмета, у односу на укупно решених предмета, имао је Виши суд у Краљеву (100%), затим у Суботици (90,91%), у Пожаревцу (78,95%) и у Шапцу (78,57%). Највише просечно решених предмета по судији имали су виши судови у Врању (5,18), Новом Саду (3,41), Чачку (2,36) и Београду (1,73). Најмање укупно решених предмета имао је Виши суд у Пироту (1), затим Виши суд у Смедереву (9), виши судови: у Суботици, Сремској Митровици и Неготину (по 11) и Виши суд у Косовској Митровици (2). Најмање мериторно решених предмета имао је Виши суд у Врању (14,91%), Виши суд у Београду (29,67%) и Виши суд у Јагодини (33,33%). П 2 У овој врсти материје (одлучивања у споровима о оспоравању или утврђивању очинства или материнства), укупно примљено предмета, на нивоу свих виших судова, у посматраном извештајном периоду било је 740 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 0,90 предмета. Од укупно решених 757 предмета, мериторно је решено 466 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих виших судова било је 0,92 предмета. У П2 материји највећи прилив предмета имали су виши судови: у Београду (205), Зрењанину (54), Нишу (53) и Новом Саду (44). Највећи просечан прилив предмета по судији имали су виши судови: у Новом Саду (2,00), Чачку (1,82), Београду (1,69) и Зрењанину (1,64). Најмањи прилив предмета имали су: Виши суд у Пироту (1), у Неготину и Врању (по 7), Ужицу (12) и Виши суд у Косовској Митровици (10), а најмањи просечан прилив предмета по судији имали су Виши суд у Пироту (0,09), Виши суд у Неготину и Врању (0,32), Виши суд у Суботици (0,42), док је Виши суд у Косовској Митровици (0,13). Виши суд у Београду имао је највећи број решених предмета (212) од чега је проценат мериторно решених (51,42%). Следи Виши суд у Зрењанину (65) укупно решених предмета, од чега је мериторно решених (66,15%), затим Виши суд у Нишу (46) укупно решених предмета, од чега мериторно решених (43,48%) и Виши суд у Новом Саду (42) укупно решених предмета, од чега мериторно решених (42,86%). Највише мериторно решених предмета, у односу на укупно решених предмета, имао је Виши суд у Неготину (100%), затим у Лесковцу (87,10%), у Краљеву (84,62%) и у Панчеву (82,61%). Највише просечно решених предмета по судији имали су виши судови у Крагујевцу (2,18), Зрењанину (1,97), Новом Саду (1,91) и у Београду

(1,75). 45 Најмање укупно решених предмета имао је Виши суд у Неготину (5), затим Виши суд у Косовској Митровици (10), Виши суд у Ужицу (11) и Виши суд у Врању (12). Најмање мериторно решених предмета имао је Виши суд у Ужицу (27,27%), Виши суд у Новом Саду (42,86%), Виши суд у Нишу (43,48 %) и Виши суд у Чачку (50,00%). П 3 У овој врсти материје (у одлучивању о тужби за накнаду штете у вези са објављивањем исправке информација у средствима јавног информисања), укупно примљено предмета, у посматраном извештајном периоду било је 422 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 1,32 предмета. Од укупно решених 309 предмета, мериторно је решено 177 предмета. Просечно решено по судији било је 0,97 предмета. У П3 материји прилив предмета у Вишем суду у Београду био је 406 предмета, док је просечан прилив предмета по судији био 3,36 предмета. П 4 У овој врсти материје (у одлучивању о одузимању деце) укупно примљено предмета, на нивоу свих виших судова, у посматраном извештајном периоду било је 313 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 1,29 предмета. Од укупно решених 322 предмета, мериторно је решено 176 предмета. Просечно решено по судији било је 1,33 предмета. У П4 материји прилив предмета у Вишем суду у Београду био је 307 предмета, док је просечан прилив предмета по судији био 2,54 предмета. Рех У овој врсти материје (одлучивање о захтевима за рехабилитацију осуђених лица) укупно примљено предмета, на нивоу свих виших судова, у посматраном извештајном периоду било је 1.481 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 1,39 предмета. Од укупно решених 2.625 предмета, мериторно је решено 2.042 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих виших судова било је 2,46 предмета. У Рех материји највећи прилив предмета имали су виши судови: у Београду (286), Новом Саду (217), Сомбору (209) и Панчеву (159). Највећи просечан прилив по судији имали су виши судови: у Новом саду (9,86), Сремској Митровици (4,50), Зрењанину (4,12) и Панчеву (3,61). Најмањи прилив предмета имали су: Виши суд у Пироту (3), Виши суд у и Новом Пазару (4), у Врању (8), док Виши суд у Косовској Митровици нема предмета у овој материји, а најмањи просечан прилив предмета по судији имали су Виши суд у Новом Пазару (0,09), Виши суд у Зајечару (0,25), у Лесковцу (0,26) и Виши суд у Пироту (0,27). Виши суд у Београду имао је највећи број решених предмета (626) од чега је проценат мериторно решених (75,88%). Следи Виши суд у Новом Саду (425) укупно решених предмета, од чега је мериторно решених (84,00%), затим

Виши суд у Зрењанину (302) укупно решених предмета, од чега мериторно решених (79,47%) и Виши суд у Сомбору (286) укупно решених предмета, од чега мериторно решених (69,23%). Највише мериторно решених предмета, у односу на укупно решених предмета, имао је Виши суд у Крушевцу (95,65%), затим у Пироту (93,75%), у Суботици (93,39%) и у Шапцу (92,31%), док је Виши суд у Косовској Митровици мериторно решио 100% предмета. Највише просечно решених предмета по судији имали су виши судови у Новом Саду (19,32), Зрењанину (9,15), Сремској Митровици (7,18) и Панчеву (4,05). Најмање укупно решених предмета имао је Виши суд у Новом Пазару (8), затим Виши суд у Неготину и Врању (по 15), Виши суд у Пироту (16), док је Виши суд у Косовској Митровици (2). Најмање мериторно решених предмета имао је Виши суд у Новом Пазару (50,00%), Виши суд у Јагодини (63,83%), Виши суд у Врању и Пожаревцу (по 66,67%) и Виши суд у Панчеву (68,54%). 46 П-уз У овој врсти материје (у одлучивању о тужби за заштиту у вези са узбуњивањем), укупно примљено предмета, у посматраном извештајном периоду било је 26 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 0,59 предмета. Од укупно решених 9 предмета, мериторно је решено 1 предмет. Просечно решено по судији било је 0,20 предмета. У Пуз материји прилив предмета у Вишем суду у Београду био је 8 предмета, а у Вишем суду у Врању 6, у Вишем суду у Зајечару и Новом Саду, по 3 предмета. П пр-уз У овој врсти материје (у одлучивању о привременим мерама у предметима везано за поступање по одредбама Закона о заштити узбуњивача), укупно примљено предмета, у посматраном извештајном периоду било је 16 предмета. Укупно је решено 12 предмета. У Ппр-уз материји прилив предмета у Вишем суду у Београду био је 6 ових предмета, од чега је 4 предмета решено, затим у Вишем суду у Панчеву и Пожаревцу било је по 3 предмета, од којих су по 3 решена, а у Вишем суду у Крагујевцу примљено је 2 предмета, од којих је 1 решен. Гж У овој врсти материје (одлучивања по жалби у грађанским предметима), укупно примљено предмета, на нивоу свих виших судова, у посматраном извештајном периоду било је 50.214 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 44,75 предмета. Од укупно решених 45.206 предмета, мериторно је решено 34.342 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих виших судова било је 40,29 предмета. У односу на 2014. годину, када је прилив предмета у овој материји био 43.323 предмета, прилив предмета у 2015. години је повећан за 15,91%. У Гж материји највећи прилив

предмета имали су виши судови: у Београду (13.946), Нишу (3.905), Новом Саду (3.783) и Лесковцу (2.340), док је у Вишем суду у Косовској Митровици примљено 49 ових предмета. Највећи просечан прилив предмета по судији имали су виши судови у Чачку (89,27), Новом Саду (85,98), Београду (84,52), и у Врању (71,23). Најмањи прилив предмета имали су Виши суд у Косовској Митровици (49), Виши суд у Неготину (666), Виши суд у Суботици (746), Виши суд у Новом Пазару (909) и Виши суд у Зрењанину (970) и најмањи просечан прилив предмета по судији имају Виши суд у Новом Пазару (20,66), затим Виши суд у Јагодини (22,32), Виши суд у Суботици (22,61) и Виши суд у Панчеву (24,98), а Виши суд у Косовској Митровици (0,64). Виши суд у Београду имао је највећи број решених предмета (12.896) од чега је број мериторно решених (6.986). Следи Виши суд у Новом Саду са (4.521) укупно решених предмета, од чега мериторно решених (2.515), затим Виши суд у Лесковцу (2.563) укупно решених предмета, од чега мериторно решених (2.391) и Виши суд у Нишу (2.135) укупно решених предмета, од чега мериторно решених (1.670). Највише просечно решених предмета по судији имали су виши судови у Новом Саду (102,75), Београду (78,16), Врању (74,91) и Чачку (56,00). Највећи проценат решених предмета у односу на укупно у раду имао је Виши суд у Неготину (100%), Виши суд у Ужицу (97,66%), у Пожаревцу (97,57%) и у Крушевцу (97,28%), а најмањи проценат решених предмета у односу на укупно у раду имао је Виши суд Београду (52,93%), затим Виши суд у Нишу (53,02%), Виши суд у Чачку (53,71%), Виши суд у Новом Саду (60,98%). Гж1 У овој врсти материје (одлучивања о жалби у радним споровима), укупно примљено предмета, на нивоу свих виших судова, у посматраном извештајном периоду било је 2.554 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 2,55 предмета. Од укупно решених 2.757 предмета, мериторно је решено 2.466 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих виших 47 судова било је 2,75 предмета. У односу на 2014. годину, када је прилив предмета у овој материји био 2.831 предмет, прилив предмета у 2015. години је смањен за 9,78%. Највећи прилив предмета у овој материји имали су виши судови у Београду (706), Сомбору (224), Крагујевцу (196) и Нишу (159) предмета. Највећи просечан прилив предмета по судији имали су виши судови у Чачку (7,09), Сомбору (6,79), Крагујевцу (5,94) и Смедереву (4,64). У 2015. години није било прилива ових предмета у вишим судовима у Новом Пазару, Пироту, Прокупљу и Ужицу. Највећи број решених предмета (укључујући и број мериторно

решених) имају виши судови у Београду (988), Сомбору (222), Крагујевцу (182) и Јагодини (139), а највећи број просечно решених предмета по судији имају виши судови у Сомбору (6,73), Врању (6,18), Београду (5,99) и Крагујевцу (5,52), док у свим осталим вишим судовима просечно је решено мање од пет предмета по судији. У односу на 2014. годину, када је број решених предмета у овој материји био 3.418 предмета, у 2015. години број решених предмета је смањен за 661 (19,34%) предмет. Уколико изузмемо судове који нису имали прилив (виши судови у Новом Пазару, Пироту, Прокупљу и Ужицу) најмање просечно решених предмета по судији имали су виши судови у Шапцу (0,55), Пожаревцу (0,71), Краљеву (0,94) и Косовској Митровици (0,18). Гж2 У овој врсти материје (одлучивања о жалби из породичних односа) укупно примљено предмета, на нивоу свих виших судова, у посматраном извештајном периоду било је 959 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 1,25 предмета. Од укупно решених 927 предмета, мериторно је решено 859 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих виших судова било је 1,20 предмета. У односу на 2014. годину, када је прилив предмета у овој материји био 777 предмета, прилив предмета у 2015. години је повећан за 182 предмета (23,42%). Највећи прилив предмета имали су виши судови у Београду (342), Новом Саду (79), Крагујевцу (75) и Пожаревцу (55). Највећи просечан прилив предмета по судији имали су виши судови у Крагујевцу (2,27), Београду (2,07), Новом Саду (1,80) и Смедереву (1,52). У 8 виших судова није било прилива, па самим тим није било ни просечног прилива предмета по судији. Највећи број укупно решених предмета (укључујући и мериторно решене) имају Виши суд Београду (329), Виши суд у Крагујевцу (73), Виши суд у Новом Саду (69) и Виши суд Пожаревцу (55). Ако посматрамо просечно решене предмете по судији онда највише решено предмета по судији су имали виши судови у Крагујевцу (2,21), Београду (1,99), Новом Саду (1,57) и Смедереву (1,52), док су остали судови решавали мање од 1,5 предмета по судији. Гж-јб У овој врсти материје (у одлучивању поводом изјављене жалбе на решење првостепеног суда којим се одбија приговор на решење јавног бележника), укупно примљено предмета, у посматраном извештајном периоду било је 20 предмета. Укупно је решено 19 предмета. У Гж-јб материји прилив предмета у Вишем суду у Сомбору био је 4 ових предмета, од чега је 4 предмета и решено, затим у Вишем суду у Зрењанину и Сремској Митровици био је по 3 предмета, од којих су по 3 решена, а у Вишем суду

у Пожаревцу, Суботици и Београду примљено је по 2 предмета, од којих је у Пожаревцу и Суботици решено 2, а у Београду 1 предмет. Кривична материја К У овој врсти материје (одлучивања у првостепеним кривичним предметима), укупно примљено предмета, на нивоу свих виших судова, у посматраном извештајном периоду било је 2.452 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 2,08 предмета. Од укупно решених 3.357 предмета, мериторно је решено 2.621 предмет. Просечно решено по судији на нивоу свих 48 виших судова било је 2,85 предмета. У односу на 2014. годину, када је прилив предмета у овој материји био 3.221 предмета, прилив предмета у 2015. години је смањен за 769 предмета (23,87%). У К материји највећи укупан прилив предмета имали су виши судови у Београду (779), Новом Саду (227), Нишу (144) и Смедереву (124), а највећи просечан прилив предмета по судији имали су виши судови у Београду (4,17), Новом Саду (3,44), Нишу (3,27) и Зрењанину (2,61). Најмањи укупан прилив предмета имају виши судови Неготину (22), Пожаревцу (25), Пироту (30) и Ваљеву (35), а Виши суд у Косовској Митровици није имао предмета у овој материји. Судови који имају најмањи просечни прилив предмета по судији били су виши судови у Неготину (0,67), Крушевцу (0,82), Пироту (0,91) и Суботици (0,98). Укупно решено предмета у овој материји на нивоу свих виших судова у 2015. години био је 3.357 предмета, што је у односу на 2014. годину, када је било укупно решено 2.514 предмета, више за 843 предмета (33,53%). Највећи укупан број решених предмета имају виши судови у Београду (1.072), Новом Саду (324), Нишу (186) и Смедереву (158). Највише просечно решених предмета по судији имају виши судови у Београду (5,73), Новом Саду (4,91), Нишу (4,23) и Панчеву (3,59). Највећи проценат мериторно решених предмета имају Виши суд у Пироту (95,35%), Виши суд у Крагујевцу (94,93%), Виши суд у Пожаревцу (94,59%) и Виши суд у Шапцу и Ужицу (по 92,86 %). Најмање укупно решених предмета имају виши судови у Косовској Митровици (1), Неготину (36), Пожаревцу (37), Пироту (43) и Ваљеву (44). Најмање просечно решених предмета по судији имали су и то: виши судови у Косовској Митровици (0,02), Неготину (1,09), Крушевцу и Пироту (по 1,30), Ваљеву (1,33) и Шапцу (1,45). Најмањи проценат мериторно решених предмета имају Виши суд у Суботици (59,76%), Виши суд у Сремској Митровици (63,91%), Виши суд у Београду (64,55%) и Виши суд у Врању (66,34%), док Виши суд у Косовској Митровици није имао мериторно решених предмета у овој материји.

Кж1 У овој врсти материје (одлучивања о жалби у кривичним предметима) укупно примљено предмета на нивоу свих виших судова у посматраном извештајном периоду било је 6.206 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 10,85 предмета. Од укупно решених 5.876 предмета, мериторно је решено 5.474 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих виших судова било је 10,27 предмета. У Кж1 материји највећи укупан прилив предмета имали су виши судови у Београду (890), у Крагујевцу (857), Нишу (633) и Ваљеу (472), а највећи просечан прилив предмета по судији имали су виши судови у Крагујевцу (38,95), Зајечару (23,73), Београду (16,18) и Нишу (14,39). Најмањи укупан прилив предмета имали су виши судови у Новом Пазару (92), Прокупљу (104), Чачку (115), док виши судови у Врању, Косовској Митровици, Краљеу, Пироту, Пожаревцу, Ужицу и Шапцу нису примили ни један предмет у овој материји. Највећи укупан број решених предмета имали су виши судови у Крагујевцу (843), Београду (797), Нишу (626) и Ваљеу (468), од чега је мериторном одлуком решено највише у вишим судовима у Крагујевцу (802), у Београду (742), Нишу (545) и Ваљеу (395). Најмање укупно решених предмета имали су виши судови у Новом Пазару (92, немају нерешених предмета на крају извештајног периода), Прокупљу (108, немају нерешених предмета), Чачку (114, нерешених 1) и Неготину (120, нерешених 17 предмета). Највише просечно решених предмета по судији имали су виши судови у Крагујевцу (38,32), Зајечару (19,18), Београду (14,49) и Нишу (14,23). Најмање просечно решених предмета по судији имали су виши судови у Прокупљу (3,27), Суботици (4,27), Лесковцу (4,42) и Смедереву (4,45). Највиши проценат мериторно решених предмета имали су виши судови у Зрењанину (99,59%), Лесковцу (99,32%), Неготину (99,17%) и Суботици (98,40%). Најмањи проценат мериторно решених предмета имали су виши судови у Смедереву (83,67%) Ваљеу (84,40%), Сомбору (86,59%) и Нишу (87,06%).

49 Ким У овој врсти материје (одлучивања о захтевима јавног тужиоца за малолетнике за припремни поступак), укупно примљено предмета, на нивоу свих виших судова, у посматраном извештајном периоду било је 3.052 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 6,45 предмета. Од укупно решених 3.560 предмета, мериторно је решено 2.906 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих виших судова било је 7,53 предмета У односу на 2014. годину, када је прилив предмета у овој материји био 3.092 предмета, прилив предмета у 2015. години је смањен за 40 предмета (1,29%).

У Ким материји највећи укупан прилив предмета имали су виши судови у Београду (488), Новом Саду (423), Зрењанину (342) и Крагујевцу (178), а највећи просечан прилив предмета по судији имали су виши судови у Зрењанину (31,09), Новом Саду (19,23), Крагујевцу (16,18) и Нишу (15,91). Најмањи укупан прилив имају виши судови у Неготину (18), Пожаревцу (31), Шапцу (53) и Сремској Митровици (58), док су најмањи просечан прилив предмета по судији имали виши суд у Пожаревцу (1,41), Неготину (1,64), Врању (1,73) и Виши суд у Ваљево (2,09). У Вишем суду у Косовској Митровици није примљен ни један предмет у овој материји. Највећи укупан број решених предмета имају виши судови у Београду (505), Новом Саду (465), Зрењанину (387) и Крагујевцу (213). Највећи број мериторних одлука имају виши судови у Ужицу (од 77 - 100%) и у Косовској Митровици (1 – 100%), Вишем суду у Новом Пазару (од 128 – 98,46%), Пожаревцу (од 52 - 98,11%) и Шапцу (71 – 97,26%). Најмање укупно решених предмета имали су виши судови у Неготину (24), у Косовској Митровици (1), Пожаревцу (53) и Прокупљу (66). Најмањи проценат мериторно решених предмета имали су виши судови у Пироту (45,59%), Лесковцу (55,65%), Зрењанину (64,08%) и Прокупљу (66,67%). Највише просечно решених предмета по судији имали су виши судови у Зрењанину (35,18), Новом Саду (21,14), Крагујевцу (19,36) и Нишу (18,00). Најмање просечно решених предмета по судији имали су виши судови у Врању (2,00), Неготину (2,18), Пожаревцу (2,41) и Ваљево (2,76), док је у Косовској Митровици (0,09). Км У овој врсти материје (у одлучивању по предлогу јавног тужиоца за малолетнике за изрицање кривичних санкција према малолетнику), укупно примљено предмета, на нивоу свих виших суда, у посматраном извештајном периоду било је 2.101 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 4,66 предмета. Од укупно решених 2.489 предмета, мериторно је решено 2.242 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих виших суда било је 5,52 предмета. У односу на 2014. годину, када је прилив предмета у овој материји био 1.775 предмета, прилив предмета у 2014. години је повећан за 326 предмета (18,37%). У Км материји највећи укупан прилив предмета имали су виши судови у Београду (344), Новом Саду (332), Зрењанину (164) и Крагујевцу (101), а највећи просечан прилив по судији имали су виши судови у Новом Саду (15,09), Зрењанину (14,91), Крагујевцу (9,18) и Сомбору (6,64). Најмањи укупан прилив предмета имали су виши судови у Неготину (22), Пироту (27), Крушевцу (28) и Прокупљу и Пожаревцу (по 38), а

најмањи просечни прилив предмета по судији имали су виши судови у виши судови у Ваљево (1,52), Пожаревцу (1,73), Неготину (2,00) и Лесковцу (2,32). Виши суд у Косовској Митровици није примио ниједан Км предмет. Највећи укупан број решених предмета имали су виши судови у Новом Саду (438), Београду (418), Зрењанину (173) и Крагујевцу (115). Највише просечно решених предмета по судији имали су виши судови у Новом Саду (19,91), Зрењанину (15,73), Крагујевцу (10,45) и Београду (7,60). Највећи проценат мериторно решених предмета имали су виши судови у Крушевцу, Лесковцу, Панчеву, Пожаревцу, Прокупљу, Ужицу и Шапцу (100%). Најмање укупно решених предмета имали су виши судови у Неготину (26), Пироту (27), Крушевцу (34) и Прокупљу (41). Најмање просечно решених предмета по судији имали су виши судови у виши судови у Пожаревцу (2,00), Ваљево (2,06), Смедереву (2,23) и Неготину (2,36). Најмањи проценат мериторно решених предмета имали су виши судови у Чачку (62,34%), Јагодини (75,00%), Зајечару (80,23%) и Новом Саду (85,62%).

50 Материја заштите права на суђење у разумном року

Анализом рада виших судова у материји заштите права на суђење у разумном року у посматраном извештајном периоду утврђено је да су виши суду примили укупно 10.186 предмета у овој материји, од чега је решено 6.610 предмета (54,1% од укупног броја), а нерешених је остало 4.632 предмета.

Разврстано по материји примљено је укупно 8.109 Р4и предмета, 369 Р4к предмета и 1.708 Р4п предмета, од чега је укупно решено 5.043 Р4и предмета (од тога мериторно 4.150 а на други начин 893 предмета), 329 Р4к предмета (од тога мериторно 220 а на други начин 109 предмет) и 1.238 Р4п предмета (од тога мериторно 635 а на други начин 603 предмета). Највећи укупни прилив предмета у материјама заштите права на суђење у разумном року имао је Виши суд у Крушевцу (2.159), Виши суд у Ваљево (1.734) предмета, затим Виши суд у Београду (1.264) предмета и Виши суд у Лесковцу (960) предмета. Највећи прилив Р4и предмета имао је Виши суд у Крушевцу (2.052 ,од чега је решено 285 предмета - 235 мериторно а 50 на други начин) предмета, Виши суд у Врању (1.604 предмета, од чега је решено 1.013 предмета - 912 мериторно а 101 на други начин), Виши суд у Београду (746 предмета, од чега је решено 488 предмета – 390 мериторно а 98 на други начин) и затим Виши суд у Лесковцу (729 предмета, од чега је решено 588 предмета - 227 мериторно а 361 на други начин). Најмањи прилив Р4и предмета имао је Виши суд у Суботици (10 предмета, од чега је решено 10 предмета - 9

мериторно а 1 на други начин), Виши суд у Косовској Митровици (3 предмета, од чега је решено 3 предмета - 2 мериторно а 1 на други начин), затим Виши суд у Зајечару (23, од чега је решено 21 предмета - 10 мериторно а 11 на други начин) и Зрењанину (25, од чега је решено 24 предмета - 19 мериторно а 5 на други начин). Највећи прилив Р4к предмета имао је Виши суд у Београду (67 предмета, од чега је решено 63 предмета - 33 мериторно а 30 на други начин), Виши суд у Крушевцу (45 предмета, од чега је решено 42 предмета - 39 мериторно а 3 на други начин), затим Виши суд у Врању (29, од чега је решено 17 предмета - 11 мериторно а 6 на други начин) и Виши суд у Нишу (26 предмета, од чега је решено 23, 15 мериторно а 8 на други начин). Најмањи прилив Р4к предмета имали су виши судови у Зајечару, Панчеву, Ужицу и Шапцу, (са по 2 предмета, од чега је решено у Панчеву и Ужицу 2, 1 мериторно, 1 на други начин, а у Зајечару и Шапцу решен је 1, на други начин); Виши суд у Косовској Митровици (1 предмет) и Виши суд у Зрењанину и Краљеву (са по 3 предмета, од којих су 3 решени). Највећи прилив Р4п предмета имао је Виши суд у Београду (451 предмета, од чега је решен 316 предмет1 - 136 мериторно а 180 на други начин), Виши суд у Лесковцу (213 предмета, од чега је решено 156 предмета - 78 мериторно а 78 на други начин), затим Виши суд у Смедереву (205 предмета, од чега је решено 113 предмета – 77 мериторно а 36 на други начин) и Виши суд у Чачку (121 предметом, од чега је решено 58 предмета - 26 мериторно а 32 на други начин). Најмањи прилив Р4п предмета имао је Виши суд у Зајечару (2 предмета, решени 1 мериторно, 1 на други начин), Виши суд Косовској Митровици (3, 2 решена – 1 мериторно, 1 на други начин), Виши суд у Суботици (4 предмета, од чега је решено 4 – 2 мериторно, 2 на други начин), у Вишем суду у Панчеву (5 предмета, решено 5 - 3 мериторно а 2 на други начин) и у Вишем суду у Прокупљу (6 предмета, укупно је решено 5 предмета, 3 мериторно, 2 на други начин). ОСНОВНИ СУДОВИ Надлежност основног суда регулисана је чланом 22 Закона о уређењу судова и чланом 3 став 2 Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава. У периоду од 01.01.2015. до 31.12.2015. године, у основним судовима примљено је укупно 967.475 предмета у свим материјама, односно 297.513 предмета у претежно судећим материјама; из претходног извештајног периода пренето је 2.227.965 предмета, тако да је укупан број предмета у раду био 3.195.440 предмета у свим судећим материјама, односно нерешено на почетку било је 228.789 предмета , тако да је било 526.302 укупно предмета у раду у претежно

судећим материјама. Од наведеног броја решено је укупно 1.065.071 предмета у свим 51 материјама, односно 288.702 у претежно судећим материјама, а нерешених је остало 2.130.369 предмета у свим материјама, односно 237.600 у претежно судећим материјама. Мериторно је решено 745.469, односно 212.357 предмета у претежно судећим материјама. У односу на 2014. годину, уочава се да је у току 2015. године примљен већи број предмета у свим материјама и то за 145.203 (17,66 %), као и у претежно судећим материјама за 75.068 (33,75% више) а већи је био и укупан број предмета у раду у свим материјама за 48.640 (1,55%), односно већи у 2015. години за 76.723 предмета (17,07%). У току 2015. године, укупно је решено 158.228 предмета (17,45%) у свим материјама више него у претходном извештајном периоду, односно више 68.001 (30,81%) предмета у претежно судећој материји, а на крају 2015. године остао је мањи број укупно нерешених предмета у свим материјама за 109.558 предмета (4,89%) а у претежно судећој материји више нерешених предмета за 8.737 (3,82% више на крају 2015). Према извештају о раду судова за период од 01.01. до 31.12.2015. године, у свим материјама највећи укупан прилив предмета имао је Први основни суд у Београду (118.258), Основни суд у Нишу (61.295), Основни суд у Новом Саду (58.319) и Трећи основни суд у Београду (52.950) предмета, а најмањи прилив имали су основни судови у Димитровграду (1.295), у Мајданпеку (1.901), у Прибоју (2.010) и у Сјеници (2.810). У претежно судећим материјама највећи прилив предмета имали су Први основни суд у Београду (35.418), Основни суд у Нишу (25.802), Основни суд у Новом Саду (19.698) и Основни суд у Крагујевцу (16.093) предмета, а најмањи прилив основни судови у Димитровграду (451), у К.Митровици (580), у Прибоју (619) и у Мајданпеку (747). Према подацима, највећи просечан прилив предмета по судији, у свим материјама, имали су: Основни суд у Кикинди (119,95), Трећи основни суд у Београду (111,95), Основни суд у Књажевцу (110,78), Други основни суд у Београду (103,42) и Основни суд у Пироту (99,12), а у претежно судећим материјама: Основни суд у Алексинцу (71,18), Основни суд у Петровцу на Млави (52,36), Основни суд у Прокупљу (51,99), Основни суд у Књажевцу (51,30) и Основни суд у Нишу (48,87), док је најмањи просечан прилив предмета по судији у свим материјама био у основним судовима у: Димитровграду (23,55), Мајданпеку (28,80), Ваљево (42,39), Шиду (43,02) и Косовској Митровици (18,66), према томе у 2015. години просечан прилив предмета по судији био у распону од 23,55 (18,66 К.

Митровица) до 119,95, а у претежно судећим материјама у основним судовима у: Димитровграду (10,25), Мајданпеку (11,32), Шиду (12,73), Прибоју (14,07) и Косовској Митровици (3,30), према томе у 2015. години просечан прилив предмета по судији у претежно судећим материјама био је у распону од 10,25 (3,30 К.Митровица) до 71,18. Према подацима о резултатима рада на нивоу свих основних судова, број просечно решених предмета по судији, у 2015. години, у свим материјама је 81,09, а у претежно судећој материји 27,57. Када је реч о броју просечно решених предмета по судији у свим материјама највише предмета решио је Основни суд у Кикинди (141,95), Први основни суд у Београду (118,69), Основни суд у Обреновцу (113,35), затим Основни суд у Пироту (113,23) и Трећи основни суд у Београду (104,84), а у претежно судећим материјама Основни суд у Алексинцу (66,48), Основни суд у Лазаревцу (51,33), Основни суд у Пироту (50,27), Основни суд у Петровцу на Млави (48,32) и Основни суд у Неготину (47,18), док је најмањи број просечно решених предмета у свим материјама у основним судовима у: Димитровграду (26,75), Мајданпеку (31,68), Великом Градишту (47,27), Мионици (48,19) и Косовској Митровици (15,02), а у претежно судећој материји у основним судовима у Димитровграду (12,61), Шиду (12,79), Мајданпеку (13,20), Лебану (16,85) и Косовској Митровици (2,95), према томе, у 2015. години просечан број решених предмета по судији био у распону у свим судећим материјама од 26,75 (15,02) до 141,95, а у претежно судећим материјама од 12,61 (2,95) до 66,48. У 2015. години у основним судовима, у свим материјама, било је 33,33% решено предмета у односу на укупан број предмета у раду, што је више за 4,51%, у односу на 2014. годину, када је био 28,82%, а у претежно судећим материјама било је 54,85% решено предмета у односу на укупан број предмета у раду, што је 5,76% више у односу на 2014. годину, када је проценат решених предмета био 49,09%. Највећи проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду, у свим материјама, имао је Основни суд у Суботици (82,01%), Основни суд у Сенти (80,88%), Основни суд у Пожаревцу (73,01%), Основни суд у Пожеги (71,89%) и Основни суд у Петровцу на Млави 52 (71,54%), а у претежно судећим материјама у основним судовима у Димитровграду (78,50%), Зајечару (77,20%), Бору (73,96%), Параћину (72,46%) и Ваљеву (72,41%). Најмањи проценат решених предмета у односу на укупан број предмета у раду у 2014. години, у свим материјама, имао је Први основни суд у Београду (11,75%), Основни суд у Младеновцу (24,95%),

Основни суд у Чачку (25,82%), Основни суд у Новом Пазару (26,56%) и Основни суд у Косовској Митровици (27,54%), а у претежно судећим материјама најмањи проценат решених предмета имали су основни судови у Лебану (33,20%), у Ивањици (37,27%), Лесковцу (43,05%), Нишу (43,41%) и Косовској Митровици (27,37%). Од укупно решених предмета у свим материјама у 2015. години, посматрано на нивоу свих основних судова, проценат мериторно решених предмета био је 69,99%, а у 2014. години 67,31%, што је за 2,68% више у односу на 2014. годину, а у претежно судећим материјама у 2015. години 73,56%, што је у односу на 2014. годину када је проценат мериторно решених предмета био 68,61%, више мериторно решених предмета за 4,95%. Највећи проценат мериторно решених предмета у свим материјама имао је Основни суд у Зајечару (83,35%), затим Први основни суд у Београду (81,61%), Основни суд у Обреновцу (80,81%), Основни суд у Нишу (80,37%) и Основни суд у Убу (80,25%), а у претежно судећим материјама основни судови у Димитровграду (86,13%), Прибоју (84,84%), Зајечару (84,80%), Мионици (84,36%) и Прокупљу (82,81%). Најмањи проценат мериторно решених предмета у свим материјама имали су Трећи основни суд у Београду (45,13%), Основни суд у Сурдулици (49,03%), у Ивањици (51,71%), у Великој Плани (54,49%) и Лебану (56,63%), а у претежно судећим материјама имали су основни судови у: Лебану (47,06%), Великој Плани (54,05%), Трећи основни суд у Београду (56,98%), Други основни суд у Београду (60,05%) и Пријеполу (60,81%). Коефицијент ажурности на нивоу свих основних судова у 2015. години, у свим материјама, био је 24,22, а у претходној години 29,96 тако да је у односу на резултате остварене у 2014. години, коефицијент ажурности основних судова у посматраном извештајном периоду нижи за 5,74, а у претежно судећим материјама у 2015. години коефицијент ажурности био је 8,78, што је за 2,53 нижи коефицијент у односу на 2014. годину (11,32 у 2014). У 2015. години, најбољи коефицијент ажурности у свим материјама имали су основни судови у: Суботици (2,76), Сенти (2,85), Пожаревцу (4,04), Петровцу на Млави (4,12) и Зајечару (4,26), док су најлошији коефицијент ажурности имали: Први основни суд у Београду (101,29), основни судови у: Младеновцу (47,93), Чачку (39,45), Обреновцу (32,33) и Новом Пазару (30,25). У претежно судећим материјама, најбољи коефицијент ажурности имали су основни судови у Зајечару (3,68), Димитровграду (3,71), Бору (3,92), Кикинди (4,32) и Прокупљу (4,40), а најлошији коефицијент ажурности имали су основни

судови у К.Митровици (26,12), Лебану (21,91), Лазаревцу (18,29), Трећи основни суд у Београду (13,74) и ОПСновни суд у Пироту (13,41). Када је реч о нерешеним предметима у 2015. години, на крају извештајног периода, остало је укупно у свим материјама 2.130.369 нерешених предмета, од чега су 10.586 старих предмета према датуму пријема у суд и 1.652.815 старих предмета према датуму иницијалног акта, што је 109.558 нерешених предмета мање на крају 2015. године, односно према датуму пријема у суд 1.614 старих предмета више 2015. године, односно 112.802 мање старих предмета према датуму иницијалног акта. У претежно судећим материјама нерешених старих предметима на крају 2015. године, остало је укупно 237.600 нерешених предмета, од чега су 1.146 старих предмета према датуму пријема у суд и 60.091 старих предмета према датуму иницијалног акта. Из наведених података се види да је на крају 2015. године, на нивоу свих основних судова смањен број нерешених предмета у свим материјама у односу на 2014. годину за 4,89%, а у претежно судећим материјама повећан за 3,82%. Грађанска материја П У овој врсти материје (одлучивања у парничним предметима) у посматраном извештајном периоду укупно је било 182.255 примљено предмета, на нивоу свих основних судова, а просечан прилив предмета по судији био је 32,17 предмета. Од укупно решених 158.045 предмета, 53 мериторно је решено 110.514 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих основних судова било је 27,90 предмета. У односу на 2014. годину, када је прилив предмета у овој материји био 113.019 предмета, прилив предмета у 2015. години је повећан за 69.236 предмета односно 61,26%. Укупан број нерешених предмета у овој материји на крају извештајног периода био је 150.156 предмета, од чега је 37.901 старих предмета према датуму иницијалног акта, што је 24.158 нерешених предмета више него 2014. године, односно 3.308 старих предмета више према датуму иницијалног акта на крају извештајног периода. Највећи укупан прилив предмета имали су Први основни суд у Београду (27.455), Основни суд у Нишу (18.998), Основни суд у Новом Саду (12.077), Основни суд у Лесковцу (10.913) и Основни суд у Крагујевцу (10.387), док су највећи прилив предмета по судији имали Основни суд у Нишу (71,96), Основни суд у Прокупљу (68,22), Основни суд у Пироту (65,18), Основни суд у Књажевцу (57,27) и Основни суд у Лесковцу (55,12). Најмањи укупан прилив предмета имали су Основни суд у Прибоју (221), Основни суд у Димитровграду (268), Основни суд у Сенти (394), Основни суд у Шиду (412) и Основни суд у

Косовској Митровици (117), док је најмањи прилив предмета по судији забележен је у Основном суду у Шиду (9,36), Основном суду у Прибоју (10,05), Основном суду у Мајданпеку (10,52), Основном суду у Кикинди (10,67) и Основном суду у Косовској Митровици (0,82). Највише решених предмета по судији имао је Основни суд у Пироту (54,36), а потом Основни суд у Великој Плани (52,87), Основни суд у Прокупљу (50,90), Први основни суд у Београду (50,06) и Основни суд у Петровцу на Млави (47,97). Од укупног броја решених предмета у овој материји, највећи проценат мериторних одлука донео је Основни суд у Зајечару (84,37%), у Мионици (84,14%), у Димитровграду (82,03%), у Деспотовцу (81,31%) и у Пироту (80,89%). Најмање решених предмета по судији имао је Основни суд у Шиду (9,61), Основни суд у Лазаревцу (10,58), Основни суд у Новом Пазару (11,34), Основни суд у Кикинди (11,52) и Основни суд у Косовској Митровици (0,40), док је најмањи проценат мериторно решених предмета забележен у Основном суду у Лебану (23,09%), у Косовској Митровици (36,84%), у Великој Плани (41,64%), Трећем основном суду у Београду (47,59%) и Другом основном суду у Београду (49,54%).

III У овој врсти материје (одлучивања у радним споровима) укупно примљено предмета, на нивоу свих основних судова, у посматраном извештајном периоду било је 38.437 предмета, а просечан прилив предмета по судији био је 11,46 предмета. Од укупно решених 42.200 предмета, мериторно је решено 30.601 предмет. Просечно решено по судији на нивоу свих основних судова било је 12,58 предмета. У односу на 2014. годину, када је прилив предмета у овој материји био 36.751 предмета, прилив предмета у 2015. години је повећан за 1.686 предмета односно 4,59%. Укупан број нерешених предмета у овој материји на крају извештајног периода био је 37.540 предмета, од чега је 9.423 старих предмета према датуму иницијалног акта, што је 3.782 нерешених предмета мање него 2014. године, односно 1.042 мање нерешена стара предмета према датуму иницијалног акта на крају извештајног периода. У материји радних спорова највећи број предмета примљен је у Основном суду у Нишу (3.708), Првом основном суду у Београду (3.337), Основном суду у Новом Саду (2.875), Основном суду у Крагујевцу (2.827) и Основном суду у Лазаревцу (1.801), док је највећи прилив предмета по судији био у Основном суду у Лесковцу (57,64), Основном суду у Крагујевцу (51,40), Основном суду у Великој Плани (46,82), Основном суду у Врању (45,36) и у Основном суду у Зрењанину (36,41). Најмањи укупан број

примљених предмета у овој материји био је у Основном суду у Сенти (31), у Основном суду у Димитровграду (39) и у Основном суду у Мајданпеку (51), Основном суду у Обреновцу (52) и у Основном суду у Петровцу на Млави (65), док је најмањи прилив предмета по судији забележен у Основном суду у Сенти (0,94), Основном суду у Обреновцу (1,58), Основном суду у Младеновцу (1,84), у Основном суду у Ваљеви (1,93) и Основном суду у Петровцу на Млави (1,97). Највећи број решених предмета по судији био је у Основном суду у Лазаревцу (53,62), од којих је 61,12% решено мериторном одлуком, затим у Основном суду у Крагујевцу (52,44), код 54 кога је евидентиран проценат од 84,74% предмета решених мериторном одлуком, у Основном суду у Великој Плани (43,45), Основном суду у Лесковцу (40,18) и у Основном суду у Трстенику (36,55). Најмањи број решених предмета по судији, у истом периоду забележен је у Основном суду у Петровцу на Млави (0,94), Основном суду у Сенти (1,15), Основном суду у Шиду (1,24), Основном суду у Мионици (1,36) и у Основном суду у Сурдулици (2,05). Највећи проценат мериторних одлука у односу на укупан број решених предмета у радним споровима, забележен је у Основном суду у Прибоју (96,17%), у Основном суду у Великом Градишту (93,67%), у Основном суду у Зрењанину (93,08%) , Основном суду у Зајечару (89,41%) и у Основном суду у Ужицу (86,51%), док је проценат најмање мериторно решених предмета забележен у Основном суду у Петровцу на Млави (38,71%), Основном суду у Смедереву (44,86%), Основном суду у Пријепољу (50,00%), Основном суду у Мајданпеку (51,90%) и у Основном суду у Трстенику (51,99%). П2 У овој врсти материје (у одлучивању у породичним споровима) у посматраном извештајном периоду укупно је било примљено 37.651 предмета, на нивоу свих основних судова, а просечан прилив предмета по судији био је 12,87 предмета. Од укупно решених 38.455 предмета, мериторно је решено 27.362 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих основних судова било је 13,14 предмета. Укупан број нерешених предмета у овој материји на крају извештајног периода био је 15.037 предмета, од чега је 810 старих предмета према датуму иницијалног акта, што је 817 нерешених предмета мање него 2014. године када је било 15.854 предмета, односно 5,15% мање нерешених предмета 2015. године. У овој грађанској материји највећи број предмета примљен је у Првом основном суду у Београду (2.427), Другом основном суду у Београду (2.351), Основном суду у Новом Саду (2.264), Трећем основном суду у Београду (2.179) и

Основни суд у Нишу (1.653), док је највећи прилив предмета по судији био у Другом основном суду у Београду (106,86), Трећем основном суду у Београду (49,52), Основном суду у Јагодини (44,73), Првом основном суду у Београду (44,13) и у Основном суду у Лесковцу (41,36). Најмањи укупан број примљених предмета у овој материји био је у Основном суду у Димитровграду (28), у Основном суду у Прибоју (53), у Основном суду у Мионици (81), Основни суд у Рашкој (92) и Основном суду у Горњем Милановцу (100), док је најмањи прилив предмета по судији забележен је у Основном суду у Горњем Милановцу (2,27), Основном суду у Прибоју (2,41), Основном суду у Мионици (2,45), Основном суду у Димитровграду (2,55) и у Основном суду у Пожеги (2,71). Највећи број решених предмета по судији било је у Другом основном суду у Београду (111,91), у Трећем основном суду у Београду (49,68), у Првом основном суду у Београду (47,38), у Основном суду у Јагодини (44,91), Основном суду у Новом Саду (41,65). Најмањи број решених предмета по судији, у истом периоду забележен је у Основном суду у Горњем Милановцу (1,68), Основном суду у Прибоју (2,27), Основном суду у Брусу (2,33), Основном суду у Пожеги (2,58) и у Основном суду у Мионици (2,70). Највећи проценат мериторних одлука у односу на укупан број решених предмета у овим споровима, забележен је у Основном суду у Вршцу (88,64%), у Основном суду у Ивањици (86,72%), у Основном суду у Неготину (84,28%), Основном суду у Димитровграду (83,33%) и у Основном суду у Суботици (82,65%), док је проценат најмање мериторно решених предмета забележен у Основном суду у Сурдулици (46,76%), Основном суду у Лебану (51,20%), Основном суду у Пироту (56,48%), у Основном суду у Лесковцу (59,93%) и у Другом основном суду у Београду (59,99%). О У ванпарничним предметима (оставине) у посматраном извештајном периоду укупно је примљено 143.433 предмета на нивоу свих основних судова. Просечан прилив предмета по судији 55 био је 69,36 предмета. Од укупно решених 133.910 предмета, мериторно је решено 106.847 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих основних судова било је 64,75 предмета. У односу на 2014. годину, када је прилив предмета у овој материји био 125.022 предмета, прилив предмета у 2015. години је повећан за 18.411, односно за 14,73%. На крају извештајног периода остало је нерешено 56.866 предмета. И, Ив У предметима извршења – И и Ив у посматраном извештајном периоду укупно је примљено 181.211 предмета на нивоу свих основних судова, од чега су 137.494 И предмета, а

43.717 Ив предмета. Просечан прилив предмета по судији био је 81,96 предмета, од чега је 66,84 био за И предмете а 20,49 за Ив предмете. Од укупно броја решених предмета од 322.994, 147.586 били су И, а 175.408 Ив предмети. Мериторно је решено 225.374 предмета, од чега 100.966 И, а 124.408 Ив предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих основних судова било је 146,09 предмета, од чега 71,75 И, а 82,20 Ив предмета. У односу на 2014. годину када је прилив предмета у овој материји био 212.516 предмета, од чега 155.963 И предмета, а 56.553 Ив предмета, прилив предмета у 2015. години је смањен за 31.305 (14,73%), односно смањен је за 18.469 (11,84%) И предмета и 12.836 (22,70%) Ив предмета. На крају извештајног периода остало је нерешено 1.740.023 предмета. У материји извршења И (извршења на основу извршне исправе) највећи број предмета примљен је у Првом основном суду у Београду (16.357), затим у основним судовима у Крагујевцу (6.940), у Врању (6.650), у Новом Саду (4.844) и у Зајечару (4.735) док је највећи прилив предмета по судији био у Првом основном суду у Београду (743,50), Основном суду у Зајечару (215,23), Основном суду у Врању (201,52), Основном суду у Нишу (199,14), Другом основном суду у Београду (157,82). Најмањи укупан број примљених предмета у овој материји био је основним судовима у Димитровграду (96), Мајданпеку (200), Шиду (316), у Косовској Митровици (382) и у Сјеници (470), док је најмањи прилив предмета по судији забележен је у Основном суду у Димитровграду (8,73), у Основном суду у Мајданпеку (9,09), у Основном суду у Сенти (11,20), у Основном суду у Сјеници (14,24) и у Основном суду у Косовској Митровици (3,86). Највећи број просечно решених предмета по судији било је у Првом основном суду у Београду (733,50), у Основном суду у Нишу (215,18), у Основном суду у Ваљеву (165,55), у Другом основном суду у Београду (164,55) и у Основном суду у Ивањици (148,36). Најмањи број просечно решених предмета по судији, у истом периоду био је забележен у Основном суду у Мајданпеку (10,32), затим Основном суду у Димитровграду (10,82), Основном суду у Сенти (12,50), Основном суду у Сјеници (16,12) и у Основном суду у Косовској Митровици (1,57). Највећи проценат мериторних одлука у односу на укупан број решених предмета у овим предметима, забележен је у Основном суду у Зајечару (95,85%), у Основном суду у Бору (91,36%), у Основном суду у Лебану (88,37%), Основном суду у Новом Саду (88,33%) и у Основном суду у Јагодини (88,29%), док је проценат најмање мериторно решених предмета забележен у Основном суду у

Ивањици (12,87%), затим у Основном суду у Ужицу (21,37%), Основном суду у Прибоју (22,82%), Основном суду у Зрењанину (30,15%) и у Основном суду у Пријепољу (31,88%). У материји извршења Ив (извршења на основу веродостојне исправе) највећи број предмета примљен је у Првом основном суду у Београду (3.556), затим у основним судовима у Новом Саду (3.529), у Другом основном суду у Београду (3.112), Новом Пазару (2.036) и у Трећем основном суду у Београду (1.944), док је највећи прилив ових предмета по судији био у Другом основном суду у Београду (141,45), Основном суду у Новом Саду (80,20), Основном суду у Нишу (71,00), Првом основном суду у Београду (53,88) и Основном суду у Бачкој Паланци (50,09). Најмањи укупан број примљених предмета у овој материји био је основним судовима у Димитровграду (27), Прибоју (53), Мајданпеку (85), Великом Градишту (99) и Петровцу на Млави (101), док је најмањи прилив предмета по судији забележен је у Основном суду у Димитровграду (2,45), Основном суду у Косовској Митровици (2,50), Основном суду у Неготину (2,73), у Основном суду у Мајданпеку (3,86) и у Основном суду у Сенти (4,50). 56 Највећи број просечно решених предмета по судији било је у Првом основном суду у Београду (519,42), затим у Основном суду у Новом Саду (322,39), у Основном суду у Нишу (266,64), Основном суду у Обреновцу (240,73) и Основном суду у Панчеву (205,79). Најмањи број просечно решених предмета по судији, у истом периоду био је забележен у Сјеници (4,93), Основном суду у Мајданпеку (5,73), Основном суду у Књажевцу (6,23), Основном суду у Сенти (8,16) и у Основном суду у Косовској Митровици (1,61). Највећи проценат мериторних одлука у односу на укупан број решених предмета, у овим предметима, забележен је у Основном суду у Обреновцу (96,30%), у Првом основном суду у Београду (91,21), у Основном суду у Кикинди (89,49%), у Основном суду у Куршумлији (88,67%) и у Основном суду у Новом Саду (88,06%), док је проценат најмање мериторно решених предмета забележен у Основном суду у Прибоју (12,26%), затим у Основном суду у Брусу (18,90%), Основном суду у Бујановцу (27,55%), Основном суду у Лазаревцу (31,38%) и у Основном суду у Ивањици (34,79%). Кривична материја Ки У овој врсти материје на почетку посматраног извештајног периода било је укупно 752 предмета, укупно у раду на нивоу свих основних судова 1.086 предмета, примљено 334 предмета, и 17 нових, а просечан прилив предмета по судији био је 0,50 предмета. Од укупно решених 840 предмета, мериторно је решено 787 предмета. Просечно решено по

судији на нивоу свих основних судова било је 1,25 предмета. Као нерешено, остало је у раду 246 ових предмета. К У овој врсти материје одлучивања у кривичним предметима у посматраном извештајном периоду укупно је било примљено 39.170 предмета, на нивоу свих основних судова, а просечан прилив предмета по судији био је 10,92 предмета. Од укупно решених 50.002 предмета, мериторно је решено 43.880 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих основних судова било је 13,94 предмета. У односу на 2014. годину, када је прилив предмета у овој материји био 35.955 предмета, прилив предмета у 2015. години је повећан за 3.215 предмета односно 8,94%. Највећи укупан прилив предмета имали су: Основни суд у Новом Саду (2.482), Први основни суд у Београду (2.199), Основни суд у Крагујевцу (1.575), Основни суд у Панчеву (1.477) и у Основни суд у Нишу (1.443), а највећи просечан прилив предмета по судији имали су основни судови у Смедереву (25,76), Сенти (23,66), Обреновцу (23,23), Лазаревцу (22,09) и Горњем Милановцу (20,73). Најмањи укупан прилив предмета имали су основни судови у Прибоју (78), у Мајданпеку (107), Димитровграду (116), Књажевцу (132) и Деспотовцу (137). У Косовској Митровици није било ових предмета. Најмањи просечни прилив предмета по судији имали су основни судови у Мајданпеку (3,24), Деспотовцу (4,15), Јагодини (4,91), Параћину (5,12) и Димитровграду (5,27). Највише просечно решених предмета по судији имали су основни судови у Брусу и Петровцу на Млави (29,09), Смедереву (26,53), Сенти (25,20) и Обреновцу (21,95). Највећи проценат укупно мериторно решених предмета имали су основни судови у Прокупљу (96,92%), Зрењанину (96,85%), Шиду (96,36%), Бачкој Паланци (95,13%) и Димитровграду (94,74%). Најмање просечно решених предмета по судији имају основни судови у Мајданпеку (4,21), Јагодини (6,14), Деспотовцу (6,61), Параћину (7,30) и Косовској Митровици (0,07). а најмањи проценат мериторно решених предмета имали су основни судови у Обреновцу (70,60%), Старој Пазови (73,46%), Параћину (76,76%), Лазаревцу (76,82%) и у Трећем основном суду у Београду (79,80%). 57 Кпп У овој врсти материје (одлучивања о притвору и у вези мера обезбеђења присуства окривљеног), у посматраном извештајном периоду укупно је било примљено 7.868 предмета, на нивоу свих основних судова, а просечан прилив предмета по судији био је 4,39 предмета. Од укупно решених 7.943 предмета, мериторно је решено 247 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих основних судова било је 4,43 предмета. Р-јб У овој врсти материје (одлучивања о

приговору на решење јавног бележника) у посматраном извештајном периоду укупно је било примљено 1.101 предмет, на нивоу свих основних судова, од којих је у Основном суду у Бујановцу примљено 928 а у Трећем основном суду у Београду 39 ових предмета. Просечан прилив предмета по судији, на нивоу свих основних судова био је 3,25 предмета. Од укупно решених 995 предмета, мериторно је решено 989 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих основних судова било је 3,23 предмета. П 1-уз У овој врсти материје (одлучивања по Закону о заштити узбуњивача) у посматраном извештајном периоду укупно је било примљено 7 предмета, на нивоу свих основних судова. Просечан прилив предмета по судији, на нивоу свих основних судова био је 0,07 предмета. Од укупно решено 6 предмета, мериторно је решено 2 предмета. Просечно решено по судији на нивоу свих основних судова било је 0,06 предмета.

Општа оцена грађана, стручне јавности, па у првом реду и самог правосуђа³⁸³, је да је утицај извршне власти на правосуђе недозвољен, а притисак политички послушне судско-управне власти неподношљив, тако да су судије и тужиоци застрашени, мрежа судова нерационална, судови неравномерно оптерећени, трошкови правосуђа превисоки, приступ грађана правди неједнак и отежан, а право на правично суђење угрожено. Због свег тога, правосуђем влада несигурност, забринутост, оклевање, апатија и дубоко и широко укоренењени страх.

Са друге стране, компаративна анализа жалби, представки, предлога упућених Светоандрејској скупштини, статистичких података из периода уставобранитеља, са званичним извештајима о раду судова у Србији за 2014. и 2015. , као и њихова компаративна анализа са расположивим статистичким подацима, па чак и оценама стране стручне како домаће тако и међународне јавности, упућује на закључак да систем српског правосуђа и у време уставобранитеља, као и данас, после толико година, у организационо-функционалном смислу испољава запањујуће сличне недостатке. Анализа друштвено-економских, политичких, социјалних условљености, али и пре свега међународних притисака наводи пак на закључак да запажени недостаци и некада, а и данас, нису отклоњени не зато што нема адекватних организационо-функционалних решења, већ зато што сервилна послушна власт која поступа по диктату олигархијског капитала, то не жели.

---

³⁸³ Исказаним у Закључцима Скупштине Друштва судија Србије 2013, 2014. и 2015. године

ПРЕГЛЕД КОРИШЋЕНИХ ИЗВОРА И ЛИТЕРАТУРЕ

ИЗВОРИ:

Архив Републике Србије (Београд)

Архивски фондови и збирке

- *Зборник закона и уредби Кнежевине Србије I-XLVIII, Београд*
- *Књажевска канцеларија (КК)*
- *Државни савет (СОВ)*
- *Збирка Мита Петровић (ЗМП)*
- *Устројеније Савета Кнежевства Српског од 1839. године*
- *Устави Кнежевине и Краљевине Србије 1835-1903.*
- *Устав Књажевства Србије – Султански Хатишериф*
- *Устав Књажевства Србије издан и заклетвом потврђен на Сретењској скупштини 1835.године у Крагујевцу*
- *Устав Републике Србије из 2006.године*
- *Закон о изменама и допунама Закона о судијама Сч.гл.РС 101/10*
- *Фонд Народне скупштине у Архиву Србије*
- *Фонд Министарства унутрашњих дела у Архиву Србије*
- *Фонд Илије Гарашићина*
- *Фонд Јована Ристића*
- *„Новине Србске“, 1834-1842,*
- *„Србске Новине“, 1843-1870*
- *Протоколи Париског конгреса, “Србске новине“ 1856.*
- *Писма Илије Гарашићина Јовану Маринковићу, I, II, средио Ловчрвић С.*
- *Преписка Илије Гарашићина, средио Јакшић Г.*
- *Светоандрејска скупштина, збирка докумената, средио Раденић А.*
- *Архивски алманах, Београд, 1960.*
- *Бранич, Београд, 1898.*

- Завод за статистику, административно-територијалне промене у Србији од 1834. до 1954. године, Београд, 1955.
- *Правник*, Београд, 1892.
- *Полицијски гласник*, Београд, 1905.
- *Шематизам Кнежевине и Краљевине Србије 1852 – 1906.*
- *Протокол Шабачког магистрата* од 1808. године до 1812. године

Историјски архив Пожаревац

Архивски фондови и збирке

- Начелство среза Звишког, Кучево (НСЗ)
- Начелство округа пожаревачког, Пожаревац (НОП)
- Суд округа пожаревачког, Пожаревац (СОП)
- Првостепени пожаревачки суд, Пожаревац (ПС)
- Срески суд Пожаревац (ССП)
- Општински суд Пожаревац (ОПСП)
- Окружни суд Пожаревац (ОКСП)
- Лични фонд адвоката Мише Ж. Јовановића, Пожаревац (лф МЈ)
- Лични фонд Стојана Рибарца, Пожаревац (лф СР)
- Лични фонд Милана Дескашева, Пожаревац (лф МД)
- Лични фонд Јована Протића, Пожаревац (лф ЈП)
- Лични фонд Војислава Живковића, судије из Пожаревца (лф ВЖ)
- Збирка Емилије Ђајо (ЗБЕЋ)

ОСНОВНА ЛИТЕРАТУРА

- Арсенијевић Л., *Историја Српског устанка*, Београд, 1898.
- Алимпић Д., *Историјски развитак полицијских власти у Србији 1793 – 1864*, Полицијски гласник, 1905.
- Бољевић Д., *Улога судства у успостављању правне сигурности контраверзе и предуслови*, Београд, 2014.
- Владисављевић М., *Развој уставности у Србији*, Београд, 1938.
- Водинелић–Ракић В., *Реформа правосуђа у Србији 2008 – 2012*, Београд 2012. Године
- Грујић Ј., *Записи Јеврема Грујића*, Београд 1922.
- Данић Д., *Развитак административног судства у Србији*, Београд, 1926.
- Денковић Д., *Настанак и развој Државног савета 1805 – 1918*.
- Димић Љ., *Историја југословенске државности III, Србија у Југославији*, Нови Сад, 2001.
- Добривојевић И., *Судство и судије у доба шестојануарског режима краља Александра (1929 – 1935)*, Токови историје 3-4, Београд, 2005.
- Драганић А., *Развој парламентаризма и Србији у XIX веку*, Горњи Милановац, 1989.
- Душанић Ј., *У загрљају неолибералне хоботнице*, Београд, 2013.
- Ћоровић В., *Историја Срба*, Нови Сад, 2005.
- Ћорђевић М., *Развитак политичких и државоуправних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века*, I део, Београд, 1970.
- Ћорђевић М., *Формирање политичких погледа Светозара Марковића*, Годишњак правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1956.
- Ћорђевић М., Стојчић С., *Национална историја државе и права*, Ниш, 1999.
- Ћорђевић В., *Илустрована историја Срба*, књига IV и V, Београд, 2006.
- Ћорђевић Ј., *Уставно право*, Београд, 1972.
- Живановић Ж., *Политичка историја Србије у другој половини деветностог века*, III и IV, Београд, 1924.
- Живановић Т., *Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његовог и њеног кривичног правосуђа од 1804 – 1865*, Београд, 1967.
- Јакшић Г., *Европа и васкрс Србије*, Београд 1933.

- Јакшић Г., *Из новије српске историје*, Београд, 1953.
- Јакшић Д., Стрњаковић Д., *Србија од 1813 до 1858.године*, Београд 1933.године
- Јанковић Д., *О политичким странкама у Србији XIX века*, Београд, 1962.
- Јанковић Д., *Српска држава Првог устанка*, Београд, 1984.
- Јанковић Д., *Карађорђево закон*, Историјски гласник НРС бр.2/1948.
- Јанковић Д., *Србија у XIX и почетком XX века*, Београд, 1962.
- Јевтић Д., Поповић Д., *Народна правна историја*, Правни факултет 4. издање, Београд, 2009.
- Јовановић А., *Приносиоци за историју старог српског права*, Београд, 1900.
- Јовичић М., *Уставни развитак Србије у XIX и почетком XX века*, Београд, Српска академија наука и уметности.
- Јовичић М., *Лексикон српске уставности 1804 – 1918*, Београд.
- Јовановић С., *Наше уставно питање у XIX веку и политичко правне расправе*, Београд, БИГЗ.
- Јовановић С., *Уставобранитељи и њихова влада (1838 – 1858)*, Београд, 2005.
- Јовановић С., *Из историје и књижевности*, Београд, 1991.
- Караџић Стефановић В., *I и II Српски устанак*, Београд, 1947.
- Кандић Љ., *Устав од 1838 „Турски устав“*, објављено у Јовичић М. Устави кнежевине и краљевине Србије од 1835 – 1903, Београд, САНУ
- Кандић Љ., *Уставни развој кнежевине и краљевине Србије*, Зборник радова: Уставни развитак Србије у XIX и почетком XX века, Београд, 1993.
- Каљевић Љ., *Моје успомене*, Београд, 1908.
- Крљуш Љ., *Правна историја српског народа*, Нови Сад, 2002.
- Лукић Р., *Теорија државе и права*, Београд 1995.
- Љушић Р., *Кнежевина Србија 1830 – 1839*, Београд, 2004.
- Љушић Р., *О уставу од 1838.године*, објављено у Јовичић М., Уставни развитак Србије у XIX и почетком XX века, Српска академија наука и уметности, 1990.
- Максимовић С., *Суђење у Кнежевини Србији пре писмених закона*, Пожаревац, 1898.

- Максимовић С., *Суђење у Пожаревачком магистрату (репринт)*, Пожаревац, 1973.
- Манојловић М., *Пожаревац од турске касабе до српске вароши 1804 – 1858.* (рукопис)
- Марковић Р., *Питање државности Србије током њеног уставног развитка*, објављено у Јовичић М., *Уставни развитак Србије у XIX и почетком XX века*, Београд, 1990.
- Марковић Р., *Уставно право и политичке институције*, Правни факултет Београд, 2009.
- Марковић С., *Србија на истоку*, Београд, БИГЗ, 1973.
- Марковић С., *Манифест против империјализма-прилог историји америчког неоимперијализма*, Београд 2014.
- Матић Д., *Јавно право Књажевства Србије*, Београд 1851.
- Милићевић Ј., *Историја српског народа*, Београд, 1994.
- Милутиновић С., *Сербианка*, Лајпциг, 1826.
- Милановић М., *Државно право и друге уставно правне студије*, Београд, 2004.
- Мирковић З., *Рецепција аустријскога кривичног поступка у српском законнику о кривичном поступку од 1865.године*, Београд, 1997.
- Михајловић С., *Мемоари*, Београд, 1928.
- Николић Д., *Начини и околности доношења српских устава*, Зборник радова: Уставни развитак Србије у XIX и почетком XX века, књига 10, Београд, 1990.
- Николић Д., *Борба за скупштину у Србији 1858 – 1869. године*, Градина, Ниш, 1992.
- Недељковић Ј., *Суд округа ужичког, архивски алманах 2-3*, Београд, 1960.
- Новаковић С., *Уставно питање и закони Карађорђевог времена*, Београд, 1907.
- Новаковић С., *Двадесет година уставне политике у Србији*, Београд, 1912.
- Ненадовић М., *Мемоари проте Матије Ненадовића*, издање СКЗ, књига IX
- Нинковић Н., *Живнописаније мое 1807 – 1842*, рукопис у Народној библиотеци у Београду под Р 155
- Обрадовић Д., *Изабране стране*, Београд, 1946.

- Павловић М., *Преображенски устав Први српски устав*, Крагујевац, 1997.
- Папазоглу Д., *Кривично право у правосуђу у Србији*, Београд, 1954.
- Петровић Б., *Јован Ристић*, Београд, 1908.
- Петровић М., *Финансије и уставно обнављана Србија 1804 – 1842*, књига 1 и 2, Београд, 1931.
- Попов Н., *Србија и Русија од Кочине краине до Светоандрејске скупштине I-IV*, Београд 1870.
- Попов Н., *Србија после Париског мира*, Београд, 1872.
- Поповић М.Д., *Борба за парламентарни режим у Србији*, Београд, 1991.
- Поповић М.Д., *Устав од 1835.године, Сретењски устав*, Београд, 1988.
- Поповић Н.Б., *Србија и царска Русија*, Београд, 2007.
- Поповић Љ., *Шематизам кнежевине Србије 1839 – 1852*, Београд, 1999.
- Пироћанац М., *Наша завршна реч*, Београд, 1896.
- Пироћанац М., *Српски конзервативци, одбрана и критика*, Панчево, 1877.
- Пироћанац М., *Уставност*, Београд, 1881.
- Продановић Ј., *Историја политичких странака и струја у Србији*, Београд, 1947.
- Продановић Ј., *Уставни развитак и уставне борбе у Србији*, Београд, 1936.
- Протић С., *Одломци из уставне и народне борбе у Србији*, књига I и II, Београд, 1911. и 1912.
- Раденић А., *Светоандрејска скупштина*, Београд, 1964.
- Ранђеловић Н., *Историја права основи српске историје права*, Ниш, 2008.
- Ранђеловић Н., *Србија и Турска од Париског до Берлинског конгреса*, Београд, 2012.
- Ранђеловић Н., Ђурђић В., Илић Г., *Српско државно тужилаштво 1804 – 2004*.
- Ристић Ј., *Спољашњи одношаји Србије новијег времена*, књига III, Београд, 1901.
- Ристић М., *Личности и догађаји из пожаревачке нахије*, Пожаревац, 1959.
- Станчевић В., *Историјско значење члана 5. Устава од 1838. године*, објављено у Јовичић М., *Уставни развитак Србије у XIX и почетком XX века*, 1990, стр. 55 – 59.
- Стојанчевић В., *Југоисточна Србија у XIX веку 1804-1878.*, Ниш, 1997.

- Стојчић С., *Уставни развитак Србије 1869-1888.године*, Лесковац 1980.
- Стрњаковић Д., *Влада уставобранитеља 1842 – 1853*, Београд, 1932.
- Стрњаковић Д., (средно), *Успомене и доживљаји Димитрија Маринковића 1846-1869*, Београд, 1939.
- Соловјев А., *О Карађорђевој законици*, Архуз 5/1932.
- Стојчић С., *Уставни развитак Србије*, Лесковац, 1980.
- Стојковић Ж., *Судијама Србије*, Херетикус, Београд, 2012.
- Хорват С., Жижек С., *Шта Европа жели ?*, Београд 2014.
- Чулиновић Ф., *Државно правна историја југословенских земаља XIX и XX века*, Загреб, 1954.
- Шаркић С., Поповић Д., Николић Д., *Историја српског правосудја*, Београд, 1997.
- *Kanitz Felix Domau Bulgarien und der Balkan II tom*, Leipzig, 1882.
- *Kanitz Konigezich Serbien und das Serbeunolk III*, Leipzig, 1909.

ПОМОЋНА ЛИТЕРАТУРА

- *Право*, стручно–информативни билтен Општинског суда у Пожаревцу бр. 3-4/1991, Пожаревац, 1991.
- *Изложбени каталог бр.19 Историјског архива у Пожаревцу*, „Пожаревачки магистрат први нахијски суд у Србији 1821 – 2011.“
- Енциклопедијско издање *Историја Срба*, Ђорђевић В, Ниш, 2001.
- *Велика енциклопедија историје*, Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- *Устави и владе*, Београд, 1988.
- *Нова збирка начелних одлука одељења и општих седница Касационог суда*, сакупио Стеван Максимовић, Пожаревац, 1899.
- *Преглед конзуларних односа Србије 1804 – 1918*, „Бранич“, часопис Адвокатске коморе Србије 119, бр1-2.
- Арчибалд Рајс, *Чујте Срби*, Београд, 1928.
- *Србија земља и становништво од Римског доба до краја XIX века*, Каниц Ф, Београд, 1981.
- *Држава социјалне правде у маказама финансијског капитала*, Друштво судија Србије, Београд

ЛИЧНА И РАДНА БИОГРАФИЈА АУТОРА

Гордана Видојковић рођена је у Пожаревцу 30.05.1968. године. Основну и средњу школу завршила је у Пожаревцу, постижући запажене резултате у школовању и то како у области друштвених тако и природних наука, због чега је и носилац многобројних диплома и награда. Такође, награђивана је и за спортске активности као члан рукометног клуба РК „Млади радник“ Пожаревац.

Правни факултет у Нишу уписала је школске 1987/88, дипломирала школске 1990/91 са просечном оценом 7,92. Као један од најбољих студената на првој години студија награђена је новчаном наградом. Одлуком бр. 03-271/1-89 од 20.2. 1989. Изабрана је за стипендисту Правног факултета у Нишу.

По завршетку основних студија школске 1991/92 уписала је последипломске-магистарске студије на теоријско-историјском смеру Правног факултета у Нишу. Исте године засновала је радни однос у Општинском суду у Пожаревцу, тако да је своје стручно усавшавање наставила уз рад.

Правосудни испит положила је са одликом 1994. године, а за судију Општинског суда у Пожаревцу изабрана је 1996.године од када суди у кривичној материји.

Под менторством Проф.др. Небојше Ранђеловића дана 30.10. 2010.године одбранила је магистарску тезу под називом: „Закон о пословном реду у Народној скупштини Краљевине Србије 1889.године“ и тиме стекла академски назив магистра правних наука.

Председник је Одељења Друштва судија у Пожаревцу од 2012. године. У току своје каријере објавила је већи број радова у судским билтенима, учествовала на многобројним семинарима али и стручно се усавшавала у оквиру Правосудне академије о чему поседује већи број сертификата.

Прилог 1.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом:

**ОРГАНИЗАЦИЈА И ФУНКЦИОНИСАЊЕ СРПСКОГ ПРАВОСУЂА
У ВРЕМЕ УСТАВОБРАНИТЕЉА**

- Резултат сопственог истраживачког рада
- Да предложена дисертација, ни у целини, ни у деловима, није била предложена за добијање било које дипломе, према студијским програмима других високошколских установа
- Да су резултати коректно наведени
- Да нисам кршила ауторска права, нити злоупотребљавала интелектуалну својину других лица.

У Нишу
2016.године

Аутор дисертације:
Мр. Гордана Видојковић

Потпис докторанда:

Прилог 2.

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Име и презиме аутора:

Мр. Гордана Видојковић

Наслов рада:

Организација и функционисање српског правосуђа у време уставобранитеља

Ментор:

Проф.др Небојша Ранђеловић, редовни професор

Изјављујем да је штампана верзија моје докторске дисертације истоветна електронској верзији, коју сам предала за уношење у Дигитални респозиторијум Универзитета у Нишу.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном респозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу,

2016. године

Аутор дисертације:

Мр. Гордана Видојковић

Потпис докторанда:

Прилог 3.

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да, у Дигитални респозиторијум Универзитета у Нишу, унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

ОРГАНИЗАЦИЈА И ФУНКЦИОНИСАЊЕ СРПСКОГ ПРАВОСУЂА У ВРЕМЕ УСТАВОБРАНИТЕЉА

Која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални респозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучила.

- 1. Ауторство*
- 2. Ауторство-некомерцијално*
- 3. Ауторство-некомерцијално-без прераде*
- 4. Ауторство-некомерцијално-делити под истим условима*
- 5. Ауторство-без прераде*
- 6. Ауторство-делити под истим условима*

(Молимо да заокружите само једну од шест типова лиценци; кратак опис лиценци је у наставку текста)

У Нишу,

2016. године

Аутор дисертације:

Мр. Гордана Видојковић

Потпис докторанда:

ТИПОВИ ЛИЦЕНЦИ

1. Ауторство. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора, на начин одређен од аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци (CC BY 3.0.)
2. Ауторство – некомерц(и)јално. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора, на начин одређен од аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела (CC BY -NC 3.0.)
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе вашег дела у делима других аутора, ако се наведе име аутора, на начин одређен од аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалне употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела (CC BY-NC-ND 3.0).
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе вашег дела у делима других аутора, ако се наведе име аутора, на начин одређен од аутора или даваоца лиценце, и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалне употребу дела и прераде (CC BY-NC-SA 3.0).
5. Ауторство-без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе вашег дела у делима других аутора, ако се наведе име аутора, на начин одређен од аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела (CC BY-ND 3.0).
6. Ауторство-делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе вашег дела у делима других аутора, ако се наведе име аутора, на начин одређен од аутора или даваоца лиценце, и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалне употребу дела и прераде. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода (CC BY-SA 3.0).